

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

**KUR'AN, SÜNNET ve İSLÂM
HUKUKU ISIĞINDA**

MA'RUF ve MÜNKER

KAVRAMLARININ YORUMU

Düzenleyen: bilginDK
2018-07-12

Yazan

Seyyid Celâlüddîn el-Amra

Hindistan İslâm Cemaatı Te'lif ve Tasnif Komisyonu
Reis Vekili

Arapçaya Çeviren

Muhammed Ecmel Eyyüb el-İslahî

Medine Üniversitesi ed-Dave Fakültesi Öğretim Görevlisi

Türkçeye Çeviren

Mehmet İslamoğlu

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: <http://www.kuranyolcu.org>

Kız İslâm Koleji Öğr. Görevlisi

Bergkamen/ALMANYA

İSTEME VE HABERLEŞME ADRESİ

YURD DIŞI: Mehmet İSLAMOĞLU

Am Wiehagen -47

4709 BERGKAMEN/ALMANYA

Tel: 02307 / 86302-86113

YURTIÇI: PIYERLOTİ Cad.

No: 39/2

ÇEMBERLİTAŞ / İST

Tel: 517 82 45

.370 76 37 (Ev)

Dizgi-Pikaj-Montaj: SARAY AJANS

526 33 18 - İSTANBUL

BASKI: Gündoğdu Matbaacılık

ve Ambalaj Sanayi

Tel: 517 09 04

İÇİNDEKİLER

1- ONSÖZ	21
2- GİRİŞ: Hayra Davet ve Hukmü	25
3- Âyetin Siyaki	25
4- Hayra Da'vet Etme Kavramı	26
5- Rasûlullah'ın (S.A.V.) "Hayır" Kelimesini Açıklaması	30
6- Selef'in "HAYIR" Kavramını Yorumu	30

I. BÖLÜM

MA'RUFU EMR MÜNKERİ NEHİY GÖREVİNİN:

A) FARZİYYETİ

B)ÖNEMİ

1. Ma'rufu Emr Munkeri Nehy, Rasûlullah'ın (S.A.V.) risâlet görevinin özünü ifâde eden Kur'anî bir terimdir	35
2- Lokman'ın oğluna yaptığı vasiyetinde "Ma'rufu emretme Munkeri nehyetme" görevini yüklemesi	35
3- Ehl-i Kitap Mü'minleri de ma'rufu emr munkeri nehiyle sorumlu idiler	36
4- İslâm Ülemâsının, Ma'rufu emr ve munkeri nehiy" çalışmasının Peygamberlerin en önemli görevi olduğunu açıklaması	36
5- Ma'rufu emr ve Munkeri nehiy, İslâm ümmetinin görevidir	38
6- Munkeri nehyetmeye çalışmak, ibâdet çeşitlerinin en zorudur	44
7- Hadis açısından Ma'rufu emr Munkeri nehiy görevinin farziyyeti ve önemi	45
8- Ma'rufu emredip Munkeri nehyetmeye çalışmanın farziyyeti üzerinde ümmetin icması	47
9- Bir âyet-i kerîmenin gerçek ve doğru yorumu	49

II. BÖLÜM

MA'RUFU EMR, MÜNKERİ NEHYETMEYE ÇALIŞMAK

HÜKMEN: a) FARZ-I AYN MI?

b) FARZ-I KİFÂYE Mİ?

1- Farz-ı ayn ile farz-ı kifâye arasındaki fark	55

2- Farz-ı kifâye kapsamına; bütün müslümanlar mı yoksa muayyen bir grup mu girmektedir?	56
3- Cumhur-u ulemaya göre "ma'rufu emr, münkeri nahyin hükmü" farz-ı kifâ-yedir	57
4- Cumhurun Görüşü	57
I. Delil	57
II. Delil	57
5- Ma'rufu emredip münkeri nehyetmenin farz-ı ayn olduğunu ileri sürenlerin delilleri	60
6- Çoğunluğun görüşüne karşı bir tenkid	63
7- Yukarıdaki tenkide cevap	64
8- Doğru görüş	66
9- Cumhur-u ulemanın bu konudaki görüşünün geniş bir tahlili	69

III. BÖLÜM

MA'RUF VE MÜNKER KAVRAMLARININ MAHİYETİ VE NE İFADE ETTİKLERİ

1- Ma'rufu emredip münkeri nehyetmek ahlâkî konulara ait bir terim değildir	81
2- Ma'ruf ve münker kavramlarını doğru anlamak	82
3- İlim otoritelerinin açıklamaları	85
4- İlâhî şariat ma'ruf, ona aykırı her idare ve anlayış münkerdir	87
5- Ma'ruf ve münker dinin tarifi'dir	89

IV.BÖLÜM

MA'RUF VE MÜNKERİN: a) SAHASININ GENİŞLİĞİ b) KAPSAMI

1- Ma'rufu emredip münkeri yasaklama, 'da'vet ve eğitimle ilgili bir görevdir	97
2- Ümmeti ıslaha çalışmak ve eğitmek; ma'rufu emr, münkeri nehiy görevidir	103
3- Ma'ruf ve münker görevinin Kur'an-ı Kerim'deki genel hükmü	104

İFASIL

DİNE DA'VET

1- İslâm'ın içinde doğup geliştiği toplumun yapısı	111
2- Peygamber'in (s.a.v.) ma'rufu emr münkeri nehiy görevine Mekke'den başlaması	113
3- Ma'rufu emretmek, dolayısıyla münkeri nehyetmek demektir	116
4- Resûlullah (s.a.v.) ma'ruf ve münker görevini birlikte yürüttü	116

5- Allah Resûlü (s.a.v.) ma'ruf ve münker görevini belli bir cemaata tahsis etmemiştir	118
6- Ma'rufu emretmek, münkerden nehyetmek ve inzar	121
7- Mü'minlerin, ma'rufu emredip münkeri yasaklama yoluyla dine da'vet etme çalışmaları	122
8- Ma'rufu emretmek, münkeri nehyetmeye çalışmak ilmî bir çalışmadır .	125

II. FASIL

ALLAH YOLUNDA CİHAD

1- "Allah Yolunda Cihad" kavramının anlamı	129
2- Allah yolunda cihad, ma'ruf ve münker görevinin tabii sonuçlarındandır.	130
3- Cihad konusunda ilim otoritelerinin açıklamaları	132
4- Şah Veliyullah ed-Dehlevî'nin görüşü	135

III. FASIL

İSLÂM DEVLETİ

1- Ma'rufu emredip münkeri yasaklamağa çalışmak, kuvvet ve iktidara muhtaçtır	141
2- İslâm devletinin kuruluş programı ve stratejisi	148
3- Mü'minlerin ferdî ve siyasî vasıfları	148
4- Ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışma görevi şeriatin bütün yönleriyle tatbikatını gerektirir	151
5- Ma'rufu emredip münkerden nehyetmek, İslâm devletinin gayesidir ...	152
6- Hisbe teşkilâtı, ma'ruf ve münker görevlerinden biridir	153
7- Ma'ruf ve münker görevini ifâ etmek idârecilerin görevidir	156
8- İdârecileri ıslaha çalışmak, ma'rufu emr münkeri nehiy görevinin gereğidir	157
9- İbn Hazm'ın görüşü	160
10- El- Cessas'ın görüşü	164

IV. FASIL

DİNİN YENİLENMESİ VE ÜMMETİN ISLAHI

1- Ümmetin ilerlemesinde ve gerilemesinde Sünetullah'ın rolü	169
2- İslah edenler umumî azaptan kurtulurlar	171
3- Kur'an-ı Kerim'de "Cumartesi Ashabı" kıssasına getirilen yorum	173
4- Salih kişilerin başkalarını ıslah etmeye çalışmaları farzdır	175
5- Başkasını ıslaha çalışan kimse kendini ıslah etmiştir	176
6- İsrailoğulları içindeki salih kişilerin bozulması, ma'rufu emr münkeri yasaklamayı ihmal etmeleri yüzündendi	177

6		
7-	Ma'rufu emredip münkeri nehyetmeyi ihmalleri yüzünden İsrailioğullarının kınanması	178
8-	İslâm tarihindeki "Asr-ı Saadet" İslâm ümmeti için her açıdan en yüce örnektir	180
9-	Doğuşunda ve nihâyetinde İslâm'ın garip karşılanışı	182
10-	İnkârcıların dini garip karşılamaları	182
11-	İnsanlar içinde dinin garip kalması	185
12-	Fitnenin çoğaldığı asırda Allah Resûlü'nün sünnetine bağlı kalmanın emredilmesi	189
13-	Fitnelere karşı durmak, ma'rufu emredip münkerden nehyetmek demektir	192
14-	Bu ümmet, dini koruyacak bir topluluktan asla uzak kalmaz	193
15-	Ümmeti ıslah etmek ve dini yenilemek, tüm İslâm ümmetinin görevidir	196
16-	Ma'rufu emr münkeri nehyetmeye çalıma ile Hakkı tavsiye etme arasındaki fark	197
17-	Ma'rufu emr, münkeri nehiy ile nasihat etmek arasındaki fark	199
a)	Allah'a nasihat	200
b)	Allah'ın kitabına nasihat	200
c)	Resûlüllah'a (s.a.v.) nasihat	201
d)	Müslümanların yöneticilerine nasihat	201
e)	Tüm müslümanlara nasihat	201

V. BÖLÜM

MA'RUFU EMR VE MÜNKERİ NEHYETMENİN ŞARTLARI

1-	Ma'rufu emr münkeri nehiy görevinin sıhhat şartları	206
a)	İman	206
b)	Adâlet	207
2-	Devlet başkanı veya izni	212
3-	Ma'rufu emr münkeri nehy görevinin vücûb şartları	216
a)	Teklif	216
b)	Kudret	216
4-	Güçsüzlüğün Kısımları	217
a)	Hissî âcizlik	217
b)	İlmî âcizlik	217
5-	Tehlike korkusu	218
6-	Kötülüğün çeşitli yönleri	219
7-	Din uğrunda kınanmak dâvayı kaybetmek anlamını taşımaz	223
8-	Başkasının zararından korkmak	224
9-	Galip zanna göre âcizliği reddetmek	225
10-	Azimet yolu	226
11-	Diğer birtakım zararların meydana gelmesinden korkmak	229
12-	Etkisi olmasa dahi ma'rufu emretme çalışmasını, rûhen takviye ettiği sürece terketmemek gerekir	233

13- Tesir imkânının araştırılması	234
14- Yapıldığı anda etkisi olmasa bile ma'rufu emredip münkeri nehyetmenin önemi	237
15- Mutlak kudret	243
16- El veya dil ile ma'rufu emretme ve münkeri nehyetme gücünün bulunması	243
17- Kalp ile münkeri nehyetmenin câiz oluşu ve doğru olmayan yönü	244

VI. BÖLÜM

MA'RUFU EMREDİP MÜNKERİ NEHYETMENİN YOL VE VASITALARI

1- Münkeri yasaklamanın vasıtaları ve hisbenin dereceleri	249
a) Taarruf	249
b) Ta'rif	249
c) Va'z ve nasihat	250
d) Söz ile hasın davranmak	250
e) El ile değiştirip bozmak	250
f) Tehdid ve korkutmak	250
g) Silahsız sövmek	250
h) Silaha muhtaç olmak	250
2- Va'z ve nasihatle toplumu islah etmeye yöntemi	250
3- Kuvvet yoluyla islah etmek, herkesi kapsayan bir görev midir?	252
4- Münkeri ortadan kaldırmak için kuvvet kullanmak	253
5- Münkeri işleyene karşı kuvvet kullanmak	254
6- Bir şüphenin ortadan kaldırılması	256
7- Halkın kuvvete başvurma şatları	257
a) Münkerin o anda mevcûd olması	257
b) Zarûret miktarınca kuvvete başvurmak	259
8- Münkeri yasaklarken fitne ve fesada sebep olmamak	260
9- Münkeri işleyen topluma karşı kuvvet kullanmak	261

VII. BÖLÜM

MA'RUFU EMR VE MÜNKERİ NEHYETMENİN:

A— SINIRLARI

B— USÛL VE KAİDELERİ

1- Ma'rufu emretme ile münkeri nehyetme arasındaki fark	267
2- Ma'rufu emretmenin farziyyeti ve mübah sayılması	268
3- Münkeri nehyetmenin farziyyeti ve mübah oluşu	268
4- Aynp ve kusurları araştırmamak	269
5- İhtilaflı olmayan münkeri yasaklamak	272
6- Bid'atları yasaklamak farzdır	274
7- Dine aykırı kitapları yasaklamak	274

8- Yakınlara ma'rufu emredip, onları münkerden nehyetmek	277
9- Bulûğa ermeyen çocuklara ma'rufu emredip onları münkerden men'etmek	277
10- Bulûğa eren çocuğa ma'rufu emretmek ve onu münkerden men'etmek	279
11- Ana-babaya karşı ma'rufu emr, münkeri nehyetmek	281
12- Eşlere karşı ma'ruf ve münker yapmak	282
13- Kocaya karşı ma'ruf ve münker görevini yapmak	287

VIII. BÖLÜM

MA'RUF VE MÜNKER GÖREVİNİ YAPANLARDAN İSTENEN VASIFLAR

1- Namaz	291
2- Sabır	293
3- Affetmek ve yüz çevirmek	294
4- İhlâs	297

ADI: ES-SEYYİD CELÂLÜDDİN EL-AMRA
DOĞUMU: 1356 HİCRÎ

A) BULUNDUĞU GÖREVLER

- 1- Amra Abâd'da: Dâr-us-Selâm Üniversitesinde İslâm Şeriatı der-si öğretim görevlisi
- 2- Hindistan'da: Medras Üniversitesi'nde farsça dili öğretim görevlisi
- 3- Hindistan'da: İslâmî Aligar Üniversitesi'nde ingilizce becalurya (diploması)
- 4- 1329 hicri senesinde Hindistan İslâm Cemaatine katılışı
- 5- Hicri 1380 senesinde İslâm Cemaati te'lif ve tasnif komisyonu azası olması
- 6- Halen (1983) bu komisyonun reis vekilidir.

B) ESERLERİ:

Müelîf, dînî ve ilmî sahada tanınan Hindistan ulemasından ileri ge-len müslüman bir yazardır. Aşağı yukarı yirmiye yakın ilmî araştırma ve eseri vardır. Bu araştırmalarla; davet ve eğitim problemleri, inanç ve ah-lâk konuları, Kur'an ve Sünnetin ışığında sarsılmaz ilmî yöntemlerle siya-sal, sosyal ve ekonomik sorunların çözümünü hedeflemiştir.

Eserlerinin tümü URDU DİLİ ile yazılmıştır. Bunlardan basılanların birkaç baskısı olanları olduğu gibi, bazıları da çeşitli ilmî mecmualarda geniş şekilde yayınlanmıştır.

Arapça'ya çevirilen eserleri aşağıda verilen başlıklarla yazılan eser-leridir:

- 1- El-İnsan ve Müşkilâtuhu'l-Mühimme
(İnsan ve Önemli Sorunları)
- 2- el-Mer'etü fi'l-Müctema'îl-İslâmî
(İslâm Toplumunda Kadın)
- 3- el-Uluhiyyetü ver-Risâletü fi-Dav'il Felsefeti vel-Kur'an
(Kur'an ve Felsefe ışığında ulûhiyet ve Risâlet).
- 4- ed-Da'vetû'l-İslamiyye Menhecûha ve âdâbûha
(İslâm Da'veti Metod ve Kaideleri).
- 5- el-Mer'etü ve'l-İslâm
(Kadın ve İslâm)

6- el-Etfalü ve'l-İslâm

(İslâm ve Çocuklar)

7- el-Mer'ettü'l-Müslimetü ve Mes'ûliyyatüha Nahve'd-Da'veti

(Da'vet karşısında müslüman kadını ve sorumlulukları)

8- Hakkullahi fi's-Serveti

(Allah'ın Servetteki Hakkı)

9- el-Birrü ve'l-Müvâsâtü fî dav'il-Kitâbi ve's-Sünneti

(Kur'an ve Sünnet ışığında iyilik ve Yardımlaşma)

10-el-İslâmu ve Da'vetuhu

(İslam ve Mesajı)

وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ

صوب ١١٠٦٩ - المدينة المنورة

١٤٠٢ / ١ / ٥

١٩٨٣ / ١٢ / ١١

فضيلة الأستاذ المكرم السيد محمد توفيق خفيم الله

ملازم - تركيا

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

ولمعه ، فقد تلقين رسالتكم الكريمة التي جاء بها الأرفع العزيز
 فخرنا ، وجهت الله عز وجل أن كتاب الأسماء المعروفة والنسب
 عن المنكر للاستاذ ذجلال الدين العمري نزل منكم محل الإعجاب و
 التقدير . وأسأل الله تعالى أن يقبل هذا العمل الذي ليس لي فيه
 إلا النقل من الأمانة إلى العربية . وقد أعطيت الأرفع محمد نسخة
 من الكتاب ليبرسها أو يعيدها إليكم إذا سافر إلى تركيا .

أما بالنسبة لترجمة الكتاب بالتركية فلا مانع عندي ، ولعله
 صدر لي شئنا ذلك أنا ومؤلف الكتاب أيضا . وبذلك تعم فائدة الكتاب
 وأرجو أن تصحوا الأخطاء المطبعية التي روت في الطبعة العربية ونعيد في
 سيرة العمل في الترجمة . وجزاكم الله خيرا وشكركم جميعا وبارك
 في سعيكم ، ونسأله الله العفو والعافية .
 وتقبلوا تحياتي الطيبة .

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته

المخلص

(محمد أحمد أيوب أبو صلاح)

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

[Başarı Ancak Allah'ın yardım etmesiyle gerçekleşir.]

Muhterem Mehmet KARABULUT [İSLÂMOĞLU]
Malatya/Türkiye

Allah'ın selâmı, rahmet ve bereketi üzerinize olsun:

Medine İSLÂM üniversitesinde okuyan değerli öğrenciniz Mehmet KAYA vasıtasıyla gönderdiğiniz mektubunuzu almış bulunuyorum. Üstad CELÂLÜDDİN el-AMRA'nın "MA'RUF ve MÜNKER" konusunda kaleme aldığı kitabın tarafınızdan takdir edilmesinden dolayı Allah Teâlâ'ya hamdettim. Kitaba, Urduca'dan Arapça'ya çevirmemden başka bir katkı olmamıştır. Bu çalışmanın Allah'ın rahmetine vesile olmasını umuyorum.

Mehmet KAYA (merhum) vasıtasıyla bu kitaptan bir âdet size gönderiyorum. Türkiye'ye geldiğinde size takdim edecektir.

Kitabın Türkçe'ye tercüme edilmesinde bizce hiç bir mahzur yoktur. Aksine böyle hayırlı bir çalışma beni ve kitabın muhterem müellifini son derece memnun edecektir. Böylelikle kitap daha geniş bir kitleye hitabetme imkânına kavuşmuş olur. Sizden ricam; Arapça baskısında vaki olan baskı hatalarını düzeltmeniz ve tercüme ile ilgili gelişmeyi haber vermenizdir. Allah mükâfatınızı ihsan buyursun, çalışmanızın karşılığını versin. Allah'tan sıhhat ve afiyetler dileriz.

Sevgi ve muhabbetlerimin kabûlu dileğiyle.

Muhammed Ecmel Eyyûb el-ISLAHÎ
Medine, Kuliyet-üd-DA'VE öğretim Üyesi
İmza

5 Ramazan 1404-11 EKİM 1983
MEDİNE

TAKDİM

Hamdin ve şükrün her çeşidi Allah'a, Salât ve Selâm O'nun yüce ve eşsiz Rasûlü Muhammed Mustafâya (s.a.v.), Âline ve Ashabına olsun.

Kur'an ve Sünnetten kıl payı ayrılmadan eşsiz İslam Nizamının savunuculuğunu üstlenen İslâm ümmetinin şanlı ulemasına Allah'tan rahmet dilerken onların şefaatine nail olmamızı yine Hak Teâlâ'dan niyaz ederiz.

Bugün İslâm'ın fitneye ma'ruz kalıp hedef seçilmesi, İslâm düşmanlarının bu derece azgınlaşması, hiç şüphesiz ki hayatını İslâm'a adayan ve ümmeti yönlendirip İslâm ile tanışmasını sağlayan ulemanın olmayışındandır. Geçmişte ulemaya bağlılığı Allah Rasûlü'ne bağlılık diye telakkî eden bir cemaat var idiyse, bunu, mutlaka İslâm'ı, medrese atmosferinde tahsil edip devlet politikasını arkasında bulan İslâm ulemasının mevcudiyetine bağlı kabul etmek bir reâlitedir. Yani İslâm'ın devlet desteğinde varlığını sürdürmesi, onun engelsiz anlaşılmasına birinci sebeptir. İslâm'ı *'Allah Teâlâ koruyor'* diyerek onun kurumlaşmasını ve siyasi bir güç haline gelmesini gerekli görmeyenler, ya İslâm'ı anlamaktan âciz ve câhil kişilerdir, ya da dış güçlerin ve emperyalist kâfirlerin yerli işbirlikçiliğini ücret karşılığı üstlenmiş münafıklardır. Üçüncü bir ihtimali düşünmek zâıttır. Çünkü müslüman gafil olamaz. İkinci defa aldanma hakkını tanımayan İslâm, kendini hayattan koparacak kadar fırsat tanımaz. Hiç bir beşerî sistem bile, varlığını ortadan kaldıracak kadar saf davranmaz veya kendini tarihten silecek kadar fırsat tanımaz. Kaldı ki İslâm uyandırır. Müslüman uyanık ve en akıllı kişidir. Neyi, nerede, ne zaman ve hangi ahvalde söyleyeceğini en iyi bilen kişidir. Kendi dışındaki herhangi bir süper gücü tercih edemez. Çünkü kendisi süper güçtür. Kur'an ve onun tebliğcisi, ümmetine böyle öğretmiş ve sünnetullah böyle cereyan etmiştir. Bunun dışında bir çıkış öneren, İslâm ve müslümanlar adına konuşan, yol gösteren ve ahkâm kesen ise tek kelime ile hâindir.

“Ma’ruf ve münker” kavramlarını konu edinen bu tercüme, kendi sahasında yeni bir etki göstermezse bile, umuyorum ki zihinlerde yeni bir istifham uyandıracaktır. Bu bir iddiadır. Kitap okunup bitirilince bu iddianın doğru olduğu görülecektir.

Yazarın kitapta güttüğü hedef, islâm insanını, devlet plânında ve desteğinde inşa etmektir. Islâm’ın öz kaynaklarına dayalı bir eğitim sistemin-den geçmeyen müslümanın, özellikle entellektüel müslümanın güdümsüz bir kişiliğe sahip olacağını söylemek, sanırım kelimenin en açık ifâdesiyle saflık olur. Zira bağımsız bir medeniyet ve kültür yapısının eğitim sistemi ile yetişen insan, varlığında, kendisine göre şekillendiği medeniyetin görünümlerini yansıtır. Artık o kişi istediği kadar içinde yaşadığı millet ve topluluğa ait olduğunu iddia etsin, değişen bir şey olmaz.

Bugün batının kültür istilâsı altında onun eğitim sistemi ile yetişen gençliğimizin islâm dışı bir hayat yaşadığını söylemek yanlış olmaz.

İşte bu söylenenler açısından günümüzde halkı müslüman ülkelere bakılınca, bu iddiamızın ne kadar haklı olduğu ortaya çıkacaktır. Kitabın yazarı, islâm insanı inşa olunmadan, ümmetin bu kültür istilâsından kurtulacağını —şuurlu her müslümanın inanmadığı gibi— inanmamaktadır.

Kitap **“ma’ruf ve münker”** kavramlarını âyet ve hadislerle dayandırarak, bu iki kavrama Kur’an perspektifinden taze ve canlı bir nazarla bakmakta, islâm âleminin görüş ve yorumlarıyla desteklemektedir.

Ma’ruf: Allah Teâlâ’nın güzel gördüğü için yapılmasını emrettiği, münker ise yapılmamasından hoşlanmadığı için yasakladığı hususlar şeklinde bir ayırımı tâbi tutulursa, Kur’an-ı Kerim’in bu iki kavram için âdeta savaş alanı olduğu görülecektir. Böyle bir savaş alanında Hak’tan yana olanlar ve onların izinden gidenlerin Hak Cephesini, Hak’kın karşısına çıkıp ona kafa tutanlar ve onları izleyenlerin ise Batıl Cephesini oluşturdukları ortaya çıkacaktır. İşte bu savaş alanında Hak Cephesini oluşturup, bâtila karşı savaşanlar peygamberler ve onları izleyenlerdir. Peygamberler bâtilanın her türlü icraatını saf dışı bırakmak için tâbileriyle birlikte ezel ve ebed ölçüleri içerisinde bu savaşı sürdürmüş ve Allah’ın desteğine mazhar olmuşlardır. Bâtıl cephesi ise her defasında hüsrana uğramışlardır.

Tarihçiler, Peygamberlerin —ilk peygamber dahil— sürdürdükleri bu soylu kavganın adına cihad, kavgayı verenlere de mücahid adını vererek tarihin altın sayfaları arasından bize mesajlar sunmuşlardır.

İlk peygamberlerle başlayan iyiliği emir ve kötülüğü yasaklama cihadı, tarihî seyir içerisinde gelen peygamberler ve onların yılmaz ve azimli izleyicileri tarafından devam ettirilmiş, nihâyet kâinatın önderi Allah Rasûlü ve onun İslâm ile çelikleşen ashâbı tarafından doruk noktaya ulaşmıştır. Saadet asrının, ölmenden önce cennetin kokusunu buram buram hissedilen ve duyan bu İslâm ordusu, cihanın bir daha şahid olamayacağı kadar büyüktür. Bu ordu en soylu kavgasını ve hayat modelini arz ederek, unutulmayacak hatıra ve anlayışlarıyla tarihe şeref kazandırmıştır. İşte o gün bugündür bu şerefli neslin geride bıraktığı yolu izleyenler, tarihî süreç içerisinde bu görevi zaman zaman ihmale uğratmış olsalar da 60 yıl öncesine kadar biatlı ve halifeli bir toplum olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Nihayet İslâm ümmeti'nin dağılmasını ve tarihe karışmasını engelleyen merkezî otorite, nizâm-ı âlem anlayışı ve devlet-i ebed-müddet inancı, bu ümmetin ezeli düşmanları tarafından keşfedilip ortaya çıkarılınca, şer güçler tüm varlığını, bu merkezî otoriteyi parçalamak ve ümmetin dağılmasını sağlamak için kullanmış, uzun vadeli bir plân ve strateji hazırlamışlardır. Bu plânı uygulamak için de asırlardan beri çalışmaktadırlar.

“İlmî anlamda Oryantalizm adını alan bu hareket havadan bir uydurma değildir. O, birkaç neslin birlikte çalışarak uzun yatırımlarla maydana getirdiği önemli bir doktrinler ve uygulamalar paketidir.”⁽¹⁾

Neticede bu uzun vadeli ve sabırlı çalışmalarının sonuçlarını da görmüşlerdir. Onların bu çalışmalarına tarihte İlmî Sömürgecilik ve Kültür Emperyalizmi adı verilir. Bugün içinde yaşadığımız bu istilânın, ruhumuza vurduğu damgayı silme mücadelesinin şuuruna varıp, ona karşı yenden bir İstiklâl mücadelesi hazırlıklarının arefesine girmiş bulunuyoruz. Bu mücadele, bin yıllık tarihimizi neslimize unutturmaya çalışan batılı emperyalistlere karşı verilen bir mücadele olacaktır. Bu savaş, kültür savaşısı ve ekonomik bağımsızlık savaşısı'dır. Kültürümüzün kimliğini ispatlama ve ortaya çıkarma savaşısı...

Halkı müslüman ülkelerin gençliğini İslâm ile tanıştırmak, eşyaya ve dünyaya İslâmî perspektiften bakmalarını sağlamak, bilgi ve düşüncelerini İslâmlaştırmak ve her an İslâm motifini üzerinde taşıyan bir kültürel yapıya ulaştırmak zorunluluğu vardır.

Bugün bu çığır açılmıştır. Uğratıldığımız kültür istilâsına kafa tu-

(1) Kaynak: Oryantalizm-Award Said Sh. 22

tacak, istilâya uğratanlardan hesap soracak İslâm gençliğini sahnede görmek, göz yaşartıcı ve yarınlara hakkında güven duygusu veren bir manzaradır.

Peygamberlerin yürüttükleri “*Marufu emretmek münkerden nehyetmek*” görevi kendilerinden sonra İslâm ümmetinin omuzlarına yüklemiştir. Ümmet bu görevi kendi şartları ve kaideleri içerisinde yürüttüğü sürece de zaferden zafere ulaşmıştır.

Günümüz tarihçileri ve İslâm’ın genç kuşağı, bu görevin sukût’a uğratıldığı başlangıç tarihini ümmetin yıkılmağa yüz tuttuğu tarih olarak tesbit etmiştir. Ve artık peygamberine ümmet olmanın şuurunu kazanan müslüman gençlik, o günden bu güne kadar dış güçlerce İslâm âleminde meydana getirilen onulmaz yaraları, iyiliği emir ve kötülüklerden sakındırmanın tüm yollarını deneyerek tedavi etmeye başlamalıdır. Bilinmelidir ki, tedavi edilmeyen yaralar vücudun ölümüne sebep olur.

Ma’ruf ve münker görevinin sukûtu; müslümanların dünyayı idâre etmekten el çekmesi ve İslâm’ın dünyaya şekil vermesinden uzaklaştırılması demektir. Çünkü *Ma’ruf; Allah Teâlâ’nın rızasına göre İslâm’ın devletleşmesi, hâkim güç ve yönlendirici âmil-olmasıdır. Münker ise; devletleşen bu güç vasıtasıyla O’nun arzu etmediklerinin safdışı bırakılması, hayata hükmetmesine engel olunmasıdır.*

Dünyamızı modern putperestliğin eğemenliğine terk eden hâkim güçler, kurdukları câhiliyye eğitim sisteminin (= İslâm’ın damgasını, renk ve muhtevasını taşımayan her sistemin) temelinde zulüm ve şirk vardır. Dolayısıyla bu sistemle eğitilen modern dünyanın(!) insanı da zâlim ve müşriktir. Zâlimden adâlet beklemek zulmün devamını dilemektir. Zâlime zulmünde yardım etmek dolayısıyla zalim olmaktır. Bu da adalet esprisine aykırıdır. Ancak İslâm, iktidar olduğu ve siyasal bir kuvvet olarak hükmettiği zaman zâlimi zulmünden vazgeçirmek mümkün olur. Fert bazında da Rasûlullah’ın talimatı gereği mazluma yardım edildiği gibi zalimin zulmüne engel olunmak sûretiyle ona yardım edilmelidir.⁽²⁾ İslâmî eğitime dayalı sistemde ise insanın kendi fitratına uygun bir devlet düzeni kurulur. Böyle bir devlette, o devletin dünya görüşünü yansıtan fert ve toplumlar yetişir.

(2) Buhârî (Tecrid) (Cilt: 4, sh: 281) (Cilt: 7, sh: 361-363) Müslim-Câbir Târîkiyle değişik şekilde rivayet eder.

İslâm'ın çağlar üstü olduğu, eskimediği ve her devirde hâkim olduğu bölgelerde dünya dengesini en âdil bir şekilde koruduğu görülmüştür. Hiçbir çağ ya da hiçbir çağ-daş devlet modeli, İslâm üstü olamaz. Mümin böyle inanır, bunu savunur ve bu düşünce tarzı ile hayatını sürdürür. Bu, onun tevhîdî dünya görüşü'nün de gereğidir.

İslâm, zaman ve mekân ayırımı yapmaksızın Allah'ın indirdiği hükümlere boyun eğilmesini ve tevhidde olduğu gibi hüküm vermede de Allah'ın adil hükümlerine muhalefet ederek şirk koşulmasını yasaklamıştır. Böyle bir anlayışın sonucudur ki İslâm, Mekke'den Medine'ye taşındığı gün Devlet ve İktidar'a dönüşmüştür.

Demek oluyor ki ma'ruf ve münker görevi, müslümanın ihtiyarına atfedilmiş bir sorumluluk değildir. Bazı müslüman aydının ma'ruf ve münker bakış açısı ne yazık ki ihtiyarî olma noktasında düğümlenmiştir. Bu, sanırım ki batının aydınımıza aşıladığı sakat bir görüş sonucudur.

Varılan nokta göstermiştir ki, peygamberlerin yerine getirdikleri bu görev, mahiyet itibariyle küllenmiş, bu kavramların Kur'an'da ve Sünnet'te ne ifâde ettikleri eksik anlaşılmıştır. Kitabın yazarı "*Ma'ruf ve Münker*" görevinin yeniden dirilişini ve bunun gereğini ileri sürer. İslâm'ın, devlete dönüşmesinin ve söz sahibi kılınmasının yolu, "*Ma'rufu emr ve münkeri nehiy*" görevinin Kur'an ve Sünnet ışığında anlaşılabilceği görülmüştür.

İslâm dâvetçisini yetiştirmek İslâm ümmetinin görevidir. Bu görevin ihmâli, Allah'ın dinine isyanı ve isyan edenlerin sayısının artması ve nihâyet câhiliyenin hüküm sürmesi ve insanlara hükmetmesi anlamını taşır. İslâm ümmeti, İslâm'ın din ve dünya, din ve devlet, din ve siyaset, din ve sosyal hayat denklemini kurduğunu, evrensel bir mesaj ve çağlar üstü bir nizam olduğunu ispat etmekle yükümlüdür. İslâm'ı anlayan ve her devirde onu insanlığa sunan ilim otoritelerinin yetiştirilmesi farzdır. Bu, İslâm ümmetinin diğer ümmetler karşısındaki varlığını ve hayatiyetini ifâde eder.

Günümüzde itikad alanında müslümanlar arasında yaygınlık kazanan bid'atların başında "*Siyaset Kavramı ile Din Kavramı*" arasındaki sürtüşmenin başında laiklik gelmektedir. Bu kavram, müslümanları, eli kolu bağlı vaziyete getirmek için dış güçlerin kullandığı en etkin silahtır demek, asla yanlış olmaz. Bugün halkı müslüman ülkelerin insanları fikir ve otoritede kendi ülkelerinde yabancı güçlere terkedilmiş birer mevta

durumundadır. Yabancı kültürün İslâm ümmetine açtığı savaş sonucudur ki, İslâm dünyasında batı kültürü standartlarına ve eğitim felsefesine göre yetişmiş müslüman entellektüeller, laiklik kavramını ilmi verilere dayanarak savunur hale gelmişlerdir. Hatta batı doğumlu bu kavram diğer çağdaş kavramlar gibi müslümanların düşüncelerine yerleştirilmiş ve böylece entel müslümanlar ile müslüman halk arasında korkunç boyutlarda anlaşmazlık tohumları saçılmıştır. Hatta bu kavram karşısında antipatisini ifâde eden müslüman, entel müslüman tarafından hainlikle ithâm edilir hale gelmiştir. Bu ise Avrupalı olma, çağdaş uygarlığa kavuşma ideali uğruna yapılmıştır.

İslâm dünyasındaki düşünürler, secularism (= lâdinîlik) konusunu işlerken genelde Osmanlı ve hilâfet meselesini de tartışırlar. Arap kökenli mütefekkilere göre, Osmanlı, İslâm'a hizmeti inkâr edilemeyecek üstünlükte olmakla beraber, kimi eylemleriyle kendi kuyusunu kazmış ve yönetimi altındakileri de beraberinde yıkıma sürüklemiştir. Umumî kanaat olmamakla beraber, yaygın görüş budur.

Dinde reform adıyla, İngiliz'e ve Batı'ya kucak açmayı, hatta onlarla içli-dışlı olmayı normal gördüğü halde müslüman şahsiyetlerdeki basit hataları enine boyuna tartışırken kâfirlere hoşgörü kanatlarını açan Muhammed Abduh, böyle bir konuda zikredilmeden geçilmez şüphesiz.

"*el-İlmâniye*" kitabının müellifi Sefer b. Abdurrahman el Hevâlî, Muhammed Abduh'un fikir ve tavırlarını gündeme getirdikten sonra diyor ki:

...Muhammed Abduh lâik değildi(!) ama, fikirleri Avrupa laikliği ile İslâm dünyası arasında birleştirici halkayı temsil ediyordu. Bunun için de Haçlı-Yahudî plâncıları onu kutlamış, bilimin ve eğitimin İslâm dünyasında lâikleştirilmesi ve dinin sosyal hayattan uzaklaştırılıp, câhiliyye kanunlarına dönülerek şariat ile amelin iptalinde bir köprü olarak kullanmıştır onu. Müslüman yığınlar da, lâikliğe geçişte onun reformcu fikirlerinin arkasına sığınmıştır..." (3)

Ma'ruf, İslâm nizamının hükümleri, genel prensipleri ve teşri ruhu uyarınca, yapılması ve söylenilmesi gereken her söz ve fiildir. Münker ise, ister mükelleften, ister mükellef olmayan birisinden gelsin, İslâm hukukunun yasakladığı her türlü suç ve günah fiildir. İşlenen suç ister giz-

(3) el-İlmâniyye-Neş'etüha ve Tatavvuruha ve âsârüha fî'l-hayati'l-İslâmiyyeti'l-Muasıra. (Sefer b. Abdurrahman el-Hevâlî) sh: 579 Doktora tezi

li ister açık olsun, görenin ona engel olması vaciptir. (4)

Bazı hukuk bilginleri, münkeri, işlenmesi şer'an mahzurlu olan her şey, diye tarif ederler.⁽⁵⁾ Bu hukukçular, "işlenmesi yasak olan" tabirini, suç ve günah deyimine üstün tutarlar. Zira onlara göre münker, günahtan daha çok umumiyet ifâde eden bir lafızdır.

Şu halde, marufu emir, İslâm şeriatı uyarınca, yapılması veya söylenmesi gereken hususları teşvik etmektir. Münkeri nehiy ise, terkedilmesi gerekeni ortadan kaldırıp, şeriatın uygun gördüğü şeyleri teşvik etmektir.⁽⁶⁾

Bu görev bu kadar önem arzedince, İslâm ümmetinin ihmalkâr davranmasının neye mal olacağı açıkça anlaşılmaktadır. Bugün işte korkunç boyutlarda seyreden olumsuz İslâmî hayat bu ihmalin sonucudur. Sağlam İslâmî bir hayat, elbette ki İslâm'ın kâmil anlamda söz sahibi olduğu hayattır. Bunun da İslâm'ın devlet olduğu dönemlerde açıkça görüldüğü tarihen sabittir.

Bu uzun takdimden sonra şu hususları kısaca arz etmekte fayda mülahaza ediyorum:

1- Eserin tercümesine çalışırken mümkün olduğu kadar manâya sadık kalmakla beraber, üslûbun sâde olmasına gayret ettim.

2- Lafzî tercüme yerine tefsirî tercüme yolunu tercih ettim. Yazarın ifâde ettiklerini türkçe olarak anlamağa ve öylece ifâdeye çalıştım.

3- Tercümedeki vaki hatalar bana aittir. Uyarılara ve hataların düzeltilip bildirilmesine gönlümüz açıktır.

4- Eser sekiz ana başlık altında işlenmiştir. Kitabın orijinali Urduca'dır. Arapça'ya çeviren Medîne İslâm üniversitesi öğretim görevlilerinden Muhammed ECCEL EYYÜB-EL-İSLAHÎ'dir. Bize Türkçeye tercüme iznini bildiren mektubunu da kitabın baş tarafına koydum.

5- Kitap akıcı olmayabilir. Fakat anlaşılır ifâdeler kullanmağa gayret edilmiştir. Kaynaklar konuşturulmuş yorumlar getirilmiştir.

6- Dipnotlarla kitaptaki bazı önemli fikirleri açıklamaktan kendimi

(4) İslâm Ceza Hukuku ve Beşerî Hukuk (A. Udeh) cilt: 2 Sh: 9-10

(5) el-lhyâ, cilt: 2, sh: 35

(6) Fâhrü'r-Razî (Tefsîr-i Kebîr) cilt: 3, Sh: 20

alamadım. Ayrıca tercüme arasında dahi bazı parantez içi açıklamalar da yapılmıştır.

Konunun çok önemli olması ve İslâmî açıdan hayatî bir önem arzemesi nedeniyle çevirimiz umarım ki sevab kazandıracaktır.

Eğer kitap, “*ma’ruf ve münker*” kavramlarına takdir edilen önem ve değer anlaşılmaya yardımcı olursa görevini yapmış demektir. Bu iki kavram çeşitli kitaplarda bir takım başlıklar altında işlenmiştir. Bu muhakkak. Ama yazarın çok zengin bir bibliyografya’ya başvurarak hazırladığı bu kitap, inanıyorum ki müslümanın sahip olduğu ideale bir çok açıdan katkıda bulunacak ve ufkunu daha da genişletecektir. Bazı araştırmacılara da yeni ufuklar açacağını umuyorum. Eser kendi sahasında belki ilk detaylı bilgi ile karşımıza çıkmaktadır. Bu benim sahip olduğum kanaat. Ama şunu kesinlikle söyleyebilirim ki, kitap bana çok şeyler kazandırmıştır.

Cenâb-ı Hakk’tan bu mücâhid tercümeyi hayırlara vesile kılmasını dilerken, doğacak sevaptan tüm geçmiş büyüklerimin ruhlarının hisseyâb olmasını umarım. Yine İslâmî uyarışımı ve şuurumu kendilerine borçlu olduğum İslâm’ın mücâhid ulemasını, geride bıraktıkları dinî heyecan ve yaşayışlarından dolayı rahmet ve minnetle anarken şefaathine nail olmak ve gönüllerimizde bıraktıkları o ulvî ideallerin İslâm’a susamış tüm gençliğe nasib olması da en büyük temennimdir.

وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين

M. İslamoğlu

5.5.1991

Bergkamen/Almanya

Hamd, kâinatın yöneticisi ve yegâne hâkimi olan Allah'a ve salatü selâm O'nun Rasûlü Hz. Muhammed'e (s.a.v.), âline ve ashabına.

Değerli okuyucu! Kitabımıza konu olarak seçtiğimiz "*Ma'rufu emr münkeri nehiy*" terimi Kur'ân ve Sünnette çokça rastlanılan bir terimdir. Kitabımız okunup incelenince bu terimin hukukî bir statüye sahip olduğu görülecektir. Zaten elinizdeki bu kitap bu terimin genişçe bir şerh ve tefsiridir. Yine bu incelememizde bu terimin sanıldığı kadar dar bir çerçevede ele alınmadığı görüleceği gibi, aksine İslâm'ın inanç ve amelî bir nizam olduğu da görülecektir.

Öyle ise, İslâmî da'vetin mahiyeti nedir? Herkesi bu da'vete muhatab kılmak ve yeryüzünde bu da'vetin inanç ve amel nizamını yerleştirmek için mü'minlerin yerine getirmekle yükümlü oldukları ilmi ve amelî çalışma ne olmalıdır? Bu da'vetin neticesinde kurulan İslâmî Devlet'in diğer devletlerle ne gibi benzerlik ve ayrıcalıkları olacaktır? Müslümanın böyle bir devletteki sorumlulukları nelerdir, devletin temel felsefesine uygun olarak kurulacak müesseselerin yönlendirilmesini kim yapacak, devletin başındaki yönetici ve onun her açıdan destekleyicisi olan müslüman tebaa, türri cahiliyye düzenleriyle savaşılarak dinin onaylamadığı her türlü gayr-i meşrû hayatı lağvedip İslâmî rene dönüştürerek yapılan çalışmayı ve buna karşı çıkacak her çeşit güçleri etkisiz hâle getirmek üzere yapılacak cihad'ı nasıl yönlendirecektir? Evet, İslâm'ın inanç ve amel nizamının gerçekleşmesi etrafında bu tür mukadder sorular hatıra gelmektedir.⁽¹⁾

İslâm'ın temel öğretilerine göre Allah Teâlâ mü'min ile kendi arasındaki bağın gereği olarak mü'mine bir takım görevler yüklemiştir. Bu

(1) Müslümanın İslâmî bir toplumda haklı yerini alabilmesi için ma'rufu emr ve münkeri nehiy görevini yapmakla birlikte islâmî vatanın sınırları dışındaki yerlerde Allah'ın (c.c) düzenini hakim kılmak için de cihad etmekle emrolunmuştur. (Çeviren: SAİD HAVVA'dan)

cümleden olarak mü'min, Allah Teâlâ'yı tanıyıp O'na da'vet edecek, Kur'an ve Sünnetin çeşitli ifâdelerle açıkladığı "şirk"ten uzaklaştıracak ve tüm peygamberlerin çağrıldıkları tevhid sistemine da'vet edecek, onları kula kulluktan kurtarıp, kendi öz fitratına uygun ilahî atmosferi yaşatmaya çalışacaktır.

Yine ölüm ötesi hayatın ve hesabın hakikatına işaret ederek; insanlığı Allah'ın azabıyla korkutup cennetiyle müjdelemek, Allah Teâlâ'ya karşı yeryüzündeki şahitlik görevini yapmak, insanlığın ve dünyanın islâm'a çalışmak, hakkı tebliğ etmek, Allah'ın muradına uygun bir insanlık yetiştirmek uğrunda cihad yapmak, Allah'ın, kurtuluşa vesile olan ve bunu vâdeden dinini yaşamak ve yaşatmağa çalışmak, O'nun kanunlarını her türlü beşeri düzenlerin üstünde tutmak (i'lây-ı kelimetillâh), hakkı tavsiye ve şeriatın emir buyurduğu her çeşit iyilikte yardımlaşmak... Evet bütün bunları yapmak, "*Ma'rufu emr ve münkeri nehiy*" kavramının kapsamında mevcut olan mü'minin yegâne görevidir.⁽²⁾

"*Ma'rufu emr, münkeri nehiy*" kavramının ifâde ettiği anlam ile tâli derecedeki esaslar arasında önemli bir farkı vardır. Diğer esaslardan her biri, bu mühim kavramın belirli oranda çeşitli yönlerinin birer açıklamasıdır. Kaldı ki bu kavramın sınırlarının genişleyip daralması gibi bir özelliğe sahip olması, fer'i tarafını ilgilendiren bir özelliktir. Fakat bütün bunlarla beraber, gerek bu kavram olsun, gerek fer'i sahayı ilgilendiren esaslar olsun, tek bir gerçeğe işaret eder ve tek bir gayeyi hedef edinir.

Binaenaleyh, "*Ma'rufu emr münkeri nehiy*" teriminin neyi hedeflediğini kavradığımız zaman, Kur'an—ı Kerim'in muhatabı olan insanın aldığı tavır, durum ve şartlar muvacehesinde bu terimin tarihî misyonunu da derinlemesine anlamakda gecikmiş olmayız.

Durum böyle olunca Kur'an ve Sünnet sahasında derinlemesine bilgisi olmayan kimselerin "*Ma'rufu emr, münkeri nehiy*" görevini sıhhatli bir şekilde yapamayacağı gerçeği ortaya çıkacaktır. Aslında da dinin "yapınız" dediğini yapmak ve "yapmayınız" dediğini yapmamak görevi son derece önemli ve bilgi isteyen, ehliyet gerektiren zor bir görev değil midir? Zira bu görev, mü'minin en açık ve ayırıcı özelliği ve onun vakarını yansıtan davranışlarının en belirgin âlameti, ictimâî varlığının sebe-

(2) Cihad, iyiliği emr, kötülükten sakındırma, İslâm'ın pratiğe uygulanması için beşerî müeyyidelerdir. İslâm'dan sapmaktan dolayı fitrî cezalarla dünya ve âhiretteki Rabbâni müeyyideler bunun dışındadır. (Çeviren-Said Havva'dan)

bi ve sırrıdır. Mü'min en ufak bir şekilde bu görevinden gâfil davranamaz. Çünkü böyle hassas bir noktada mazur sayılmaz. Aksi halde isyan ve belâya sürüklenmesi kaçınılmazdır. Allah Teâla'ya karşı suç işlemek, cehennemî hayata düşmek gibi açık bir âkıbete râzı olmak ise doğacak korkunç hesapları yapmamak ve şuursuzca davranmaktan başka bir hareket olmasa gerekir.

İslâm'ın mü'mine yüklediği bu önemli görev gibi yapılan her şuurlu çalışmanın etrafında daima bir takım sorular sorulmuştur.

O halde önemi bu kadar büyük olan bu görev hükmen farz mıdır? Yoksa bu görevi yapmamakta müslüman serbest mi bırakılmıştır? Şayet farz ise bu görev İslâm toplumunun her ferdine mi, yoksa belli bir kesime mi aittir? Bu çağrının mahiyeti ve varmak istediği hedef nedir? Yine bu görevi icrâ etmede İslâm ümmeti dışındaki ehl-i kitap da ortak mıdır? Bu konudaki çalışmanın sınırı nedir? Şartları var mıdır? Varsa ne gibi özellikler taşır? vb. sorular... İşte bu kitap, bütün bu sorulara genişçe cevap vermektedir.

"Ma'rufu emir, münkeri nehiy" görevinin birçok âyet ve hadiste zikri geçer. Âyet ve hadislerin bir kısmı bu görevin değişik açalarına cevap teşkil eder. Meselâ; bir âyet bu görevin farziyet ve keyfiyyetine delâlet ederken, diğer bir tanesi bunun kapsamını ve genişliğini açıklar. Ayrıca sınırlarını ve şartlarını birlikte izah eden âyetler de vardır. Fakat araştırmamıza konu olan tüm âyet ve hadisleri nakletseydim, çokça tekrar olur ve kitabın hacmi son derece kabarık olurdu. Bunun için teferruata ait olanları bırakarak sadece konumuza ışık tutan ve incelememizi net sonuçlara bağlayanları zikretmekle yetindim. Kur'ân ve Sünnete göre konuyu kavramak gaye olunca, sayın okuyucunun bu âyet ve hadisleri iyice kavraması, sabırla takibetmesi, değişik bir takım durumlarda nasların açıklamak istedikleri maksada değişik açılardan bakması gerekir.

Böylelikle hükümün bir yönünü konu alan hadis-i şerif, çok kere bunun diğer yönünü de araştırma sahasına çekmektedir. Okuyucu —bu konuyu eleştirmek ve daha derinlemesine kavramak için— yalnız düşünmekle yetinmeyecek, aksine tüm kitabı inceleme mecbûriyetini hissedecektir.

Kur'ân-ı Kerim, bir yerde *"Ma'rufu emir münkeri nehiy"* ifadesini *"hayra dâvetle"* birlikte zikretmiştir. Kitaba da zaten bu âyetin kısaca tefsiri ve şerhiyle başladım. Çünkü bu âyet *"Ma'ruf ve münker"* kavramlarını daha açık bir şekilde tesbite çalışmaktadır. Ayrıca kitap, akıl ve man-

tık kurallarına dayanan bir uslûb içerisinde, dinin herhangi bir hükmünü veya yalnız herhangi bir cephesini ele almamakta, belki Allah Teâlâ'nın emrettiklerini Rasûlullah'ın (s.a.v.) bize getirdiklerinin hakikat ve mahiyetlerini öğrenmeye teşvik etmektedir. Zira Kur'an ve Sünnetin bu açık hükümleri, gönülden inanıp fitraten kabûle hazır olanlara ve bunların farziyetine inananlara hitabetmektedir. İnsan hayatını kuşatan bu hükümleri, Kur'an ve sünnetin ifadelerinde açıkça görmek mümkündür.

İctihad ehliyetini taşıyan İslâm ulemâsının, kitap ve sünnetin ictihada konu olan sahasında ihtilafa düşmeleri mümkündür. Fakat bu vasıfları taşıyan kimselerin ihtilâfları mübahtır, hatta müstehabdır. Yeter ki bu nassları İslâm'ın usûlü din kuralları içerisinde anlamakta fikrî ihtilaflar olsun. Fakat iş, ehil olmayan bir çevrenin eline düşüp, ehil olanlar da bu sahada suskun vaziyette kalırsa o vakit çıkacak ihtilaf, hiç de iyi olmayan sonuçlara götürür. Binaenaleyh câhillerin eline düşen konu —âdetâ leş üzerine üşüşenler gibi— mevcut görüşlerin çelişik yönleriyle izaha kalkışılırsa, sonuçta istenmeyen bir çizgiye gelindiği görülecektir. Bu nedenle de birbirleriyle çelişkili görülen iki nassı, Kur'ân ve hadislerin kabul etmeyeceği tefsire uydurmamız mümkün olmayacaktır. Halbuki bu çeşit bir yaklaşımdan Kur'ân ve sünnetin muhakkik âlimleri şiddetle kaçınmışlardır.

Şüphesiz ki Kur'an ve hadis tefsirinde tercih edilen en doğru metod; bu iki kaynağın bizzat açıkça işaret buyurup gösterdiği metoddur. Yahut en azından bu iki kaynağın uslûb ve ifâde tarzları vasıtasıyla ortaya çıkarılan izahtır. Zaten bu görüşü ilim ehlinin ispatları da desteklemektedir.

Kitabımı yazarken de itimad edilen bu ikinci metodu Kur'an ve sünnette tercih edilen hüküm çıkarma metodunu kullandım. Fakat kâmil mânâda bu yolu takip ettiğimi de iddia edemem. Zira mutlak kemâl yalnız Allah Teâlâ'ya aittir. Allah'tan, bu çalışmamın hüsn-i kabul görmesini ve kullarına faydalı kılmasını diliyorum.

24 Şubat 1966
Celâlü'd-Din el-AMRA
HİNDİSTAN

HAYRA DÂVET VE HÜKMÜ

Allah Teâlâ Âl-i İmran sûresinde inananlara şöyle hitabeder: “Sizden öyle bir cemaat bulunmalıdır ki (Onlar herkesi) hayra çağırınsınlar, iyiliği emretsinler, kötülükten vaz geçirmeye çalışsınlar. İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”⁽³⁾

ÂYETİN ÖNCEKİ ÂYETLE İLGİSİ:

Allah Teâlâ, bundan önce geçen ayette İsrâil oğullarının, dinlerini arka plâna atıp, dinin hayatla irtibatını kestiklerini, bununla da yetinmeyerek insanların dinî hayatlarına müdahale ettiklerini ve bu konuda tüm gayretlerini sarfettiklerini bize bildirmektedir. İsrailoğullarının bu korkunç hataları kendilerini Allah’ın rahmet ve rızasına nâil olmaktan ve hidâyetinden mahrum bırakmıştır. Takiben gelen ayetle mü’minlere hitapedilmekte, Allah’tan nasıl korkmak gerekiyorsa, O’nun muradına uygun olarak korkmaları ve müslüman olarak ölmeleri, bâtıla karşı topyekün Allah’ın ipine (Kur’an’ın emirlerine) sarılıp, İslâm’la içiçe olmaları, bundan aslâ taviz vermemeleri, aksi halde siyasal iktidarları’ndan uzaklaştırılacakları, bunun daha önce örneklerinin olduğu ve bu gerçeğe tarihî perspektiften bakılması gerektiği açıkça beyan edilmektedir.

Bütün bu açıklamalar, mü’mini rûhen bu iktidara hazırlayacağı için, onu evvelâ rûhen bu iktidarın sorumluluğuna yönlendirmektedir. Fakat mü’minlerin kendi dışında yapmak zorunda oldukları çalışma ise —ki bu iktidar olmayı gerektiren bir çalışmadır— konumuza başlık olarak seçtiğimiz âyet-i kerîmenin, en kuvvetli alternatif olarak sunduğu ve kesin nassa bağlı olarak, “İNSANLARI HAYRA DA’VET ETME, DİNİN HOŞ

(3) Âl-i İmran: 104

GÖRDÜKLERİNİ EMRETME VE HOŞ GÖRMEDİKLERİNİ YASAKLAMA" gibi çok önemli ve İslâm Devleti için temel olarak seçtiği görevdir. Bu hususda Kur'an yorumcularından iki otoritenin görüşlerini arzitmeye çalışalım:

İmarî Râzî der ki:

"Allah Teâlâ ehl-i kitabı, bundan önceki âyette iki sebepten dolayı suçlamıştır:

1- Küfre düşmeleri

2- Başkalarını küfre sokmak için yaptıkları çalışmalar."

Bu âyeti müteakiben, hitab mü'minlere yönelmekte ve müminler evvelâ takva ve iman ile emrolunmakta, sonra da ehl-i kitabın yaptıkları ve işledikleri korkunç cürüme karşı, sapmışların hakka, iman ve itaate yönelmeleri, sapmamışların da hak üzere sebât etme hususunda son derece gayret sarfetmeleri istenmektedir.⁽⁴⁾

Allâme Seyyid el-Âlûsî şöyle der:

"Allah Teâlâ, mü'minlerden hak düşmanlarının her çeşit engellemelerine karşı koymak için evvelâ kendilerini ıslah etmelerini, sonra da başkasını ıslah etmelerini istedi. Zira kendilerini doğruya getiremeyenlerin, başkalarını doğruya çağırmaları abes olurdu. Ayetteki hükme göre ehl-i kitap hem kendileri sapıttı, hem de başkalarını saptırdı."⁽⁵⁾

İslâm ümmetinin tarihî seyir çizgisinde sürekli üstlendiği ağır bir sorumluluğu vardı ve bu sorumluluk halen devam etmektedir. Bu, Tağut'un her türlü tasallutuna karşı koyma görevi idi. Âyet-i kerime bu mühim görevi iki terkible dikkat çekmektedir:

1- Hayra da'vet

2- İyiliği emredip kötülükten sakındırma.

HAYRA DA'VET:

İslâm ümmetinin yerine getirmekle mükellef olduğu bu kavramın ifâde etmek istediği mana, Rasûlullah'ın (s.a.v.) bize tebliğ etmiş olduğu İslâ-

(4) Meftihü'l- Gayb, İmam Râzî: 3/19

(5) Rubu'l- Meânî, Âlûsî: 4/20

nı taşıma ve ona da'vet sorumluluğudur. Bu ise itikâdî, nazari, siyasî, ah-lâkî ve ibadetle ilgili sahaları kuşatan *"Hayr"*ın bizzat kendisidir. Allah Teâlâ hayatın her cephesini kuşatan, din ve dünya ayrılığını asla kabul etmeyen bu eşsiz nizam'a da'vet etme görevinin İslâm ümmetinin omuzlarını yüklemiştir.

İslâm'a göre hayır ve şerrin ölçüsü yalnız Allah'ın dinidir. Allah'ın dini neye *"hayır"* demişse o hayırdır. Neye *"şer"* demişse o da şer'dir. İslâmî çizgiden saparak bir takım arzulara göre şekillenen yollara ve sistemlere göre insanların tavır almalarını ve şekillenmelerini istemek, Allah'ın dinine savaş açmak demektir. Bu yetkiyi hiç kimse kendinde bulamaz. Çünkü İslâm dışı fikir ve ideolojiler, hayattaki düzenlemelere ve geçim yollarına çeşitli şer renkleriyle bakarlar. İslâm, hayatı yeniden ilâhî düzenle şekillendirmek üzere dünya gezegenine ayak bastığı zaman bu çeşit hayat telâkkîleriyle karşılaşınca bunlara savaş açtı ve bütün gücüyle bunların aleyhinde kesin tavrını takındı. Allah Teâlâ'nın yüce irâdesini hâkim kılmak için tüm insanlığı bu da'vete uymaya çağırdı. Bunu yaparken doğacak bütün riskleri de gözönüne aldı.

"Hayra Da'vet" hayatın tüm cephelerini kuşatan İslâm'ın bütünlüğü içerisinde ve bu görev dinin yalnız bir cüz'ü anlamına gelmez. İslâm ümmeti, bu parçalanmayı kabul etmeyen bütüne taliptir. Tüm gayretlerini bu uğurda seferber etmediği müddetçe kabullendiği sorumluluktan kurtulamaz. İşgal ettiği stratejik konuma göre *"Ah-lâkî İslah"* ve *"Siyâsî İnkılab"* bu ümmetin aslî görevidir. Ne zaman ki sadece ibâdetleri telkin edip, hayatın sosyal problemlerini İslâm'a göre düzenleme gayretlerini bırakarak hayra da'vet etmişse, her zaman onun ezeli düşmanlarının işine yaramıştır. Taşındığı bu sorumluluktan da kurtulmuş olmaz. Çünkü *"Hayr"*, tarifine uygun olarak, parçalama kabul etmemektedir. Bir cüz'ün bir mânâ ifâde etmesi ancak diğer cüzleriyle birlikte mütalaa edilmesiyle mümkündür.

İşte İslâm ümmeti hayr'ın her cüz'ünü yaşamağa ve yaşatmağa memur olduğu şuuru taşıdığı sürece bu sorumluluğunu idrak etmiş demektir. Bu hususu Kur'an-ı Kerim'in birçok âyeti açıklamıştır. Allah Teâlâ İbrahim, İshak ve Ya'kub (a.s.) gibi peygamberlerden söz ettikten sonra şöyle buyurur:

"Onları emrimizle dosdoğru yolu gösterecek rehberler kıldık, kendilerine hayırlı işler yapmayı, dosdoğru namaz kılmayı, zekât vermeyi vah-yettik. Onlar bize ibâdet edicidirler."⁽⁶⁾

(6) el-Enbiya 73

Âyet-i kerîmede geçen ‘hayrat’[= hayırlı] işler kelimesi, Allah Teâlâ’nın, peygamberlerinin yapıp işlemelerini emrettiği işlerdir ki kesinlik ifâde eder. Araştırıldığında görülecektir ki onların yapmakla mükellef oldukları *“Hayırlı İşler”*’ın kapsamı son derece geniştir. Bu kapsama, ibâdetler ahlâkî davranışlar ve insanlar arası tüm muameleler girer. İşte dinin muamelât ile ilgili kısmına şeriat denildiği gibi tümüne de şeriat denir.

Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki hayrat kelimesi, Allah Teâlâ’nın, şeref ve izzet sahibi peygamberlerine gönderip de amel etmelerini istediği mükemmel şeriata verilen addır. Eşsiz yasaları yaşatıp, aktaran insanlar ancak canlı birer örnek ve ölümsüzleşen birer tablo oluşturan peygamberlerdir. (Onlara ve da’valarına gönül verenlerine saadet dilemek, saadetlerine katılmak en büyük dileğimizdir.)

Allame el-Bağavî bu âyetin tefsirinde der ki: *“Biz onları önderler kıldık.”* Yani hayırlı her türlü işlerde uyulan liderler kıldık demektir. *“Emrimizi gösterirler.”* Yani insanları dinimize da’vet ederler. *“Ve biz onlara hayırlı işler yapmalarını vahyettik”* yani ilâhî yasalara uymalarını emrettik.⁽⁷⁾

Hazin Tefsiri de *“hayırlı işler”* ifâdesiyle *“İlâhî yasaları hayata tatbik etme”* olarak anlar ve öyle savunur.⁽⁸⁾

Şu açıklamalardan anlaşılmaktadır ki *“Hayır”* kelimesi *“İlâhî Şeriat”* ile eş anlamlıdır. Vc peygamberler bu *“Hayır”* tatbikatlarıyla emretmiş, hayatlarında en doğru ve en kâmil mânâda temsil etmişlerdir. Bizzat yaşadıkları bu hayata da’vet etmişler, bu da’vetin ise kulluk görevinin ve Allah’ın hükümrânlığı ilan etmenin en yüksek derecesi olduğuna inanarak O’nun gerçek kullarından olmuşlardır.

Şimdi ise *“Hayır”* kelimesini daha iyi anlamak için Mâide sûresinde geçen diğer bir âyet üzerinde duralım. Bu âyet şeriatlerin çeşitli olabileceğinden bahseder. Oysa ruh ve asıl itibarıyla Allah’ın dini daima tek bir dindir, asla değişmez. Fakat asırların değişmesiyle şeriatlar değişmiştir.

Meselâ; İsrâilîogularına gönderilen şeriat, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) gönderilmesiyle ilgâ edilmiştir. Yani Hz. Musa’nın (a.s.) şeriatı hükmen kaldırılmıştır. Ama ruh ve asıl itibarıyla kalkmamıştır. Çünkü hedefe varmada maksad aynı, ancak metod değişiktir. İslâm ise hedefe varmada

(7) Meâlimü’t-Tenzîl (Hazin tefsirinin kenarı): 4/245

(8) Lubâbü’t-Te’vîl fî-Meanî’t-Tenzîl: 4/245

son uygulamadır. Binaenaleyh “Şeriatların değişik” olması kesinlikle “dinlerin de değişik olduğu” anlamına gelmez.

Geçmiş milletlere gönderilen şeriatler, ibâdetlerin ve kulluğun yalnız Allah’a yapılacağını, tek kelimeyle hükümlerlik hakkının, en büyük otorite sahibi olan Allah’a ait olduğunu ilân etmişler ve insanlığın her peygamberin gelişi ile yeni bir şeriat’a boyun eğmeye hazır olmasını icbar etmişlerdir. Yeni bir şeriat’ın gelmesinden sonra geçmiş şeriatlardan ayrılmayan kimse, gönderilen yeni şeriatı inkâr etmiştir. (Çünkü her yeni gelen şeriat eskisine nisbetle daha kâmilidir)

Allah Teâlâ buyuruyor ki: “(Ey Musa’nın, İsa’nın, Muhammed’in ümmetleri!) sizden herbiriniz için bir şeriat, bir yol (yasa) tayin ettik. Eğer Allah dileseydi (topunuzu bir şeriata tâbî) bir tek ümmet yapardı. Fakat o size verdiği (muhtelif şeriatlar dairesi)nde sizi imtihan etmek için (ayır-dı). Öyle ise (hepiniz) Hayır işlerde (=Şeriatlerde) birbirinizle yarış edin.”⁽⁹⁾

Ayette geçen “Hayırlı işlerde yarışma”dan maksat; Allah Rasûlü Hz. Muhammed’e (s.a.v.) gelen şeriata uymaktır. Şüphesiz kurtuluş İslâm’a uymaktır, başkasına değil. (20. asırda kurtuluşu va’d eden demokrasinin her çeşidi, aslında İslâm’dan kurtuluşu hedef edinmiştir. Ama bilmiyordu ki “Gerçek demokrasinin şudur ki tefsiri: Halk hak’kın esiri devlet halkın esiri” (N.F.K.) -Çeviren-)

Allâme İbni Kesîr “Hayırlarda yarışın” âyetini tefsir ederken der ki: “Bu yarışma, Allah’a itaat, kendisinden önceki şeriatları kaldıran İslâm Şeriatına tâbî olmak ve Allah’ın insanlığa indirdiği kitapların sonuncusu olan Kur’ân-ı Kerîm’i tastik etmektir.”⁽¹⁰⁾

Allâme Seyyid el-Âlûsî şöyle der:

“Bu yarışmadan maksat; Kur’ân’dan kaynaklanan salih ameller, sağlam hükümler ve hakîki îman manzumesinden oluşan, dünya ve âhiret diye iki temel üzerine kurulan en hayırlı, en iyi ve en güzel hayat sistemi İslâm’ı yaşamada yarış edin.”⁽¹¹⁾

Allâme Nizamü’l-Din el-Kumî en-Nisâbü’rî ise: “Âyetteki ‘Hay-

(9) el-Mâide: 48

(10) Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm: 2/67

(11) Rûhu’l-Meânî: 6/104

rat"; inanç, hüküm ve sorumluluklardan oluşan hak olanları demektir"(12) der.

Tüm bu açıklamalar gösteriyor ki *"Hayırlı işlerde yarışma"* kavramı; Allah'a itaatte ve ibâdette, peygamberlerine itaatte ve şeriat hükümlerine uymada yarışmayı ifâde etmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'in kendi ifâdesi ve uslûbu' içinde mâna kazandırdığı *"Hayır"* kelimesi tek başına dahi, tüm yönleriyle İnanç ve Amel (yâni Allah'a iman'a dayalı insanın dünyadaki her çeşit davranışını yasalaştıran) nizam'ı ifâde eder. İşte bu iki temel kavrama ve esasa dayalı hayatın yasa-sı Kur'ân-ı Kerim olarak ortaya çıkmıştır. Bu ise İslâm tûmmetinin tüm insanlığı kendisine da'vetle emrolunduğu hayr'ın ta kendisidir.

Şimdi *"Hayr'a Da'vet"*'i emreden âyet-i kerimeye dönelim ve bakalım ki Rasûlullah (s.a.v.), sahâbe, tâbiîn ve müfessir âlimler (Allah onlardan razı olsun) bu âyet-i kerimeyi nasıl açıklamışlardır.

RASÛLULLAH'IN (s.a.v.) "HAYIR" KELİMESİNİ AÇIKLAMASI:

Ebu Ca'fer el-Bakır (r.a.) şöyle rivâyet etmiştir: *"Rasûlullah (s.a.v.) 'Sizden hayra da'vet eden bir ümmet (cemaat) olsun.' âyetini okudu ve 'Hayır; Kur'an'a ve sünnetime uymaktır' buyurdu"*(13)

Şu hale göre hayr'a da'vet; kitap ve sünneti yaşamağa da'vet demek oluyor. İslâm ümmeti *"Kitap ve Sünnet"* çizgisi dışına çıkmadan İslâm'a da'vetle mükelleftir. Bunun dışında yapılan ve yapılacak olan her da'vet İslâm'a da'vet olmayacağı gibi, yapılan her çalışma da hayr'a da'vet çalışması olamaz.

SELEF'in "HAYIR" KAVRAMINI YORUMLAMASI:

Ebu Hayyan el-Endülüsî Tâbiînin bu konudaki sözlerini ve görüşlerini şöyle nakleder:

"Hayır, İslâm demektir. Allah'ın emirlerine itaat edip bu emirlere göre yaşamaktır." (Mukatil)

"Hayır; cihad ve İslâm'dır." (Ebû Süleyman ed-Dımuşkî).(14)

(12) Garâibu'l-Kur'ân ve Regâibu'l-Furkan: 6/135 (İbn-i Cerir et-Taberinin kenarı)

(13) Fethu'l-Kadir: 1/338

(14) el-Bahru'l-Muhit: 3/20

Allame el-Bağavi; “Hayır” kelimesini “İslâm” diye tefsir etti.”⁽¹⁵⁾ Celâleyn sâhibi de aynı görüşe katılmıştır.

Şu bir gerçektir ki İslâm, ne yalnız “Hayr” kavramının bir bölümü, ne de belirli bir takım sahalarda Allah’a itaattır. Aksine bütün renk ve muhtevasıyla tüm hayatı kuşatan ve insanın her davranışında Allah’a itaatı emreden bir dindir. İşte İslâm ümmeti, hayatın her cephesini kuşatan bu kâmil dine, insanlığı da’vet etmekle emrolunmuştur.

Allâme es-Sâvî Celâleyn tefsiriin şerhinde şöyle der: “Hayır” kavramının İslâm’a has kılınması onun her işin başı olmasındandır.”⁽¹⁶⁾

Büyük müfessir İmam İbn-i Cerîr et-Taberî, “Hayır” kavramını genişçe açıklar ve şöyle bir sonuca bağlar:

“Ey mü’minler! Sizden bir cemaat olsun. Yani hayr’a da’vet eden bir cemaat. İslâm’a ve Allah Teâla’nın kullarına kanun olarak gönderdiği şeriatlarına göre yaşamağa da’vet.”⁽¹⁷⁾

Ebu Hayyan el Endülüsî: “Hayr’a Da’vet” ifâdesi Mü’minin yapmakla sorumlu olduğu ve terketmekle emrolunduğu mükellefiyetlerle ilgili genel bir ifâdedir.”⁽¹⁸⁾ Kadı Beydâvî ise: “Hayıra da’vet, din ve dünyaya ile ilgili her çeşit ıslaha ve çalışmağa da’veti genelleştirmeyi ifade eder.”⁽¹⁹⁾ der. İmam Ebu’s-Suûd ve Seyyid Âlûsî de bu son görüşe iştirak etmişlerdir.

İslâm ümmetinin, tüm insanlığı, da’vet etmekle sorumlu olduğu bu dini ve dünyevi ıslahat, aslında Kur’ân-ı Kerim ve Rasûlullah’ın (s.a.v.) sünnetinin yaşanmasıdır. Kur’an-ı Kerim’in ve sünnetin çizdiği ve yol gösterdiği bu “iman ve ameller nizamı”, zaten dünya barışının ve kurtuluşunun yegane teminâtıdır. İslâmî çizgiden geçmeyen ve İslâm’la asla bağdaşmayan İslâm dışı sistemler, zulüm, sapıklık ve fesatta birbirleriyle yarışan birer kısır çekişmeler ve insanlığı Tağût’a mahkûm eden kölelikten başka bir şey değildir. Müfessirlerin “Hayır” kavramından anladıkları da budur zaten.

(15) Mealimu’t-Tenzil: 1/234

(16) Hâşiyetü’s-Sâvî ale’l-Celâleyn: 1

(17) Câmiu’l-Beyân fi’l-Tefsiri’l-Kur’an: 4/24

(18) el-Bahrü’l-Muhit: 3/2

(19) Envârü’t-Tenzil ve Esrârü’t-Te’vil (Al-i İmran sûresinin tefsiri)

Eş-Şeyh İsmail Hakkı, “*Din ve dünya sulhu*”nu “*Şer’i bir sorumluluk*” diye niteler. Şer’i sorumluluk ise ancak Allah’ın kitabı Kur’an-ı Kerim’i ve Rasûlullah’ın (s.a.v.) yaşadığı İslâm demek olan sünnetini yaşamakla gerçekleşir.

İsmail Hakkı açıklamasını şöyle sürdürür:

“Sizden öyle bir cemaat bulunmalıdır ki (Onlar herkesi) hayr’a çağırınsınlar.”⁽²⁰⁾ Yani “Hayrın her çeşidi”ne çağırarak bir cemaat... İçinde “Dünya sulhunu kesin va’deden” dinin hükümlerine olmaları için yapılacak her çeşit çalışmaya da’vet... Bu çalışma ise herkesin yapmakla mükellef olduğu Allah’ın arzusuna muvafık ve yine Allah’ın arzu etmediği ve insanın terketmekle emrolunduğu bir görevdir ki herkesi ilgilendirecek genişlikte bir sorumluluktur.”⁽²¹⁾ Bu açıklamalardan da anlaşılmaktadır ki Kur’an-ı Kerim’in nasları ve müfessirlerin açıklamalarının vardıkları ortak nokta; “Hayra da’vet”in bizzat “İslam’a da’vet” olduğu noktasıdır.

Şüphesiz ki İslâm ümmetinin “Hayr’a da’vet” sorumluluğu, sadece İslâm’ın çok yüce bir din olduğu, saygı duyulması gerektiği, koruyucusu Allah olduğu için çalışmaksızın hayata hakim olacağı, bolca överek hakkının verileceği, hak din olduğuna dair kitaplar yazılarak hizmet edileceği şeklinde, yapılacak kuru ve samimiyetsizce çalışmalarla yerine getirilemez; getirilmiş olamaz. Ne zaman ki bu ümmet, asr-ı saadetin şehadet mantığını kabullenerek, cihada bürünerek bu dinin dünya sathında hâkim unsur olması için tüm varlığını fedâ eder, rûhî ve bedenî güçlerini bu dinin emrine verir, varmak istediği hedef için her çeşit maddî çalışması demek olan; siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel çalışmasını yaptıktan sonra da neticeyi Allah Teâlâ’ya bırakırsa Allah’ın yardımını mutlaka görecektir. Bütün bu sayılanlar yapılmadan başarıya ulaşacağını sanmak ve inanmak saflıktan başka bir şey değildir. Yine mezkûr çalışmaları yapmak zaman ve şartlara göre hükmen farz-ı ayn ve farz-ı kifâye olan çalışmalardır.

Böylelikle bu ümmetin savaşı ve barışı, hayat ve ölümü İslâm için olmuş olur.

(20) Âl-i İmran: 104

(21) Rûhu’l-Beyan: 1/352

I. BÖLÜM

“MA’RUFU EMR MÜNKERİ NEHİY” GÖREVİNİN

A- FARZİYETİ

B- ÖNEMİ

**“MA'RUFU EMR ve MÜNKERİ NEHİY” RASÛLULLAH'IN (S.A.V.)
RİSÂLET GÖREVİNİN ÖZÜNÜ İFADE EDEN
KUR'ÂNÎ BİR TERİMDİR:**

Bu görev, peygamberlik ile ilgili zorunlu bir görevdir. Kur'an-ı Kerim'in kendi uslûbu ile ele aldığı, peygamberlerin üzerinde yürüdükleri hayat fel-sefeleri, kendilerinden sonra da halifelerinin üstlendiği ve onların tatbi-katlarını ifâde eden bir kavramdır. Kur'an-ı Kerim Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle vafsetti: *“O kendilerine iyiliği emrediyor, onları kötülükten alıkoyuyor.”*⁽²²⁾

LOKMAN'IN OĞLUNA YAPTIĞI VASİYETİNDE:

**“MA'RUFU EMRETME, MÜNKERİ NEHYETME GÖREVİNİ
YÜKLEMESİ”**

Hız. Lokman (a.s.) oğluna, iyiliği emredip kötülüğü yasaklamağa ça-lışmasını emreder; bu görevi yaparken karşılaştığı ve karşılaşacağı her türlü zorluğa karşı sabırlı olmasını ve sebât göstermesini vasiyet etmişti.

Evet bu vasiyet; sadece vasiyetten ibaret bir söz kalabalığı değildi. *“Din nasihattır”* buyurulmuyor mu? Ama bu vasiyet, ona kulak verene devlet ve imparatorluklar kurdurmuştur. İşte bu vasiyete kulak verip samîmi olan-lar, büyük bir çalışma, sâdık bir niyyet ve azimle gayret sarfederler. Bu gayretin vefâkâr sahipleri ve örnek önderleri peygamberlerdir, sâlih ve azim-kâr mü'minlerdir. O hakikî mü'minler ki bu çalışmaya karşı, sabırlı ve se-bât sâhibidirler. Hız. Lokman (a.s.) oğluna Kur'an lisanıyla hitab eder: *“Oğulcağızım! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret. Kötülükten vazgeçir-meye çalış. Sana (bu emir ve nehiy sebebiyle) isâbet eden şeylere katlan. Çünkü bunlar kesinlikle farz kılınan işlerdendir.”*⁽²³⁾

Hız. Lokman, peygamber ve nebi değilse de Allah'ın muttakî ve sa-

(22) el-A'râf: 157

(23) Lokman: 17

lih kullarındandır. Yoksa örnek olması bakımından Kur'an-ı Kerim onun bu vasiyetini zikretmezdi. Çünkü bu vasiyet, O'nun hayat ve ahlâkına ışık tutmaktadır. Allah Teâlâ ise O'nun bu vasiyetine uymamızı ve böyle bir çizgide yürümemizi emir buyurmuştur. Allâme el-Cessas şöyle der:

"Allah Teâlâ, emrettiklerine uymak, nehyettiklerinden uzaklaşmak için kulu Lokman'ın vasiyetini bize nakletti."⁽²⁴⁾

EHL-İ KİTAP MÜ'MİNLERİ DE MA'RUFU EMR VE MÜNKERİ NEHYETMEKLE SORUMLU İDİLER:

Kur'an-ı Kerim nâzil olduğu vakit ehl-i kitap arasında fesat ve sapıklık yaygın haldeydi. Zira Hak'tan sapmışlar ve hak dini terk etmişlerdi. Fakat tüm bu manzaraya rağmen, içlerinde iyiliği emreden, kötülükten vazgeçirmeye çalışan bir cemaat varolagelmıştır. Kur'an-ı Kerim bu cemaatı övmüştür. Bu husus da göstermektedir ki iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye çalışmak için, amellerin değer kazandığı "*Hak çizgide*" kalmada zorunluluk vardır. İnsanın takdir ölçütleri, yapılan çalışmaların karşılığını doğru olarak vermekten âcizdir. Allah Teâlâ buyurur ki: "Hepsi bir değildirler. Ehl-i kitap içinde ayakta dikilen (istikamet sahibi olan, yahut Allah'ın divanında namaz kılan) bir cemaat vardır ki gecenin saatlerinde onlar secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okurlar. Allah'a ve âhiret gününe inanırlar; iyiliği emrederler. Kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar; hayır işlerinde de birbirleriyle yarış yaparlar. İşte onlar sâlihlerdendir."⁽²⁵⁾

İSLÂM ULEMÂSININ; "MA'RUFU EMR, MÜNKERİ NEHİY" ÇALIŞMASININ, "PEYGAMBERLERİN EN ÖNEMLİ GÖREVİ OLDUĞUNU AÇIKLAMASI:

Kur'an-ı Kerim'in genel manzarası göz önünde bulundurulduğunda "Ma'rufu emr ve münkeri nehiy", peygamberliğin gönderilme hizmetinin gereği olduğunu açıklayan "*Kur'anî bir kavram*"dır. Bu kavram peygamberlerin ve ondan sonra gelen İslam yöneticilerinin üstlendikleri İslâmî düzenin yalnız bir bölümünü veya bir cephesini ifâde etmez. Aksine, Allah'ın dini uğrunda peygamberlerin ve halifelerinin tüm gayret ve çalışma-

(24) Ahkâmü'l-Kur'an: 2/592

(25) Âl-i İmran: 113-114

larını kapsayan geniş bir kavramdır. Zira onların bütün emir ve talimatları *"Emretme"* ve *"Yasaklama"* ikilisi üzerine kurulmuştur. Yani ya Allah'ın emrettiklerini emrederler veya yasakladıkları herşeyi yasaklardı.

Bu yol, dirilişimizi kendisine borçlu olduğumuz yegâne yol, başvuracağımız tek kapıdır. Bütün peygamberlerin ve onların vârisleri olan sâlih ulemâ ve yöneticilerin ifâ ettikleri bu eşsiz kavram yöntemi ile yapabildiklerini ve başardıklarını asrımızda da ancak onların bu eşsiz stratejisiyle başarabiliriz. Açıkta ki binlerce açıklama ve ta'limatı özünde toplayan, fakat benzerini meydana getirmenin mümkün olmadığı bu özlü kavram, bâtil karşısında hak'kı savunmak için peygamber ve nebilerin gönderildikleri maksadı sembolize eder. Bu sonuç, bize ait bir yorum ve hüküm değildir. Bunun önemli bir görev olduğunu söyleyen, bu konuda yetkili olan ulemâdır.

İmam İbni Teymiye der ki: *"Ma'rufu emr, münkeri nehiy" Allah Teâlâ'nın gönderdiği kitaplarında hâkimiyetini gerçekleştirmek ve dininin mesajını tebliğ için peygamberlerini üzerinde yürüttüğü yoldur.*"⁽²⁶⁾

İmam Kurtubî şöyle der: *"Ma'rufu emr, münkeri nehiy" geçmiş ümmetlerde icra olunan iki görev idi. Binaenaleyh bu görev peygamberliğin maslahatı ve nübüvvetin insanlığa bıraktığı hilâfettir.*"⁽²⁷⁾

Allâme Seyfüddîn Âmidî: *"Hiç bir ümmet yoktur ki insanları, inandıkları peygamberlerine ve getirdikleri şeriata da'vet etmek için, ma'rufu emretmiş, dinsizliği ve peygamberlerini yalanlayan insanları men'etmiş olmasınlar."* der.⁽²⁸⁾

İmam Râzî: *"Ma'rufu emretmek, münkeri yasaklamağa çalışmak ve Allah'a (c.c) inanmak. İşte bu üç vasıf geçmiş ümmetlerin değişmez vasfı ve özelliği idi."*⁽²⁹⁾ demektedir.

Allame es-Seyyid Reşit Rıza el-Mısri de şöyle der: *"Peygamberlerin, nebilerin ve selef-i sâlihînin sünneti; hayra da'vet, ma'rufu emredip münkeri yasaklamağa çalışma esası üzerinde cereyan etmiştir. Bu görev her türlü zor şartlarda, sabır ve sebatla, kuvvetli bir direniş ve ısrarla yürütül-*

(26) el-Hisbe fi'l-İslâm: sh. 36

(27) el-Câmi li-Ahkâm'l-Kur'an: 4/47

(28) el-İhkâm fi-Usul-il Ahkâm: 1/308

(29) Mefâtiḥ-ul Gayb: 3/27.

müş ve onların mühim görevlerinden olmuştur. Onların bize bıraktıkları en çıkar yol da bugün de gelecekte de budur."⁽³⁰⁾

MA'RUFU EMR ve MÜNKERİ NEHİY, İSLÂM ÜMMETİNİN GÖREVIDİR:

Şu açıklamalara dayanarak diyebiliriz ki, ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışmak, her asırda tazeliğini koruyan, peygamberlerin ve onların ümmetlerinin, özellikle İslâm Ümmetinin ifâ borcunda oldukları ve ayakta kalabilmelerinin yegâne gücü ve stratejisidir. Müslüman, İslâm'ın üstün hikmet ve mekânını, gaye ve hedefini kavrayıp düzenli olarak, sadece nefsinde yaşamakla yetinmez. Onun bundan sonra Allah Teâlâ'nın yeryüzündeki şahidi olarak, O'nun mesajını tüm insanlığa iletme sorumluluğunu taşıyarak, araya giren engelleri kaldırmağa ve insanlığın hak ile karşı karşıya gelmesine çalışacak, bâtılın tüm engellemelerine karşı en son varlığını tüketecektir. O, işte buna kumanda etmek için gönderilmiştir.

İslâm böyle bir görevi ibâdet kabul etmiş, zühd olarak ilân etmiştir. (Zaten asıl zühd İslâm ile meşgul olmaktır. Mü'min İslâm ile meşgul iken yalnızdır. Onun bundan başka meşgalesi olamaz. Halk arasında yalnız kalmak... Karanlığa saplanan yolun ışığı olmak ve çokluk içinde yokluğu zevk kabul etmek... Asıl bunlara gönül bağlamak... Evet asıl zühd...) Beşerin liderliği ve yöneticiliği, mü'minin bu sınırsız merhameti ile renk kazanmıştır. Allah'a (c.c) ibâdet ve O'nun kullarına gerçek doğruyu göstermek, batılların bulanıklığını ve şüphecililiğini dağıtmak. Evet bu iki tanım, ma'ruf ve münker kavramlarının doğru olan bir başka tanımlarıdır. Bunlardan birini ihmâl diğerini anlamsız bırakmaktır. İnsanın hüsrânını hazırlayan bir suç olur. Şu âyet-i kerimeyi dikkatle dinleyiniz ve sonra elinizi şakaklarınıza dayayarak düşününüz.

"Siz, insanlar için (insanlığın faydası için) çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız. (Çünkü) Allah'a inanıyorsunuz..."⁽³¹⁾

Ayet-i kerime *"İslâm ümmetini"*, *"en hayırlı ümmet"* diye vasıf-

(30) Tefsirü'l-Menar: 4/32

(31) Âl-i İmran: 10

landırdı. Bu vasıflanmanın göze çarpan iki önemli özelliği vardır:

1- Bu ümmetin iyiliği emredip yâni İslâm'ın onaylamadığının dışında, Allah'ın (c.c) arzuladığı herşeyi emretmesi ve İslâm'ın onayladığının dışında kalıp Allah Teâlâ'nın arzu ve direktiflerine aykırı her şerri ve ona götüren yolları, vasıtaları ve düşünceleri yasaklaması.

2- Allah'a îman edip O'na teslim olması ve bu inancın hâkim olması-na çalışması.

Zira Allah'a (c.c) îman demek; insanın, ibâdetini yalnız Allah'a tahsis etmesini sağlaması ve bunun ise Allah'ın (c.c) hâkimiyetine boyun eğmeye götürmesi demektir. Her konuda O'nun hâkimiyetinin belirtileri görülmüyorsa, bu kuru bir iddiadan öteye geçmez. Zira îman, kalbin teslimiyet ve bunun sonucu hak olana uyma eyleminin gerçekleşmesidir. Sağlam bir îman, uygun bir eylemi doğurur. Mü'min böyle bir îmân olgunluğunu ispat etmek mecburiyetindedir.

Allâme el-Hazin, âyetteki *"Allah'a îman"* deyimini şöyle açıklar: *"(Çünkü) Allah'a inanıyorsunuz. Yâni O'nun koyduğu hükmü (ve hayata verdiği modeli) tasdik ediyorsunuz. Tevhîdi (her hususta O'nun tek ve eşsiz oluşunu), ibâdet (en yüksek merci ve başvurulacak son kapı) anlayışını yalnız O'na tahsis ediyorsunuz."*⁽³²⁾

Bu açıklamalar bize gösteriyor ki, İslâm Ümmeti *"en hayırlı ümmet"* olma haysiyyetini ve taşıma liyakatını hak etmiştir. Çünkü kötülüğün renk verdiği bir dünyaya nisbetle en hayırlısıdır. Bir taraftan *"doğruyu ve hakkı"* göstermesi, öbür taraftan da kâmil anlamda *"Allah Teâlâ'ya itaatkâr bir ümmet"* olması bakımından, ona bu meşru hakkı kazandırmaktadır.

İslâm ümmetinin, bu vasfıyla peygamberlere benzemesi ve tümünün tevhid çizgisinde yürümüş olması, hiçbir ümmetin erişemeyeceği büyüklükte bir şeref pâyesidir. Övülmeye lâyık olması açısından da yeterli bir sebeptir. Bu vasıftaki bir ümmetin hayır yarışında önde olması gayet tabiidir. Geride kalmasının tasavvuru bile doğru değildir.

Allâme es-Sâvî bu âyete şu yorumu getirir: *"Bu ümmetin tabiatında; başkasına hakkı ve doğruyu göstermesi bakımından peygamberlerin müşterek vasıflarına bir benzeyiş vardır."*⁽³³⁾

(32) Lübâbü't-Te'vil Fi-Meâni't-Tenzil: 1/339

(33) Hâşiyetü's-Sâvî alâ Tefsiri'l-Celâleyn: 1/153

Gerçekten ma'rufu emretmek, münkeri nehyetmek, Allah Teâlâ'ya inanmak ve bu inancı "*Kayıtsız-şartsız*" kavramlarıyla sınırlandırmak gibi özellikler, bu ümmeti geçmiş ve gelecek ümmetlerden ayıran ve ona "*en hayırlı ümmet*" vasfını kazandıran özelliklerdir. Bu özelliklerle bilinen ve tanınan bu ümmet ne zaman ki düşmanlarınca keşfedilip bu özelliklerini kaybetti, Allah Teâlâ da onun şeref ve azamet elbisesini soydu. Böylece tarihdeki seyir çizgisinden ve yörüngesinden çıkarak diğer ümmetler seviyesine düşürüldü. (Bu, düşmanın itirafı ile 300 yıllık bir plân sonucu ve kültür istilâsıyla başarıya ulaşmıştır. Bu ümmetin istikbâlini omuzunda taşıyacak olan gençlik savaşa sokulmadan öldürüldü. Ama mukaddes gençlik, emâneti taşıma sorumluluğunu anlamakta gecikmedi. Şimdi geç de olsa vahyin ışığında şekillenen müstakbel gençliğin bu yeniden doğuşun sancılarını çektiğini görme bahtiyarlığına eriştiğimiz için bir ömür boyu hamd etme makamında, dudaklarımızda şarkısını bırakıp giden üstâd Necib Fazıl'ı rahmet ve minnetle hatırlıyoruz. Ruh dünyamızda estirdiğin fırtınayı dindirmeden, onu okyanuslara taşımağa çalışacağız inşaallah...) (Çeviren)

Hz. Ömer (r.a.) bu âyet-i kerîmeyi bir hac mevsiminde okumuş ve şöyle buyurmuştur: "*Ey insanlar! Kim şu ümmetten bir ferd olduğu için sevinirse, o ümmetten olduğuna dair Allah'ın nişanını taksın.*"⁽³⁴⁾

Mücâhid; bu âyeti tefsir ederken; "*Siz, insanlara ma'rufu emredip onları münkerden uzaklaştırmanız ve Allah Teâlâ'ya iman etmeniz şartı üzere insanları hakka da'vet etmeniz nedeniyle onların en hayırlısıdır.*"⁽³⁵⁾ diyerek hayırlı olma nedenini belirtir.

Allâme el-Kurtubî der ki:

"*Ma'rufu emreder, münkeri nehyedersiniz.*" (Bu, mü'minin gerçekleştirmek istediği ve onu son hedefe vardırان iki ana temeli belirten ve ümmetin yeniden oluşumunu garanti eden bir görevdir.) Övülmeye lâyık bir görevdir. Ama bu vasfı taşıdığı sürece bu övgü İslâm ümmetine yeterlidir. Aksi anlamda izzet ve şeref gibi ancak Allah'ın (c.c) takdir edeceği fırsatı kaçırmış olur. Bu ise şeriatımızın reddettiği ve dalâlet diye vassfettiği bir

(34) Câmiü'l-Beyan Fi-Tefsiri'l-Kur'an: 4/28

(35) Câmiü'l-Beyan fi-Tefsiri'l-Kurân: 4/28

damgadır. Bu damgayı yiyenler övülme vasfını kaybeder, yerilmeyi hak eder. Âkibet ölüp yok olmaktadır.”⁽³⁶⁾

Râzî bu gerçeği, fikhî ve hukukî bir kâide olarak açıklar ve şöyle der: *“Usûl-i fıkıhda meşhur bir kâidedir: “Bir hükmün uygun bir vasıfla yan yana gelmesi, o hükmün bu vasıfla açıklandığına delâlet eder.” Burada Allah Teâlâ bu ümeti “hayırlı olma” hükmüyle vâsfetti. Sonra bu hükmün akabinde bu itaatleri yani ma'rufu emr, münkeri nehyetmeye çalışma ve Allah'a kayıtsız şartsız iman etme gibi özellikleri zikretti. Binaenaleyh bu “hayırlı olma” vasfı bu ibâdet ve itaatlerle açıklanmıştır.”⁽³⁷⁾*

“Ma'rufu emr ve münkeri nehyetmek” ayrılığa düşmeleri tasavvur olunmayan mü'minlerin özelliklerindendir. Mü'min olma vasfını taşıdıkları müddetçe onları bu özellik ve vasıflardan uzak düşünmek mümkün değildir. Allah Teâlâ onları dâima bu vasıfla görmek ister. Binaenaleyh onların en bâriz görüntüleri *“Ma'rufu emretmek, münkeri ortadan kaldırmağa çalışmaktır”*. İmân için istenen ölçü; insanın kendi kendisini günahlardan temizlemesi demek değildir. Gerçek iman, şerefli varlık olan insanlığı küfür ve şirke karşı koruyarak, bu süresiz ölüme karşı kalbe nefret duyuran, küfür ve şirkin kirlerinden uzaklaştıran imandır. Şirkin karanlığında şuursuzca yürüyen insanlığı gördüğünde yırtınmayan, acı çekip gariplenmeyen bir kalp, rûhunu, özünü ve sevincini kaybetmiştir.

Kur'ân-ı Kerim, bu ümmeti *“en hayırlı ümmet”* diye vâsıflandırdı. Zira insanlığın menfaatına, kurtuluşuna neden olan her olumlu hizmeti bu ümmet üstlenmekte, insanlığın tabiatıyla zıtlaşan ve ölüme mahkûm eden her olumsuz davranıştan da uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Ehl-i kitap mü'minlerini de *“hakkı ayakta tutan topluluk”* diye vâsfetti. Çünkü ehl-i kitabın hak çizgisinde ve tevhid üzere olan bu topluluk Allah'ın kitabını okur, ibâdeti yalnız Allah'a (c.c) tahsis eder ve ölüm ötesine inanırdı. Üstelik de bu grup ma'rufu emreder, münkeri yasaklamağa çalışırdı.

Bütün bunlar gösteriyor ki *“en hayırlı”* olma ile *“hak üzere sebat etme”* gibi vasıfları taşıyanlar, bu ümmete mensup olduğu, onunla organik bir bağla bağlı olduğu ve onun şahs-ı manevisi ile renk kazandığı anlamına gelmez. Böyle bir kişinin ümmetin yeterli ve emin bir ferdi ola-

(36) el-Câmiu-li Ahkâmî'l-Kur'an: 4/173

(37) Mefâtihi'l Gayb: 3/37

bilmesi için böyle bir vafsa sahip olması yeterli değildir. Bununla beraber Rasûlullah'ın (s.a.v.) "*risalet davasına*" gönülden bağlı, mutlak değerlerin meş'ale taşıyıcısı rolünü üstlenerek insanlığın "*yöneticiliğini ve yol göstericiliğini*" de üzerine almak, İslâm ümmetinin hakikî bir ferdi olmasının zorunlu şartıdır. (Çünkü onun mutlak otoriteye dayanan bir yöneticilik vasfı vardır. Taşıdığı "*hayırlılık*" vasfının gerekli sonucudur bu vasıf. Geçmişte bu ümmetin sergilediği muhteşem örnek, insana sosyal hayatın pisliklerini temizleme ve siyasal örgütlenişi çürüten şer sızmalarını kontrol etme imkânını vermektedir. Bu ışık, insan hayatının her an ve her alanında bir hidâyet kaynağıdır. Peygamberin mirasını devam ettirmede en güzel yarışı, bu ümmetin sâlih kişileri tertiplemiştir. Başında ulemanın bulunduğu dönemlerde bu ümmet, insanlığın yöneticiliğini kimseye kaptırmadı. O zaman bugün çokça aranan saadet ve ihtişam devrini yaşadı. Zira tüm sâlih kişiler her zaman "*zıtlık içinde birlik*" ortaya koymuşlardır.) "*Çeviren*"

Allâme Ebussuud bu ifâdeye şu yorumu getirdi: "*İyiliği (ma'rufu) emrederler, kötülükten (münkerden) nehyederler.*" Bu iki sıfat, başkasını kemâle erdirmeye ile ilgili üstün sıfatlarla "*yahudi millete muhalefeti*" gerçekleştirdiğinden "*ilâhi mükâfâtı*" hak etmiş ümmetin ayırıcı alâmetidir. *Ruh olgunluğu ile ilgili özellikler de "yahudiye zıddiyet" beyânının izlerini taşır. Sorumluluk taşımada onlara dalkavukluk etmeyip, aksine taarruz etmiş, insanları haktan saptırma ve Allah'a ulaştırma yolu tıkamada onlara muhalefette bulunmuştur bu ümmet. Çünkü o yahudiler kötülüğü emretiler, iyiliği yasakladılar.*"⁽³⁸⁾

Allame Ebu'l-Hayyan el-Endülüsî bu yoruma şunu ilâve eder:

"*Onlar nefislerini kemâle erdirip ruh olgunluğunu elde edince, "Ma'rufu emr ve münkeri nehiy" yolu ile başkasını kemâle erdirmeye koşarlar.*"⁽³⁹⁾

Hiz. Lokman'ın (a.s.) oğluna yaptığı vasiyette "*namazı dosdoğru kılmak*" hususu "*ma'rufu emr, münkeri nehiy*" göreviyle yanyana zikredilmiştir. Bu iki ibâdet, kişinin kendisini ve başkasını kemâle erdirmesinin iki ünvanıdır.

(38) Mefâtihu'l-Önyab Tefsiri kenarında (İrşadu'l-Aklî's-Selîm ilâ mezâya'l-Kitabî'l-Kerim: 2/506)

(39) el-Bahrû'l-Muhit: 3/36

Âlûsî bu âyet-i şöyle tefsîr eder: "Ey oğlum! Namazı dosdoğru kıl. Kendini kemâle erdirmek için iyiliği emret. Başkasını kemâle erdirmek için de kötülükten vazgeçirmeye çalış." (40) İmam Râzî bu husuşu daha geniş açıklayarak şöyle demektedir:

"İnsan, kendini bir ibâdetle ruhî olgunluğa erdirince, başkasının olgunlaşması için de çalışır. Şüphesiz ki peygamberlerin çabası ve âlimlere bıraktıkları miras, nefsi ve ruhî olgunlaşmaya erdikten sonra başkasının da bu olgunluğa ermesine vesile olmaktan ibaretti" (41)

Tevbe sûresinde geçen bir âyette bu husus daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Allah Teâlâ mü'minleri şöyle vasıflandırdı:

"Tevbe edenler, ibâdet edenler, (cihad ve ilim tahsili için) seyahat edenler, rûkû edenler, secde edenler, (insanlara) iyiliği emredenler ve (onları) kötülükten vazgeçirmeye çalışanlar ve Allah'ın sınırlarını (ceza yasalarını) koruyanlar (yok mu!) İşte onlar da cennet ehlidir. (Habibim!) Sen o mü'minlere (cenneti) müjdele." (42)

Âyette geçen mü'minlere ait bu sıfatlar, onun kendisine ait aslî sıfatlarıdır. Tevbe, ibâdet, hamd, Allah yolunda seyahat, rûkû ve secde gibi sayılan bu sıfatlar, mü'minlerin kendi dışındakilere etkisi olmayan sıfatlardır. Yani bunlar, gerçek bir mümin olmak için cephe gerisindeki hazırlık safhasıdır. Fakat ma'rufu emredip münkeri nehye çalışmak, kendi dışındakileri muhatap alan ve İslâm toplumunun oluşmasını hedefleyen çalışmayı temsil eder.

Allâme İbn-i Kesîr der ki:

"Onlar, Allah'ın kullarına faydadan başka bir şekilde yaklaşmazlar. Ma'rufu emr, münkeri nehiy yoluyla insanları Allah Teâlâ'ya itaate yöneltirler. Çünkü yapılması gerekeni yapar ve terkedilmesi vacib olanı bilerek terkederler. Bunlar da, bilerek ve tatbik ederek helâl ve haram sınırları içinde Allah'ın şer'i cezalarını korumak ve yerine getirmektir. Allah'a ibâdet ederler, insana nasihat ederler. Bunun için Allah Teâlâ: "Mü'minleri müjdele." buyurdu. Çünkü iman tüm sıfatları kapsamına alır. Ger-

(40) Rubu'l-Meânî: 21/89

(41) Mefâtihu'l-Gayb: 6/575

(42) et-Tevbe: 112 (Emâm'e'den rivâyet edilen bir hadis-i şerifte: "Bir adam Allah Rasûlü'nden, seyahate çıkmak için izin istedi. Allah Rasûlü de (s.a.v.): "Benim ümmetimin seyahati Allah yolunda cihaddır." buyurdular (Çeviren)

çek saadet de bu sıfatlarla renk vermektir. (Allah'ın boyasıyla (İslâmla) renklenebilmek. Tüm dava bu.)⁽⁴³⁾

Allame el-Âlûsî âyetteki sıfatları taşıyanları veciz bir cümle ile açıklamaya çalışır: *"Sanki bu âyet şunu demek istemiştir: "Onlar rûhi kemâle eren ve başkasını kemâle erdirenlerdir."*⁽⁴⁴⁾

İmam Râzî, *"ma'rufu emr, münkeri nehiy"* kavramını izah ederken: *"Bu görev yalnız ibâdetten ibâret değildir. Belki ibâdetlerin en zoru, fakat en hâyâtî olanıdır,"* der ve yorumunu şöyle sürdürür: *"Âyette geçen mül'mine ait her sıfat birer ibâdetdir. Bunların her biri insanın kendi tekâmülü ile ilgilidir, başkasına ait değildir. Fakat münkeri (dinin onaylamadığı her kötü söz ve davranış) yasaklamağa çalışmak, mül'minin kendi dışındaki insanların tekâmülü ile ilgili bir ibâdetdir."*⁽⁴⁵⁾

MÜNKERİ NEHYETMEYE ÇALIŞMAK, İBÂDETLERİN EN ZORUDUR:

İmam İbn-i Teymiye:

"İmkân ve şartların elverdiği nisbette ma'rufu emredip münkeri nehyetmeye çalışmak, Allah'a ibâdet ve emirlerine itaattir,"⁽⁴⁶⁾ der.

Yukarıdaki açıklama göz önünde bulundurulunca İslâm ümmetinin, insanlığın ıslahını üstlenip, esâsen dünyadaki yöneticilik hakkının kendine ait bir hak ve sorumluluk olduğu, bu sorumluluğun da *"ma'rufu emr, münkeri nehiy"* kavramı ile ifadesini bulduğu hemen anlaşılabacaktır. Bu açıdan Ümmetin din ve inancının gereği; ma'rufu emr, münkeri nehyetmektir. Bu sorumluluk, sıra ile ümmetin her kademedeki ferdi ile paylaşılan bir sorumluluk olduğu anlaşılmış bulunmaktadır. Zaten peygamberler de bu görevle gönderilmişlerdir. İslâm ise bu görevin kâmil anlamda tüm peygamberlerin taşıdığı sorumlulukların özü olup, İslâm ümmeti peygamberlere vekâleten bu şerefli görevi üstlenmiştir. İşte bu ümmet, gösterilen bu hedefinden en ufak bir sapma ile yan çizerse, taşıdığı vekâleti

(43) Tefsiru İbni Kesir: 2/392

(44) Rûhu'l-Meânî: 11/32

(45) Meâritihü'l-Gayb: 4/523

(46) Risâletü'l-Ubûdiyye: 9

üstünden atmış, tarihî sorumluluk ve misyonuna ihânet etmiş olur. (Bir gün bu sorumluluğun hesabı bizden sorulacaktır).

Hasan el-Basrî (r.a.) Rasûlullah'ın (s.a.v.), *"kim ma'rufu emreder, münkeri nehyederse o kimse yeryüzünde Allah'ın halifesi, peygamberinin halifesi, kitabının halifesidir."*⁽⁴⁷⁾ buyurduğunu rivayet eder.

HADİSLERLE "MA'RUFU EMR, MÜNKERİ NEHİY" GÖREVİNİN FARZİYYETİ VE ÖNEMİ:

Şimdi Rasûlullah'ın (s.a.v.) *"ma'rufu emr, münkeri nehiy"* görevinin ilim, takva, yakınları ziyaret etme gibi yüksek fazilet ve yüce sıfatlar gibi bir takım derecelere göre değer kazanacağı ile ilgili bir kaç hadis-i şerifi arz etmek isterim. Diğer bir ifâde ile îman olgunluğu; hakka da'vet yolunda daima gayret göstermek, İslâm'ın sosyal hayataki görüntüleri olan ahlâkî yaşantıyı yaygın hale getirmek ve bunda sebat etmek... Şahsî, fikrî ve pratik faziletlere bürünerek ıslaha çalışmak ile olur. Allah Rasûlü (s.a.v.) İslâmî toplumdaki bu tür çalışmayı *"dinin temel esasları"* saymıştır. *"Ma'rufu emr, münkeri nehiy"* görevinin İslâm toplumunun inşa ve kuruluş esası, onun temel kavramı ve müslümanın ilk ve son hedefi olduğunun bilincinde olmayan kimseyi ıslah görevinden uzaklaştırmıştır veya uzak kalmasını istemiştir. Rasûlullah'ın (s.a.v.) bu görevi ifâ etmede titizlik gösterdiğini ve her hal-û kârda kusur etmediğini ve ihmalkâr davranmadığını görmekteyiz. Hatta bu kadar önemli bir görevin terki hâlinde Allah Teâlâ'nın gazabının hemen ineceğini haber vererek duyduğu korkuyu bile açığa vurmuştur.

1- Dürre bint-i Ebi Leheb rivayet eder:

"Rasûlullah (s.a.v.) minberde halka hatib ederken, adamın biri ayağa kalktı ve şöyle dedi:

— *Ya Rasûlellah! İnsanların en hayırlısı kimdir?*

Allah'ın Rasûlü:

— *İnsanların en hayırlısı, insanlara selâm veren, Allah'tan en çok korkan, ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışan ve yakınlara*

(47) el-Câmi li-Ahkâm-il Kur'ân: 4/74

rını ziyaret eden kimsedir.”⁽⁴⁸⁾

2. Ebû Hüreyre (r.a) Peygamber'den (s.a.v.) şöyle rivayet etti: “İslâm Allah'a ibâdetde (din ve dünya işlerinde, hüküm vermede ve şartsız itatte) her ne şekilde olursa olsun ortak koşmaman, namazı dosdoğru kılmam, zekâtı vermem, ramazan orucunu tutmam, Allah'ın evini hacetmen, ma'rufu emredip münkerden nehyetmen ve hakkı ehline teslim etmendir. Kim bunlardan birini ihmal etmez ve bu hususta kusur işlemezse o, İslâm'dan alacağı nasibini almıştır. Kim de bu görevlerin hepsini terkederse, o kimse arkasını İslâm'a çevirmiştir.”⁽⁴⁹⁾

3. Abdullah b. Abbas (r.a.), Nebî'den (s.a.v.) şöyle rivayet etmiştir:

“Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı duymayan, Allah'ın emrettiklerini emredip, yasakladıklarını ve arzu etmediklerini yasaklamayan yani ma'rufu emredip, münkeri nehyetmeyen bizden değildir.”⁽⁵⁰⁾

4. Huzeyfe (r.a) Nebî'den (s.a.v.) şöyle rivayet eder:

“Nefsîm kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki; ya ma'rufu emreder münkerden vaz geçirmeye çalışırsınız yahut Allah Teâlâ'nın size azab göndermesi çok yakındır. Sonra Allah'a (bu azaptan ve cezadan kurtulmanız için) yalvarırsınız; lâkin Allah duanızı kabul etmez.”⁽⁵¹⁾

5. Câbir'dan (r.a.) rivâyetle Allah'ın Rasûlü şöyle buyurdular: “Allah Teâlâ Cebrâîl'e, bir şehri ahâlisiyle birlikte altını üstüne çevirmesini emretti de Cebrâîl (a.s.):

“— Ya Rabbi! onların aralarında -sana karşı göz açıp kapama miktarı da olsa— isyan etmeyen falan kişi de var” deyince, Allah Teâ ta

(48) Müsned-İmam Ahmed 6/432, Hafız el-Münziri der ki: “Bu hadisi Ebu's-Şeyh ‘es-Sevab’da, Beyhakî ‘Zuhdül-Kebir’inde rivayet et. . Diğer bir kaynağı (‘et-Tergîb ve't-Terhib: 4/9’)dir.

(49) Hâkim-Müstedrek: 1/21. Münziri aynı anlamda el-Bezzâr'dan rivayet eder. (et-Tergîb ve't-Terhib: 4/11)

(50) İmam Ahmed ve Tirmizî aynı lafızla, İbni Hibban sahihinde rivayet etti. (et-Tergîb ve't-Terhib: 4/12)

(51) Sünenü't-Tirmizî-fîtneler ve ma'rufu emr münkeri nehiy babı (Ayrıca Riyâzû's-Sâlihîn Terc: 1/234 H.No: 191)

"onu da onunla birlikte yok et. Çünkü bir saat de olsa işlenen münker karşısında yüzü kızarmadı."⁽⁵²⁾ buyurdu.

ÜMMETİN İCMAI İLE MA'RUFU EMR VE MÜNKERİ NEHYETMEYE ÇALIŞMANIN FARZİYYETİ:

Gerek ilk asır gerekse son asır İslâm âlimlerinden ma'rufu emr ve münkeri nehy görevinin, dinin, üstünde kurulduğu temel ve İslam ümmetinin en büyük görevi olarak kabul etmeyen birine rastlamak mümkün değildir.

ed-Dahhak:

"Allah Teâlâ'nın emrettiklerini emretmek ve yasakladıklarını yasaklamak, O'nun mü'minlere farz kıldığı bir görevdir,"⁽⁵³⁾ der.

İmam Gazâlî, Ma'rufu emr, münkeri nehy konusunu inceden inceye tedkik ederek şu gerçeklere işaret etmiştir:

"Şeriat açısından yapılması isten ve tatbiki farz olan (ma'ruf), yine yapılmaması ve islâm toplumunun zıddı olan cahiliyye toplumunun tüm kirlerinin yasaklanması demek olan (münker) görevi, dinde "en büyük kutub noktasıdır." Allah Teâlâ tüm peygamberlerini bu mühim görevi icrâ ve ifâ etmeleri için göndermiştir. Şayet bu görevin hakkıyla ifâsı için gerekli ilmî ve amelî çalışma olmasaydı peygamberlik görevi yapılmaz, dînî hayat silinip kalkar, ihtilaflar çoğalır, sapıklıklar yayılır, cehâlet kol gezer ve insanlığın her kesimi fesâda uğradı. Öyle ki insanlığın, düştüğü böyle bir kaostan kıyamete kadar uyanması mümkün olmayacaktı. Bozgunlukların ardı arkası kesilmeyecek, milletler kurtulamayacakları hastalıklara müptelâ olup insanlar süresiz bir korku ile başbaşa hayat sürecekti. Korkularından ne yapacaklarını bilemeyecek kadar şaşkınlaşacaklardı.

İnsanların Allah'tan gelip yine Allah'a dönecekleri apaçık bir gerçek iken, ne yazık ki günümüzde, insanlığın her zamandan daha çok muhtaç olduğu bu kadar önemli bir görevin —aslına uygun olarak yürütülmesi için— ne ilmî ne de amelî hiçbir çalışma yapılmamıştır. (Emperyalizmin kültür yoluyla ve onun tüm ümmetin fertlerinin harâm-i ismetine kadar uzanmış olan televizyon silahıyla istilâ ettiği) kafalarda böyle bir gö-

(52) Beyhâkî-Şuabu'l-İman (Mişkâtü'l-Mesâbih Kitabü'l-Adâb: Emru bi'l-Ma'ruf babı).

(53) Fethü'l-Kadîr: 2/363

revin yeniden işler hale gelmesi için düşüncesi bile silinmiştir. Dalkavukluk gönülleri istilâ etmiş ve Allah Teâlâ'nın murakabe korkusu kalplerden silinmiştir. İnsanlar otlağa salıverilmiş, hayvanlar gibi sadece mide ve şehvetinden başka bir şey düşünemez hale getirilmiştir. Yeryüzünde Allah yolunda cihadı terkettiği için kendisine yöneltilen tehdit ve yermelere aldırış etmeyecek kadar duygusuzlaşmıştır. Cihad ilmini üstlenmek, icrasını yürüten, kaybolan bu farîzayı yeniden dirilterek isbatına çalışan, aralanmış bu zamanı cihad aşkıyla dolduran, açılmış gediği son gayretiyle kapatmak için gayret gösteren kimse... Evet böyle bir kimse... Zamanın fitnelerinin ve korkunç kültürünün katlettiği bu sünneti dirilterek ortaya çıkaran kimse, tüm yükseklik ve yüceliklere nisbetle zirveye çıkmış ve kutup noktadan hizmet vermiş olur.

Sonra Gazâlî birinci bölümde söze şöyle başlar: *“Birinci Bab: ‘Ma’rufu emredip, münkeri nehyetmenin fazileti, bu görevin ihmali ve ihmali sonucu yok olmanın kınanması.’”*

Ma’rufu emredip münkeri nehyetmenin farziyyeti ve faziletini sağlam düşünce ve akıl sahibi herkesin kabul ettiği gibi, İslâm ümmetinin bu görevin ehemmiyeti üzerinde icmaı da vardır. Konu ile ilgili birçok âyet hadis ve haber de mevcuttur.”⁽⁵⁴⁾

Ebu Bekir el-Cessas şöyle der:

“Allah Teâlâ, ma’rufu emr ve münkeri nehiy görevinin farziyetini Kur’ân-ı Kerim’in bir çok âyetiyle te’kid etmiş ve Peygamber’den (s.a.v.) rivayet edilen mütevâtir hadisler bu görevi detaylarıyla açıklamıştır. Selef-i sâlihîn ve her devirde yaşayan ulemâ, fakih ve müctehid imamlar da bu görevin farziyyeti üzerinde ittifak etmişlerdir.”⁽⁵⁵⁾

İbn Hazm şöyle der:

“İslâm ümmetinin, topyekün fertleriyle birlikte bu görevin farziyeti üzerindeki ittifakı, münakaşasız bir gerçektir.”⁽⁵⁶⁾

İmam Nevevi ise:

(54) İhyau Ulûmi'd-Dîn: 2/269

(55) Ahkâmü'l-Kur’ân: 2/592

(56) el-Faslu fi'l-Milel ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal: 4/171

“Ma'rufu emr ve münkəri nehiy çalışmasının farziyeti üzerinde kitap, sünnet ve icma-ı ümmet mutabakat halindedir. “Din Nasihattır,” hadisinin de sahasıdır,” der.⁽⁵⁷⁾

Eş-Şevkânî bu konuyu şöyle noktalar:

“Ma'rufu emr, münkəri nehiy” farziyeti kitap ve sünnetle sabit bir gerçektir. Dinin, üzerinde kurulduğu ve gaye edindiği bir temeldir ve en kuvvetli direğidir. Bu temel esasla “İslâmî Düzen” asıl anlamını kazanır ve zirveye ulaşır.”⁽⁵⁸⁾

Şeriatça yapılması istenen ve uygulanması farz olan her emri yerine getirmek ve bunu kurumlaştırmak, buna aykırı her türlü İslâm dışı câhiliyye tortularıyla savaşıarak Allah'a ulaştıran yolu ve vasıtaları hazırlama görevi İslâm ümmetine tevdi olunmuştur. Farz bir görevdir. İslâm'a göre SİYÂSET bunun için vardır. Devlet bu maksatla kurulur. Kur'an-ı Kerim'in emir ve yasakları ancak bu yolla korunur, himaye görür ve yeryüzünün en ücrâ köşelerine ulaştırma imkânı bu yolla ortaya çıkar. İhmal kabul etmez. Her müslüman buna da'vetle mükelleftir.

İmam İbn-i Teymiyye bu görevi ve Allah yolunda yapılan cihadı, mütevâtir şeriat yasalarının en kuvvetlilerinden kabul eder. *“İslâm ümmetinin en ufak bir cemaatı dahi bu görevi ihmal ederse, ümmetin tümü haksızlığa dönünceye kadar bu cemaatle savaşması farzdır.”* der ve açıklamasını şöyle sürdürür:

“Herhangi bir cemaat, tevâtürle sâbit islâmî ilkelerin birinden ayrılırsa, müslüman müctehidlerin ittifakı ile onlarla savaşmak farz olur. Vele ki kelime-i şehâdeti ve kelime-i tevhîdi tasdik de etseler. Bu iki şehâdeti kabul ve tasdik edip namaz kılmıyorlarsa, namaz kılincaya kadar savaş devam eder. Aynı şekilde dinin emir ve yasaklarına uymayıp cihadı engelleyen kâfirlerle savaşmak da İslâm devletine düşen bir farzdır. Bu farziyet; müslüman olmaları veya zillet ve teslimiyetlerini kabul ederek İslâm devletine cizyelerini vermelerine kadar devam eder.”⁽⁵⁹⁾

BİR ÂYET-İ KERİMENİN GERÇEK VE DOĞRU YORUMU:

Mâide sûresinde geçen bir âyetin yorumu üzerinde durmak istiyoy-

(57) Şerh-u Müslim (Hindistan baskısı): 1/51.

(58) Feth-ul Kadir: 1/337.

(59) Mecmû-u Fetâvâyı İbni Teymiyye: 4/181.

rum. Âyete doğru ve sıhhatli bir yaklaşım konumuzu aydınlığa kavuşturur. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *“Ey iman edenler! Siz nefisleriniz (i) ıslah etmeye bakın. Kendiniz doğru yolu bulunca sapanlar size zarar vermez.”*⁽⁶⁰⁾

Evet âyet-i kerimenin zâhirine bakılınca, ilk anda ma'rufu emredip münkeri nehyetme görevinin sadece farz bir görev olduğu anlaşılır. Bunun ötesinde amelî olarak yapılacak bir çalışmanın olmadığı vehmine sürüklemektedir insanı. Yani insan, kendisiyle meşgûl olup, kendini kurtardıktan sonra başkasıyla meşgul olmayacak yahut bu görevin yürütülmesi için bir takım organizasyonlara girişmeyecek, sadece nefsini ıslaha çalışacaktır. Âyetin dış görüntüsü bunu haber vermektedir.

Oysa işin gerçeği böyle değildir. Müfessirler, bu âyetin gerçek ve doğru olarak yorumlanmadığına dâir görüş birliği içindedirler. Çünkü böyle bir yorum, Kur'an ve sünnet naslarının çoğu ile çelişir. Âyetin gerçek yorumu ise:

“Müşrik-kâfir bir toplumda yaşayan ve hak çizgisinden ayrılmayıp, dine da'vet görevini üstlenmiş, bu konuda gayret ve sebat örneği göstermiş, ihtilaflardan uzak, kötülüklerle savaş halinde, fesat odaklarının her çeşit entrikalarının kendilerine zarar vermediği, Alah'ın ipine sımsıkı sarılan, inançlarına karşı son derece sabır ve sebât gösteren ve kıl payı isyan etmeyen mü'minleri müjdelemektedir âyet-i kerime. Âyet-i kerimede mü'minlerin kurtuluşunun, ma'rufu emr, münkeri nehiy görevinin farziyyetine bağlı olmadığına işaret eden ne bir ihtimal ne de bir izah tarzı vardır.”

Bazı müfessirler de bu âyetin tefsirinde ince bir nüktenin varlığını kabul ederek şöyle bir açıklamada bulunmuşlardır: *“Bu âyet-i kerime, mü'minler, hak yolda olduklar müddetçe sapıklardan kendilerine bir zararın ulaşamayacağını açıklamaktadır. İnsan kendini ıslâh etmekle yetinmez ve yetinmemelidir. Başkasını ıslah için de çalışıyorsa o zaman en doğru yolu bulmuş olur. Bu konudaki çalışmayı terkeden kimse —kendisine hâkim, sâlih bir kişi” de olsa— hak çizgiden sapmıştır.*

Eğer âyetin vurgulamak istediği yukarıdaki açıklama ise bunun in-

ce nükte ile bir ilgisi yoktur. Belki "böyle bir açıklama Kur'an ve Sünnet'in ruhuna uygun bir açıklamadır" demek daha doğru olur.

Allâme ez-Zemahşeri bu âyeti tefsir ederken der ki: "Âyet, ma'rufu emr, münkeri nehyetmeye çalışmayı terketmeyi kastetmez. Aksine gücü yettiği halde bu görevi terkeden kimse hak yola arkasını çevirmiştir. Aslında bu tür bir açıklama, sapıkların veya ard niyetlilerin âyeti kendi indî görüşlerine göre açıklamasıdır."⁽⁶¹⁾

Allame Ebussuud bu konuda şöyle der:

"Yapabilme kudretine sahip olduğu halde ma'rufu emredip münkeri nehyetme görevinin terkedilebileceği hususunda bu âyetin bir ruhsat olduğu zannedilmesin. Hem nasıl böyle tasavvur olunabilir ki? Münker olan herşeyi ortadan kaldırmayı amaç edinmek, doğruyu ve hakkı bulmanın gereğidir. Yeter ki bunu kaldırmağa gücü yetsin."⁽⁶²⁾

Ebussuud'un bu açıklamasına Allâme el-Cessas da iştirak eder ve şöyle der:

"Gerek nefsimizde gerek dış hayatımızda olsun, Allah Teâlâ'nın emir ve yasaklarına uymak doğruyu bulmanın ve hak çizgide yürümenin gereğidir. Âyette, mu'rufu emr ve münkeri nehyetme farziyyetinin olmadığına işaret eden hiç bir anlam yoktur"⁽⁶³⁾

Hz. Ebu Bekr (r.a.) bir hutbesinde şöyle buyurur:

"— Ey insanlar! Ey iman edenler! Siz nefisleriniz (i islah etmey)e bakın. Kendiniz doğru yolun bulunca sapanlar size zarar vermez." âyetini okuyorsunuz ve bunu "ma'rufu emr ve münkeri terk" hususunda bir ruhsat sayıyorsunuz. Allah'a yemin ederim ki Allah (c.c) Kur'an'da bundan şiddetlisini indirmedir. Vallahi ya iyiliği emreder kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız veya Allah'ın azabı hepinize ulaşacaktır."⁽⁶⁴⁾

Diğer bir rivâyette:

"Ey insanlar! Siz bu âyeti okuyorsunuz, fakat onu Allah'ın mura-

(61) el-Keşşaf an-Hakaiki't-Tenzil: 1/386

(62) İrşadü'l-Akli's-Selim: 4/119-200

(63) Ahkâmü'l-Kur'an-lî'l-Cessas: 2/592

(64) Câmiü'l Beyân: 7/60

dının dışında bir anlamda yorumluyorsunuz.” Doğrusu ben Allah’ın Rasûlü’nden (s.a.v.) şöyle dediğini işittim:

“Hangi topluluk olursa olsun günah işleyip de aralarında bunlara engel olacak güçte kimseler bulunduğu halde onlara engel olmazlarsa muhakkak ki Allah azabıyla hepsini kuşatır.”⁽⁶⁵⁾

Netice olarak diyebiliriz ki bu âyet-i kerîme ma’rufu emredip münkeri nehyetme görevini iptal etmez, aksine en kuvvetli bir tonla ve en açık bir ifâde ile farziyyetini desteklemektedir. Buna ilâveten bu görevin, Kur’ân ve Sünnetin hayatta hükümrân olması için en önemli farzlardan biri olduğu vurgulanmaktadır.

Asrımızda da hiçbir İslâm âlimi bu görevin farziyyetinde şüphe etmemiştir. Biz ümmet olarak, Allah’ın dininin, İslâm toplumunda lâıyk olan yerini almasını görmek istiyor ve Allah kelâmının dünyada en üstün hâkimiyet mevkiinde olmasını temenni ediyoruz. Bunun temenniden ibâret bir islâmî anlayış olmaması için tek isteğimiz: *“Ma’rufu emr münkeri nehyetmek”*’tir.

Bu, asr-ı saadetin de mantığıdır. Bunun dışında hiçbir çıkar yol yoktur. Zira bu, Allah’ın nizamını ve İslâm’ın hayata hakim olmasını arzula-dığımızın yoludur. Allah’a da’vet eden bütün insanların, nebîlerin ve onların izinde yürüyenlerin tuttukları yoldur bu yol...

Allah Teâlâ buyurur ki:

“... Kim Allah’a ve Rasûlü’ne itaat ederse muhakkak ki en büyük kurtuluşla kurtulmuştur o.”⁽⁶⁶⁾

(65) Müsned-i Ahmed b. Hanbel: 1/9 (Aynı hadisi Ebu Davûd, Tirmizi, İbni Mace, Nesâî ve başkaları da rivayet etti.) “Ebu Seleme; “Siz doğru yolda olduğunuz takdirde sapan kimse size zarar vermez,” âyetinin tefsirini sormuş, Allah’ın Rasûlü şöyle cevap vermiştir: “Ey Ebu Seleme! Ma’rufu emret ve münkerden nehyet. Şayet kendisine boyun eğilen bir ihtiras, peşinden sürüklenilen bir heves ve arzu, tercih olunan değersiz ve âdi bir şey görürsen, her görüş sahibinin de kendi fikrine hayranlık duyduğunu müşahade edersen, sen kendi düşüncene bak ve avamı kendi haline terket.” (Çeviren)

(66) el-Ahzab: 71

II. BÖLÜM

MARUFU EMR VE MÜNKERİ NEHYETMEYE ÇALIŞMANIN HÜKMÜ

A- FARZ-I AYN MI?

B- FARZ-I KİFÂYE Mİ?

GİRİŞ:

Şu bir gerçektir ki şeriatça emredileni yapmanın ve şeriat dışı câhiliyeye sistemleriyle savaşmanın (= ma'rufu emr, münkeri nehyin) farziyeti üzerinde ulema arasında hiç bir ihtilaf yoktur. İhtilaf sadece farziyetin keyfiyeti hususundadır. Yani bu görev hükmen; farz-ı ayn mı yoksa farz-ı kifâye mi?

Şimdi bu soruya, iki farz arasındaki farkı belirtmek sûretiyle cevap vermeye çalışalım:

FARZ-I AYN İLE FARZ-I KİFÂYE ARASINDAKİ FARK:

Allâme ibn Bedran el-Hanbelî bu farkı açıklamada en güzel yolu tutmuş ve şu bariz farkı belirtmiştir: *"Kulluk ve maslahat hususunda farz-ı ayn ile farz-ı kifâye müsterektir. İkisi arasındaki fark şudur: Farz-ı kifâyeden maksad, kapsamına aldığı maslahat ve menfaatin elde edilmesidir. Bu, kimin vasıtasıyla olursa maksat elde edilmiş demektir. Yani mühim olan, bu maslahatın elde edilmesidir. Farz-ı aynda ise kişilerin bizzat işlemleriyle maksat elde edilir. Yani farz olan bir ibâdetin, her mükellefin bizzat işlemesiyle sorumluluktan kurtulmaktır."*⁽⁶⁷⁾

Eş-Şeyh Ahd-ül Ali el-Ensârî ise şu kâideyi zikreder: *"Farziyetten maksad; erkân-ı erbaa yani dört rükünde⁽⁶⁸⁾ olduğu gibi bazan mükellefin uğradığı sıkıntı ve meşakkatler şeklinde ortaya çıkar. Bazan niyet edilen şey başka olabilir. Niyyet ve maksat bununla ortaya çıkar. Maksat elde edilince —cihâd da olduğu gibi— farziyyetin farziyeti kalmaz. Yani farziyet kalkar. Nasıl ki cihâd farziyetini taşıyan mükellefler bu görevi yapınca*

(67) İmam Ahmed b. Hanbel'in Mezhebine giriş: 103-104

(68) Hisbete (=Hüsn-i tedbirde) dört rukûn vardır:

1- Muhtesib 2- Muhtesebünaleyh 3- Muhtesebün fih 4- İhtisâb. İşte bunlara "erkân-ı erbaa" denir ki ma'rufu emr münkeri nehy görevinde "hesap sorma müessesesi" anlamına gelir. Nahr, tartı ve ölçü işleriyle ilgili daireye denirdi. (Çeviren)

sorumluluk hepsinden kalkıyorsa. Şayet hiç birisi yapmazsa hepsi günah-kâr olur. Cihad ancak söz hâkimiyeti Allah'ın olsun diye yapılır. Allah Teâlâ'nın insan hakkında i yasası, en üstün icrâ mevkîinde olsun diye çarpışan bir kısım müslüman ortaya çıkınca farziyyet kalkmış ve ümmet-ten sorumluluk düşmüş olur."⁽⁶⁹⁾

FARZ-I KİFÂYE KAPSAMINA; BÜTÜN MÜSLÜMANLAR MI YOKSA MUAYYEN BİR GRUP MU GİRMEKTEDİR?

Farz-ı kifâye ile farz-ı ayn arasındaki bu fark üzerinde ulemânın görüş birliğine (icmaa) vardıktan sonra, şimdi farz-ı kifâye; bir kısım müslümanın edâ etmesi ile sorumluluk tüm müslümanlardan kalkar mı, yoksa yalnız bir gruba sorumluluk yüklerken diğerlerini kapsamı dışında mı bırakır? sorusu üzerinde ihtilâf vardır. Bu konuda İslâm ulemâsının çoğunluğu sorunun birinci şikkını savunup tercih ettiler. Râzî, Şâtîbî ve ibni Sübkî gibi bazı muhakkıkîn uleması ise ikinci şikkı tercih ettiler.

Diğer bir grup ise şu ihtilâfa düştü:

"Acaba farz-ı kifâye sorumluluğu taşıyan kimse, tayin ve tesbitle mi seçiliyor, yoksa buna kadir olup yeterlilik vasfını taşıyan herkes yürütebilir mi?"

İbni Sübkî der ki; *"Tercihe şayân görüğe göre; farz-ı kifâye sorumluluğu taşıyan kimse belirsiz ve tayin olmamış olmalıdır. Çünkü böyle bir kişiyi tayin eden hiç bir şer'i delil yoktur. Bu farziyeti yapabilen kim varsa, onun fîliyle farziyet kalkmış olur."*

Denilir ki: *"Nasıl ki başkasının, adına ödemesiyle borç ödeme mükellefiyetli bir kimseden kalkıyorsa, bunun gibi de başkasının yapmasıyla veya kendi şahsının fîliyle farziyet sorumluluğunun kalkmasıyla birlikte, bazı kimselerin Allah Teâlâ tarafından tayin olunmasına herhangi bir engel yoktur."* diyenler de vardır.

Yine denilir ki: *"bir kısım" tabiri ile sorumluluğun düşmesi için onu fûlen yapan kimse kastedilmiştir.*"⁽⁷⁰⁾

(69) Fevâidü'r-Rahmet: 1/63

(70) Celâleddin el-Mahallî'nin şerhi ile Cem'ul-Cevâmi ve Hâşiyetü'l Benâni: 1/186-187

İmam Şâtıbî: *“farz-ı kifâye, ancak onu yapmaya elverişli ve yeterlilik vasfını taşıyan kimseye sorumluluk yükler,”* görüşündedir.⁽⁷¹⁾

CUMHUR-I ULEMÂYA GÖRE “MA'RUFU EMR VE MÜNKERİ NEHY'İN HÜKMÜ FARZ-I KİFÂYEDİR:

İslâm ümmetinin çoğunluğuna göre bu görevin hükmü farz-ı kifâye iken, diğer bazılarına göre farz-ı ayndır.

Allâme Seyyid Mahmud el-Âlûsî der ki:

“Ma'rufu emr münkeri nehyetmeye çalışmanın farz-ı kifâye olduğu üzerinde İslâm uleması müttefiktirler. Bu görüşe muhalif olanlar azınlıktadır.”⁽⁷²⁾

Cumhurun görüşünü düşündüğümüz zaman görülecektir ki *“farz-ı kifâye tüm müslümanları içine alan bir farzdır. Bir kısım ehil kimselerin edâsıyla diğerlerinden sorumluluk kalkar,”* diyenlerin görüşleri ile *“Farz-ı kifâye yalnız bir kısım ehil kişilere sorumluluk yükleyen bir farzdır”* diyenlerin görüşleri cumhurun görüşlerinin genel esprisi içinde zaten mevcuttur. Bu görüşler; cumhurun vardığı son görüşlerin temel noktalarıyla müştereklik kazanmaktadır.

CUMHURUN GÖRÜŞÜ:

I. DELİL

Konumuzla ilgili ulemânın çoğunluğunun kabul ettiği birinci görüşün delillerini arzetmek isteriz. Bu görüşün birinci delili, Kur'an-ı Kerim'de geçen iki âyettir. Allah Teâlâ buyururlar ki: *“Sizden öyle bir cemaat bulunmalıdır ki (onlar herkesi) hayra çağırınsınlar, iyiliği emretsinler, kötülükten vazgeçirtmeye çalışınsınlar...”*⁽⁷³⁾

Diğer âyet ise şudur:

“Siz insanlar için (İnsanlığın faydası için gaybden, yahut levh-i

(71) İmam Şâtıbî'nin bu konudaki görüşü ileride gelecektir.

(72) Rûhu'l-Meânî: 4/21

(73) Âl-i İmran: 104

ma'fuzdan seçilip) çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız. (Çünkü) Allah'a inanıyorsunuz.”⁽⁷⁴⁾

İbnü'l-Arabî el-Malikî, bu iki âyet “*ma'rufu emr, münkeri yasaklamağa çalışanın farz-ı kifâye olduğuna delildir,*” der.⁽⁷⁵⁾

Her iki âyete genel bir açıdan bakıldığında sonucu şöyle ifâde etmemiz mümkündür: “*Birinci âyet İslâm ümmeti içerisinde ma'rufu emredip münkeri yasaklamağa çalışan bir cemaatin varlığını farz kılarken, ikinci âyetle ise bu görevin bütün İslâm ümmetini kapsamına alan bir sorumluluk yüklediğini görmekteyiz. Bundan anlaşıyor ki, ma'rufu emredip münkeri nehyetme görevi ümmetin tümüne farz ise de, ümmet içerisinde bu görevi üslenen bir kesimin varlığı, ümmet üzerindeki bu sorumluluğu düştürmektedir.”*

Müfessirlerin büyük bir kısmı da birinci âyetteki “*MİN*” harf-i cerrinin teb'iz (= bir kısım) için olduğu görüşündedir. Bu da bu mühim görevin İslâm ümmetinin —bir cemaatin varlığı halinde— her ferdine farz olmadığına delildir.

Kadî Beyzâvî ve Allâme ez-Zamahşerî derler ki: “*Âyetteki MİN, “bir kısım” için kullanılmıştır. Çünkü ma'ruf ve münker görevini yürütmek kifâye farzlarındandır.”⁽⁷⁶⁾*

Ebu Bekir el-Cessas bu konuda fikrini şöyle açıklar: “*Bu âyetle ümmet içerisinde bir kesimin bir kesime nisbetle üstünlük vasfı vurgulanmaktadır. Buna göre, ma'ruf ve münker görevi ancak “yeterlilik ve iktidar vasfını taşıma” esası üzere farzdır. Bu vasfı taşıyan şahıs ve gruplar bu görevi yaptığı zaman geri kalanlardan sorumluluk kalkar.”⁽⁷⁷⁾*

Bu konudaki son söz, İmam Gazâlî'ye aittir. Konuyu veciz bir şe-

(74) Âl-i İmran: 110

(75) el-Ahkâmü'l Kur'an: 2/122

(76) el-Keşaf: 1/224 (“*Bir kimse birinci âyetteki “MİN” harf-i cerrinin Teb'iz yâni “bir kesim” anlamında kullanılışının delil getirmesini garib karşılayarak bu görevin hükmen farz-ı kifâye olduğunu söyleyebilir. Fakat şu da unutulmamalıdır ki bu hükmün kendisi zaten münakaşa konusudur. Öyle ise bu münakaşa, ancak âyetteki “MİN” harfinin Arab gramerine göre ispatı ile gerçekleşir ki buna göre âyetteki MİN= kısım ifâde eder”* dememiz ve kabullenmemiz ile sona erer.)

(77) Ahkâmü'l-Kur'an: 2/35

kilde ifâdeye çalışan Gazâlî şöyle der: *"Âyetteki ifâde tarzına bakıldığında ma'ruf ve münker görevinin hükümünün, farz-ı ayn değil farz-ı kifâye olduğu görülecektir. Ümmet içerisinde bir kısım cemaat bu görevi yapınca geri kalanlardan bu farziyetin sorumluluğunu kaldırmış olur. Çünkü âyette: "Hepiniz ma'rufu emrediniz" denilmemiş aksine: "Sizden bir cemaat olsun." diye açıkça ifâde olunmuştur. Öyle ise bu göreve ehil olan herhangi bir kişi veya cemaat bunu ifâ edince ümmetin tümünü sorumluluktan kurtarmış olurlar."*⁽⁷⁸⁾

II. DELİL:

Bu delil de, mârufu emredip münkerden nehyetmenin farz-ı kifâye olduğu konusuyla ilgilidir. Aslında bu görev, sağlam bir iktidar ve ehliyet, üstün meziyet ve maharet isteyen bir görevdir. Aynı şekilde bu görevi üstlenen kişinin, ihtisas ehli, İslâm şeriatını anlama ve aktarma konusunda üstün yetenek sahibi, cesaret ve şahsiyetiyle seçkin bir kişi olması gerekir. Da'vet görevini yaptığı ve üstlendiği toplumun veya şahsın, psikolojik bir takım davranışlarını ve çeşitli yaratılış farklılıklarını kavramalı, konuştuklarının zaman ve zeminini ayarlamalı, bulunduğu makamın ve ortamın inceliklerini anlamak için hassas duygulara sahip olmalı, doğacak sonuçları anlaması için ileriye bakış tarzı ve sezgisi kuvvetli olmalıdır.

Da'vete muhatap toplumu seçerken o anki çalışma şartlarını hesaplayarak karşılaşacağı çarpık düşünce tarzlarının karmaşıklığı karşısında muvazenesin kaybetmemeli, mevcut toplumun atmosferine ayak uydurması için yeni ortaya atılan leh ve aleyhindeki felsefî ekolleri bilmeli. Aksi halde mevcut ortamı İslâm'a kanalize etmesi güçleşecektir.

Yukarıda saydığımız bu özellikleri her kişide ve aynı oranda bulmak mümkün olmayacağı bir gerçektir. Bu nedenle de *"Ma'rufu emr münkeri nehiy görevini, ancak bu vasıfları taşıyanlar yapabileceğinden, bu görevin hükmen farz-ı ayn değil, kifâye olduğu neticesine varıyoruz."*

İmam ez-Zemahşerî şöyle der:

"Bu görev; ihtisas ve ilim isteyen bir görevdir. Yoksa bu görevin düzenli ve verimli yürütmesi nasıl mümkün olacaktır. Şüpheli götürmez bir

gerçektir ki, çoğu kere ehil olmayan câhillerin eline düşen görevler olumsuzlukla sonuçlanmıştır. Hele hele ma'rufu emr münkeri nehiy gibi çok önemli bir görev, câhil bir insanın eline düşerse çok kere ma'rufu yasaklayıp, münkeri emredecektir.

Yine çoğunlukla hakkında kesin bir hüküm bulunan konularda kendi reyini ileri sürer, önüne çıkan mes'eleleri kendi dar görüşüne göre hükme bağlar. Mezhebinin görüşlerini bilemediğinden emredeceği ma'rufu kime yapacağını da bilemeyecektir. Bazan muhatabına karşı yumuşak davranması gerektiği yerde sert ve kaba davranması, sert ve kaba davranması icabeden yerde yumuşak davranması, kendisini bir çıkmaza sokar. Böylelikle münkeri işlemeyenleri ve ma'rufu abes görmeyenleri kınadığı gibi, münkeri alkışlamayanlara da —kendi düşüncesine uyamayacağı için— düşman gözû ile bakar.”⁽⁷⁹⁾

MA'RUFU EMREDİP MÜNKERİ NEHYETMENİN FARZ-I AYN OLDUĞUNU İLERİ SÜRENLERİN DELİLLERİ:

“Ma'rufu emredip münkeri nehyetmenin” İslâm'a göre farz-ı ayn olduğunu ileri sürenler “sizden bir cemaat olsun...” şeklinde ifâdesini bulan âyetin bu görevin farz-ı kifâye anlamı taşıdığını ve bu âyetin bu iddia için kesin bir nass olacağını kabul etmiyorlar. Zira âyetteki “MİN” harf-i cerrinin ba'ziyet (= bir kısım) için değil, diğer bir âyetle geçtiği gibi mecaz yoluyla geldiğinin ispatıdır. Nitekim diğer bir âyet olan (el-Ahkâf: 31) de şöyle buyurulmuştur: “... Ona imân edin ki (Allah) sizin günahlarınızdan bir kısmını yarlıgasın...”⁽⁸⁰⁾ Âyetle geçen “min zûnûbikûm” ifâdesinde geçen “MİN” ile “veltekun minkum” ifadesinde geçen “MİN” aynı maksat için kullanılmıştır farz-ı ayn taraftarlarınca.

Açıktır ki âyet-i kerîmede: “Allah Teâlâ bazı günahlarınızı mağfiret eder” diye kastedilmemiştir.”⁽⁸¹⁾

(79) el-Keşşaf: 1/224

(80) Ahkâmü'l-Kur'an: 2/35

(81) Bu konuda “Hak Dini Kur'an Dili” tefsiri der ki: “bâziyet” ifade eden “MİN” ile “MİN ZÜNÜBİKUM” denilmesi şâyân-ı dikkattir. Denilmiştir ki bundan murad; hâlis Allah'ın hakkı olan günahlardır. Zira kulların hukuku mücerred ile mağfiret olunmaz. (Hak dini Kur'an dili: 6/4362 (Çeviren) Yine Beyzâvî ve Celâleyn tefsirlerinde şu açıklama vardır: “Çünkü kul hakkına isalluk eden günahlar hak sahibini râzı etmedikçe yarlıganmaz.” [Çantay c: 3 Sh: 927]

Farz-ı ayn taraftarlarına göre birinci âyetin mânâsı: *"İslâm ümmeti, ma'rufu emredip münkeri yasaklamağa çalışan bir ümmet olsun"* demektir.⁽⁸²⁾ Oysa şu bir gerçektir ki herhangi bir görevin sıhhatli olmasının şartı, ehliyet ile iktidardır. Fevkalâde bir görev olan *"ma'rufu emr münkeri nehiy"* de ancak *"İlmî iktidar ve ehliyet sahipleri"* tarafından hakkıyla yürütülebilir. Ümmetin her ferdinin aynı derecede ehliyet sahibi olması düşünülmemeyeceği gerçeğini göz önünde bulundurarak *"dinin temel esaslarını"* her müslümanın sıhhatli bir şekilde ve ilmî derecede bilemeyeceği de açıkça ortadadır.

Nasıl ki devlet başkanlığı görevlerinden olan bazı ilim ve ehliyet isteyen yetkileri halk tabakası bilememektedir. Meselâ; namaz ve orucun farziyeti, içki, zina v.b gibi suçların haram oluşu ve bunlara takdir edilen cezaların tatbiki gibi hususları herkes icra edememektedir. Aynı şekilde *"Ma'ruf ve münker"* gibi önemli bir görevin ifâsı için de ilim ve ehliyet şartı aranması kadar tabii bir şey olamaz. Her müslüman ancak bu vasfı taşıdığı an, yürütme hakkına sahip olur.

Şüphesiz ki sıradan bir insanın, ilmî meselelerde, araştırma ve ihtisas isteyen sahalarda görüş beyan etmesi gerekmediği gibi, mümkün de değildir. Fakat câhil bir kimsenin yapabileceği bir işi üslenmesi zor değildir. Aynı şekilde ma'ruf ve münker sahasında ehliyet taşıyan kimsenin de sorumluluk taşıması ve bunu kolaylıkla yürütmesi mümkündür.

Allame şehid Abdülkadir Udeh konu ile ilgili görüşünü şöyle arzeder: *"Bilgisiz ve sahasında câhil olan birisine "ma'rufu emr münkeri nehiy" görevi verildiği an peşinen doğacak zararları kabullenmek anlamını taşır. Zira câhil, muhasebe ile meselelere yaklaşmaz ve meydana gelecek zararlara düşmekten kendini kurtaramaz. Câhil kimse, tabiatı icabı; hükmü açık olan ameller müstesna, ma'rufu emredip münkeri nehyetmez."* Meselâ; namazın edâsı, hırsızlık ve zinadan nehiy gibi üzerinde ihtilaf olmayan

(82) Bu âyet bu şekilde delil getirmenin zayıflığını ortaya koymaktadır. Zira ma'rufu emr münkeri nehyetmeye çalışmanın ümmetin tümünü kapsamına aldığı ve dolayısıyla herkese farz olduğunu gerektirmez. Farz-ı kifâye taraftarları da bu görevin tümüne farz olduğunu söylemektedirler. Ancak muhâlefeten bunu şöyle izah ediyorlar: *"Ümmetin tümü bu göreve ehil olamayacağını, ehil bir cemaatin bunu yapmasıyla sorumluluğun ümmetin tüm fertlerinden kalkacağını, aksi halde tüm ümmetin günahkâr olacağını..."* ileri sürmektedirler. Böyle delil getirme onların iddialarını hükümsüz bırakmaz.

konular hariç, bilgi ve derin sezgi isteyen konularda câhil daimâ yanılır. Yani bilgisize, ancak taşıyacağı kadar sorumluluk taşımak düşer."⁽⁸³⁾ Mü'minin yüklenmesi gereken görev, Kur'an-ı Kerim'in mesajını taşıdığını bilmesidir. Şüphesiz müslümanın, kendisine farz olana yabancı kalması ve câhil davranması kadar büyük bir fitne yoktur. O, ilim ve ma'ruf-münker arasındaki farkı bilmekle emrolunmuştur.

Kur'an-ı Kerim'in ilmi istilahına göre ma'ruf; mutlak manada aklın ve sağlam fıtratın iyi kabul ettiği, münker ise, bunun karşısı aklın ve sağlam fıtratın çirkin gördüğü herşeydir. Bunu tanımak için İbni Abidin'in dürrer üzerindeki hâşiyesini, Fethu'l-Kadîr'i ve Mebsut'u okumak gerekmez.⁽⁸⁴⁾ Hakiki irşad edici güç kaynağı —sağlam fıtratı korumak şartıyla— tevâtür ve amelle nakledilen Allah'ın kitabı ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünneti'dir. Bu ana kaynak, bir kimseye cehâleti câiz görmez. Müslüman ancak bu ana kaynaklara bağlanmakla müslümandır. Ma'rufu emr münkeri nehyetme görevinin genel olmasını men' edenler, İslâm'ın tesbit ettiği hayır ve şerri tanımayacak, ma'ruf ve münker arasını ayıramayacak kadar müslümanın câhil olmasını tecviz edenlerdir.⁽⁸⁵⁾

Abduh'un konu ile ilgili diğer bir görüşü de şöyledir: *"Ma'rufu emr münkeri nehiy farziyeti, hac farziyetinden daha kuvvetlidir. Hac farziyetinde "güç yetme" şartına karşılık, ma'rufu emr münkeri nehiy farziyetinde "güç yetme" şart koşulmamıştır. Zira bu farziyat, herkesin yapabileceği bir görevdir."*⁽⁸⁶⁾

Şu bir gerçektir ki Allah Teâlâ'nın emir ve direktiflerini emretmek, yasaklarını ve her türlü câhiliyye sistemlerini yansıtan inanç ve amelîleri ortadan kaldırmağa çalışmak, dinin temel yasalarıyla ilgili olduğundan, böyle genel bir savaşta gücü nisbetinde herkesin görev üstlenmesi ve itikad savaşının bir gereği olarak kapsamına alması tabiidir. Nasıl ki

(83) İslâm Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk: 1/495

(84) Ehl-i Sünnetin 14 asırlık hukuk külliyyatının üstüne çıkma. Nevesine sahib olan M. Abdurrahman ve fikir akrabalığını taşıyanların, mezheplere ve onların hukuk anlayışlarına karşı bu tarz bir tavır içinde olmaları sebebiyle kimlerin hesabına konuştuklarını ve çıkış yaptıklarını düşünmek gerekir. Bu ve benzeri düşünce sahiplerinin kitaptaki yorumlarına bu açıdan bakılırsa mide bulantısından kurtulmak mümkün olacaktır. (Çeviren)

(85) Tefsiru'l-Kur'ani'l Hakim: 2/27

(86) Age: 4/35

bir müctehid âlimlerden birinin yaptığı ictihâdî bir çalışma, ma'ruf kapsamına giriyorsa, bu görev de bazan ince ilmi bir yöntemle, bazan da basit bir yaklaşım ile yapılır. Şartlar neyi gerektiriyorsa alınacak tavır da ona göre tesbit edilir. Aynı şekilde çok defa Kur'an ve Hadis sahası için geniş bir araştırma ve dinî ilimleri elde etmek için derin bir bilgi ve hazırlık istiyorsa, bazan dinin temel yasalarını ve ilkelerini toplu olarak bilmekle de yetinilir.

Bazan bu çalışma yolunda, zaman ve mekânın şartlarına göre geniş bir anlayış ve yüksek bir ilmi yeterliliğin kolayca çözmesini istediği zor engeller ortaya çıkar. Nasıl ki konuşma, ilim ve düşüncenin kolay yolla savunmasına imkân verdiği güçlükler etrafında dönüp dolaşıyorsa, bu görevin de bu tür engellerle karşılaşacağını hesaba katmak gerekir. Binaenaleyh bu derece önemli bir esasa dayalı bir görevin, onu ihmâl edecek ve yapamayacak kimselere tevdi edilmesi, affedilmeyecek bir hatadır. Yine bu konuda ulu-orta konuşmak da aynı vebâle denktir.

ÇOĞUNLUĞUN GÖRÜŞÜNE KARŞI BİR TENKİD:

İslâm ulemasının büyük çoğunluğu; *"ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışmak ümmetin tümüne vâciptir. Fakat ehil bir grubun bu görevi üstlenmesiyle ümmetin sorumluluğunu kaldırır,"* görüşünde ittifak halindedir.

Ulemanın, üzerinde ittifak ettiği bu görüş, şöyle tahlil edilmektedir: *"Bir kere bu görevi, herkesin eşit ağırlıkta yüklenmesi mantikî olarak uygun değildir. Ümmetin her ferdine vacip olması da imkânsızdır."* Zira bu delilin bizzat kendisi, onu ileri sürenin iddiasını dahî çürütmektedir. Çünkü şeriatın herhangi bir hükmü, ancak onu yapmağa gücü yettiği zaman kişiye vacip olur. Temel felsefe ve hikmet bu olduğuna göre, ma'rufu emredip münkeri nehyetmek gibi İslâm'ın varlık sebebini ve devletinin temel düşüncesini oluşturan bir görevin, ümmetin her ferdine yetkili-yetkisiz herkese farz olması gerekmez. Belki buna ehil olan herkese farzdır, demek en doğru olur.

İmam Şâtibî ve bazı fikrî ortakları; *"farz-ı kifâyenin, İslâm ümmetinin tümünü kapsamına almayıp, ancak ifâya muktedir olana yönelik bir farz olduğunu"* ileri sürerek şöyle dediler:

"Hükümün muhatab ve kapsamı, ısrarla "bir kısım" üzerinde ce-

reyan etmektedir. Bu nasıl olur? İşte bilinmesi gereken espri bu noktada yatmaktadır. Genel bir kaide olarak; "her işin olumlu sonucu, onu yapabilenin ehliyetine ve bilincine bağlıdır." noktasından hareketle, bu görevin sıhhatli yürütmesinde aranan şart da; kişinin onu "yapabilme ehliyetini" taşımış olmasıdır. Hükme muhatab olan, direkt olarak ümmetin tümü değildir."

Görülüyor ki cumhurun ileri sürdüğü nass ile "sizden bir cemaat olsun..." ifadesinden bir sonuç çıkmaktadır. Bu âyet ma'rufu emredip münkeri nehyetme görevini tüm ümmetin değil, ümmet içerisinde bu işe ehil bir cemaatın, bir ilim kadrosunun ve ihtisas ehlinin üstlenmesi gereğini vurgulamaktadır.

Şatibî, görüşünü böyle sürdürerek diğer bir âyetle açıklık getirmeye çalışır. "Kur'an'da bu ve buna benzer birçok hususlar vardır. Bu tür âyetlerde emir, tümüne değil, ehil bir kesimi muhatab alarak nâzil olur."⁽⁸⁷⁾

İmam Râzî, geçen âyet-i kerimeyi tefsir ederken, bazı kimselerin, "ma'rufu emredip münkerden nehyetme sorumluluğunun iki sebepten dolayı İslâm ulemasına tahsis edildiğini" ileri sürdüklerini zikreder: Birincisi; Bu görev ilme muhtaçtır. İkincisi; Bu görevin "yeterlilik ve ehliyet" yoluyla farz olduğu üzerinde ittifakın mevcûd olmasıdır. Bu şu demektir: "Ne zaman bu görev, bir ehil grup tarafından ifâ edilirse, diğerlerinden sorumluluk düşer." Bu böyle olunca şu anlam ortaya çıkmış olur: "Bu görevi bir kısmınız yapsın. Ama hakikatte içinizde ehil olan birisi yapacak, hepsi değil."⁽⁸⁸⁾

YUKARIDAKİ TENKİDE CEVAP:

Arzadeceğimiz bu görüş, Şâtibî'nin görüşüne yakın bir görüştür. Bu da "farz-ı kifâyenin, onu yapmağa ehil olan kimseleri kapsamına almış olmasıdır" Bu görüşe taraftar olanlar ise farz-ı kifayenin bütün ümmeti kapsamına aldığını ileri sürenlerdir. Şöyle ki: Şû, hesiz müslümanlar eğer farz-ı kifâyeyi ihmal ederse doğacak günah ümmetin tümüne ait olur. Şâyet farz-ı kifâye görevini yapmak, ümmetin yalnız bir kısmına gerekiyor

(87) el-Muvafakat fî-Usûli's-Şerîa: 1/176

(88) Mefâtihu'l-Gayb: 3/20

da diğerlerini kapsamına almıyorsa, neden yapılan kusûr ve ihlâlden dolayı ümmetin tümü sorumlu olsun?"⁽⁸⁹⁾

Kur'ân-ı Kerim'de buna benzer bir çok hitablar vardır. Farz-ı kifâye-yi yalnız bir kısım müslümanın yapmasını sorumlu tutarken, hitabın kapsamına tüm ümmet girmiş olur. (Nasıl ki "Ey Rasul! Sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan görevini yapmamış olursun" hitabı peygambere ise de topyekûn İslâm ümmetini de muhatap almaktadır.)

Meselâ: cihad farz-ı kifâyedir. Fakat Allah (c.c) bu farziyeti, "*size cihad farz kılındı*" âyeti ile emretti.

Açıktır ki bu ifâdelerle yöneltilen hitap, bir ferd veya topluma değil, bilâkis ümmetin tümüne yöneltilen bir ifâde tarzı kullanılmıştır.⁽⁹⁰⁾

Evet, "*Sizde bir cemaat olsun*" ifâdesi, ma'rufu emredip münkeri nehyetmeye çalışma görevini üstlenecek bir ehil cemaatın varlığını gerekli kılmaktadır. Fakat bu cemaatın varlığı, farziyetin kapsamına tüm ümmetin girmesine engel teşkil etmez. Zira Allah Teâlâ bu cemaatı belli ölçülerle sınırlandırıp tayin etmiş olsaydı, biz bu görevin herkese değil, bu cemaate farz olduğunu ileri sürebilirdik. Âyetteki hüküm sınırlandırılmamış ve hitabın tüm ümmete yöneltilmiş olduğunu görmekteyiz. Ancak ümmetin bir kısmı, maksadı gerçekleştirecek görevi ifâ edince "*sizden bir cemaat olsun*" âyetinin işâret ettiği sorumluluk kalkmış olur.

Beyzâvî şöyle der: "*Ümmetin tümüne yapılan bir hitap ve bir cemaatın yapmasını istemek, bu görevin, ümmetin sorumluluğunda icrâ edilmesi gereğini vurgular. Hatta bu görev bilfiil terkedilse, ümmetin tümü günah işlemiş olur. Fakat bu sorumluluğun kalkmasının şartı, ümmetin içinden çıkacak ve ümmetin yetiştirmek mecburiyetinde ve borcunda olduğu ehil bir grubu yetiştirmesidir. İhtisas isteyen bir çalışma sahasını hazırlamak farz-ı kifâye ise de ümmetin topyekûn iştirakiyle ve herkesin*

(89) Bazı kimseler şöyle dedi: "*Farz-ı kifâyede, ancak onu yapmağa ehil olan kimse, terkettiğinde günaha girer.*" (el-Muvafakat: 1/177)

(90) Bu iki görüş taraftarlarının ileri sürdükleri delilleri konusunda şu eserlere bakınız:

a) Müslim-Es-Subût ve Şerhuhu

b) Fevâtihu'r-Rahmet: 1/63-66

c) Râhu'l-Meanî: 4/21-22

gücüne göre farz olduğu gerçeği asla unutulmamalıdır.”⁽⁹¹⁾

eş-Şeyh İsmail Hakkı bu âyet-i kerimeyi şu şekilde açıklar:

“Âyetteki “minkum” kelimesinin başındaki “MİN” harf-i cerri arapçada “bir kısım” ifâde eden “teb’iz” içindir.

Da’vetin, bir kısım ehil kimseye yöneltilmiş olması ile birlikte hita-bın ümmetin tümünü kapsamına almış olması, da’vet farzziyyetinin, “ilmi ehliyet” anlamını ortaya çıkarmak içindir. Da’vet ise inanmış herkese farz bir görevdir. Fakat bu işe ehil bir kişinin tayin edilmiş olması, da’ve-tin sıhhatli ve özüne uygun yapılmasını temin içindir. Ancak bu ehil kadronun ortaya çıkması ise ümmetin omuzundaki önemli bir sorumluluğu ifâde eder. Böyle bir kadronun ortaya çıkışı ile sorumluluk ümmetten kal-kar. İhlâl ve ihmal halinde, ümmetin her ferdi cürüm işlemiş olur. Herkes da’veti ihmalden dolayı günaha girmiş olmaz, da’vetçiyi yetiştirmemiş ol-ması nedeniyle cürüm irtikâb etmiş olur.”⁽⁹²⁾

DOĞRU GÖRÜŞ:

Konu ile ilgili her iki muhalif görüş taraftarlarının ileri sürdükleri de-lilleri arzettik. Her iki grubun taraftarlarının kritiği yapılacak delilleri varsa da görüşlerinde isâbet de vardır. Zaten iki tarafın fikir ve ilim taraftarları, kendi düşünce ve ictehadlarına yönelik delilleri reddetmişlerdir. Fakat bu-nunla beraber, hakkı ehline teslim etmek gerekirse her iki tarafça ileri sü-rülen deliller, büsbütün hata ve tutarsız sonuçlardan da uzak değildir. Prob-lem kesin bir sonuçla çözülememiştir.

Kanaatımızca bu konuda isâbetli veya doğruya daha yakın olan so-nuç; “el-Muvafakat fi-Usûl-iş-Şeriâ” adlı kitabın yorum ve tanıtıcısı olan Dr. Abdullah Dıraz tarafından verilmiş olan sonuçtur.

Yukarıda arzedilen açıklamalardan anladım ki, İmam Şatibî’ye göre

(91) Envâr-ut-Tenzil ve Esrâr-ut Te’vil (Mezkûr âyetin tefsiri)

AÇIKLAMA: “Farz-ı kifâyenin, ümmetin tümünü kapsamına alması, kifâye ve ehli-yet sahiplerinin yetiştirilip sahalarında çalışma imkânını hazırlamak ümmetin göre-vidir. İslam adına yapılacak bir kıyamın başını çeken ulemayı tesbit ve yetiştirme cehdi yoksa, bu ümmetin böyle bir sorumluluğu taşımadığını gösterir. Binaenaleyh bu öyle iç-içe bir mîmârî manzara arzeder ki birinin varlığı, diğerinin sebab-i vücûdudur. Yok-luğu ise öbürünün yokluğu anlamını taşır. Yani biri diğerinin lâzım-ı gayr-ı mufarikı-dır.” (Çeviren)

(92) Rûhu'l-Beyân: 1/352

farz-ı kifâye, ancak onu ifâyâ muktedir olan kimsenin yükleneyeceği farz'dır. Bu görüşünü de "sizden bir cemaat olsun" âyetiyle dikkat çekerek diğer bir takım âyetlerle desteklemiştir.

Dr. Abdullah Dıraz, bu görüşe karşı çıkarak kanaatini şöyle belirler:

"Bu âyetler, taleb'in (âyetteki tebliğ görevinin istenmesi), ümmetin bir kesimine yönelik olduğuna işaret etmez. Aksine taleb'e muhatab; tüm İslâm Ümmeti olup, insanlığı kuşatan bu mesajın gerçekleşmesi için, her türlü vasıta ve sebeplerle bu görevi üstlenenlere yardım edenler, onların gayretlerini kamçılayanlar ve kendi iktidarları oranında hamiyet ve çabalarını esirgemeyen ümmetin her kesimini içine alan bir farzdır. Bu görevin ihmalî, topyekün ümmet fertlerinin günah ve isyanda müsterekliğini ifade eder. (Diğer bir ifade ile câhiliyye ve Tâgût'a hâkimiyet imkânlarını ve kapılarını ardına kadar açmak demek olur)."⁽⁹³⁾

Çok enteresandır ki Şâtıbî, bu açıklamanın sonunda insanı, konunun ağırlığından âdeta kurtarır ve hususî bir gözle bakıldığında; problem pozisyonunda kalan bir yanı görülmeyecektir. Dr. Abdullah Dıraz bu konuyu şöyle bir sonuca bağlar:

"Bu görev mecaz yönü ile ümmetin her ferdine yönelik bir farzdır." denilmesi bazan doğrudur. Bu farzı ifâ etmek, umurun maslahatını temin etmekle tahakkuk eder. Yani bu görev, İslâm Ümmetinin tümünü kuşatan bir görevdir. Meselâ; ümmetin bir kesimi bir açıdan bu görevi destekleyebiliyorsa bu, ehliyeti ifâde eder. Geri kalanlar —güçleri bizzat görevi yürütmeye kâfi değilse bile— göreve ehil olanları desteklemekle yükümlüdürler. Kimin bir işe gücü yetiyorsa ve onu yürütmeye ehil iş, onun sorumluluğunu taşıyor demektir. Buna ehil olmayan ise yapabileceği ve yürüteceği bir başka sahada sorumluluk taşır. O da; esasen görevi üstlenmiş olana destek olmak, sabır ve metanet tavsiye edip onu görevine icbâr etmektir. Öyleyse görevi yapmağa kadir olan farzı yapmakla sorumludur. Gücü yetmeyen ise, kadir olanı teşvik etmek, destekleyebildiği kadarıyla takviye etmekle sorumludur. Çünkü görevin ifası, ancak buna ehil olanın yapmasıyla olur. Gayeye de ancak bu yolla ulaşılır. İşte bu açıdan ihtilâf ortadan kalkar. Fikrî ihtilaflara açık kapı bırakılmış olmaz."⁽⁹⁴⁾

(93) El-Muvafakat fi-usul-iş-Şeria (Şâtıbî) 1/176-İkinci Ta'lik

(94) el-Muvafakat fi-usul-iş-Şeria: 1/178-178

Varılan bu sonuç açısından bakıldığında; Şatıbî'nin ilmi açıklaması ile artık farz-ı kifâyenin kapsamı konusundaki ihtilaf çözülmüş demektir. Keza "*ma'rufu emredip münkeri nehyetme*" konusu etrafında mevcûd ihtilaflar yani "*farz-ı ayn veya farz-ı kifâye mi*" problemi sona ermiş olmaktadır.

Şeyh Muhammed Abduh ise aynı konuya şu şekilde ve dolayısıyla katılır:

"*Ma'rufu emretmek münkeri nehyetmek hükmen farz-ı ayndır. Âyet-i kerimedeki "... sizden bir cemaat olsun..."* kısmındaki "*MİN*" harfinin "*bir kısım*" anlamında olduğu doğrudur. Böyle bir tefsiri sonuç, ma'rufu emr ve münkerden nehyetmeye çalışmanın, bu işte iktidar ve yeterlilik vasfının farziyeti ile ilgili görüş taraftarlarının delillerindendir" Abduh devamla "*... ma'rufu emr ve münkeri nehyetmek farz-ı kifâye olmakla beraber sonuç itibarıyla farz-ı ayna dönüşeceği kesin olarak bir seyir takibettiğini...*" ileri sürer ve:

"*Şimdi âyette "bir kısım" manasındaki "MİN" harfini gözönünde bulundurarak âyetin anlamı "Sizden, da'vet görevini, ma'rufu emr ve münkeri nehiy çalışmasını yürütecek seçkin bir sınıf olsun..." şeklinde olur*" der. Zira bu emre muhatab aslında "*topyekûn İslâm Ümmeti ve inananlar topluluğudur*" Onlar, bu farziyeti ayakta tutacak ve imanın iktidarına götürecek olan bu "*kadroyu*" —nasıl ve nerede hangi şartlarda yetişip görev başına getirilmesi gerekiyorsa— yetiştirmekle mükelleftirler.

Meseleye genel açıdan bakıldığında şu iki sonuç ortaya çıkar:

1— Tüm müslümanlara sorumluluk yükleyen farz,

2— İslâm ümmetinin "*İSLÂM DEVLETİ*" için, varlığı, farz olan "*davet kadrosunu*" yetiştirmesinin ve bu görevinin farziyeti.

Aslında "*ma'rufu emr ve münkeri nehiy*" kavramının "*ümme*t" kavramıyla, birbirinden ayrılması mümkün olmayan ilişkileri vardır. Ma'ruf ve münker, ancak "*ümme*t" kavramının ifade ettiği mânâ ile doğru olarak anlamlarını kazanırlar.

Bilindiği gibi ümmet, cemaat manâsına gelmez. Cemaatten daha özel bir anlam taşır. Fertlerinin, birbirleriyle kopmaz bağlarla kaynaştığı cemaate ümmet denir. Bir insan bünyesindeki organlar gibi bir nizam uygunluğu içinde görünen vahdettir.

“*İnanlar topluluğu*” kavramından murad; bu ümmetin, böyle bir önemli göreve muhatab oluşunda, tek ve eşsiz oluşudur. Zira bu ümmet, her ferdi çelik bir irâde, insanlığı bir cemaat oluşturmada veya bir ideal etrafında toplamada pratik bir amel kabiliyeti, gücü nisbetinde davranışlarını kontrol eden bir oto-kontrol özelliği, fertlerinin birbirlerine karşı sorumluluk duyarak takib ettiği seyir çizgisinde, bir hata ve haktan sapmayı gördüklerinde düzeltici ve hakka yöneltici bâriz bir özelliği olan bir ümmettir.⁽⁹⁵⁾

Şüphesiz ki dini tebliğ etmek, bir ümmetin ıslahına çalışmak ve onu temel felsefesi etrafında cemaatleştirmek ve bunu muhafaza etmek, insanlığı hak ölçülere da'vet edip, onlara karşı (silah kullanmadan) İslâm'ın râm edici ölmez ölçüleriyle ayakta tutmak kolay bir iş değildir. İslâmî düzende her ferd, gücü ve yeterlilik oranında bir görevden sorumludur. Eğer bir mü'minin ma'rufu emredip münkeri nehyetmeye gücü yetiyorsa evvelâ bu mü'min kendi sorumluluğundaki görevi hakkıyla yapıyor demektir. Gücü yetmeyen kişi, yapabileceklerini, belli sınırlar dahilinde yapma gayretini gütmelidir. Böyle bir güçten de mahrum olan bir kimse ise, gücü yeten kimseyi teşvik ile sorumludur.

Ma'rufu emr münkeri nehiy farziyeti gibi bir görevin yüklediği sorumluluğun, ümmet fertleri arasında paylaşılması gerekir. Zira bu önemli sorumluluk ihmal kabul etmez.

CUMHUR-U ULEMÂNIN BU KONUDAKİ GÖRÜŞÜNÜN GENİŞ BİR TAHLİLİ:

“*Ma'rufu emr-münkeri nehiy*” görevinin; gerek farz-ı ayn gerekse farz-ı kifâye olduğu konusunda görüş sahiplerinin delilleriyle ilgili açıklamaya geniş yer vermiş olduk. Bu görüşlerden birincisi Cumhur-ı Ulemanın görüşüdür ki bazı yönlerinin şerh ve izaha muhtaç olduğunu ifâde ile konu ile ilgili açıklamaları maddeler halinde sıralayalım:

1- Ma'rufu emr-münkeri nehyetme çalışmasının, “*farz-ı ayn olduğu*” fikri-cumhurun savunduğu gibi-farziyet açısından ve hüküm itibarıyla bir değişiklik arzetmez. Yani farz-ı ayn olduğu gerçeğinde ihtilâf yoktur. Keza farz-ı ayn ve farz-ı kifâye olayında da bazı kimselerin var sandıkları ve inandıkları ihtilaf doğru değildir.

Allâme el-Âmidî der ki:

“Farziyyetin, her ikisinin huddunu kapsamına alması, vücûp açısından farz-ı kifâye ile farz-ı ayn arasında mezhebimiz açısından fark olmadığındandır. Buna muhalif olan bazı kimseler, “farz-ı ayn, başkasının yapmasıyla sorumluluk düşmez, farz-ı kifâyede olduğu gibi” derler ki mak-sad, sorumluluğun kalkması-kalkmaması konusundaki ihtilâftır. Bu ise hakikatte ihtilâfı gerektirmez.”⁽⁹⁶⁾

2- Farz-ı ayn, ümmetin her ferdine ayrı ayrı farz iken, farz-ı kifâye ümmetin tümüne müştereken bir farzdır. Her ferдин nasıl ki farz-ı aynda gösterdiği azmin, yapılmadığında sorumluluk kalkmayacağı konusunda gösterilen inancın, farz-ı kifâyede gösterilmesi gerekir. Zira farz-ı kifâye âmmeyi ilgilendirdiğinden; bilerek önem vermemek, ihmâl etmek veya ihmâle sevkedecek her çeşit engelleri kaldırmağa çalışmamak, ümmetin tümünü isyana ve günaha sokmak anlamını taşır.

Evet, bir ehil grubun bu görevi yapmasıyla, ümmetin sorumluluğu kalkmış olur. Ve bu görevi yapanlar sevab ve ecre nâil olur. Ümmetin de bu ecirde ortak olması için, bu görevi yürütecek ehil cemaatin yetişmesinde ortak olması şarttır. Zaten bu yönüyle farz-ı kifâye ümmetin tümüne şâmil bir görevdir, denilmektedir.

eş-Şeyh Abd-ul Ali el-Ensârî, farz-ı kifâyeyi şöyle sınıflandırır: *“Yapanların yapmalarından dolayı sevap kazandığı ve terkedenlerin cezalandırılmadığı farz; bir cemaatin yapmasıyla edâ edilen farzdır. Eğer bir tek kişi bu farzı edâ etmezse hepsi âsî olur.”⁽⁹⁷⁾*

O halde, Allah'ın (c.c.) azabından —maddi-manevi olarak— korkan, herşeye güçlü yeten ve yegâne galib Cenâb-ı Hakkın her çeşit cezalandırmasından kurtulmak isteyen cemaatin, farz olan bir nizamâ sûresizce ve tavizsizce tâbi olması, itaat etmesi böyle bir farziyete, her çeşit ihtimamı —her görevden önce— göstermesi ve ma'rufu emr-münkeri nehiy çalışmasını ümmetin her ferdine mal etmesi gerekir.

3— Farz-ı kifâye mi yoksa farz-ı ayn mı daha üstündür veya hangisi

(96) el-İhkâm fi-usûl-il Ahkâm (ÂMİDÎ): 1/141-142.

(97) Şerh-u MÜSLİM es-Sübûr: 1/62-63.

ilk planda gelir? sorusu gündeme gelmektedir. Bu konuda Celâlüddin el-Mahallî şöyle buyurur;

“Zihinlerde münakaşaya yer vermeksizin, bazan aklımızda, farz-ı ayn, çoğunlukla her mükelleften istenmsi nedeniyle Allah Teâlâ'nın çok önem verdiği” sonucu ortaya çıkar. Halbuki Ebu İshak el İsferâyinî, İmam'ul-Harameyn ve babası eş-Şeyh Muhammed el-Cüveynî gibi ilim otoriteleri farz-ı kifâyenin, sorumluluk ve kapsam bakımından farz-ı ayndan daha üstün olduğu fikrini savundular. Zira ehliyetli ve iktidar sahibi bir cemaatin bu görevi yapmakla, mükellef müslümanların topluca Allah'a isyandan kurtulmalarını sağlar. Farz-ı ayn ile, ancak onu bizzat yapan, terkiyle yine işleyeceği günahattan yalnız kendisi korunur.”⁽⁹⁸⁾

Bu yönü ile ma'rufu emr-münkeri nehiy çalışması, farz-ı kifâye olduğu sözü ile konunun önemini daha da arttırır.

4— Tüm insanlığı Allah'ın dinine da'vet etmek ve aralıksız bu da'vet görevini sürdürmek, insanın Allah ile olan ilişkisini sürdüren namazın kılınmasını sağlayacak zemini hazırlamak, terkine götürecekt engelleri yoketmek, içki içip aklı sahasının dışında kullanacak her şeyit haramların terki için, organizeli ama ısrarlı bir çalışma sistemi kurmak (basın-yayın gibi) da ma'rufu emr münkeri nehiy görevinin gereğidir.

Allah'ın dinine da'vet, kesiksiz ve daimî olduğu halde ikinci şıktaki namazı terk ve içkiden vazgeçme ve vazgeçirme gibi çalışma, her ferdin hayat boyu ve iktidarı nisbetinde yürütmesiyle mümkündür. Bir kimse *“bu çalışmanın pratikte sona erdiğini”* asla iddia edemez. Bu vâdinden bakılınca ma'rufu emr münkeri nehiy çalışmasının hükmen farz-ı ayn olduğunu söylemek mümkündür. Fakat ikinci çalışma için, her ferdin ayrı ayrı yapması gerekmez. İslâm'a aykırı bir münkerin işlenmesi halinde cemaatten bir kişinin müdahalesi yeterlidir.

Meselâ; bir toplulukta şariat'a aykırı ve uygun olmayan bir söz sarfedilirse, hazır olan cemaatin tepki gösterip reddetmeleri gerekir. Bu tepkiyi, topluluğun birden ve müştereken değil, içlerinden birinin müsamaha

(98) Şerh-ul-Celâl el Mahallî ada Cem'i Cevâmî': 1/185-186

NOT: “Farz-ı ayn şahıs plânında, farz-ı kifâye tümnet plânında cereyan eder. Birincisinin terkinde şahsî cürmü, ikincisinin terkinde umûmî cürmü ortaya çıkarır. Kıyas bu yönü ile değerlendirilmelidir. (ÇEVİREN)

ile yaklaşp onu nehyetmesi yeterlidir. Zaten tümünün anî bir şekilde karşı koymasına da ihtiyaç yoktur. Ehil birinin meseleyi soğukkanlılıkla halletmesi ve kargaşaya meydan vermemesi halinde, orada oturanların sorumluluktan kurtulmalarına vesile olur. Böyle bir ortamda mevcûd topluluğun susması ve hiç birinin cevap vermemesi, hepsini günaha ve isyana sokmuş olur. Ma'rufu emr-münkeri nehiy çalışmasına bu açıdan bakılınca, onun farz-ı ayn değil, farz-ı kifâye olduğunu görürüz.

5- "*Ma'rufu emr-münkeri nehiy*" görevi farz-ı kifâyedir" dememiz şöyle de anlaşılmamalıdır: Yeryüzünün belirli bir mıntıkasında İslâm ümmetinin bir veya bir kaç grubunun bu farziyeti ifâ etmesiyle, bütün ümmeti sorumluluktan kurtarır. Kaldı ki ma'rufu emr-münkeri nehiy çalışması, bir taraftan gayr-ı müslim ülkelerde icra edilmesi gerekirken, bir taraftan da müslümanlar arasında edâya ihtiyaç duyacaktır. Eğer birinci iş gayet zor ise, ikincisi ona nisbetle küçümsenmeyecek kadar büyüktür.

Şüphesiz ki İslâm ümmeti, belli sınırla çevrili ve belli bir kıt'ada oturan küçük bir azınlık değildir. Bugün (kitabın yazıldığı tarih olan 1966 yılı itibarıyla) 900 milyonu aşmış, muhtelif ülkelere dağılmış, birbirine uzak muntikalarda yaşamaktadır. Lisanları ayrı, bir çatıda birleşemeyecek kadar —bugün için— mümkün olmayan bir dağınıklık içerisinde yaşamaktadır.

Aynı şekilde bugün bu ümmet, dinî bir birlik oluşması gerekmesine rağmen, davranışlarında, görünüşlerinde, giyinişlerinde, dâvâ ve problemlerinin çözümünde gruplara ve cemaatlara bölünmüş, tabiatıyla idâreleri ve anayasaları da ayrı, büyük coğrafi sınırlarla çevrili ve değişik medeniyetlere boyun eğmiş ve eğdirilmiş olması sonucu bu dinî vahdetin oluşmasını zorlaştırmaktadır. Binâenaleyh ümmetin iç ve dış dünyasını kuşatan bu emperyalist çember karşısında, ma'rufu emr-münkeri nehiy görevini bir ferдин veya bir grubun üstlenmesi ve yürütmesi gayet zordur. Bunun için devlete tâlib bir ümmetin bu kadar geniş bir atmosferde bu görevi yürütmesi için, o nisbette güçlü bir organizasyona ihtiyaç duyacaktır. Da'vet kadrosunu ve ulemasını yetiştirmeyen bu cemaatin böyle bir çalışmaya kalkışması gülünç olur, saf dillik olur. Bu nedenle her kıt'a ve ülkede, her İslâmî cemaat, ehliyetli ve ilmi kariyeri taşıyan İslâm âliminin yönlendirmesinde birlikler oluşturmalı ve ma'ruf-münker görevini bugünkü şartlarda yürütmelidir. Bu, ümmet olmanın ilk basamağıdır ve büyük olmanın ilk şartıdır.

Şayet tüm dünyada üstün gücü ile ilkel olmayan bir takım vasıta ve yollarla ma'rufu emr-münkeri nehiy görevini yürüten bir cemaatin varlığını kabul etsek bile yine bu cemaat, aynı şekilde, her ülkede kendilerini kuşatan giyiniş, davranış ve yaşadıkları şartları ve bölge özelliklerini gözetip strateji tesbit edecek olan ehliyetli-tebliğci ve da'vetçilere ihtiyaç duymaktadır.

Kur'ân-ı Kerim bu çalışma metoduna şöyle işaret buyurur:

“(Bununla beraber) mü'minlerin hepsinin (topyekün) savaşa çıkmaları lâayk değildir. O halde (onların her sınıfından birer zümre savaşa gitmeli) kimi de —din ve şariat ilimlerini iyice öğrenmeli ve kavimleri (savaşan) dönüp kendilerine geldikleri zaman, onları Allah'ın azabıyla korkutmaları için (gitmeyip kalmalıdır), Olur ki (bu suretle mü'minler dine aykırı hareketlerden) kaçınırlar.”⁽⁹⁹⁾

Âyette önerilen metod, Beyzâvî'nin açıklamalarına uygunluk arz etmektedir. Beyzâvî şöyle der: *“Kabile gibi her büyük bir topluluktan bir kişi, şehir ahalisinden de bir cemaat... Bunlar, çalışma gayelerini, yüce ideal ve maksatlarını İslâm Hukukuna göre düzenleyecek, topluma yol gösterip yönlendirecek ve şariata aykırı tutum ve davranışlarından dolayı uyaracaklardır”⁽¹⁰⁰⁾*

Bu açıklamalardan anlaşılmaktadır ki, ma'rufu emr münkeri nehiy görevi, muhtelif şehirlerde ve değişik mntıkalarda aralıksız sürdürülecektir. Varılmak istenen gaye ve maksatların gerçekleşmesi için bununla da yetinilmeyecek, büyük veya küçük şehirlerde, köy ve kasabalarda bu organizasyona bağlı çalışmalar sistemli bir şekilde sürdürülecektir.

Allâme el-Bağavî bu âyeti tefsir ederken şöyle der: *“fıkıh, şariat hükümlerini tanımaktır. Bu hükümleri tanımak da farz-ı ayn ve farz-ı kifâye yollarıyla olur. Farz-ı ayn bilgisi; taharet, namaz ve oruç gibi sahalara hitabeder. Her mükellefin bilmesi gerekir.”* Allah'ın Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurur: *“İlim öğrenmek her müslüman erkek ve kadına farzdır.”* Aynı şekilde Allah Teâlâ kullarından bir kişiye farz kıldığı ibâdeti, onu tanıyacak ilmi öğrenmesini de farz kılmuştur. Eğer dince zengin ise Zekât bilgi-

(99) et-Tevbe: 122.

(100) Envâr-üt-Tenzil ve Esrâr-üt-Te'vil (Mezkûr âyetin tefsiri)

sini, hacc ibâdeti için de haccı ifâya ve sıhhatli bir şekilde edâya yarayacak ilmi öğrenmesi farzdır.

Farz-ı kifâye'ye gelince; ictihad derecesine ve fetva verecek rütbeye erişinceye kadar ilim öğrenilir ve öğretilir. Bir şehir halkı, söz gelimi, bu farzı terkeder de ehliyetli kadroyu yetiştirip, dini sıhhatli bir kaynaktan öğrenmezse, o cemaatin tümü Allah Teâlâ'nın şeriatına isyân etmiş olur. Aksi bir ifâde ile "*dini bütün yönleriyle*" VE "*Bir bütün olarak*" öğrenip anlatacak bir "*İlim kadrosu*"nu yetiştiren müslümanlar farz-ı kifâye sorumluluğundan kurtulmuş olur.^(*)

Halkın başına gelecek herhangi bir olayda bir fıkıh âliminin taklidi ümmete vâcip olur.⁽¹⁰¹⁾

Hakkında kesin hüküm bulunmayan davalarda, haktan ve hak çizgi-den sapmamaları için, insanlara hakkı gösteren her muntıkada İslâmî çözümler getiren ulemanın varlığı farzdır. Bu, geçmişin değişmeyen sünnetidir. Her asrın İslâmî cemaatlerinde olduğu gibi, her gelen İslâmî cemaatlerin de ma'ruf ve münker görevini öğretecek İslâm âliminin yetiştirilmesi zorunludur. Bunun dışındaki her çalışma, ümmete zaman kaybettirmekten başka bir işe yaramaz. Bu görevin yerine getirilmeyişi süresince ümmet âsîdir ve günâhkardır.

(*) İslâm ümmetinin son 300 yılı içerisindeki dağılımını hızlandıran Emperyalist güçler, çok yönlü bir sömürü planı hazırlayan haclı zihniyeti, İslâma karşı tarihi kinini, nihâyet peygamberin varislerini ortadan kaldırmakla ortaya koymuşlardır. Demek oluyor ki İslâm'ın devlet ve iktidardan düşüşü; gerçek ve mücâhid ulemanın ortadan silinişle sağlanmıştır.

Ümmeti cephede yenemeyen İslâm düşmanları toprak işgalinden ümit kesmiş, uzun va'deli plânlarını devreye sokmuş, ümmeti ayakta tutan merkezi otoriteyi ortadan kaldırmış, böylece ümmet başsız kalmıştır.

Ümmet olma şuurunu, inandığı genç nesle aşılama uğrunda hayatını zindanlarda fedâ etmiş ve hâlis hürriyeti Hakka kölelikte bulan şair:

İpi kopan tesbihim	Taneleri toplayın
Dağılmış tane tane	Hak ipine derleyin
Acı amma tesbihim	Bir İMÂM'e bağlayın
Hani nerde İMÂME	Tevhid gelsin meydana

diyerek, İslâm ümmetinin arzettiği enkaz karşısında acı acı ağlamıştır. Evet, şimdi tesbih kopmuştur. Ümmeti yönlendiren ULEMA itelenmiş, İslâm dışı modern câhiliyye bütün kurumlarıyla sultasını kurmuştur. (ÇEVİREN)

6- imam ibn-i Teymiyye şöyle buyurur:

"Ma'rufu emredip münkeri yasaklama görevi bizzat herkese (yani direkt herkese) farz olmayan bir görevdir. Kur'an-ı Kerim'in işâret buyurduğu gibi, bu farz yeterlilik ve iktidar ehliyetine göre cereyân eder. CİHAD bu görevin tamamından sayılınca, aynı şekilde kifâye farzlarından olur."⁽¹⁰²⁾

İslâm Hukukçuları, cihad hakkında şu mutalaada bulunur: *"Düşman İslâm ülkelerinden birine taarruz edince, halkı savaşa çağıran—ister güvenilir olsun, ister fâsık olsun—farz-ı ayn açısından ikisi de eşit sorumluluk taşırlar."*

Bu nedenle o ülke halkının tümüne seferberlik farz olur. Aynı şekilde bu ülke halkından olmasa bile, bu ülkenin müslüman ahalisine cihâd, kifâye vasfına göre farz olur. Yakın veya komşu bir müslüman ülke yoksa, yani arada kâfir bir devlet var da ondan sonra İslâmî bir ülke varsa, bu defa seferberlik halindeki İslâm ülkesinin yardımına koşması bu ülke halkına farz olur. Böyle bir ortamda "ben uzak bir ülkeyim, yapamam, edemem" diyerek bu farklı konumlu İslâm ülkeleri, cihad ve savaş halindeki İslâm ülkesine yardımda bulunmayıp, ihmalkâr davranırsa, isyânkârlar ile sorumsuzlukta yâni isyânda eşit olurlar. Binâenâleyh sorumluluk çemberi, böylelikle doğru ve batılı tüm İslâm ümmetini kuşatır ve farz-ı ayn durumuna geçer."⁽¹⁰³⁾

Bu açıklamalar zâviyesinden konuya bakılınca, kıyasın zarûretinin ortaya çıktığını görürüz. Şöyle ki: "Bir yerde şeriat emirleri zayıflamış, nehiyleri yaygın hale gelmişse, bu emirleri tekrar yaşanır hale getirmek, yasakları da toplumdan uzaklaştırmak, o yerin ahalisine farz olur. Şâyet o yerin halkı sorumluluklarını taşımaz veya bu sorumluluklarını taşımada gaflete düşerlerse, yakın komşu müslüman ülke, isyan halinde olan bu topluma, sorumluluklarını hatırlatmak ve yardımda bulunmak üzere devreye girecektir. Ya da fiilen —ihmal yüzünden yönetimini düşmana kaptırma derecesine getiren bu halkın— yönetimini üstlenecektir. Sözgelimi, müslüman bir cemaat veya ülke, şeriatın yasakladığı herhangi bir haramı veya suçu işleme tehlikesine düşmüş, bu da onu dinden çıkaracak kadar tehlikeli bir fitne halini almışsa, inanç ve itikadları da bozulmaya yüz tutmuşsa, içlerinde de kendilerini ıslah edecek bir dâvetçisi ve dâvetçileri de

(102) el-HİSBE fil-İslâm: 66

(103) Feth-ul Kadir vel-İnâyetü Alel-Hidâye: 4/270-271

yoksa, bu takdirde, bu cemaate yakın olan müslümanlara, onları ıslah edip tekrar İslâm'a ısındırma sorumluluğu düşmüş olur. Bu komşu cemaat veya ülke de bu görevini yapmazsa, sorumluluk —cihadda olduğu gibi— ümmetin tümünü kapsar.

7— Ma'rufu emretmek münkerden nehyetmek, cumhur'a göre farz-ı kifâye olmasına rağmen, bazı şartların ortaya çıkardığı zorunluluklar nedeniyle farz-ı ayn olur. Bunlardan birkaçını arzedelim:

a) İslam Devleti'nin görevlendirdiği kimselerin bu görevi yapmaları farz-ı ayndır.

Nizamuddin-en-Nisâbüri: *"Devlet, ma'rufu emr-münkeri nehiy görevini yürütmek için bir kişi tayin etse, o kimseye bu konuda yetki vermiş demektir. Ve o kimse MUHTESİB'dir,"* der⁽¹⁰⁴⁾

b) Bir yerde ma'rufu emretme esasları değişikliğe uğrar, münker de işlenmiş olup, bu durumu, bir kişiden başkası da bilmiyorsa, ma'rufu emr münkeri nehiy görevi, otomatikmen bu kişiye verilmiş demektir.

Aliyy-ul-Kârî der ki: *"Ma'rufu emredip münkeri nehyetmek, bir kişiden fazla kimseler tarafından biliniyorsa farz-ı kifâye olur. Aksi halde gören herkese farz-ı ayndır,"*⁽¹⁰⁵⁾

c) Ma'rufu emredip-münkeri nehyetmek, usûlüne uygun olarak münakaşa ve mücâdeleye ihtiyaç hissettiriyorsa, buna ehil olan herkesin iştiraki farz-ı ayndır.

İbn-ul-Arabî el-Malikî: *"Ma'rufu emr münkeri nehyetmek farz-ı kifâyedir. Mü'min kendinde bu görevi yapabilmeye selahiyet ve yetkisini görüp, tek başına ve bağımsız olarak yürütebileceğine inanıyorsa bu durumda bu vasıfları taşıyan herkese farz-ı ayn olur,"* der.⁽¹⁰⁶⁾

d) Ma'rufu emr-münkeri nehiy görevini yürütecek bir tek kişi kalmışsa, bu kişi de bu görevi yürütebilecek iktidarı kendinde bulabiliyorsa bu, hükmen farz-ı ayn olur.

İmam İbni Teymiyye şöyle der: *"Ma'rufu emr, münkeri nehiy; güç,*

(104) Garâib-ul Kur'an ve Regâib-ul Furkan (İbn-i Cerir'in Kenarı): 4/30

(105) el-Mubin-ul-Mui Li-fehm-il Erbain: 189

(106) el-Ahkam-ul-Kur'an: 1/122

iktidar ve ehliyet kapasitesine göre farzdır. Gücü yeten herkesin bu görevi üstlenmesi farz-ı ayn'dır.'⁽¹⁰⁷⁾

İmam Gazâlî de aynı anlamı destekleyerek şöyle der: *"Ma'rufu emr-munkerî nehyetmek farzdır. Şüphesiz ki bu farziyetin sorumluluğu; kudret ve ehliyetle sahib olanların ifâ etmesiyle kalkar."*⁽¹⁰⁸⁾

Genişçe incelemeye çalıştığımız ve görüşlerle desteklediğimiz bu konu, her ne kadar farziyeti, iktidar ve ehliyet şartlarıyla kayıtlı görünüyorsa da, zarûretlerin gerektirdiği her yer ve zamanda, bu görevi yapabilen herkese farzdır. Fakat herkesin yapması ve bu konuya el atması, nazik bir konuyu hakkıyla izah edememe zorluğunu da ortaya çıkaracaktır. Bu caiz de değildir. Aslında bu duruma düşmeden önce tedbir almak en çıkar yoludur. Çünkü bu, ihmal kabul etmeyecek kadar nâzik bir konudur. Peygamberler hayat boyu yürüttükleri bir görevi ihmal etmezken, müslümanın ihmal etmesi ve bu sahanın bilincinde olmadan, sahanın adamını yetiştirmemesi kadar büyük cürüm olur mu?

Ma'rufu emr-munkerî nehiy konusunda, hiç bir ihmal müslümanı mazur gösteremez.

(107) el-Hisbe fîl-İSLÂM: 37

(108) İhya-ul-ulûm-id-DİN: 2/274

III. BÖLÜM

“MA’RUF” ve “MÜNKER” KAVRAMLARININ MAHİYETİ ve NE İFÂDE ETTİKLERİ

MA'RUFU EMRETMEK-MÜNKERİ YASAKLAMAK, AHLÂKÎ KONULARA AİT BİR TERİM DEĞİLDİR

Ma'rufu emr-münkeri nehiy, o kadar önemli bir görevdir ki, ümmetin omuzlarına yüklenen devlet gibi bir organizenin kuruluşu için veya iktidara götüren en yüce inkılâbî hareketin temel felsefesini ifade eden bir ünvan anlamını taşır.

Öyle ise "*ma'ruf ve münker*" kavramlarını İslâm'ın yüklediği anlam ve kapsam ile anlamamız gerekir. Şimdi bu iki kavramla ne anlatılmak istenmektedir. Asıl olan; Allah'ın bu iki terim ile nasıl bir hedefi mü'minlere göstermek isteğidir. Öyle ise iki kavram tanıtılmadan, bize yüklenilen görevi kavramamız mümkün olmayacaktır.

Günümüz müslümanlarınca kullanılan ve revaçta olan anlamıyla ma'ruf; herkesçe bilinen ve iyiliği sınırlı olan, olsa da olmasa da yapılan ahlâkî faziletler olarak anlaşılmaktadır. Bunun gibi münker de; genel ahlâka aykırı ve herkesin çirkin gördüğü ahlâkî davranışlar olarak anlaşılmakta, veya sanılmaktadır. Daha sonra da "*ma'rufu emr-münkeri nehiy*" gibi bir görevi de; herkesi iyi davranışlara yöneltmek ve kötülüğü hoş görmeyen bir kamuoyu oluşturmak şeklinde anlarlar. Tabii ki bu kötülük İslâm'ın hoş karşılamadığı kötülük değildir.

Oysa Kur'ân-ı Kerim'in bu iki kavram ile anlatmak istediği, yukarıda sanıldığı gibi çok dar ve indî olarak ifâde edilenler değildir. Ma'ruf ve Münker kavramlarının sahasını böyle dar anlamak, avamın kendi arasında anladıklarından farklı bir konum işgal etmeyecektir. Öyle ise Kur'ân-ı Kerim'in arz ettiği hayat felsefesinin temelini oluşturan bu kavramları anlamak için düşüncelerimizi zorlayarak, Kur'ân ve sünnetin ışığında en doğru anlamını araştırmak mecburiyetindeyiz.

Kur'an-ı Kerim açısından bu kavramlara bakıldığında görülecektir ki; yalnız AHLÂKÎ SINIRLARLA ifadesini bulan bir anlam taşımadığı gibi, sadece va'z ve öğütten ibâret bir sahaya da sıkıştırılmamıştır.

Kur'an-ı Kerim'in ifâde ve uslûbunu iyice kavrayanlar göreceklerdir ki bu iki kavramın kapsamı çok geniştir. Hatta *"Kur'an ve İslâm bu iki kavram üzerinde kurulmuştur,"* denilse yanlış olmaz. Zira *"dini hayatı canlı ve diri tutmak, dünyadaki tüm İslâm dışı yanlış ve eğrileri düzeltmek için"* sarfedilen çabaları ve gayretleri ifâde edecek kadar geniş sahalıdırlar. Bu iki kavramı böyle anlamağa bizi iten sâik, elbette ki Kur'an'ın tatbikatıdır. Veya hedeflediği toplum anlayışıdır. Aksi halde ma'ruf ve münkeri böyle dar anlamak; hedefi olmayan bir çabayı sarfetmeye götürecek ve sadece câhiliyyenin *"iyi ahlâk"* deyip, kendine karşı aktif olmasını arzu etmediği bir hümanizma anlayışına mü'mini sürükleyecektir. Böylelikle de dinin ve dini hayatın ayakta tutulması için herhangi bir gayret ve çalışma sarfedilmeyecek. Mü'min gönderildiği hedefini tanımayacaktır. Kapsam ve anlamı böyle anlaşılan bir kavramın farziyetine de inanmayacaktır. Dinin ve dini hayatın üzerinde kurulduğu bu iki kavramın mana' ve ehemmiyeti ile ilgili her türlü çalışma artık boş bir hayâl halini alacaktır ve İslâm ümmetinin, görevi ile ilgili çalışmayı da dar ve sınırlı bir sahaya hasredecektir. (*)

Bu düşünceye sahip kişiye: *"Allah Teala "dini hayatın yaşanmasını" bize emretmiştir" diye sorsan, cevabın; "Onları ahlâki güzelliğe çağırıp böyle bir hayatın varlığını duyurduktan sonra görevimiz sona ermiştir"* diye cevap verecektir. Şüphesiz ki bu düşünceye sahip bir kimsenin maruf ve münker kavramlarını anlamadığı söylenemez. Ancak bu kavramların açıklamasında hataya düşmüştür denilebilir. Hatta denilebilir ki bu kişi, dinden kaynaklanan doğru bir tasavvur ve anlayıştan uzak kalmıştır. Tıpkı ümmetin, niçin ve hangi maksat ve hedefleri gerçekleştirmek için gönderildiğini anlamadığı gibi. Demek oluyor ki aslolan; Kur'an'ın maksad ve hedefleri doğrultusunda yaşanan İslam gerçek İslâm'dır.

MA'RUF VE MÜNKER KAVRAMLARINI DOĞRU ANLAMAK

Ma'ruf ve münker, sadece Kur'an-ı Kerim'in, asıl maksadına uy-

(*) Günümüz müslümanları, yabancı kültür emperyalizmasının telkinleri sonucu bu gün aynı konumdaki bir anlayışa sahip olmuştur. Yani "dinin geçmişte etkin bir rol oynayıp, müslümanların ümmet olmasını hazırlayıcı aktif görevini yitirdiğini ve o günkü statükoyu korumanın mümkün olmayacağını ileri sürerler. Yeniden dinî hayatı yaşatmak veya dini hayata hâkim kılmak imkansızdır." demeleri yukarıda arzedilen anlayış gibi müşahhas bir iflâs örneğini sergilemektedir. Aslında günümüz müslümanının böyle bir anlayışa sahip olması için uzun va'deli, dış kaynaklı bir İslâm düşmanlığının tohumlarının atıldığını ve asırları alan bir çabanın sergilendiğini göstermektedir. (Çeviren)

gun olarak kullanıldığı iki kavramdır. Kur'an'ın kendi yöntemiyle bakıldığından, bu iki kavramla ne anlatılmak istendiği kolayca anlaşılır. Bu konuyu şu açılardan inceleyelim:

1— Kur'an-ı Kerim, peygamberlerin görevinden söz ederken, ma'ruf ve münker kavramlarını kullanmıştır. Hiç şüphesiz ki peygamberler, sadece insanların güzel huylu olmalarını sağlamak için gönderilmiş değildir. Bu, sadece onların gönderildikleri hedefleri gerçekleştirmek için görevlerinden biridir. Zira onların görevleri, açık ve net olarak; insanları tek Allah'a boyun eğmeye, şartsız itaata ve onun hâkimiyetini kabul edip, onun dışında her türlü beşerî otoriteyi reddetmeye da'vet etmeleridir. Allah'a şartsız itaat ise, yalnız Allah'ın hükümlanlığı için hayatın tüm cephelerini kuşatma anlamındaki boyun eğişi ifade eder. Mü'min, böylece hayatı, yalnız bir cephesiyle değil, onu kuşatan atmosferi bütün renk ve muhtevasıyla değiştirici ve kapsayıcı büyüklükte bir anlayış ve evrensel bir tasavvur çerçevesi içerisinde islahat, yenilemeye ve yönlendirmeye koyulacaktır. Artık o, gerçek ve kâmil imanının ancak böyle bir ortamda yaşanabileceğine inanacak ve tüm gayretini bu yönde sarfedecektir. Hedefi; Allah'ın emir ve nehiyelerinin hayatın her sahnesinde söz sahibi olmasını sağlamak olacaktır. İnançlarında ... Düşüncelerinde... İbâdet ve ahlâk ölçülerinde... Medenî, sosyal, siyâsî ve insânî tüm ilişkilerinde göstereceği gayret, bu hedeflerin tahakkuku uğrunda olacaktır.

Anlaşıyor ki ma'ruf, Allah Rasûlü'nün, tatbikatını emrettiği şer'î ölçülere uygun, hayatın her safhasını kuşatan Allah'ın rızası, münker ise tatbikatını arzu etmediği ve hayatın tüm safhalarında yaşanan Allah'ın rızası dışındakiler demektir. Yani ma'ruf ve münkerin sahası, hayatın her safhasıdır. Hayatı bütünüyle etkiler ve kucaklar.

2— Nebî ve peygamberlerin gönderilişindeki gaye ve amaç; bizzat İslâm ümmetinin varoluş gayesi'dir. Binaenaleyh bu ümmetin görevi; ma'rufu emretmek, münkeri yasaklamaktır. Bu yönüyle bu ümmet "*en hayırlı ümmet*" diye adlandırılmıştır.

Sayet ma'ruf ve münker kavramlarıyla yalnız "*Ahlâkî öğüt*" kastediliyorsa, dünyanın her tarafında ve sürekli olarak bu görevi yapan topluluklar mevcuttur.

20. asır, ahlâkî çözüntünün zirvede seyrettiği bir asırdır. Nice ahlâkî değerlerin, renk ve mekân değişikliğine rağmen, bugün her yerde ah-

İlâk öğretilmektedir. Konferanslar, edebî toplantılar ve makaleler sunulmakta, kitap ve broşürler yayınlanmaktadır. Kitlelere ahlâkın yüceliğini tanıtmak ve bu kitleleri ahlâkî değerlere göre yönlendirmek için gayret sarfeden, çeşitli renk ve muhtevada yarışa giren kuruluşlar görmektediriz. Bu kuruluşlara karşı İslâm ümmeti, geçmişteki aktif pozisyonunu takınarak, dünya insanına mesajını aktaracak ve toplumu inkılâbî bir ruhla yeniden İslâm'ın kucağına oturtacaktır. Dünyamız, şartların zorladığı bir ortamda böyle ahlâkî bir islahâ ne kadar da muhtaçtır. Bu, İslâmî anlamda bir cemaat işidir. (Gayelerini tahakkuk ettirecek bir lider etrafında toplanma ruhundan mahrum olanlar cemaat olmaktan uzaktırlar. Biathî toplum olmak mecbûriyetleri vardır bugünkü müslümanların...) Fakat bu ümmet, dünyada yaşayan diğer ümmetlere nisbetle *"en hayırlı ümmet"* vasfını sadece bu çalışmasıyla elde etmiş olmaz. Çünkü onun gerçek görevi yalnız *"ahlâkî islah"* dan ibâret değildir. Bunun dışında hayatın her safhasında ve tedricî usûllerle *"İslâm insanını inşa"* etmektir. Bu yönüyle bu ümmet, peygamberlerin görevini üstlenmekle diğer insanlar arasından seçilmiş bir ümmet demektir. Peygamberlerin insanlara nisbetle işgal ettikleri mevki ve statükoyu koruma ve sürdürme anlamını taşır bu ümmetin üstlendiği görev. Aksi halde Allah Teâ'î'nin onu *"en hayırlı ümmet"* diye vasfettesinin bir anlamı olmazdı. Zira mücerret ahlâka da'vet, dinin bir bölümünü ifâde eder. Ümmet sadece bu yönüyle bu ismi almamıştır. Çünkü tarihî görevi itibariyle bu ümmet; Allah'ın dinini her türlü ve çok geniş boyutlu emperyalist tasallutlara karşı koruyacak ve dini bütün kurumlarıyla ayakta tutmak için var olan Allah'ın yeryüzündeki şahitleridir. İnsanların arasından seçilip gönderilmiş olması da bu yönüyledir.

Allâme Ebu'l-Hayyan el Endülîsi şöyle buyurur: *"Kur'an-ı Kerim'in bu ümmeti 'en hayırlı ümmet' diye vasfettesi şu özelliklerinden dolayıdır:*

"Bu ümmet, Allah'ın Rasûlü'ne iman etmeye da'vet ederek, Allah'ın yardımına güvenip dayanmış, şeriât ilmini koruyup kollamış, bunun için her şeyini fedâ etmeyi cana minnet bilmiş ve ülkeleri bu idealle fethe ederek diğer ümmetlerle yarışta birinciliği kazanmıştır."⁽¹⁰⁹⁾

3- Allah Teâlâ Âl-i İmran sûresinde, İslâm ümmetinin, ma'rufu emredip münkeri yasaklama ve hayra da'vet görevinin birlikte yürütülmesi-

ni emretmiştir. Bu iki emirden biri, diğeri olmadan yürütülemez. Hayra da'vet ma'rufun açıklanmasıdır. Çünkü hayra da'vet etmek; tüm insanlığı Allah'ın dinine ve bütün kapsamıyla Allah'ın şeriatına da'veti ifade eder. (İnanç ancak amelle anlam kazanır. Aslanan ölçü yaşayıştır. "Diğer dinler, bağlularından sadece iman etmelerini istemelerine karşılık İslâm, inanmak ve inandığı gibi yaşamayı da istemiştir. Hak olan bir davranıştan yoksun olan İman meziyet değildir. Tıpkı yerine getirilmeyen bir görev gibi eksiktir. Ölçü yaşayıştır.")...(*)

Müfessirler derler ki: *"Allah Teâlâ "hayra da'vet" kavramıyla ma'ruf ve münker ikilisini iki temel kabul ederek, İslâm'ı bütün kurumlarıyla bu kavramın hükmü ve otoritesi altına almak" istemiştir.*

İmam Râzî şöyle buyurur:

"Hayra da'vet cins bir kavramdır. Altında iki anlam yatar: Biri ma'rufu emretmeyi gerektiren çalışmaya teşvik, diğeri münkeri yasaklamayı konu alan her çeşit çalışmaya teşviktir."⁽¹¹⁰⁾

Netice olarak; *"Hayra da'vet, ma'rufu emredip münkeri yasaklamaya çalışmak"* kavramlarıyla, insanlığı Allah Teâlâ'nın dinine da'vet etmek ve tüm hükümlerlik haklarını bu dine veren ve bunu açıkça ilan eden her çeşit çalışma anlaşılmaktadır.

İLİM OTORİTELERİNİN AÇIKLAMALARI:

13 yüzyıl boyunca İslâm ulemasının, maruf ve münker kavramlarına sadece ahlâkî ve dayanıksız bir takım ilmi nazariyelerden öteye geçmeyen anlamlar verdiği zannedildi. Oysa ma'ruf ve münker kavramları sanıldığı kadar dar sınırlı kavramlar değildir. Hükmettikleri sahaları tesbit ettiğimiz zaman görülecektir ki bu ilmi kavram; inanç, ibâdet, ahlâk ve tüm sosyal ilişkileri ve ilâhî hukuku sahasına almıştır. Hayatın sadece belli bir bölümünü ele aldığı şeklindeki gayr-ı ilmi bir sınırlandırma yapmak, gayr-i ilmi olduğu gibi, bu kavramların ne ifade ettiklerini de anlamamak olur. Şimdi bir çok ilim otoritelerinin konu ile ilgili ilmi bakışlarını arz ederek, onların ma'ruf'un; ahlâkî diriliş ve Kur'an'ı hayata hâkim kılma, mün-

(*) Kadercilik suçlaması ve CİHAD: sh: 25-26 (Çeviren)

(110) et-Tefsir-ul-KEBİR: 3/20

ker'in ise ahlâki çöküntünün ünvanı olduğunu ispatlayan derin anlayışlarından bir kaç tanesini arz edelim:

İmam eş-Şevkanî der ki:

"İbn-i Ebî Hatem Eb'ul-Âlîye'den şöyle bir tanım nakleder: 'Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de ma'rufun emredilmesi ile ilgili zikrettiği her âyet İslâm'ı, münkerin yasaklanması ile ilgili zikrettiği her hükmü putlara ibâdeti ifade eder.' Bu, tayin ve tesbiti güç olan bir tahsisdir. NE arap dilinde, ne şer'î örfde böyle bir tanıma rastlanmamıştır."⁽¹¹¹⁾

Allâme Ebu'l-Hayyan el-Endülüî şöyle der: *"Bazı kimseler ma'rufu tevhid, Munkerî de küfür ile tefsir ettiler. Şüphesiz ki tevhid ma'rufun, küfür de münkerin temel felsefesidir. Fakat bununla beraber her ma'rufda genel belirti, şeriatın emirlerine teşvik etmek, her münkerde de şeriatın yasaklarına uyma anlamı vardır."*⁽¹¹²⁾

İmam Razi şöyle buyurur:

"Ma'rufun başı Allah'a îman'dır. Munkerin başı da Allah'ı inkâr-dır."⁽¹¹³⁾ İmam Ebu Bekir el-Cessas buyurur ki:

"Ma'ruf Allah'ın emrettikleridir. Munker ise Allah'ın yasakladığı şeylerdir."⁽¹¹⁴⁾

Allâme el-Heddâdi:

"Ma'ruf, sünnet, munker bid'attır."⁽¹¹⁵⁾ der.

Allâme Seyyîd el-Âlûsî buyurur ki:

"Ma'rufa uymak; itaat ve Allah'ın emirlerine uymak, munker ise şeriatın meşrû görmediği günah ve günah sahalarıdır."⁽¹¹⁶⁾

Allâme ibni Hacer el-Heysemî: *"Ma'rufu emredip munkerî yasaklamak; şeriatın esaslarıyla hükmetmek, haramlarını yasaklamak demektir,"*⁽¹¹⁷⁾ diye tanımlar.

(111) Feth-ul Kadir: 1/338

(112) El-Bahr-ul-Muhîr: 3/20-21

(113) Et-Tefsir-ul Kebîr: 4/523

(114) El-Ahkâm-ul Kur'an: 2/41

(115) Ruh-ul-Beyan: 1/959

(116) Ruh-ul-Ma'anî: 4/28

(117) ez-Zevacir an-aktiraf-il Kebâir: 2/146

Allâme b. Malik ise konuya şöyle bakar:

"Munker; söz ve amel yönünden Allah'ın rızasının olmadığı her hareket ve davranış, ma'ruf ise bunun zıddı olan sahanın adıdır."⁽¹¹⁸⁾

Allâme Aliyyü'l-Karî der ki: *"munker: Dinin hoş görmediği, istemediği ve rıza göstermediği her şeydir."*⁽¹¹⁹⁾

Allâme el-Münavî munker kavramının geçtiği âyeti tefsir ederken der ki: *"[Sizden bir kimse herhangi bir münkeri görürse yani söz ve amel olarak İslâm'ın çirkin görüp, söz ve amel olarak yasakladığı herhangi bir şeyi görünce (onu değiştirip hayattan kovsun.)]"*⁽¹²⁰⁾ der.

İmam İbn-i Teymiyye: *Ma'ruf her farzı, munker ise her çirkin davranış ve ameli ifade eder. Çirkin ameller ise günah ve mahzurları kapsamına alır ki, şirk, yalan ve zulüm gibi yüz kızartıcı söz ve davranışlardır,"*⁽¹²¹⁾

Geçrek şu ki ma'ruf, yalnız yüksek ahlâkî değerler için kullanılmaz. Zira bu değerler ma'rufun bir parçasıdır. Munker ise fesad ve ahlâksızlık anlamını taşır, ama sadece "bozuk ahlâk" diye tanımlanamaz.

Allah'ın zat ve sıfatları Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünneti ve islâm şeriatı maa'rufudur. Uluhiyyet ve peygamberliği inkâr, din ve şeriate muhalefet de münkerdir.

Şimdi bu ilmî tanımları arzettikten sonra konuya diğer bir açıdan ve derinlemesine bir açıdan bakmaya çalışalım.

İLÂHÎ ŞERİAT MA'RUF, ONA AYKIRI HER İDÂRE VE ANLAYIŞ MÜNKERDİR:

İnsan her halü kârda dine muhtaçtır. Teşrî hakkı dediğimiz (emretme ve yasaklama) kanun koyma ve yapma hakkı sadece Allah'ın hakkıdır. İnsan ferdi ve sosyal hayatında kanun dediğimiz nizamdan uzak yaşayamaz. Fakat bizzat kendisine, kendisini bağlayıcı bir kanun yapma yetkisi de verilmemiştir. Çünkü insanın kendisi hakkındaki anlayışı, kendisini izah eden felsefesi hiç bir zaman yeterli olamamıştır. Bu nedenle Allah Teâlâ'nın,

(118) Mebârik-ul Ezhâr şerh-u Meşarik-il Envar: 1/48

(119) el-Mûbin-ul-Muîn-li-fehm-il Erbaîn: 188

(120) et-tefsir şerh-u Cami-is-sağîr: 2/418

(121) el-Akîdet-ül İsfahâniyye: 121

insanın izahı demek olan din ma'rufun ta kendisidir. Ve insanın beşerî ölçü ve bakışlarla izaha kalkışan her sistem de câhiliyyedir, münkerdir.

İnsan, kanun koyma ve kanun yapma hakkının Allah'a ait bir hak olduğuna inanıp itiraf edince, hayatının her safhasında ma'rufa boyun eğmiş ve hakkı doğrulamış olur. Şâyet bu hakkı Allah'a ait görmeyip kendi arzularını kanun yapmağa yeltenirse iki durumdan birine rıza göstermiş olacaktır.

Bunlardan ilki; insanı kanun koymanın ölçüsü kabul etmiş olacak, idâre hakkını insan arzusuna ve mücerret akla vemiş olacaktır ki her söz ve amelinde bunların arzusuna boyun eğmek mecburiyetinde kalacaktır.

İkincisi; kendisinin kendisi gibi bir kişinin veya kişilerin (yani meclislerin veya millî meclislerin) millet adına çıkardıkları emir ve yasaklara boyun eğmeye razı olmasıdır.

Güntümüz insanlığının sahib olduğu temel felsefe, bu iki yaklaşımın değişik çehreleridir. Her iki yöntem de aldatma ve sömürme yollarıdır. İnsanlığı hüsrân ve ölüme mahkûm eder. İnsanı, insanlığın kulluğuna ve şahısların katı arzuları demek olan despotizme kurban eder.

Halbuki ma'rufu emr-münkeri nehiy; insanın, kulların hükmetmesinden kurtarıp Allah'ın hâkimiyetine ve gerçek hürriyete teslim edimesidir. Şartsız itaat olan Allah'a ibâdet etmeye ve yalnız ona boyun eğmeye çağırmaktır. Allah'ın gönderdiği din, İslâm'dır. Tek hedefi, i'lâ-yı kelime-tullah yani Allah'ın (c.c) her sahada tek hâkim kabul edilmesi, her sahada söz, yönetim ve hükûmranlık hakkının kendisine verilmesidir.

Allah'a inananlar onun dinini açıkça ilân etmeli ve onunla çatışan her çeşit sistem ve felsefelerin aleyhinde birlikte savaşmalıdırlar. Ta ki fitne ortadan kalkıncaya kadar... Allah, fikrî ve amelî olarak her türlü yabancı unsurlardan arınmış saf İslâm şeriatını tatbik etme görevini bu ümmete yüklemiştir. Hayatın her çeşit idare ve şubesinde emir ve nehiyelerine uyularak tatbikatını istemektedir. İslâm'da kanun koyma hakkı, hiç bir yasa organının hakkı olamaz. Nefis ve arzuların kanun yapma hakkı İslâm'da yoktur. Çünkü İslâm ile terbiye edilmemiş bir nefsin, insanlığa vereceği ve sunacağı mesajı yoktur.

Hiç bir insanın Allah'ın dinini tebdîle ve tağyire yeltenme hakkı yoktur.

Allah'ın dininden sapmak ve din düşmanlığı yapmak kadar büyük münker olamaz. Münker taraftarlarının çoğalması ve savunucularının mevcûdiyeti de münkerdir. Allah Teâlâ İslâm ümmetinden ma'ruf'a tâbî olmasını ve uygulamasını istemektedir. İslâm'ın hayata uygulanma görevinin ma'ruf ehlinde ve onu savunanlardan istenmesi kadar tabîî bir şey yoktur. Bu istek ve arzunun, müslümanın iç ve dış dünyasında görünür halde belirlenmesi ve savunulması gerekir. Her fırsat ve adımda bu istek ve arzunun tezahürlerini vermesini sağlamak müslümanın görevidir.

İmam İbn-i Teymiyye şöyle der:

"Emir ve nehiy insanoğlunun varlığının gereğidir. Kim Allah ve Rasûlû'nun emirlerini emretmez, yasakladıklarını yasaklamazsa, ya ma'rufa muhalefet etmiş olacak, ya da Allah'ın hükmetmesini emrettiği hakkı bâtıla karıştırmış olacaktır. Eğer bu tür bir anlayıştan ayrılmazsa uydurma bir din edinmiş olur."⁽¹²²⁾

İslâm müctehid imam ve ilim otoritelerinden naklettiğimiz bu açıklamaların ışığı altında vardığımız kanaat gösteriyor ki ma'ruf ve münker kavramları, salt ahlâkî kavramlardan olmayıp, *"Şeriat Hukukuna ait"* iki temel kavramdır. Bu iki temel kavram, Allah'ın dinini ve şeriatının tatbikatını ifade eden iki mücmel ifâdedir. Bu nedenle ifâde ve kapsam açısından bu iki kavrama bakıldığında, görülecektir ki ma'ruf; Allah'ın dininin emrettiği inanç, fikir, ibâdet, usûl ve metodlar, ahlâkî ilkeler, siyasî ve medenî kanunların tümü, bunların dışında kalan saha da münkeri ifâde etmektedir.

İşte bu ümmet birincisini emretmek, ikincisini de nehyetmekle emrolunmuştur.

MA'RUF VE MÜNKER DİNİN TARİFİDİR:

Şimdi yanlış bir anlayış üzerindeki perdeyi kaldırmak istiyoruz. Bu yanlış anlayış sıhate kavuşmadan ma'ruf ve münker kavramlarını anlamak da daima güçlük çekmiş olacağız.

Bu yanlış anlayış; ma'ruf'un; *"bir davranış iyi ve güzel bulmak"* münkerin ise, *"herhangi bir şeyi sadece hoş görmemek veya çirkin bulmak"*

gibi anlamlar ifade ettiğidir. Keza ma'ruf, herhangi bir fert ve toplumun hoş görüp kendisiyle amel ettiği davranışı da ifâde etmez. Yine fert veya cemaatin hoş görmediği ve bilinmeyen bir davranış da münkeri ifâde etmez. (Zira fert veya toplumun hoş görmediği bir davranışı, din hoş görebilir veya onaylayabildiği bir amel olabilir. Yine hoş gördüğü bir ameli dinin ona münker damgasını vurduğu cinsden bir davranış olabilir.) Çünkü ma'ruf ve münkerin Kur'anî ifadeyle özel bir anlamı vardır.

Binâenaleyh Kur'an-ı Kerim'in genel esprisi açısından bakıldığında ma'rufun; *"ilahî yasanın sunmak istediği inanç ve amel"* ifâde ettiği hemen anlaşılacaktır.

Aklımızın mahsûlü olarak keşfedilen bir sahanın insanlar tarafından hoş görülüp beğenilmesine ma'ruf diyemeyiz. Ancak keşfedilen bu saha Kur'an ve sünnet tarafından kabul görürse ma'ruf olur. Aynı şekilde aklımızın kabul etmeyip, insanların da sevmediği, alışmadığı ve uygun olmayan bir davranışı —İslâm şeriatı onun münker oluşuna hükmetmediği sürece— münker diye ilân edemeyiz.

Herhangi bir amel veya tatbikatın - din nazarında münker olduğu halde— o günkü düşünür veya ilim ehli tarafından ma'ruf kabul edilmesi ileri sürülebilir. Dinin bu tatbikatı onaylaması istenemez. Nasıl ki bir kısım şahıs veya kurumların münker olarak kabul ettikleri bir tatbikat dince ma'ruf kabul edilmediği gibi.⁽¹²³⁾

İmam Râğıb el İsfahânî şöyle buyurur:

"Ma'ruf, akıl ve dinin hoş ve uygun gördüğü her amelin adı, münker ise akıl ve dinin hoş görmeyip yasaklamayı emrettiği her amelin adıdır."⁽¹²⁴⁾

Bu açıklamada ma'ruf ve münkerin tanımında aklın, din mevkiine konulduğu anlaşılmasın. Zira bu hususda akıl hür değildir. Aksine dine bo-

(123) Tâgûrî yönetimlerde içki, kumar, zina ve gayr-i meşrû ne kadar amel ve tatbikat varsa hepsa ma'ruf (meşrû) kabul edilmişken, hâkim unsur islâm olan devlet yönetimlerinde bu ameller münkerdir ve savasılması gerekir bunlarla.

Bunun gibi *"şehâdet kelimesi"* öz olarak yalnız Allah'ın hâkimiyetini ve Resûlullah (s.a.v.)'in liderliğini ifâde ederken islâm'da bir amelin temel felsefesi bu iki unsurdan kaynaklanmıyorsa, ölü ve merdûd olduğu kesin çizgilerle belirlenmiştir. Böyle bir ma'rufun gerçekleşmesi farz-ı ayn iken, İslâm'ın bu temel yapısı, çağın tâgûrî ve câhiliyye yönetimlerinde *"ÇAĞ DIŞI"* damgası vurularak münker kabul edilmiştir" (ÇEVİREN)

(124) el-Müfredat fi-Ğarib-il Kur'an (Arefe) maddesi

yun eğiştir. Bununla beraber, fesada uğratacak bir hastalığa yakalanmadığı sürece, bütünüyle dinle uyum içindedir. Şüphesiz ki dinin hiç bir hükmü sağlam akılla çatışmaz. Bu nedenle imam Râğib el-İsfahânî, akıl ile dini aynı makamda zikretti. Binaenaleyh bir davranışın ma'ruf veya münker oluşu ile ilgili hüküm vermede akıl acziyete düşse bile din tek başına konuya çözüm getirecek yeterliliktedir. İmam Râğib bu hususa, münker'i açıklarken şöyle temas eder: *"Münker, aklın, çirkinliğine ve kötülüğüne hükmettiği, yahut bir davranışın çirkin ve kötü oluşunda aklın durakladığı fakat dinin "çirkindir" dediği ve hükmettiği her ameldir."*⁽¹²⁵⁾

İbni Cemre şöyle der:

"Ma'ruf, dinin ma'lum delil ve kıstaslarıyla bilinen her iyi amel ve davranışın adıdır. Bu, ister âdet cinsinden olsun, ister dışındaki bir davranış olsun hüküm birdir."⁽¹²⁶⁾

İslâm uleması, İslâm toplumunda bir amelin yaygın oluşu veya kabul görmeyişi, güzel görülmesi veya reddedilişi, ma'ruf ve münkerin tanımında din ile beraber bir kıstas ve ölçü oluşundan söz etmiştir. Bu doğru bir yargı olmayıp sadece bir zandır. Fakat bununla beraber şu da bir gerçektir. İman sahiplerinin inanış ve amel cinsinden güzel kabul ettikleri davranışların ma'ruf, hoş karşılamadıkları davranış ve tutumları da münker diye adlandırmamızda bir sakınca yoktur. Böyle bir sonuç; *"akıl ve tecrübelerinin ürünleridir. Yahut muhtemel ki millî gelenekleri ve ırkî tutumlarıdır"* denilemez. Çünkü Allah ve Rasûlü'ne sâdık bir imanla teslim olanlar, ma'ruf veya münker bir amele, ancak Allah'ın dininin ışığında, O'nun şeriatine tâbi olarak ve emirlerine bağlanarak bakarlar.

İLÂHÎ ŞERİATIN, tanıyıp kabul ettiği her amel ve davranış onlarca da ma'ruf, hoş görmeyip reddettiği her davranış da münker kabul edilir. Bu yargılarında hiçbir şüphe ve zann içinde değildirler. Dinin *"ma'ruf"* kabul ettiğini *"münker"* diye ileri sürece kadar cesâret göstermeleri düşünülemez. Bunun ötesinde bu konuda ihmalkâr bile davranmalarının affedilmeyecek kadar bir suç telâkî edilmesi ayrıca zikre değer bir davranıştır. Kaldı ki dinin münker dediğini ma'ruf diye ilan etmeleri veya azıcık da olsa rağbet göstermeleri hiç mümkün değildir.

(125) el-Müfredat fi-Ğarib-il Kur'an (Nekire) maddesi

(126) Feth-ül Bâri: 10/342

İmam Cerîr et-Taberî şöyle buyurur:

“Ma'rufun aslı; inananlarca bir amelin güzel kabul edilip hoş görülmesidir. Meselâ; Allah'a itaat ma'ruftur. Çünkü iman taşıyan herkes, bunun güzel bir amel olduğunda müttefiktir. Münkerin aslı ise; Allah Teâlâ'nın hoş görmediği ve mü'minlerin de tabiatları gereği reddettiği her ameldir. Bu nedenle Allah'a itaat etmemek ve âsî olmak münker diye kabul edilmiştir. Çünkü iman edenler böyle bir davranışı en büyük suç saymış ve hoş görmemiştir.”⁽¹²⁷⁾

İmam eş-Şevkanî, İslâm ümmetini şöyle vassfeder: *“Onlar, dinin emrettiklerini emrederler, yasakladıklarını da yasaklarlar. Onların, bu davranışları ma'ruf ve münker diye kabul etmelerine delil ise Kur'an ve sünnettir.”*⁽¹²⁸⁾

Görülüyor ki İslâm uleması, “ma'ruf” kavramını; hikmet, felsefe ve mantık terimleriyle ifade ettikleri gibi, asırlarındaki geleneklerin ışığında anlamağa çalışmamışlardır. Aksine hep dinin ve sünnetin saf ışığında anlamağa çalışmışlar ve hükme bağlamışlardır.

Bir diğer önemli anlayışları da; Ma'ruf ve münker kavramlarını “Allah'a itaat” ve “O'na isyan” şeklinde oluşudur. Bu açıdan bakılınca görülecektir ki; helâl ve haram, farz ve nafil, müstehab ve mekruh kavramları da bu iki temel kavramın sahasına girmiştir.

Bütün bu açıklamalar yine bizi; *“Allah'ın şeriatı, ma'ruf ve münker denilen iki temel'e oturmuştur”* yargısına götürmektedir. Çünkü bu din, Allah Teâlâ'nın, sevdiği ve hoşlanmadığı şeyleri bize haber vermektedir. Helâl ve haram nedir? Vacip ve mendup nedir? Haram ve mekruh ne demektir? sorularının cevaplarını en yetkili bir şekilde önümüze sermektedir.

İbnü'l-Esir, ma'rufu şöyle tanımlar:

“Ma'ruf; Allah'a itaat, onun rızasına nâil olma, insanlara (dini mesaj açısından yaklaşıp) iyilikte bulunma, dinin çağırdığı tüm iyilikleri ve nehyettiği tüm kötülükleri kapsamına alan toplayıcı bir kavramdır. Bu tanım, ma'rufun meşhur özelliklerindendir. Yani insanlararası bili-

(127) Câmi-ul Beyân fi-Tefsir-il Kur'an: 4/28

(128) İrşâd-ul Fuhûl: 74

nen iyi şeyler, müslümanların kötü görmedikleri ve islâm ile çatışmayan davranışlardır."⁽¹²⁹⁾

İbnü'l-Esir münkeri de şöyle tanımlamağa çalışır: "*münker; Ma'rufun zıddıdır. Dinin çirkin gördüğü, haram kabul ettiği ve hoşlanmadığı her eylem ve ameldir.*"⁽¹³⁰⁾

Allâme es-Sâvî: "*Ma'ruf kavramından murad; Allah Teâlâ'nın istedikleridir. Bu, ister beş vakit namaz, anne babaya iyilik ve yakınları ziyaret gibi vücûb ifâde eden emirler olsun, ister nâfileler ve nâfile sadakalar gibi mendub cinşinden ameller olsun değişmez. Münker ise şeriat sahibinin yasakladığı şeylerdir. Bu yasaklar, ister zina ve hırsızlık gibi haram yollarla işlenmiş olsun, isterse arzulamadığı amel ve davranışlar şeklinde olsun, hoş görmediği şeylerdir,*"⁽¹³¹⁾ şeklinde mütâlâa beyan eder.

Allâme Şe-Şehîd Abdülkadir Udeh bu iki kavramı daha da bir genellemeye tâbî tutar. Şöyle ki: "*Ma'ruf ve münker, sahaları geniş olan temel iki İslâmî kavramdır. Dinin, yapılmasını farz kıldığı her şeyi emretmek yahut namaz, oruç, zekât, tevhid (Allah Teâlâ'yı her sahada rakıbsız kabul etmek ve her sahada söz hakkını ona vermek) gibi temel esaslar üzerinde mü'minleri eğitmek... İnanc ve amel olarak din ile çatışan her türlü düşünce ve davranışı yasaklamak, bir daha yeşermemek üzere bunların kökünü kazımak ve bu düşünce ile karşı çıkmak... Semâvî dinlerden Hıristiyanlığa ait münkerlerden, Teslis inancı ve İsa'nın (a.s.) çarmıha gerilip öldürüldüğü iddiası, Ruhbanlık, içki içmek, domuz etini yemek, İslâm dininin diğer dinlerle çatıştığı (çatışır ama muharref şekliyle, ilk haliyle değil) iddiasını ortadan kaldırmak için yapılan tüm çalışmalar bu iki kavramın sahalarıdır.*"⁽¹³²⁾

Tüm bu hükümlerden ve varılan sonuçlardan anlaşılmaktadır ki ma'ruf ve münker kavramları, herhangi bir kimsenin istediği yorum ve izahla doğru anlaşılamaz. Genel bir anlayışla bakmak gerekir. O zaman görülecektir ki bu iki kavram Allah'ın "*rızası*" ve "*gazabı*" şeklinde anlamını bulur. Bir amel ve davranışı "*ma'ruf*" ve "*münker*" sınırı içinde mütalâa etmek insan aklının yetkisi dışındadır. Zira ma'ruf ve Münker diye amelleri iki

(129) en-Nihâyetü fi-Garib-il Hadis ve Eser: (Arefe): 3/85

(130) en-Nihâyetü fi-Garib-il Hadis ve Eser: (Nekere): 4/175

(131) Hâşiyet-üs-SÂVÎ ala Tefsir-il Celâleyn: 1/152

(132) et-Teşrî'ul-Cinâî: 1/497

temel üzerine oturtmak Allah'ın şeriatının hakkıdır. Kim Allah'ın şeriatının üstünde, bir ameli ma'ruf veya münker olarak görme ve hükmetme hakkını kendinde görürse, o kimse kendini Allah Teâlâ'nın makamına koymuş ve teşrî hakkını kendi varlığında toplamış olur. Böyle bir tavır içine girmek, yalnız Allah'ı inkâr değil, aynı zamanda Allah'a karşı savaş açmak ve topyekûn insanlığı ölüme mahkûm edecek, dine karşı isyan etmek demektir. (Bu gün aynı isyan ve küfrü yaşıyoruz. El-İyazu billâh)

IV. BÖLÜM

MA'RUF VE MÜNKER'İN

A— SAHASININ GENİŞLİĞİ

B— KAPSAMI

MA'RUF'U EMREDİP MÜNKERİ YASAKLAMA, DA'VET VE EĞİTİMLE İLGİLİ BİR GÖREVDİR

Ma'ruf ve münker çalışması iki temele dayanır:

1— Da'vet çalışması 2— Eğitim ve düzenleme çalışması

Bu iki temel esas, tabii bir şekilde ve iyi düzenleme ile gayesine hizmet eder. Şöyle ki: İlk planda insanlar Allah'ın dinine dâvet edilir. Sonra bu din üzere eğitim çalışmasına tâbî tutulurlar. İşte bu, da'vetin başarısı için hareket noktası ve temel felsefesidir. Eğitim çalışması bu nokta üzerinde düğümlenir. Metod, ne kadar sağlam, eğitim ne kadar kuvvetli ve kusursuz olursa da'vet o nisbette başarıya ulaşmış olur. Yoksa, daha ilk plânda yapılan çalışma çözülmeye ile karşı karşıya kalır. Zira da'vet ve irşâd ile uygulanacak bir eğitim ve metod arasında kuvvetli bir ilişki, güvenilir bir bağ vardır. Bu nedenle da'vet olmaksızın salt eğitim ve metod bir fayda vermez. Nasıl ki methodsuz ve eğitim felsefesi olmadan, yapılacak da'vet çalışmasının, arzulanana gayesine ulaşması mümkün değildir.

Şüphesiz ki davet ve irşadın kendine yöneltildiği kimse, eğitim ve metod çalışmasının üzerinde uygulandığı kimse değildir. Çünkü dine da'vet, da'vete inanmayanlara yöneliktir. Eğitim çalışması ise da'vete inananlar üzerinde cereyan eder. Fakat bununla birlikte her iki çalışma da tek bir hedefe yöneliktir.

Şüphesiz Allah'a şartsız ibâdet eden kimse, insanları, Allah'a ibâdet ve kulluğa çağırarak ve bu temel üzere cemaatini oluştururken, inkâr eden de toplumu küfre ve tâğut'a çağırarak ve kendi paralelinde bir cemaat meydana getirecektir.

Aslında söz konusu edilen bu iki çalışma, farklı görüntülerine rağmen tek bir maksada göre düzenlenmiştir. Ümmet, bu çalışmayı gerçekleştirmekle sorumludur. Diğer bir ifade ile bu ümmet, ma'rufu emr münkeri nehiyle görevlendirilmiştir.

Ümmetin, kendi dışında yapmakla sorumlu olduğu çalışma "Da'-

vet ve irşâd", kendi içinde yürütme ve ifâ etmekle mükellef olduğu çalışma da "eğitim ve düzenleme" adını alır.

Müfessirler derler ki: "Allah'tan gayrisine itaat edip ona hâkimiyet hakkını tanıyanlara muhâlefet etmek, küfür ve şirk düzenleriyle savaşmak, Allah yolunda cihad etmek, îman ve İslâm'a da'vet etmek, ma'ruf ve münker görevinin gereğidir. Aynı şekilde şer'i cezaları ve ta'zirleri uygulamak, insanları, Allah yolunda mal ile cihad etmelerini teşvik ve tavsiye etmek, Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetine (İslâm'ı yaşama biçimine) uymak bid'atçı (İslâm dışı tatbikatın her çeşidinden) her tatbikat ve hayat felsefesinden uzaklaşmayı tavsiye etmek vb. her türü çalışma da ma'ruf ve münker kapsamına girer.

Anlaşıyor ki mezkûr iki çalışma birbirinin ayrılmaz parçalarıdır. Biri da'vet ve yönlendirme, diğeri metod ve eğitim.

Binaenaleyh müfessirlere göre ma'ruf ve münker sadece bu iki çalışmayı kapsamına almaz. Müfessirler bu iki çalışmayı, ma'ruf ve münkeri kapsamına alan her âyete dayandırarak, o âyetleri dayanak olarak gösterirler. Âyetin zâhiri ister dâvet yönüne baksın, isterse ma'ruf ve münker eğitimine baksın değişen bir sonuç ortaya çıkmaz. Ma'ruf ve münker kavramları, Kur'an'ın neresinde geçerse geçsin İslâm ümmetinin bizzat kendisini ıslahı emrettikleri gibi, kendi dışındakileri de Allah'ın dinine da'veti ve İslâm'ın mesajını onlara duyurmayı gerekli ve şart kılmaktadır.

Şimdi bu kesitte önemli bir noktaya parmak basmak istiyoruz. O da: "İslâm ümmetinin ortaya çıkışıyla, marufu emredip münkerden uzaklaştırma görevini üstlenmesi ve bu sahadaki organizeyi üzerine almış." olmasıdır.

Allah Teâlâ, İslâm ümmetinden bahisle, dilediği bu mühim görevi kendisine yükleyerek şöyle buyurdu: "Siz insanlar için (insanların faydası için gaybden, yahut levh-i mahfuzdan ve tâ ezelden seçilip) çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. Ma'rufu emreder, münkeri yasaklarsınız. (Çünkü) Allah'a inanıyorsunuz." (133)

Âyetin uslûbuna bakıldığında görülecektir ki ma'rufu emretmek münkerden nehyetmek, İslâm ümmetinin ortaya çıkış ve varlık nedenidir.

Kur'ân-ı Kerim, ümmetin varlık nedeninden dolayı ona *"insanlar içerisinden seçilip çıkarılmış en hayırlı ümmet"* vasfını vermiştir.

Bu görev kendisine karşı değil, kendi dışındaki insanlara yöneliktir. Zaten kendisi hidâyet üzere gelmiştir. Ama bu ümmetin var oluş nedeni; gerçekleşmesine çalışacağı muayyen bir gayenin varlığına ma'tufdur. Bu gaye de; *"insanlığı ıslah edip onların hidâyetine vesile olmak, dünya dengesinin bağlı olduğu İslâm'ın adâletine da'vet etmektir"*

Her toplum, kendi varlık gayesini anlamada ve bu gayeye ermek için yapacağı çalışma ve araştırma oranında hürdür. Fakat *"en hayırlı ümmet"* kavramı, Allah Teâ İa'nın insanlığa indirdiği Kur'an düzeninin tamamına eksiksiz bir şekilde inanan ve bu anlayışla bu düzeni, kendi hayat telakkisi kabul eden, bu düzene, kendi varlık nedeni ve gayesi olarak bakan bir topluluğa verilen addır. Bu cemaatin, nefsin arzu ve isteklerine boyun eğmesi ve bu istikamette şekillenmesi asla düşünülemez ve zaten bu onun azametine lâayk da olamaz⁽¹³⁴⁾

(134) CEMAAT: CEM': Çok sayıda işlerin bir kimsenin hüküm ve idâresinde organize edilmesidir. EL-CEM'İYYETÜ: İnsanlardan bir kesimin veya bir cemaatin, özel bir gaye ve müsterek bir fikrin tahakkuku için toplanmasına denir (Er Raid: 526) (ÇEVİREN)

Fıkıhda; mü'minlerin —kendileri yön verecek her haliyle İslâm ile mücehhez bir kimsenin arkasında ve etrafında- toplanarak namaz kılmaları haline CEMAAT denir.

Cemaat kuru bir kalabalık değildir. Bir ruh içinde hareket edebilen (nizam ruhu taşıyan) bir topluluk (bir önder etrafında inançların yaşatmak üzere ona biatlı toplum.) Cemaatin teşekkülü bir RÜH ve İCTİMÂİ BİR MİSAKTIR. Birlik rûhu önce fertte teessüs eder, böylece onu kibirden, darlıktan, egoizmden çıkararak genişletirse o videdan, o nisbette CEMAAT OLMAYA NAMZET olur. Bu birlik bir aileden tutunuz da CİHANGİR DEVLETE kadar gider. (M. Hamdi YAZIR -Hak Dini Kur'an Dili C/1, sf: 1010)

Cemaatle günde beş defa kılınan namaz GÜNDE BAŞ DEFA İLÂHİ BİR MİTING YAPMAK demektir. Neye karşı ve neyi protesto için?

ALLAH'ın İNDİRDİKLERİNE UYMAYANLARA KARŞI, HER TÜRLÜ PUT-ÇULUĞU PROTESTO İÇİN SAF SAF OLUP OMUZ OMUZA VEREREK namazda yalnız ALLAH'IN ÖNÜNDE EĞİLME var, Allah'tan başkasını büyük ve kurtarıcı tanımamak var; rütbe, âmlr, memur, varlıklı, yoksul, siyah, beyaz, güzel, çirkin... ayırım olmadan yapılan EVRENSEL BİR MİTINGTİR...

Sadece cumadan cumaya veya beş vakitte bedenlen bir araya gelip, aynı kibleye yöneldiği RÜHEN ve BEDENEN BİRLEŞMEYEN, AYNI DÜNYA GÖRÜŞÜ ETRAFINDA KENETLEŞMEYEN, namaz dışı yaşayışında HAK YOLDA (=siyasi, ekonomik, kültürel, askerî ve hukukî tüm sahalarda) yürümeyen, Allah'ın ipine sarılamayan gruplar CEMAAT olamazlar. Onlar kurukalabalıktan-mevcut ve hakim düzenlerin her gün oynanacağı ve mahkûmu olmaktan kurtulup- öteye geçemezler. (50. yılında müslüman kardeşler hareketi sh: 75-77 S. HAVVA)

"Müslümanım" diyen toplum, sakatlar topluluğu olmuştur. Gözü kör, kolları koparılmış, bacakları kırık, midesinin yarısı alınmış, burnu kesik... Sakatlar topluluğu. Kimi zekâtıtan, kimi hacdan, kimi namazdan, kimi imandan, kimisünnetten, kimi mirastan, kimi alle yaşantısından... sakat. Böyle bir toplum CEMAAT olamamıştır.

(CEMAAT-Mevlüt ÖZCAN-3 Şubat 1989 Milli Gazetesi. (ÇEVİREN)

Bu ümmetin, böyle bir isimle övünmesi onu ölümsüz yapmaz. Yani *"en hayırlı ümmet olma"* vasfını taşımak, mücerred bir isimle yücelik kazanmak için yeterli değildir. Oysa, ona bu vasfı kazandıran etken, dünyada Allah Teâlâ'nın rızasını ve arzusunu sembolleştiren ma'rufu emretmesi, yine gazabını ve arzu etmediklerini sembolleştiren münkeri yasaklamasıdır. İşte onun varlığının gayesi; bu emre bağlılığıdır.

Allah Teâlâ bu ümmetin yüceliğini, bu görevi yapmak veya yapmamak, başarılı olması veya başarısızlığı ile ilâhî yasanın hükümlerine olup olmamasıyla orantılı kılmıştır. Yani bu ümmetin, bu görevi yapması halinde İslâmî düzenin ayakta kalacağı, yapmaması halinde müslümanların da imama (emperyalist güçlere) mahkûm olacağını kendisine bildirmiş ve onu bu görevi hakkıyla yapmakla görevlendirmiştir.

Eş-Şeyh Ebu's-Suûd *"İnsanlar için çıkarılmış..."* âyetini açıklarken der ki: *"Bu özellik, bu ümmete has bir özelliktir. 'Li'n-nas' kelimesinin başındaki 'lam', 'uhricet' fiiline müteallaktır. Yani bu ümmet, insanlar için ortaya çıkmıştır. Bir başka görüşe göre, 'en hayırlı ümmet' demek, 'insanlık için, insanların en hayırlısı ve en çok yararlı olanı oldunuz,' anlamındadır. Açıktır ki 'hayırlılık' kavramı 'insanlığa faydalı olma' anlamını taşır. Onların ortaya çıkışlarından bu mânâyı anlamak, aynı şekilde onlar içindir. Yani bu ümmet, insanlığın ve onların faydasına olan her şeyi gerçekleştirmek için seçilmiştir."*(135)

İmam Razi şöyle buyurur:

"... İnsanlar için çıkarılmış..." âyetinin tefsirinde iki görüş vardır:

1— Bu ümmetin, her asırdaki neslin en hayırlısı olması; insalığa faydalı oluşudur. İnsanlığın gâlip kesimi, üstün ve seçkin sınıfı, gündemden silinmeyen simasıdır bu ümmet. On'un değişmeyen ve kaybolmayan fârik âlameti ayırıcı özelliği budur.

2— *"İnsanlar için"* demek *"oldunuz, idiniz"* sözünün sonucudur. Bu takdirde anlam şöyle olur: *"Siz insanlar için ümmetin (insanların) en hayırlıları oldunuz (idiniz, olmakda devam edeceksiniz)."*(136)

Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivâyet edilen bir hadis-i şerifte Allah Rasûlü :

(135) İrşâd-ul-Aklis-Selîm ilâ Mezâyâ-Kitab-il Krim: 2/496

(136) Mefâtih-ul Gayb (Tefsir-i Kebîr): 3/27

"Siz insanlar için (Allah tarafından seçilip) çıkarılmış en hayırlı bir ümmet (cemaat) oldunuz" âyetini okudu sonra şöyle buyurdu: "İnsanlardan bazılarının diğerlerine karşı hayırlı olanları şu kimselerdir ki İslâm cemaatine, boyunları lâleli esirlerle gelirler, nihâyet o esirler İslâm'a girerler." (137)

Ibn-i Hacer, Ebu Hüreyre'nin (r.a.) rivayet ettiği hadisde *"insanlardan bazılarının diğerlerine karşı hayırlı olanları"* şeklinde geçen kısmın İslâm ümmetini vasfedişi hakkında şöyle der:

"Bazı insanların diğerlerine karşı hayırlı davranmaları yani onlara karşı faydalı olmaları, onların hakka, gerçeğe dönmek için vasıtaları hazırlamak ve İslâm'a geçişlerine vesile olmak şeklinde olur." (138)

Yukarıda arzettiğimiz Kur'ânî nasslar, lafız ve uslûb açısından bazı

(137) Bu hadisde vurgulanmak istenen nokta şudur: *"Hayırlı olmak"* demek; esirlerin gâziler eliyle müslüman olması ve saadete ermesidir. Yani bu ümmetin hayırlı olması, diğer insanların, diğer insanların imana ermemiş olanların ellerinden tutup, onların hakka ve saadete ermelerine vesile olmasıdır. Bu izzet yalnız İSLÂM ÜMMETİNE has bir vasıftır. Bu ümmet, bu vazifeyi omuzlamak için gönderilmiştir. Bugünkü sefil hayatı yaşayıp, kâfirlerin dünyaya bakışı ile hayatı değerlendiren ve yaşatmak için gelmedi. İslâmı bütün kurumlarıyla yaşamak ve yaşatmak için gönderilen bir ümmettir bu ümmet. Fakat câhili sermayenin kölesi durumuna getirilmiş bu ümmet, aslında dîn, uğrunda her türlü varlığını feda ettiği ve bu uğurda çekinmediği İslâm'a ve Allah'a karşı asîl duruma girmiştir. Umarız ki yine tarihî misyonunu üstlenip, geçmiştaki makamını elde etsin. Bu ise, İslâm'ın dinamik rûhu cihad şuuru elde edildiği gün gerçekleşecektir. Bugün bu şuur'un sahiplerini görebilme şerefini taşıyoruz. Elhamdülillah... (Çeviren)

Yukarıdaki Ebu Hüreyre hadisinde sunulmak istenen diğer bir nokta; İslâm ümmetinin, insanları (inanmayan kimseleri) zorla İslâm'a sokmak istemesi anlamı yoktur. Dinin esaslarını ve inancını onlara zorla kabul ettirme anlamı da yoktur. İslâm ümmeti, bâtılların karşı çıktığı ve İslâm'ın savunduğu mes'ud hayatın benzerini kendi alâkî, hukûkî ve amelî ölçülerıyla kurdukları hayata, onları -düşman olmalarına rağmen- da'vet eder. Bu en doğru ve en mükemmel bir temsildir, bir örnektir. Binaenaleyh bu ümmetin görevi; insanlığı topyekûn böyle bir iyiliğe ve kurtuluşa da'vet etmektir. *"Böylece bu ümmet, insanların örnek alabileceği model bir toplum olmakta, kendisine kızılmasına ve istenmemesine rağmen istemeyenleri ve kızanları kendisine cezbetmektedir. Bu ümmetin iktidarı böyle kurulur. İç savaşı kazanmışların huzurunu yaşayan bu ümmet, iktidar mevkîlinde olup iktidar olamayan zorbalara, göremedikleri ve fakat hakikat olan güçlerle İslâm'a yöneltilmiş olur. Ümmet bu safhadaki pozisyonuna elde edince, hayra muhalefetlerini gözlemiş olanların kalpleri İslâm'a açılmış olur, merhameti ve bağışı bol olan Allah'ın rahmetini hakketmiş olur."* (Çeviren) Sahih-i Buharî Kitab-ut-Tefsir'den)

(138) Feth-ul Bârf: 8/156

ilginç konuları da ortaya koymuştur. Bu tür dikkat çekişler okuyucuyu çok meşgul eder. Bununla birlikte geniş açıklamalar verdik. Zira bu açıklamalar, sırf ilmî ve edebî bir üslûb içerisinde İslâm ümmetinin varlığına ve varlık sebebine dair sonuçlar vermektedir.

"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz..." âyeti bize, bu ümmetin, dünyada inanç, kültür ve medeniyet üçlüsü üzerinde oluşmuş diğer ümmetlere ve milletlere kıyasla *"önder bir ümmet"* olduğu sonucunu vermektedir. Çünkü diğer ümmetlerde veya diğer bir ifâde ile İslâm dışı yaşayan ümmetlerde olmayan bir takım özellikler taşımaktadır. Bu da bir nizam ile beraber savunduğu hayata yönlendirme gücünü taşımış olmasıdır. En doğruya, Allah Teâlâ'nın va'dettiği garantiye yönlendirme... Allah'ın dinine da'vet ve İslâm'ın rengine girme yarışı... Kur'an-ı Kerim bu ümmeti şu iki ana temel özellik ile vasfetmektedir.

"Allah'ın hoş görüp arzu etiklerini emrediyor ve O'nun rızasıyla çatışan ve hoşlanmadığı her şeyi yasaklıyorsunuz." Evet, ma'rufu emredip münkeri yasaklamak, aslında iddialı ve mü'minin iman ve teslimiyetini açığa vuran bir çalışmadır. İslâm ümmeti, her aşılmasanılan şartlarda dahi bu görevi yapmak borcundadır.

Hiç kimse, ma'rufu emr münkeri nehiy gibi her emirden daha önemli bir görevin önemini küçümseyemez. Bunu, ancak konu ile ilgili âyet-i kerimeyi hakkıyla anlamayanlar ileri sürebilir. Âyetin varmak istediği sonucu düşünmeden hüküm verenler ve onu derin bir anlayış, ince bir sezgi ile kavrayamayanlar, şüphesiz ki Allah'ın ihsanından nasibi olmayanlardır.

Kur'an-ı Kerim, bu âyet-i kerimeyi destekleyen bir başka yerde de şöyle buyurur:

"Böylece (sizi doğru yola ittiğim için) sizi (ey Muhammed ümmeti) vasat (orta yani ifrat ve tefritten uzak, mu'tedil, hayırlı, âdil ve mümtaz) bir ümmet yapmışızdır, insanlara karşı (hakikatin) şahitler(i) olasınız, bu peygamber de sizin üzerinize tam bir şahit olsun diye..." (139)

Bir önceki âyette *"hayırlı ümmet"* diye vasfedilirken, bu âyette ikinci bir vasıfla tanıtıldığında *"orta bir ümmet"* diye adlandırılıyor. Hedefe varma noktasında iki âyet arasında bir çelişki yoktur. Çünkü hayırlı ümmet,

hayatın akışında ölçülü ve itidâle bağlı kalarak, amel ve düşüncesinde ifrat ve tefritten korunan ümmettir. Yine bu âyetle İslâm ümmeti, insanlara karşı “*şahitlik görevini*” yapmakla tavsif edilmişken, önceki âyetle ma'rufu emredip, münkeri yasaklamak ile görevli olduğu ve bu nedenle gönderildiği bildirilmektedir. Her iki âyet arasındaki fark, lâfızda ve ifâde farklılığında olup, anlamda değildir. Zira insanlığa karşı şahitlik yapan kimselerin, onlara, onların menfaatına, kurtuluşuna neden olacak iyiliğin her çeşidini emretmesi, mânen ölümlerine ve yok oluşlarına sebep olacak kötülükleri bildirip onları bu âkibetten sakındırması kadar tabii bir şey olamaz.

ÜMMETİ ISLAHA ÇALIŞMAK VE EĞİTMEK, MA'RUFU EMR MÜNKERİ NEHİY GÖREVIDİR:

Kur'an-ı Kerim'in İslâm ümmeti kavramı hakkındaki açıklaması, bize bu ümmetin “*en hayırlı bir ümmet*” olduğunu, insanlar arasından seçilip çıkarılmış ve onlara karşı en faydalı davranan olduğunu, Allah Teâlâ'nın arzularını savunan, arzu etmediklerini yasaklayan bir ümmet olduğunu bildirmekte, eşsiz bir dinin mesajını insanlığa ilan etme görevini yüklediği yine bu âyetlerden anlaşılmaktadır. Fakat hiç kimse, “*bu ümmetin kendisi ihmal edilmekte, iç ve dış eğitimi unutulmaktadır bu âyetle*” gibi bir sonuç çıkaramaz. Şüphesiz ki insanlığı hakka çağıran bir ümmetin eğitimsiz ve bilinçsiz bir ümmet olduğu düşünülemez. Zira böyle bir ümmet, her şeyden önce da'vet görevini yapamaz. Bir taraftan kendini ıslaha çalışırken öbür taraftan insanlığı hakka çağırılmaktadır. Yani iç savaşını kazanmamış bir ümmetin dışa karşı savaş hakkı doğmaz. Bu zaten caiz de değildir. Da'vet ve tebliğ kusur ve yanlış kabul etmez.

Keza âyet, bu ümmetin kendi dışında yapmakla mükellef olduğu görevi, kendi içinde yürütmeyi de farz kılmaktadır. Hatta âyet bu görevi başaramamış yani ma'ruf ve münker görevini hakkıyla ifâ edememiş ümmetin dışa açılmasına müsâde vermemektedir. Bu zaman sürecinden geçememiş eğitimsiz cemaatin, kendi dışındakilere zaten vereceği bir şeyi yoktur. Ma'rufu emr münkeri nehiy görevi eğitimsiz ve ilimsizlerin işi değildir.

Biri diğerinin tabii sonucu olan bu iki görev, âyetin kapsamında mevcuttur aslında.

Allâme es-Sâvî şöyle der:

“*Âyetteki. “İnsanlar için” ifâdesinde “min” harfi değil, “lam” kul-*

lanıldığını görüyoruz. Yani “insanlardan çıkarılmış” şeklinde değil, “insanlar için çıkarılmış” şeklinde anlam kazanması, bu ümmetin, dünyada tüm insanlığı hakka ve adâlete da’vet etmesi, âhirette ise peygamberlere şâhitlik etmesi açısından, hem kendisi hem topyekûn mahlûkat için bir rahmet ve hakka yönelimde önderlik işareti vardır.”⁽¹⁴⁰⁾

Melâciyun şöyle buyurur:

“İnsalar için çıkarılmış” demek; peygamberlerin da’vetlerine şâhitlik etmeleri, kâfirlere karşı cihad veya tüm inananlar için şâhitlik görevini üstlenmek demektir.”⁽¹⁴¹⁾

Allâme es-Sâvî’nin: “Bu ümmet dünya ve âhiret hayatında, hem kendisi hem de tüm insanlık için rahmet ve menfaat kaynağıdır.” sözü “İslâm ümmetinin” ıslah ve da’vet denilen iki önemli sahada görev aldığının farziyetine işaret etmekte, bunun da “ma’ruf ve münker” kavramlarının, ümmetin bünyesindeki önemini ve farziyyetini ortaya koyduğunu ıspatlamakta olduğunu görmekteyiz. Bu kaziiyenin, bu ümmetin içe ve dışa yönelik iki temel esası gerçekleştirdiğini ve böylelikle en hayırlı ümmet olma gibi bir imtiyaz kazandırdığını görmekteyiz. Melaciyyun: “Kâfirlere karşı cihad ve tüm inananlar için bir rahmet için çıkarılmış...” sözü ile bu gerçeğe işaret eder.”⁽¹⁴²⁾

MA’RUF VE MÜNKER GÖREVİNİN KUR’ÂN-I KERİM’DEKİ GENEL HÜKMÜ:

Münker ve ma’ruf görevinin kapsam ve sahasını açıklamamız için diğer bir âyetin izahına geçmemiz lâzımdır. Allah Teâlâ bu âyet-i kerime-

(140) Haşiyet-us-SÂVÎ alâ tefsir’il Celâleyn: 1/153

(141) et-Tefsir-ul Ahmediyye: 124

(142) Allâme es-SÂVÎ ve Melaciyyunun; “İslâm ümmetinin peygamberleri nda’vetine şâhâdet edecekleri” şeklindeki tefsirleri şöyle bir yorum intaç eder: “İslâm ümmeti şâhitlik edecektir ki geçmişte tevhidî mücadeleyi veren tüm peygamberler, Allah’ın vahyini her asırda içinde yaşadıkları kavimlerine ve milletlerine her türlü zor şartlara rağmen tebliğ etmişlerdir. Nasıl ki peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah’ın dinini, içinde yaşadığı müşrik topluma —çekinmeden ve tüm risklerin altına girerek— tebliğ etmiştir. Fakat bunu inkâr eden kâfir ümmetler (emperyalist güçler) daima tarihteki bu soylu mücadeleyi yalanlayarak istikbâlde uyanacak gençlikten gizleme cürmünü işlemiştir.

de İslâm Ümmetine şöyle emretti: “Sizden öyle bir cemaat bulunmalıdır ki (onlar herkesi) hayra çağırınsınlar. İşte onlar muradına erenlerin ta kendileridir.”⁽¹⁴³⁾

Birinci âyette geçen “insanlar için çıkarılmış” ifâdesi, bu ümmetin, ma'rufu emretmesi münkeri nehyetmesinden dolayı bütün insanlar arasından seçilip çıkarıldığına işârettir. Oysa bu âyette “Hayra da'vetle emredilmesi, ma'rufu emredip münkerden nehyemesi” vasfıyla daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ashında bu âyet “insanlar için çıkarılmış” vasfını kapsamına almaktadır. Çünkü bu âyet, ma'rufu emr münkeri nehiy görevini yapmakla yükümlü bu ümmetin, insanlar arasından çıkarılmış belli bir topluluk veya cemaat olduğunu özelleştirmez. Belki denilir ki emir “mutlak” olarak zikredilmiştir. Ümmet içerisinde ehil bir cemaat bu görevi ifâ edince diğerlerinden farziyyetin sorumluluğu düşer.

Allâme el-Alûsî şöyle der:

“Âyette geçen üç fiil *meş'ûlû* hazfedilmiştir” kaidesine uygundur ki ya yapılan işin ortaya çıktığını bildirmektir, yani bu ümmet (topluluk) —mükellef olmasa dahi— tüm insanları Allah'ın dinine da'vet eder. Çünkü bu, onun ayrılmaz vasfıdır. Allah Teâlâ'nın arzuladıklarını emreder, arzu etmediklerini yasaklamağa çalışır. Ya da yapılan işin bizzat ortaya çıkarılmasına niyyet edildiği için zikredilmemiştir. Meselâ; “Falan kimse Allah için veriyor, yani hakka da'vet etmekte, ma'rufu emredip münkeri nehyetmekte ve da'vet işini bizzat yürütmektedir.”⁽¹⁴⁴⁾

Âlûsî'ye göre âyet iki anlamdan birine muhtemeldir:

1— Âyette bu ümmetin, tüm insanlığa —istisnasız— ma'rufu emredip münkerden nehyettiğine dâir, bir işâret vardır.

2— Ma'rufu emredip münkerden nehyetmekden maksad, bu görevi yapan cemaat veya tâife, gözönüne alınmaksızın ümmetin tümünün bu görevi yaptığına dair işâret vardır.

Binaenaleyh iki muhtemel mânâ taşıdığı görüşü varsa da, genel espri içinde mütâlaa edildiğinde, her iki mânânın da kastedildiği ilâhî murada daha uygundur. Şu bir kesin sonuçtur ki Kur'ân-ı Kerim, ma'ruf ve mün-

(143) Al-i İmran: 104

(144) Ruh-ul-Maânî—Alûsî: 4/21

ker kavramlarını sağlam temellere oturtmuştur. Aynı biçimde bu görevin bu ümmet tarafından ifâ edileceği de kesin çizgilerle belirlenmiştir.

Ma'ruf ve münker görevinin, bu ümmetin temel görevi olduğu kesin olmasına rağmen, ne acıdır ki günümüzde çoğu insan Allah'ın dinini hâlâ tanımıyor ve İslâm dini diye bir dinin de farkında değildir dense mübalağa yapıldığı sanılmamalıdır. Allah'ın bu eşsiz dini ve risâleti, tüm insanlara tebliğ edilip dünyanın en ücra köşesindeki insana ulaştırıncaya kadar, bu ümmetten bu görevin farziyeti kalkmaz ve kalkmayacaktır. (Zira bu ümmetin görevi insan ile İslâm arasındaki engelleri kaldırıp, engelsiz bir tebliği sağlamaktır.) Hiç bir ma'zeret ümmetten bu sorumluluğu düşürmez. Her sınıf insan bu farziet karşısında sorumludur. İster hakkı tanıyıp teslim olmayan câhiller, ister haktan yüz çeviren zâlimler veya hakkı tanıyıp îman ettikten sonra intikam alma mevkiinde olan herkes bu farziet karşısında sorumluluk taşır.

Ümmetin bu mühim, mühim olduğu kadar ma'zeret kabul etmeyen görevini, belli bir topluluğun omuzuna yüklemek asla doğru değildir. Zira ümmetin, insanlığın belli bir kesimini Allah'ın azabından kurtarmağa çalışması, diğer bir kısmını kendi haline terketmesi, Kur'ân-ı Kerim'in bakış açısına ters düşer. Mü'min de taşıdığı sorumluluktan asla kurtulamaz.

Süphesiz ki Allah Teâlâ, ister fert, ister cemaat kim olursa olsun dininin herkes tarafından öğrenilip amel edilmesini ister. Unutulmağa yüz tuttuğunda ma'ruf ve münker görevinin yeniden devreye sokulması ve devlete giden yolun açılması, yaygınlaşan münker ve İslâm dışı her çeşit sistemlerin kökünden kazınması mü'minin asıl görevidir.

Fuhuş, ister fertte ister ailede isterse devlet çapında destek görüp yaygın hale gelsin, aleyhinde çahşıp ittifak etmek müslümanların görevidir. Münkerin —küçüklük veya büyüklük açısından değişmez— görüldüğü her yerde ezilmesi mutlak manâda elzemdir. Zira münkerin olduğu her yerde, müslümanın savaş halinde olduğuna işâret vardır. Dinden soğutma veya uzaklaştırmağa matuf her çeşit çalışma demek olan fesad ile savaşmak farzdır. Bu, ister ümmetin bünyesinde olsun... İster fert ve cemaat arasında olsun... Tüm insanlık, fert, cemaat ve topluluklar... Allah'ın dinine itaat edip O'na boyun eğerek O'nun tüm yasalarına teslim oluncaya kadar... Evet, fesatla savaşmak her mükellef müslümana farzdır.

Hal böyle olunca, Kur'ânî bir kavram olan ma'ruf ve münkerin ne

kadar kapsamlı olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Müslümanın gösterdiği her çeşit davranış, münker ve ma'ruf ölçülerine göre değerlendirilir. Küçük-büyük her yapılan amel ve davranış, dine yaptığı ve yapacağı hizmetin her çeşidi ma'ruf ve münker ölçülerine göre değer kazanır. Bu nedenle İbnu'l-Arâbî el-Malikî şöyle der:

"Ma'ruf ve münker büyük bir konudur. Dinin ilk basamağı, İslâm'ın ilk temel düşüncesi olduğu gibi, sona erdiği düğüm noktasıdır."⁽¹⁴⁵⁾

Yukarıda arzettiğimiz bölümlerde yaptığımız açıklamalar ışığında şu sonuca varırız. Bu kavram iki önemli görevi önümüze sermektedir:

1— Da'vet ve tebliğ görevi

2— Eğitim çalışması

Böyle bir sonuç, İslâm ümmetinin yapmak zorunda olduğu böyle bir çalışma, düzenlemenin iki ayrı toplumda yürütülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bunlar:

1— İSLÂM TOPLUMU

2— İSLÂM-DIŞI TOPLUM

Bu ayırımı göre yapılacak çalışma da elbette değişik iki çalışma biçimi olacaktır. Binaenaleyh İslâm dışı bir toplumda yapılacak ma'ruf ve münker görevi şu sahalarda yapılacaktır:

a- Batıl düşünce ve ideolojilerin geçersizliğini açıklayıp mü'minleri bu ideolojilerden sakındırmak.

b- Fesad odaklarını tespit edip bu sahadaki fikir ve düşünceleri ortadan kaldırmak.

c- Güçlü bir da'vet sistemi kurup insanları İslâm'a da'vet etmek, islâm ile insanlar arasındaki engelleri kaldırmak

d- Bâtıl ile yapılan cihadda sabır ve sebâtı öğrenip öğretmek.

e- Hakkı açıklamada gayret sarfetmek ve hak-perest olmak.

f- İ'lâ-yı Kelimetullahı yâni Allah'ın eşya ve hâdisata ait hükümü-

nü her türlü görüş, düşünce ve sistemin üstüne çıkarma cehd ve gayretini aşlamak ve tüm bunlar uğrunda maddî ve manevî varlığını fedâ etmek.

İslâmî bir toplumda ise bu görev şöyle icrâ edilmelidir:

a- Ma'ruf ve münker görevinin temellerini -yani yapılacak çalışmanın stratejisini — sağlam esaslara oturtmak

b- Rükünlerini güçlendirmek

c- Zaaf sonucu çökmüş müesseseleri ıslah etmek ve fesadın tahribatını azaltmak

d- Allah'ın yasalarını her türlü beşerî sistem ve düzenler karşısında yüceltmek (i'lây-ı kelimetullah) ve ehil olanlara müslümanların idarelerini teslim etmek ve tüm dünyada Allah'ın dinini galip duruma getirmek.

I. FASIL

DÎNE DA'VET

İSLÂM'IN İÇİNDE DOĞUP GELİŞTİĞİ TOPLUMUN YAPISI

Allah'ın Rasûlü Hz. Muhammed (s.a.v.), en şiddetli bir muhalefetin karşısına dikildiği bir toplumda İslâm dinini tebliğ ettiğini söylemeye ihtiyacı yoktur sanırım. Çünkü bu dinin tabiatı ve nizâm anlayışı, devrinin ve asrının yaşama sistemine ve özüne ters düşüyordu. Mesajının insanlara yaptığı etki, o günkü ve daha önce bilinen hayat telakkilerinden bambaşka idi.

Câhiliyye müşrikliğinin devlet olduğu dönemde, bu din ile karşılaşan her insan âni bir değişikliğe uğruyor ve bir gariplik içine giriyordu. İnkâr kalkışıyor, reddediyor. Fakat bir türlü etkili olamıyordu. İlk defa bu yeni dini duyanlar korkuyor ve çekiniyorlardı. Hatta yeni dinin etki alanına girmek konusunda son derece titiz davranıyorlardı.

Nihâyet câhiliyye toplumunun ileri gelenleri, yiğit ve cesûr kimseleri, azimlileri bu dine gönül açıp îman edince, ailelerinden ve kabilelerinden tecrid edildiler, yalnız bırakıldılar. Kendileriyle her türlü ilişki ve münâsebet kesildi. Boykot ve nümayişler düzenlendi. Günler yeni dinin mensuplarına çeşitli gaileler yükledi. Onlar yeni bir eğitim döneminin ilk öğrencileri oldu âdetâ. Durumlar ve şartlar değişmeye yüz tuttu. İnsanlar Allah'ın bu yeni dinini tanımağa başladı. Tarihin akışını değiştirecek olan bu yeni insanlar yeni dinin savunmasında çelikleşen askeri oldular. İnsanlar dalga dalga, kabile kabile olarak bu dine girmeye başladı.

Böylece bu din adım adım insanların kalplerinde kökleşmeye başlayarak temel atacak duruma girdi.

Tarihte eşine rastlanmayacak şekilde fedâkarlıklar gösteren Allah'ın Rasûlü (s.a.v.) ile ashâbı büyük bir cehd ve gayretle bu dinin savunuculuğunu üstlendi. Çölün o çekilmez şartlarına rağmen bir avuç insan, şanlı sahâbi, şirk zulmü altında ezilen bu mustakbel toplumun ilk koruyucuları fakir kimselerdi. Sayı ve kuvvet bakımından düşmanlarına kıyasla çok geri idi. Fakat yeni din sayesinde elde ettikleri dinamizm ve aktif davranışları, onlara, ilk ortaya çıkışlarından itibaren üstünlük sağladı. Azim-

leri zayıflamadı. Düşmanlarına karşı sabır ve metânet göstermeye devam ettiler.

Evet... İşte beklenen ve özlenen nizamın ilk müjdeleri yeryüzünde görünmeye başladı. Allah'ın arzında islamın gücü iktidar oldu.

14 asır önce tamamlanmış bu büyük inkılâb, "*ma'ruf ve münker*" çalışmasını temel olarak kabul etmişti. Yani ma'ruf ve münker bu inkılâbın güvenirilir ve yaygın tefsiridir. Bu evrensel inkılâb incelendiği zaman üç sahada çalışma yaptığı görülür.

- 1- Da'vet ve tebliğ
- 2- İslâm Devleti'ni kurma hedefi
- 3- Allah yolunda cihad

Müslümanın hayat boyu tahakkukuna çalışacağı bu üç saha, esâsen ma'rufu emr münkeri nehiy görevinin bizzat kendisidir. Çünkü bu sahalarda yapılacak çalışma; Allah'ın arzu ettiği nizâmın kuruluşu ve ona zıd olan her çeşid sistemin de ortadan kaldırılışını hedef alır. Bu sahalarda yapılacak her çalışma; ne Allah'ın dinine da'vet olur, ne de bu da'vet İslâmî bir da'vet olur. Yapılan cihad, cihad sayılmadığı gibi, tatbik edilecek hüküm de ilâhi şeriatın hükmü olmayacaktır.

Şimdi bu üç temel sahadan genişçe söz etmek istiyoruz:

DA'VET ve TEBLİĞ: Terim olarak, ma'ruf ve münker görevi, çoğu kez da'vet ve tebliğ ile ilişkili olmadığı, ancak idare ve otoriteye muhtaç bir çalışma olduğu sanılır. Oysa geçmiş bölümlerde açıkladığımız gibi bu kavramlarla ilgili böyle bir şüpheye düşmenin yersiz olduğu görülecektir. Kapsam ve sahası itibariyle de bu böyledir. Kaldı ki ilim otoritelerinden naklettığımız görüşler böyle bir şüpheye de yer bırakmamaktadır. Çünkü dine davet ve onu tebliğ etmek, ma'ruf ve münker çalışmalarından biridir. Esâsen "*ma'ruf ve münker bu kanalla yapılır*" dense daha doğru olur.

Bu görüşümüzü te'yid edecek başka açıklamalar arz edelim:

İbn-i Cerir et-Taberî'ye göre, Kur'an-ı Kerimin'in "*en hayırlı ümmet*" diye vasıflandığı ümmet, ma'ruf ve münker görevini yürüten ümmet olarak anlaşılmıştır. Çünkü "*ma'ruf'u emredersiniz*," ifadesi Allah'a ve peygamberine iman eder ve onun getirdiği şeriatıyla hükmetmeyi emredersiniz." demektir. "*Münkerden nehyedersiniz*," yani Allah'a şirk koşturma-

tan, peygamberi ve onun tebliğ ettiği şeriatını yalanlamaktan ve her çeşit şirk düzenlerine tabi olmaktan insanları men'edersiniz" demektir."⁽¹⁴⁶⁾

MELÂCİYYUN şöyle der:

"*Ma'rufu emredersiniz*" yani Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Kur'an-ı Kerim'e iman etmeyi veya Allah'a ve onun tüm kanunlarına itaat etmeyi emredersiniz, "*Münkeri nehyedersiniz*" yani inkarcılıktan, tüm isyan ve gûnahlardan insanları men'edersiniz.⁽¹⁴⁷⁾

İmam eş-Şevkanî: "*Sizden, hayra da'vet eden, ma'rufu emredip münkerden uzaklaştırmaya çalışan bir ümmet "cemaat" olsun, âyetini tefsir ederken şöyle der:*

"*Dehhak'tan gelen rivâyete göre; "ma'rufu emrederler, yâni Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne iman etmeyi, Allah yolunda harcamayı ve Allah'a her hâl-ü kârda itaatı emrederler, şirk ve kâfirlikten men'ederler.*"⁽¹⁴⁸⁾

İslam alimlerine göre ma'ruf ve münker çalışmasının diğer bir yolu da şudur:

1- İnsanları Allah'a, Rasûlüne ve kitabına da'vet etmek (yani bir da'vet müessesesi kurmak).

2- Şirk, küfür ve peygamberliği inkâr edip onun lüzumsuzluğunu savunanlara karşı kesin tavır takınıp onlarla savaşmak ve bu savaşın farz olduğuna inanıp süresiz cihad yapmak.

Tâbiînin büyüklerinden olan Ebu'l-Âliye şöyle buyurur: "*Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de zikrettiği "ma'rufu emretmek"ten murad; insanlığı şirkten kurtarıp islâm'a kazandırmak, "Münkeri nehiy" ise putlara, putçuluğa ve şeytanlara boyun eğip kul olmaktan insanlığı uzaklaştırmak'tır.*"⁽¹⁴⁹⁾

PEYGAMBER'İN (S.A.V) "MA'RUFU EMR-MÜNKERİ NEHİY GÖREVİNE MEKKE'DE BAŞLAMASI

Şu hususu anlamak, ilk plânda sanırım en sıhhatli ve en güzel bir

(146) el-Câmi-ul Beyân fi-Tefsir-il Kur'an: 4/28.

(147) ek-Tefsir-ul Ahmedîyye: 124.

(148) Feth-ul Kadir: 1/364.

(149) Câmi-ul Beyân fi-Tefsir-il Kur'an: 10/109.

tesbit olacaktır: “Acaba ma’ruf ve münker çalışması, yalnız, devleti ilgilendiren siyasi bir kadro çalışması mı, yoksa sadece bir da’vet işi mi?

Şimdi bu soruya cevap olmak üzere, yüce peygamberimizin tatbikatlarından bazı örnekler verelim:

Acaba Allah’ın Rasûlü, ma’ruf ve münker çalışmasını, devlet olduktan ve hükümet kurduktan sonra mı, yoksa bundan önce mi başlattı? Şüphe yoktur ki Nebî (s.a.v.) bizim için örnek ve önder bir şahsiyettir. İslâmî çalışmalarımızda takib edeceğimiz yol, onu adım adım ve safha safha takip etmek olacaktır.

Şimdi sorumuza cevap olmak üzere, “ma’rufu emretme” ile ilgili olarak Rasûlullah’ın (s.a.v.) tatbikatını bize bildiren ve A’raf sûresinde geçen âyete değinelim. Çünkü A’raf sûresi Mekki bir süredir. Ma’rufu emretme çalışması da gayr-i islami bir toplumda yani Dâr-ül küfür olan Mekke’de başlatılmış ve ilk defa burada tatbikata konulmuştur. Allah Rasûlü Mekke’de kaldığı sürece Allah’ın dinine da’vet etti. Ma’ruf ve münker görevini yaparken devlet ve otorite halinde değildi. Böyle bir ortamda bu görevi yürütmek, ma’rufun emredilmesi için yalnız başına da’vet ve tebliğin yeterli olduğu anlamını taşımaz. Yani ma’ruf ve münker görevi yalnız tebliğ ile ifâ edilebileceği şeklinde anlaşılmamalıdır. Mekke’de, ma’rufun böyle bir süreç içerisinde yapıldığını ve emredildiğini söylemek, belki bu görevin ilk defa da’vet ve tebliğ ile başladığını ifâde eder. Sonra bunu siyasi merhâle takip eder. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“(Habibim) sen (güçlüğü değil) kolaylığı (sağlayan yolu) tut. İyiliği emret (yani urfu) cahillerden yüz çevir.”⁽¹⁵⁰⁾

Âyet-i kerimede geçen “urf” kelimesi “ma’ruf” anlamında kullanılmıştır. Ma’ruf ise —yukarıda geçtiği gibi— bütünüyle Allah’ın dini ve şeriatı demektir. Allah’ın Rasûlü, tabiatında ve yapısında İslâm’ın tevhidi dünya görüşüne zıd müşrik bir toplumda bu görevi üstlendi. Tevhid’e çağrı böyle bir toplumda başlatılınca küfrün topyekün muhalefetiyle karşılaştı Allah Rasûlü. Bu Mekke’de hak ve batinın ilk kavgası idi, İslâm’ın dünyaya mesajını sunarken, her çeşit hakaret, acı söz, yüzünden ve arkasın-

(150) El-A’raf: 199. “Urf ve ma’ruf şeriatın ve aklın beğendiği şeydir. Zıddı münkerdir.” (Çeviren).

dan çekistirme... büyük bir saldırı... Çekişmeler, taarruzlar peşi peşine takibetti. Tehdîd edegeldikleri ezalar ve işkenceler safha safha, ama sistemli bir şekilde devam etti. Acımasızca tüm fırsatlar değerlendirildi. (Aslında muhalefetsiz bir İslâm da düşünülemezdi. Gayr-i İslâmî bir toplumda yaşayan müslümanlar, asr-ı saadetin bu mantığıyla hareket etmedikleri sürece, aslına uygun bir İslâmî hayat sunmuş olamazlar. Zira muhalefetsiz bir İslâm olamaz. Şayet varsa böyle bir anlayış, onun ezeli düşmanları tarafından aşılınmış ve kendilerine zarar vermeyecek şekilde verilen bir anlayıştır. Küfre zarar vermeyen, tâğut'u reddetip ona dayalı her türlü akımı tehlike kabul etmeyen bir anlayış İslâmî olamaz.)

İşte İslâm'a muhalif olan böyle bir toplumda ma'rufu emretmek ve Allah'ın dinine da'vet etmek... Yaşanılan zaman ve mekân, da'vet fırsatı tanımazken bu da'veti kesintisiz sürdürmek... Bütün bu safhalarda sabredip sebât göstermek... Evet bütün bunlar, da'vetin, dinin yalnız bir kaç cephesiyle değil, aksine dinin tüm kurumlarıyla ilgili olduğunu göstermektedir. Binâenaleyh da'veti, dînî tatbikattan ayırmamız ve ayrı düşünmemiz mümkün değildir.

İmam İbn-i Cerir et-Taberî şöyle buyurur:

"Allah Teâlâ insanları urf'e da'vet etme görevini peygamberine vermiştir. Arap dilinde "urf" maruf demektir. Münasebetlerini kesen kimseye sıla-ı rahm yapmak, iyilikten mahrum bırakanlara iyilik etmek ve zulmedenleri affetmek ma'rufur. Emrettiği her iyi amel, veya da'vet ettiği her iyi iş de urf'dür. Allah Teâlâ böyle kimseye, ma'rufı tamamen uzak bir anlam tahsis etmedi. Bu konuda söylenecek tek şey; ma'ruf olan her şeyi Peygamber'in (s.a.v.) tebliğ etmesini emrettiğidir."⁽¹⁵¹⁾

Hâzin ve el-Begavî, "Urf'u emretme" kavramını daha öz olarak açıkladılar. Fakat bununla beraber "Allah'ın peygamberine gönderdiği dinin tamamını tebliğ etme" şeklinde de tasrih ettiler.

el-Hâzin şöyle dedi: *"urf'u emret"* yani Allah'ın sana vahyettiği her şeyi emret, Allah'tan gelen vahyi vasıtasıyla bütün bunları anlatın ki bu da kanun koyucu olan Allah Teâlâ'nın emrettiklerinin tümüdür."⁽¹⁵²⁾

(151) Câmi-ul-beyân fi-Tefsir-il Kur'an: 9/98.

(152) Lübbât-ut-te'vîl Ala Maan-it tenzil: 2/27.

El-Begavî'nin lafzı da şöyledir:

"Urf'u emret" yani ma'rufu emret. Ma'ruf ise şeriatın bildirip emrettiği her şeydir."⁽¹⁵³⁾

Allâme Âlûsî şöyle buyurur:

"Ata; 'urf'"dan kasdedilen anlam "lâ ilâhe illallah" kelimesidir. Fakat 'bu herhangi bir sebebe dayanmayan bir tahsisdir,'"⁽¹⁵⁴⁾ der.

MA'RUF'U EMRETMEK, DOLAYISIYLA MÜNKERİ NEHYETMEK DEMEKTİR

Yukarıda arzettiğimiz âyet, kısaca ma'rufu emretmekle yetindi. Nitekim bazı hadis-i şerifler de ma'rufu zikretmeksizin sadece münkeri nahyetmeden bahseder. Bu tür bir lâfız, bir inceliği ifâde etmek içindir. Biri zikredilince, diğer hüküm kapsam dışında kalmaz. Çünkü bir ma'rufu emretmek, onun karşılığında bir münkeri kaldırmayı gerektirir.

El-Alkamî şöyle der:

"Bir şeyi emretmek, onun zıddını nehyetmektir."⁽¹⁵⁵⁾

Nebî (s.a.v.) bazı hadis-i şeriflerinde görüldüğü gibi, bir münkeri ortadan kaldırmayı emrederken, bir ma'rufu yerleştirmeye de işâret buyurmuşlardır. Molla Aliyyü'l-Kârî bunun illetini şöyle açıklar: *"Bir münkeri nehyetmek, yerine bir ma'rufu koymak demektir. Çünkü bu bir mantık kaidesidir: 'Bir şeyi yasaklamak, arzu edileni emretmek ve onun yapılmasını arzulamak anlamına gelir.'"*⁽¹⁵⁶⁾

RASÛLÛLLAH (S.A.V) MA'RUF VE MÜNKER GÖREVİNİ BİRLİKTE YÜRÜTTÜ

Konudan sarf-ı nazar ederek, A'raf sûresinde geçen bir âyette, bu iki görevin nasıl birlikte ifâ edildiğini görelim:

(153) Medâli-ut-Tenzil Ala hâmiş-il-Hâzın: 2/270.

(154) Rûh-ul Maânî: 9/147.

(155) el-İkhlâ' ala Medârik-it Tenzil: 4/189.

(156) el-Mûbin-ul Mûin li Fehmi Erbâîn.

“(Onlar) nezdlerindeki Tevrat ve İncil’de (ismini ve sıfatını) yazılı bulacakları ümmî nebî olan resûle tâbî olanlardır. O, kendilerine ma’rufu emrediyor, onları münkerden nehyediyor, onlara (nefislerine haram kıldıkları) temiz şeyleri helâl, (helâl kıldıkları) murdar şeyleri de (kan, domuz eti, faiz ve rüşvet) üzerlerine haram kılıyor. Onların ağır yüklerini, sırtlarında olan zincirleri indiriyor o (yani çetin teklifleri). İşte ona iman edenler, onu ta’zim edenler, ona yardım edenler ve onunla (onun nübüvvetiyle) birlikte indirilen nûr’a (nübüvvet nûruna ve Kur’ana) tâbî olanlar; onlar selâmete erenlerin tâ kendileridir.”⁽¹⁵⁷⁾

Bu âyet-i kerime Rasûlullah’ı (s.a.v.) üç göreviyle tanıttı:

- 1- Ma’rufu emredip münkerden nehyetmesi.
- 2- Temiz ve güzel şeyleri helâl, pis ve murdar şeyleri haram kılması,
- 3- Ağır şeyleri ve sırtlarında taşınan zincirleri (ki bunlar ağır ve çetin tekliflerdir) kaldırması.

Görülüyor ki âyette geçen 2. ve 3. sıfatlar, birinci sıfat olan “ma’ruf ve münker” görevinin bir açıklamasıdır. Çünkü güzel ve temiz şeyleri helâl kılmak, ma’ruf cinsinden, kötü ve murdar şeyleri haram kılmak, münker cinsinden bir çalışma ve görevdir. Biri ma’ruf görevi, diğeri münker görevinin gereğidir. Ve her iki görev birlikte yapılmaktadır. Binaenaleyh ma’rufu emredip münkeri nehyetmeyi gerektiren ve bu görevin sonucu olan bu gibi emir ve yasaklar; insanın kendi adına uydurduğu ve ortaya kanun diye koyduğu ideolojik bid’atlar, modern hurafe ve gelenekleri terketmeye zorlar. Tevhidî çizgide ve Allah inancı dışındaki her türlü şirki ve put perest düşüncelere mahkum olup onlara ibâdet ve saygı beslemekten insanı kurtarır. Gerçek hürriyetin Allah’a kul ve köle olmak olduğunu öğretir.

İmam İbn-i Teymiyye der ki: “Allah Teâlâ, Nebisi Muhammed’in (s.a.v.) diliyle her çeşit ma’rufu emretti’ ve her çeşit münkeri de yasakladı. Her temizi helâl her kötüyü haram kıldı. Böylece ma’ruf ve münker görevini farz kılmakla, her iyi şeyi helâl, her kötü şeyi haram kılan Allah’ın son dininin kitabı tamamlanmış oldu. Nasıl ki temiz şeyleri helâl kılmak, ma’rufu emretme hududları içerisine giriyorsa, kötü şeyleri haram kılmak da münkeri nehyetme sahasına girmektedir. Çünkü temiz ve güzel şeyleri

helâl kılmak, Allah Teâlâ'nın helâl kıldıklarıdır, haram saydıkları da Allah Teâlâ'nın yasakladıkları şeylerdendir. Evet, gerek ma'ruf gerekse münker kabul edilen esaslar, ma'rufun genel esprisi içinde bulunan güzel ahlâk ve davranışın kâmil anlamda uygulayıcısı Allah Rasûlü'nün tatbik ettiği yöntemle ancak anlaşılır.”⁽¹⁵⁸⁾

ALLAH RASÛLÜ (S.A.V.) MA'RUF VE MÜNKER GÖREVİNİ BELLİ BİR CEMAATA TAHSİS ETMEMİŞTİR

Ma'rufu emredip münkeri nehyeden âyetin siyâkı⁽¹⁵⁹⁾ Resûlullah'ın (s.a.v.), bu görevi İsrailoğulları arasında da üstlendiğine işâret etmektedir. Fakat açıktır ki bu, Rasûlullah (s.a.v.) onların dışında kalanlara iyiliği (ma'rufu) emredip münkerden uzaklaştırmağa çalışmadığına veya sahası olmadığına delâlet etmez. İster Yahudî ve Hıristiyan olsun, ister müşrik ve münâfık olsun, her kesimi İslâma da'vet ettiği, ma'ruf ve münker görevini her sınıf insan arasında yürüttüğü muhakkaktır. Hatta ashabının eğitim ve öğretimine yardımcı olması, doğru ve sahih amelle yöneltmesi, onlara Allah'ın âyetlerini hatırlatması, güzel ahlâk ve terbiye ile yetişmelerine özen göstermesi... Evet tüm bu gibi vasıflarla —daha önce arzedildiği gibi— *“İnsan unsurunu oluşturmak, ma'rufu emr-münkeri nehiy”* görevinin gereğidir. Bu çalışma, da'vetin başından sonuna dek devam eder. Da'vetçi, damarlarından akan kan'a aldırmadan, ruhunu bu yolda teslim edinceye kadar çalışmasını sürdürür. Bu nedenle müfessirler, ma'ruf ve münker çalışmasını sadece âyette geçen Yahudilere tahsis etmedi. Aksine her kesimde dallanan ve etkinliğini hissettiren bir çalışma olarak nitelediler.

Hafız İbn-i Kesîr buna şu açıklamayı ilâve etti: *“O, kendilerine iyiliği emrediyor ve onları kötülükten menediyor.”* Bu, Allah Rasûlünün önceki kitaplarda geçen vasfı olmakla beraber, yaşadığı asırda da aynı görevi yürütmeye ve aynı vasfı taşımaya engel değildir. Çünkü o, her zaman ve mekânda, her türlü zor şartlara rağmen hayrî (İslâm'ı) emrediyor, şerden uzaklaştırmağa çalışıyordu. Bundan daha önemlisi, hiçbir ortağı olmayan ve eşsiz olan tek Allah'a ibâdeti emrediyor, onun dışındaki her türlü tâğûta kulluk etmeyi yasaklıyordu. Bu hükümler, kendinden önceki bütün peygamberlere de bildirilmişti.”⁽¹⁶⁰⁾

(158) Mecmuatur-Resâil libni Teymiyye (El-hisbe fil İslâm sh. 64).

(159) El A'raf: 158 (...Allah'ın size, hepinize gönderdiği peygamberine...)

(160) Tefsir-u İbni Kesîr: 2/253-254.

İmam el-Bağavî şöyle buyurur:

“O kendilerine ma’rufu emrediyor” yani iman etmeyi ve Allah’a teslimiyeti emrediyor. “Onları münkerden nehyediyor” yani Allah’a, yönetime ve teşriinde ortak olmayı yasaklıyor. Ma’ruf; şeriat ve sünnettir. Yani “Allah Rasûlü’nün, İslâm’ı anlama ve yaşamasıdır” Münker ise şeriat ve sünnetçe onaylanmayan herşeydir. Ata şöyle der: “Onlara ma’rufu emrediyor” Yani her türlü İslâm dışı hayat telâkkîlerini reddedip (insanları islâm ile vasıtasız olarak karşı karşıya getirmeyi) güzel ahlâkı ve yakınları ziyaret etmeyi emrediyor. “Onları kötülükten (münkerden) men’ ediyor.” Yani putların hükümranlığını ve putçuluğun hayata hükmetmesini ve akrabayı ziyâret etmeyi engellemekten men’ ediyor.”⁽¹⁶¹⁾

Eş-Şeyh İsmail el-Hakkı hazretleri şöyle der: “O, kendilerine ma’rufu emrediyor.” Yani Allah Teâlâ’nın her sahada tek hâkim kabul edilmesini ve islâmî ilkelerle uyulmasını emrediyor. “Onları münkerden nehyediyor” Yani şeriatçe ve sünnetçe tanınmayan ve bilinmeyen her söz ve amelden nehyediyor.”⁽¹⁶²⁾

İmam İbn-i Cerir et-Taberî âyetteki “ma’ruf ve münker” kavramlarını şöyle yorumluyor: “Bu ümmî Nebî kendi tâbîlerine ma’rufu emrediyor ki bu, Allah’a ve onun nizamına iman, emir ve nehiy konusundaki ölçülerine itaat zorunluluğudur. İşte bu, onun insanlara emrettiği ma’ruf-tur. Onları münkerden nehyediyor. Çünkü nehyettiği şey, Allah’a yönetim hakkı hususunda yasakladığı ortaklıktır. Allah’ın yasakladıklarından yasaklamaktır.”⁽¹⁶³⁾

İmam Râzî, bu iki kavram için geniş bir yorum getirmiş ve lâayık olduğu mekâna oturtmuştur: “Ma’ruf ve münker çalışmasının genel anlamı ve ana hatlarıyla, Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) şu essiz sözlerinde ifade edilmiştir: “Allah’ın (c.c.) emrine (her sahayı kuşatan hükümüne) boyun eğip onu her türlü hüküm ve yasakların üstünde tutmak, saygı ve ta’zim göstermek ve Allah’ın mahlûkatına şefkat ve merhamet etmek.” Bu, şu demektir:

“Şüphesiz ki varlık; ya zâtının varlığıyla vâcip veya zâtının varlı-

(161) Meâlimu-at-Tenzil: 2/245

(162) Rûhü-l Beyân: 1/270

(163) Câmiu-l Beyân: 9/53

ğıyla mümkündür. Varlığı zâtıyla vâcip olan Allah'tır. Onun emir ve direktiflerini her çeşit emir ve buyruğun üstünde tutmak, izzet ve galibiyetinin kapısı önünde açık bir tavırla boyun eğip, her türlü ahval içinde yalnız ondan korkmak, onun en kâmil sıfatlarla vasıflandığını itiraf etmek gibi daha şerefli bir mertebenin olmadığını bütün varlığıyla kabullenmek. O, bütün noksanlıklardan ve her türlü âfetten uzaktır. Onun varlığında ilişkiler yoktur. Hükümünde benzeri ve ortağı da yoktur."

Zatıyla mümkün olan varlığına gelince; eğer o yaşamıyorsa, canlı değilse, diri değilse, kendisine diriliği ve iyiliği ulaştıracak ve onu diriltecek hiç bir vasıta yoktur. Çünkü faydalanmak; hayatta olmak ve diri olma şartına bağlıdır. Bununla beraber, Allah'ın yaratıcı olması açısından bütün mahlûkâta ta'zim gözüyle bakmak ve onun eşsiz sanâtını her türlü sanâtın fevkinde görmek gerekir. Yaratılanlardan bir zerre olması nedeniyle, onu her türlü noksanlıktan uzak kabul edip inanmak, tek hâkim oluşuna açık bir delil kabul edip, yine zerreyi var edemeyene kıyas etmeyip ona ta'zim göstermek vâciptir. Eğer yaratık hayvan cinsinden biri ise insan gücünün yettiği son sınıra kadar onun, Allah'ın eşsiz sanat eseri olduğunu kabullenmek ve her türlü saygının üstünde saygı göstermek yine vâciptir. Hadisin ortaya koyduğu saha geniş ve hududsuzdur. Bu cümleden olmak üzere, anne-babaya saygı, yakınları ziyaret ve ma'rufu emretmek Allah'a saygıdır.

İşte bütün bu ve benzeri daha nice sayısız görevleri, Allah Resûlü (s.a.v.): *"Allah'ın emrine ta'zim ve yaratıklarına şefkat"* sözüyle formüleştirdi. Bu söz *"Ma'rufu emretme"* kavramını bütün yönleriyle toplayıcı bir ifâdedir.

"O, onları münkerden nehyediyor" Evet bu ifadeden maksat ve amaç; Allah'ın hâkimiyetine gölge düşüren ve insan yönetimini dokunulmaz diye sembolleştiren putçuluk anlayışına ve onun sonucu demek olan her türlü İslâm dışı zıtlık ve noksanlıklarla dolu olan hayat anlayışını reddetmekten, ilimsiz olarak Allah'ın zat ve sıfatları hususunda konuşmaktan, Allah'ın (c.c) bütün peygamberlere gönderip ve vahiy devletinin anayasaları olan kitapları reddedip inkâr etmekten, yakınları ziyâreti terkedip anne-babaya itaatsizlik yapmaktan sakındırmaktır."⁽¹⁶⁴⁾

Sözlerini ve görüşlerini naklettiğimiz İslam ulemasının vardığı sonuç şudur: *"Hiç şüphe yoktur ki Rasûlullah (s.a.v.) insanları, bu hudutsuz kâinat hakkında düşünmeye, onun yaratıcı ve yöneticisini tanımaya da'vet etti. Onlara Allah hakkında sağlam bir tasavvur ve tefekkür metodu verdi. Güzel ahlâk ve yaşayışı öğretti. Allah'ın dinine inananlara, ona ibâdet etmeyi ve şeriatına uymalarını emretti. Kendini de rûhen her çeşit sıkıntıdan arındırmaya ve hayatını ıslah etmeye önem verdi."*

İşte bu, Allah Teâlâ'nın övüp önem verdiği bir çalışmadır ki Kur'an-ı Kerim'in *"ma'rufu emr-münkeri nehiy"* diye ifade ettiği *"da'vet ve eğitim"* safhasıdır.

MA'RUF'U EMRETMEK, MÜNKERDEN NEHYETMEK VE İNZAR

"Allah'ın azabıyla uyarıp korkutmanın mânâ ve hikmeti"

Şu anda *"eğitim"* konusundaki açıklamamızı burada kesiyor, Allah'ın dininin en sıhhatli bir metodla insanlığa nasıl arzedeceği, ma'ruf ve münker çalışmasının nasıl yapılacağı ve bu yolla dine davet etmenin nasıl olacağı hususunu açıklamak istiyoruz. Aslında bunu *"tevhîde davet"* diye de adlandırabiliriz. Çünkü bu yol, şirk ve şirk üzerinde kurulan her çeşit hayat nizâmını reddeder. Tevhîdî da'vetin üzerinde kurulduğu formül şudur: *"Kendisinden başka hiç bir kanun koyucusunun bulunmadığı ancak tek Allah vardır. Önünde boyun eğilinen yegâne mutlak hâkim O'dur. Onun dışındakiler sahtedir, uydurmadır. (Onların reddi müslümanlar üzerine vâciptir) O'na ibâdet edip, onun hükümrânlığı karşısında dikilen müstekbirler dünya ve âhirette hüsrân içindedirler, onların hiçbir nasibi yoktur. (Allah'ın sâlih kulları yer-yüzünün haklı sahipleri, yöneticileri ve hâkimleri olmaları farz olduğundan, onlara hayat hakkı yoktur. Onun için hakkın ve bâtılın mücâdelesini kıyamete dek devam eder.)"*

Kur'an-ı Kerim, da'vetle ilgili bu önemli görevi, *"korkutma ve müjdeleme"*, *"tebliğ etme ve hatırlatma"* diye adlandırdı. Oysa tebliğ ve davet açısından bu kavramlarla, *"ma'rufu emr-münkeri nehy"* kavramları arasında herhangi bir fark yoktur.

Kur'an-ı Kerim'in peygamberlerin da'vetleriyle ilgili olarak çokca bahsettiği bir terim de inzardır. Hatta Kur'an'da Peygamber (s.a.v.) hakkında: *"nezîr"* (Korkutucu) veya *"Nezîrun Mubîn"* (Apaçık bir korkutucu) diye çokca kullanılan bir terim olarak görüyoruz.

Allah Teâlâ ikinci veya üçüncü kez vahyi bu terimlerle göndermiştir. *"Ey bürünüp sarınan (Habîbim) kalk, artık (kâfirleri azab ile) korkut."*⁽¹⁶⁵⁾

"...Sen (Habîbim) ancak bir münzirsin (eğri yolun sonunu insanlara haber verensin) her kavmin de bir hidâyet rehberisin."⁽¹⁶⁶⁾

Aslında *"inzar"* terimi, kâinatın yöneticisine karşı haddi aşmaktan ve isyânın kötü sonuçlarından tüm insanlığı sakındırmaktır. Fakat inzarla emredilmenin, yalnız bu zorlayıcı emirle ifâ edileceği anlamı çıkmaz. Çünkü bu kavramın kapsadığı alan bundan daha geniştir. Öyle ki Allah Teâlâ insanları, doğruya ve hakka yöneltmek için tüm peygamberleri bu mühim vazife ile görevlendirmiştir. Şâyet gönderildikleri ümmet içerisinde bu görevlerini ifâ etmezler de hakka dönülüp vahiy yasasına göre hayat şekillenmezse, Allah'ın azabı, her çeşidiyle o ümmeti ablukaya alır ve mukaddes cezaya çarptırılır.

O halde *"inzar"* kavramı için arzedilen bu tanıımı düşünmek ve İmam İbn-i Teymiyye'nin bu terime getirdiği yorum ışığında, *"ma'ruf ve münker"* kavramlarıyla *"inzar"* terimi arasındaki manevî bağı ve ilişkiyi anlamak gerekir. İbn-i Teymiyye der ki:

"İnzar kavramının rûhu ve özü, ma'rufu emredip münkeri nehyetmektir."⁽¹⁶⁷⁾

Bu tanımdan anlaşılıyor ki ma'rufun her çeşidini emretmek, münkerin her türlüşünü yasaklamak, tamamen *"inzar"* gibi da'vetle ilgili geniş kapsamlı bir kavramdır.

MÜ'MİNLERİN, MA'RUFU EMREDİP MÜNKERİ YASAKLAMA YOLUYLA DİNE DA'VET ETME ÇALIŞMALARI

Allah'ın dinine inanmayanları, dine da'vet etme çalışması, gerçek anlamda hedef ve amacına ulaşması uzak bir ihtimaldir. Fakat dine inananlara gelince; eğer aralarında bir zaaf, bir kusur ve inançsızlıktan doğan bir gevşeklik varsa, evvelâ ıslah ve eğitime ihtiyaç var demektir. Yok eğer inandıklarını iddia etmelerine rağmen, bu toplumda dine karşı olumsuz

(165) el-Müddesir: 1-2

(166) er-Ra'd: 7

(167) el-Hisbe fil İslâm: 71

tavır takınan bir kesim veya fert, Allah'ın ceza hududlarını çiğniyor, yahut dinin temel esasları ve aslı görüşleri konusunda bir şüphede iseler, bu cemaat ve fert de da'vet çalışması sahasına girer ve da'vete muhâtab olurlar. İslâmî her toplumda böyle bir sınıfın bulunması, İslâm da'vetine muhâtab olmadığı veya olamayacağı söylenemez. Çünkü dine inandığını söylemesine rağmen, onu inkâr edenlere cürümde iştirak ederek ortak olmuştur.

20. Asır müslümanlarının sığındıkları, daha doğrusu sığınmak zorunda bırakıldıkları tâğûtî güçlere rağmen, İslâmî ıslah ve eğitime muhtaç oluşlarıyla birlikte, da'vet ve tebliğe ne kadar muhtaç olduklarını da görürsünüz. Çünkü bu ümmet bugün fiilen iki kısma ayrılmıştır.

Birinci Kısım Ümmetin çoğunluğunu teşkil eder. Bu kısım, Allah'a, peygambere ve âhiret gününe inanır. Kur'an ve sünneti hayatının anayasası ve çalışmasının programı olarak görür. Fakat fikrî ve amelî sahada istikrarsız ve tutarsız bir zeminde seyretmektedir. Böyle bir kesimin dine inması için da'vete gerek yoktur. Ancak fikrî ve amelî planda ıslaha muhtaçtır.

İkinci Kısım: Bu kesim Allah'ın dinine inanmaktan tamamen kopmamıştır. Fakat bu toplumdan biri ortaya çıkar da iman esaslarını hakim kılmak için teşebbüs etse, kararsızlık içine düşer, zihin ve kalplerinde depresyonlara mâruz kalır. Böyle olunca da bunları topluma bağlamada ve toplumun bir organı olmada kitap ve sünnetin bir etkinliği olmaz. Ümmetin bir kesimini, sosyal bağlar, toplumsal gruplar arasındaki yaşayış ve ilişkilerin tabîî sonuçları olan ırkî yakınlıkların hâkim olduğu birtakım grupları oluşturur. Çoğu kez bu ilişki ve bağlar olmazsa, ümmet ve din ile hiç bir bağları kalmaz. Bundan daha kötüsü de bu ümmetin bazı kimseleri, dine muhalif görünmemelerine rağmen, fakat din ve din kurumlarıyla alay etmede herhangi bir sakınca da görmezler. Bu konularda tereddüt etmedikleri gibi, herhangi bir utanma duygusu da kendilerini bu cürümlerinden men'etmez. Ne hukuka riâyet ederler, ne de saygı gösterirler. Gayr-i müslim ümmetin dışındakilerin muhtaç olduğu gibi, bu kesimin de her şeye rağmen dine da'vet edilmeleri gerekir.

Kur'an-ı Kerim nâzil olduğunda, ehl-i kitabın (Yahudî ve Hıristiyanların) maruz kaldığı fikrî ve amelî fesat, günümüz İslam ümmetinin mübtelâ olduğu fesattan daha korkunç idi. O günkü ehl-i kitap, Allah'ın dininden ayrıldı ve dine karşı ayak diretti. Halbu ki Allah'ın son peygambere Hz. Muhammed (s.a.v.) gönderildikten sonra; şâyet onun risâletine

inanıp ümmetine iştirak etselerdi —geçmişlerine bakılmaksızın— gerçek kurtuluşa ereceklerdi. Çünkü onun gönderilmesiyle, bütün geçmiş şeriatler hükmen tatbikattan kaldırılmış oldu. Bu durum karşısında ehl-i kitabın yapacağı tek şey; İslâm şeriatına ebediyyen boyun eğmek olacaktı. Zaten Hz. Muhammed'e (s.a.v.) tâbî olmalarını açıkça emreden ve dinlerinin temellerini oluşturan sahifeler, bu sahifeler idi. Fakat heyhât ki, nefisleri kendilerini aldattı. Nebî'ye (s.a.v.) karşı kin ve düşmanlıklarını gizlediler. O'nun risâletine iman etmekten korktuklarından dolayı, mukaddes kitaplarında, Allah Rasûlü ile ilgili haberleri değiştirerek, en büyük bir cinâyet örneğini sergilediler. Bununla beraber Allâh'ın dînine tâbî olmak ve onun sancağını (inanıp yaşamamalarına rağmen) taşıdıklarından dolayı da övünüp durdular. Hakikatte onlar dinden çıkıp tamamen din ile olan ilişkilerini koparmışlardı. Ancak içlerinden az bir kısmı inançlarında sebât edip onların sapıklıklarına katılmadı. Bu tâife, yalnız hak üzere kalmakla yetinmeyip, başkalarını da ıslaha çalıştı. Peygambere karşı beliren menfî hareket ve davranışları da engelledi ve imansız kesimi iman etmeye da'vet etti. Kur'an-ı Kerim, onların yaptıkları bu ıslah hareketlerini ve da'vetle ilgili çalışmalarını şöyle övdü:

"Hepsi bir değildirlər. Kitap ehli içinde ayakta dikilen (istikamet sahibi olan) bir ümmet (cemaat) vardı ki gecenin saatlerinde onlar secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okurlar. Allah'a ve ahiret gününe inanırlar, ma'rufu emrederler, münkerden vazgeçirmeye çalışırlar, hayır işlerinde de birbirleriyle yarış yaparlar. İşte onlar salih kimselerdendirler."⁽¹⁶⁸⁾

Âyetin parmak bastığı gibi, ma'rufu emretmek, münkeri nehyetmek, da'vet çalışması ile ilgili bir konudur. Bu çalışmanın kâfirler arasında yürütülebileceği gibi mü'minler arasında da yapılacağı âyetten delâlet yoluyla anlaşılmaktadır.

Ehl-i kitap arasında zikredilen bu mü'min cemaatin, yalnız ehl-i kitap mü'minleri olduğu anlaşılmaz. Zira *"sebebin hususî olması, hükmün umumî olmasına engel değildir."* kaidesi meşhurdur. Âyette adı geçen topluluğun, yaşadıkları kavimleri dışında herhangi bir kimseyi Allah'a ve peygamberine iman etmeye çağırıyorlardı. Öyle ise bu mü'minlerden murat; yaşadıkları toplumları içersinde da'vet görevini ifâ eden her asır-

daki toplumun inançlı yönetici ve da'vetçi kadroları'dır. Bu nedenle müfessirler onların bu çalışmalarını her asra teşmil ederek, herhangi bir zorlamaya girmeksizin, âyetin anlatmak istediğinin; bu da'vetçi kadro olduğu görüşünde ittifak etmişlerdir.

İmam ibn-i Cerir et-Taberî, Âl-i İmran sûresinde geçen "ma'rufu emrederler, münkeri nehyederler" âyetin açıklarken şöyle der: "Onlar Allah ve Rasûlü'ne iman etmeyi, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) getirdiklerini kayıtsız ve şartsız tasdik etmeleri için insanları da'vet edip hakka yönelmelerini emrederler. "Münkeri nehyederler" yani, Allah'ı inkâr etmekten, Muhammed'i (s.a.v.) ve Allah tarafından kendilerine inen yasaları yalanlayıp reddetmekten insanları men' ederler."⁽¹⁶⁹⁾

Müfessir el-Cessas şöyle der:

"Bu, ehl-i kitaptan iman edenlerin sıfatıdır. Çünkü onlar Allah ve peygamberine iman ettiler. Hz. Muhammed'i (s.a.v.) tasdik etmeye insanları davet ettiler ve ona muhalif olanların çalışmalarını engelleyip yasakladılar. Böylelikle Allah Teâlâ'nın "siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz (inançlı ve da'vetçi bir yönetici kadrosusunuz)"⁽¹⁷⁰⁾ diye vasfettiği insanlar ve cemaatler oldular.

MA'RUFU EMRETMEK, MÜNKERİ NEHYETMEYE ÇALIŞMAK, İLMÎ BİR ÇALIŞMADIR

İslâm'a da'vet etme görevi, sıradan bir çalışma değildir. Bazen va'z, nasihat, hatırlatma ve uyarma şeklinde bir takım yollarla da'vet yapılırsa da, bazen de özel ilmi bir çalışma isteyen yolla da'vet zorunluluğu ortaya çıkar. Delil ve ispat gereken ortamlara ihtiyaç duyar. Böyle durumlarda delil getirerek ilmi bir yöntemle dine da'vet ve hizmet, ma'rufu emr, münkeri nehy çeşitlerinden biri olarak karşımıza çıkmış olur. Demek oluyor ki: "İslâm'a hizmet yolları çok çeşitlidir. Hedef İslâm'ı hâkim kılmak olunca yöntemin değişik oluşu, İslâmî çizginin dışına çıkmış olmaz."

Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) maruf ve münker görevini Mekke'de üstlendiğini daha önce zikretmiştik. Mekke dönemi, dinin, insanın şirk anlayışıyla kıyasıya savaştığı dönemdir. Kuvvetli delillere dayanılarak din arzedi-

(169) Câmi-ul-Beyan fi-Tefsir-il Kur'an: 4/35.

(170) Cessas-Ahkâm-u'l-Kur'an: 2/42.

liyordu. (Buna i'tikad savaşı demek daha doğru olur.) Demek oluyor ki Allah Rasûlü, sadece dine inanmayı tavsiye etmekle yetinmiyor, arzettiği yeni dinin hak olduğuna dair deliller ileri sürdüğü gibi, inkârcıların yönelttiği sorulara cevaplar vermeyi de ihmal etmiyordu. Çünkü bu din, son din olması nedeniyle, peygamberin izinde yürüyenlere, tâğût karşısında da-ima zafer elde edileceğini bildiriyordu.

Tahlilimizden anlaşıyor ki bu çeşit çalışma, çok geniş kapsamlı bir çalışmadır. İslâm devletinin kuruluşunu hazırlayan ve tüm peygamberlerin üzerinde yürüdükleri insanlık tarihi kadar eski olan bir yoldur.

İmam er-Razî müfessirlerden şöyle nakleder:

“Örf ile emret” âyetini; “hak dini açıkça ilân etmek ve delillerini açıklayıp bildirmek” şeklinde anladıklarını söyler.⁽¹⁷¹⁾

İbn’ul-Arabî el-Mâlikî de şöyle der:

“Muhâliflerine karşı dinin galibiyetini delillerle ayakta tutmak ma’rufu emr münkeri nehiyetmenin gereğidir”⁽¹⁷²⁾

Konuya geniş açıdan bakıldığında görülecektir ki ma’ruf ve münker kavramları geniş sahalı iki temel kavramdır. Denilebilir ki *“Allah yolunda olma kaydıyla”* yapılan her çeşit çalışma ve sarfedilen her çeşit gayret bu kavramların sahasına girer. Zira insanları Allah’ın dinine da’vet etmek, peygamberin risâletini yalanlamak, şeriata muhalefet etmek, hüccet ve delillerle dini açıklamak vs... hükümler hep ma’ruf ve münker kavramlarının sorumluluk sahalarıdır. Şüphesiz ki Allah’ın dini, hak olan dindir. Topyekûn dünya ve içinde yaşayan insanlığın saadetini tekeffül eden tek nizamdır. Bu nizam, asırlarca ayakta durması için milyonlarca can fedâ olmuş bir nizam... Uğrunda yapılan hizmeti zevk kabul etmiş bir ümmetin volkan gibi patlaması, bu nizamın haklılığına en büyük delil değil midir? İnsanlığın dini olması açısından tüm insanların minnet ve şükran duyması bir boyun borcudur. Her türlü gayret ve çaba onun için harcanmalı. Ne mutlu, bu eşsiz görevi hakkıyla yapana! Yazıklar olsun ondan gafil yaşayıp şahsî zevkini dinin fevkinde tutana! Öyle ki, bugünün insanı korkunç akibetini kendi eliyle hazırlamakta, fakat nefsinin mahkûmu oluşu, ona bu kudsi görevi unutturmuşa benziyor. Sanki bu görevle mükellef değilmiş... Sanki farz değilmiş bu görev kendisine. Sanki Allah’ın nizamını omuzlayıp bu uğurda can verenleri sadece seyretmekmiş görevi...

(171) Mefâtihu-l Gayb: 4/347

(172) el-Ahkâm-u-l Kur’an: 1/122

II. FASIL

ALLAH YOLUNDA CİHAD

“ALLAH YOLUNDA CİHAD” KAVRAMININ ANLAMI

“Allah yolunda cihad” evrensel İslâm şeriatına has bir kavramdır. Bu kavramla “*topyekûn maddî-manevî varlığını Allah yolunda tüketmek*” kastedilmiştir. Çünkü Allah’ın dini, kendi uğrunda, canını, malını fedâ etmesini, en samimî ilişkiler içinde kudret, imkân ve gayretini sarfetmesini mü’minden ister. Dindar oluşu ve hizmeti bu yolla ancak gerçekleşir. (Zira din, gerçek manada inanan insan ister. Onun hedefi, insanı uyandırıp en üstün güç kaynağı yapması ile gerçekleşir. Tarih, bu gâlibiyetin müşahhas örnekleriyle doludur. İnanan insan için “*tarih tekerrürden ibârettir*” kaidesi değişmeyen bir kıstasdır.)

Allah Tealâ şöyle buyurur:

“*Allah yolunda (nasıl savaşmak lâzımsa öylece) hakkıyla cihâd edin*”⁽¹⁷³⁾

“*Emru bi’l-ma’ruf nehyu ani’l-münker*” Allah yolunda bir cihaddır. Bu açıdan bakıldığında; “*Allah yolunda cihad*” kavramı gerçekten geniş sahalı bir kavramdır. Zira “*ma’rufu emr münkeri nehiy*” bütünüyle cihâd ifâde eder. Bir ma’rufu emredip topluma yerleştirmek, bir münkeri yasaklayıp, toplumu bundan kurtarmağa çalışmak, hakikatte Allah yolunda cihad yapmak demektir.

Cihad konusunda allâme ibn-i Âbidin şöyle der: “*Maruf ve münker görevi, mücâhidi her açıdan kuşatacak kadar geniş bir görevdir.*”⁽¹⁷⁴⁾

Dini kuvvet ve iktidar yoluyla gâlib hale getirmek, yeryüzünü fitne ve fesâdın her çeşidinden temizlemek ve müslümanın gönül huzuru içerisinde Allah’a karşı her türlü ibâdetini engelsiz olarak icrâ ve ifâ etmesini sağlamak için ortamın İslâm’a göre düzenlenmesi uğrunda yapılan her türlü çalışma, Allah yolunda cihadın açık görüntülerindendir.

(173) el-Hacc: 78

(174) Reddû’l-Muhtar Ala Dürri’l Muhtar: 3/301.

Şüphesiz ki kuvvet kullanmak, fitne kalmayıp, hâkimiyet bütünüyle Allah'ın dinine ait oluncaya kadar, yeryüzünde hüküm süren fesâdın (İslâm'ı ortadan kaldırmaya yönelik her türlü çabanın) aleyhinde işbirliği yapar. ortadan kaldıрмаğa çalışmak, buna mukabil Allah'ın dinine, her türlü görüş ve felsefenin üstünde hükümlanlık hakkı tanımak, çoğu kez karşı konulamayacak kadar caydırıcı bir yoldur.

Yeryüzü vahy'in adâletine ve merhametine susadığı zaman... insanlar kardeşlerine karşı et yiyen yırtıcı kuş ve cesetler üzerine üşüşen kurtlara dönüştüğü zaman... Ümmetler ve nesiller, yine insan eliyle yazılıp beşer vicdanına tahakküm etmek için baskı unsuru kabul ettikleri kanun ve yasalarının zulmü altında inledikleri zaman... Allah'a kul olup gerçek hürriyeti bu yolda arayan ve sırf O'nun arzu ve direktifleri doğrultusunda, iman ve arzuları istikametinde hayatlarını düzenlediklerinden dolayı işkence edildikleri zaman... Evet, bütün bu neticelerle karşı karşıya bırakıldığı zaman müminin, fitneyi susturmaya kalkışmaması, adaletten yana olanların müdahale etmemesi, fitneye ve İslâm düşmanlığına, bilerek veya bilmeyerek çeşitli yollardan destek sağlaması affedilmeyecek kadar büyük bir ihânet ve cürümdür.

ALLAH YOLUNDA CİHAD, MA'RUF VE MÜNKER GÖREVİNİN TABİİ SONUÇLARINDANDIR:

Allah Rasûlü, ashabıyla birlikte Mekke'de kaldıkları sürece yeni dini ilân etmedi, şirke karşı gâlib duruma getiremedi ve bâtilı yeryüzünden silip yok edemediler. Çünkü Mekke'nin şirki hükümet ettiği bu dönemde müşümanlar, kendilerini İslâm'a göre inşa etmekte, bu uğurda yalnızlığın her türlüşüne göğüs gererek zulme kafa tutan birer mazlum örneğini sergiliyorlardı. Her çeşit eza ve cefaya düşmanca her türlü saldırıya hedef oluyor, buna rağmen şartların elverdiği oranda Allah'ın dinine göre hayat sürüyor ve bu hayata aralıksız insanları da'vet ediyorlardı.

Nihayet bilinen bu toplum, İslâm devletini kurma olgunluğuna, kurdktan sonra da koruma seviyesine erişince, müşrik saldırı ve işkenceler son haddinde seyrediyordu. Allah Rasûlü (s.a.v.) ashabıyla birlikte Medine'ye hicret ederek mazlumların devletini kurmasıyla, çalışan zulüm makineleri susmağa mahkûm oldu.

Hicret, birinci dönemin yani işkence, bilenme ve İslâm toplumu-

nun inşa edildiği dönemin sonucu oldu⁽¹⁷⁵⁾

Medine'ye yerleşmekle Allah Rasûlü, zulüm ve istibdadın aleyhinde kullanılmak üzere güçlü bir otorite elde etti. Artık iktidar olmuş İslâm, fitnenin pençelerini, bâtılın hâkimiyetini kırıyor, kulun kula olan kulluğunu kuvvet yoluyla sarsıyor ve gerçek hürriyeti va'deden İslâm'ın adâletiyle hükmederek, Allah'ın arzını tâgûti her türlü güçten ve câhiliyye tasallutundan kurtarmış oluyordu.

İşte böyle bir ortamda idi ki kuvvet yoluyla cihad emredildi. Kur'an-ı Kerim bunu "*Allah yolunda savaş*" diye adlandırdı. Bu öyle bir savaştır ki Allah'ın arzusu ve onun yüce hâkimiyetini istemek ancak bu yolla gerçekleşebilirdi. Evet bu savaş, ma'rufu emredip münkeri nehyetmek gibi temel bir görevin en önemli esaslarından biridir. Her ne kadar "*Allah yolunda cihad*" Medine'de meşru kılınmış ise de "*Ma'rufu emr münkeri nehy hükümünün*" emredildiği Mekke müşrik devletinde temelleri atılmıştır. Bu nedenle ma'ruf ve münker daha geniş kapsamlı olmuş olmaktadır.

İmam Şâtıbî, "*el-Muvafakat fi-usûl-iş-Şeria*" adlı ölümsüz eserinde şöyle buyurur:

"*Ma'rufu emretme, münkeri nehyetme görevinin en önemli temel taşı olan cihad Medine'de farz kılındı ise de Mekke'de ilan edilmiştir.*"⁽¹⁷⁶⁾

"*El-Muvafakat*" eserinin şârihi Dr. Abdullah Dıraz Şâtıbînin bu görüşüne şunu da ekledi:

"*Hatta CİHAD, ma'rufu emr münkeri nehy müessesesinin en yüce temelidir.*"⁽¹⁷⁷⁾

(175) Hiç bir dava, kendisine sahip çıkan insanları ve kadroları bilemeden, ölümü ve ölebilmeyi göze alma provasına sokmadan, inancını iktidâr yapabilme cesâretini göstermemiştir. İslâmın şanlı mâzisinde tarih, bir defa şâhid olduğu Peygamber'in (s.a.v) bağhıllarının kaydettiği zafer gibi ikinci bir defa kaydetmemiştir. Ancak bu, İslâm'da zafersiz geçen günlerin olmadığı manâsını taşımaz. Asr-ı saâdet, cihan tarihinde eşine bir daha rastlanmayacak bir zaman kesitidir. (Çeviren) "Ashab-ı kiram, Mekke döneminde oluşan potansiyel, Medine döneminde enerjiye dönüşen kılıçlaşmış kahramanlardır." (İ. Süreyya Sırma'dan) (Çeviren).

(176) el-Muvafakat fi-usûl-iş-Şeria: 3/50.

(177) A.g.e.

CIHAD KONUSUNDA İLİM OTORİTELERİNİN AÇIKLAMALARI

Cihadın bir çok şartları ve belirlenmiş sınırları vardır ki bunlara riâyet edilmeden cihad yapmak câiz olmaz. Şimdilik bu şartlardan söz etmeyeceğiz. Ancak bizi ilgilendiren husus; *“ma’rufu emr münkeri nehiy”* esasının; dîne davet ve onu insanlığa tebliğ etmek, dîne karşı savaş açıp, onunla insanlar arasına bir takım engeller ihdâs ederek, barikat koyanlarla savaşmak ve dini bu tür engeller karşısında korumak, hükmedecek mevkiine getirmek ve de her türlü düşünce ve sistemin üstünde yer vermek için var olan gayreti sarfetmek gibi bir takım hayatî önem taşıyan unsurları taşımasıdır.

Şimdi bu açıklamalarımızı destekleyen güvenilir İslâm ulemasının görüş ve düşüncelerini arz edelim:

“Siz insanlar (insanların kurtuluşu) için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz” ve *“onlara ma’rufu emredersiniz.”*

Bu esasa göre; *“Allah’tan gayrinin ulûhiyete lâıyk hiç bir ilâh olmadığına şehâdet etmek, Allah’ın, insanlığa gönderdiği ve insan hayatını kuşatan her sahadaki emir ve nehiyelerini birer kanun olarak kabullenmek, Allah’tan başka hiç bir hâkimiyet ve otorite mercii olmadığı”* hakikatı uğruna topyekûn inkârcılarla savaşmak ma’ruf’un en büyüğüdür. *“Münkeri nehyedersiniz”* Yani Allah Teâlâ’nın hükümranlılığına gölge düşürecek her türlü saldırıya karşı savaşsınız. Münker; yalanlamaktır. Bu ise münkerin en çirkini ve en büyüğüdür⁽¹⁷⁸⁾.

Mütekellimin ulemasının büyüklerinden Kaffal, İbni Abbas’ın bu görüşünü destekleyerek şöyle der: *“Onların, kendilerinden önceki ümmetlere olan üstünlüğü; verdikleri soylu kavga ve cihad yollarının en kuvvetlisi olan ma’rufu emr münkeri nehyetmeleridir.”* Ma’rufu emretmek; bazan el ile, bazan dil ile, bazan da kalb ile olur. Bunların en kuvvetlisi ise savaş yoludur. Zira mü’min kendini bilinen bir tehlikenin kucağına atmaktadır. Ma’rufun en üstünü ise hak dini tebliğ, tevhid ve nübüvvete inanmaktır. Münkerin en çirkini; Allah Teâlâ’yı inkâr etmektir.

(178) Cümü-l Beyan fî-Tefsir-i Kur’an: 4/28.

Din yolunda cihad, mazlumlara yönelik en büyük zarara ve ölüme göğüs gererek, onlara İslâm'ın adâletini götürmek ve onları ölüme götürececek korkunç âkıbetten kurtamağa çalışmakla olur. *"Zira def'i mefâsîd celb-i menâfiden evlâdır. Yâni fesadı, bozgunluğu ortadan kaldırmak menfaatleri dağıtmaktan daha öncedir"* Bunun için cihad, ibadetlerin en büyüğü olarak farz kılındı. Şeriatımızdaki cihad emri, ibadetlerin en büyüğü olarak farz kılınınca, diğer şeriatlerdeki ibadetlerden daha kuvvetli bir ibadet olmuş olur. Bu nedenle dünyanın sulhu demek olan cihad gibi bir ibâdet vasfını taşıyan İslâm ümmetinin, diğer ümmetlere nisbetle üstün oluşuna da haklı bir gerekçe olmuş olur. İşte bu görüş, İbn-i Abbas'ın yorumunu haklı olarak desteklemektedir.⁽¹⁷⁹⁾

İmam ibn-i Teymiyye şöyle der:

"Allah Teâlâ, bu ümmetin, tüm insanlık için en hayırlı bir ümmet olduğunu beyan buyurdu. Çünkü tarihi bir ispattır ki bu ümmet insanlığa her açıdan en büyük iyiliği yapmış ve en faydalı olanı takdim etme şerefine erişmiştir. İslâm'ın mesajını dünyanın en ücra köşelerine götürmekle, hayatını insanlığa fedâ etmiş, onlara ma'ruf ve münker nedir öğretmiş olması bakımından, onlara bir kıymet ve sıfat kazandırmıştır. Bu ise onların kemâle ermelerine bir sebep teşkil etmektedir. İşte bu ümmet bu şanlı görevi yaparken, Allah yolunda canlarını ve mallarını fedâ etmekten çekinmediler. İnsanlığa takdim edilen kâmil anlamda bir menfaat varsa sanıyorum ki o da bu şekilde olur."⁽¹⁸⁰⁾

Aynı konuda ibn-i Teymiyye yine şöyle der: *"Şu açık bir gerçektir ki ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışmak ve bunu cihad yoluyla da tamamlamak, yapmakla emrolunduğumuz ma'rufun en büyüğüdür."* Başka bir yerde de İmam Teymiyye: *"Allah Teâlâ mü'minlere, iman edip şer'i ölçülere göre amel etmeyi ve insanları da iman ve salih amel üzere hakka da'vet edip cihad etmelerini emrederek şöyle buyurdu: "(Dinine) yardım edenlere elbette Allah da yardım eder. Şüphesiz Allah güçlüdür ve emrinde yegâne gâliptir. Onlar (o mü'minlerdir ki) eğer kendilerine yer (yüzün)de bir iktidar olma imkânı verirse dosdoğru namaz kılarlar, zekâtı verir (sosyal dengeyi sağlar) ler, ma'rufu emrederken, münkerden vazgeçirmeye çalışırlar. (Bütün) işlerin âkıbeti nihâyet Allah'adır."*⁽¹⁸¹⁾

(179) Mefâtihu'l-Gayb: 3/27-28.

(180) el-Hisbe fi'l-İslâm: 64.

(181) el-Hisbe fi'l-İslâm: (66 ve 85).

İmam İbni Teymiyye'nin delil olarak ileri sürdüğü Hacc sûresindeki bu ayet-i kerime, İktidar mevkii, İslâm devletinin stratejik noktalarını ve otorite anahtarlarını ele geçirdikten sonra İslâm ümmetinin yapmakla sorumlu olduğu görevin ne olduğunu belirlemektedir.”⁽¹⁸²⁾

Bu noktaya ileride daha geniş bir perspektivden bakma imkânımız olacaktır inşaallah. Ancak şunu belirtmeliyiz ki; ma'rufu emr münkeri nehyetmeye çalışmak, cihad konusunu ele aldığı gibi dine da'veti de kapsamına alır.

İmam İbn-i Cerir et-Taberî şöyle buyurur:

“(Sizden bir cemaat olsun)” “(Onlar iyiliği emrederler)” Yani Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Allah Teâlâ'dan alıp arzettiği dine tâbî olup, Onun çizgisinde yaşamayı insanlara emrederler. (münkeri yasaklarlar) Yani Allah'ı inkâr etmekten, Peygamber'i (s.a.v) ve kendisine gönderilen şer'î yasanın ve İslâm düzeninin temel kitabı Kur'an-ı Kerim'i yalanlamaktan onları men' ederler. Din Allah'ın dini olup insanlar, O'nun otoritesine boyun eğinceye kadar el ve dil gibi vasıtalarla onlara karşı cihad ederler.”⁽¹⁸³⁾

Allâme el-Kurtubî şöyle buyurur:

“Mü'minlerin özelliklerinin başında, ma'rufu emretmek, münkeri nehyetmeye çalışmak, bu vasıflarının da başında “İslâm'a da'vet edip bu uğurda cihad etmek gelir”⁽¹⁸⁴⁾

İmam er-Râzi şöyle buyurur:

“Ma'rufun başı Allah'a iman, münkerin başı ise Allah'ı inkardır. Cihad ise imana teşvik etmeyi, küfürden uzaklaştırmayı gerektirir. Binaenaleyh cihad ma'rufu emr münkeri nehyetme görevine dahildir.”⁽¹⁸⁵⁾

Allame Şemsü'l-Eimme es-Serahsî şöyle buyururlar: “Allah'ın Ra-

(182) Tüm ibâdet ve muâmelâtın Şer'î ölçülere tamamen uygun olmasının şartı; bu ümmetin evvelâ kendi iktidar ve otoritesini kurmasıdır. Çünkü davranışının kemâle ermesinin şartı iktidardır, iktidar olma mecbûriyetidir. Âyet, bu inceleği kuvvetli bir tonla vurgulayarak iktidar sözcüğünün diziliş manzumesi içinde önceliği tercih etmiştir. (Çeviren).

(183) Câmi-ul-Beyân fi-Tefsir-il Kur'an: 4/27.

(184) el-Câmiü li-Ahkâm-i Kur'an: 4/47.

(185) Meâilîhu-l Gayb: 4/523.

sûlû cihadı, "dinin doruk noktası" diye isimlendirdi. Zira cihad rûhunda ma'rufu emr münkeri nehyetme esası yatar. Bu ise İslâm ümmetinin vasfıdır. Aynı şekilde cihad, derecelerin en yükseğine teşvik etmektir. Bu ise şehitliktir."⁽¹⁸⁶⁾

Şah Velîyullah ed-Dehlevînin görüşü:

Dehlevî'ye göre, İslâm ümmetinin en hayırlı bir ummet oluşu ve insanların hayrına çıkarılmış olması, Allah Rasûlü'nün gönderildiği gaye ve maksadın gerçekleşmesi için; müslümanların tüm dünyaya dağılmaları, İslâm'ın mesajını dünyanın her bölgesine iletip her sınıf insanı bu mesajdan haberdar etmeleri ve İslâm, otorite elde edinceye kadar Allah yolunda cihad etmeleri şarttır.

Dehlevî'nin konu ettiği din, Allah'ın Rasûlü'nün (s.a.v.) getirdiği ve geçmiş dinlerin hükümlerini yürürlükten kaldırmış olan en kâmil din İslâm'dır. Nitekim bu dine olan ihtiyaç da gerçek anlamda ortaya çıkmıştır. Çeşitli ümmetler, aralarında çıkan savaşlar ve boğuşmalar sonucu sahip oldukları dinlerinin ruhunu kaybetmiş, asılları gizlenmiş olup sadece bir takım gelenekler, âyinler ve dış görüntüleri bize kadar gelmiştir. Kendilerine gönderilen din ve şeriatın temel esasları hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. Zulüm, bâtil ve sapık yollara sapmışlar, haklı ve doğru yoldan sapmışlardır. Kendi elleriyle dinlerini parçalamışlardır. Doğru ile yanlış, hak ile bâtili birbirine karıştırmışlardır. Hak dine olan ihtiyaç aranır ve söylenir hale gelmiş, millet kendi arasında, birbirine düşman ve yeryüzü yeniden bozguna uğramıştır. Öyle bir zaman gelmiş ki, artık bu millete gönderilen hak dinin yolu anılmaz olmuş, insanlar nefsi arzularına uyup onları kanun ve anayasa yapmış, gerçek dinle ilgisi bulunmayan bâtil inançların etrafında toplanmışlardır. Hak çığnenmiş, zulüm ve bâtil alkışlanmış.

ed-Dehlevî sözlerini şöyle sürdürür:

"Böyle bir durumda insanlar, zalim ve müstekbir idârecilere karşı kâmil, sahih ve âdil bir halifenin yönetimine kavuşturacak yeni bir peygambere şiddetle ihtiyaç duydu. Bütün insanlığı tek bir din üzerinde toplayacak önderin, bir takım da'vet ve tebliğ usûllerine ihtiyaç duyacaktı. Bu

usûllerden olmak üzere; Allah Rasûlünün câhiliye toplumunu İslâm şeriatına da'vet etmesi, onları her türlü şirk pisliklerinden temizlemek istemesi ve İslâm ile yeni bir toplumu inşa etmesini sayabiliriz.

“Câhiliye asrını tahlil eden tarihçiler, bu söylediklerimizin bütünü'nün mevcut olduğunu tasdik ederler. Her türlü bozgunculuğun, câhiliye devrine nasıl hâkim olduğunu, yazdıkları eserlerde uzun uzun anlatmışlardır.” Sonra bu önder, dâvet ettiği bu câhil ve vahşî toplumu etrafında topluyor ve cemaatleştiriyor. Önceleri illegal olarak çalışıyor. Kuvvetli bir organize, disiplin ve takib içerisinde, ileride dünyayı İslâm'ın ilkelerine göre yeniden inşa edecek (Hizbullahî müslümanlar ile yeryüzündeki tüm bozuk sistem ve düzenleri tarihin çöp sepetine atacak) cihad silahını kullanıyor ve İslâmın ezeli düşmanlarını her karşılaştığı cephede yenik duruma sokuyordu. İnsanlar dalga dalga dünyanın bu yeni kurucularına katılıyordu. Allah Teâlâ bu şerefli ümmete hitaben şöyle buyurur: “Siz, insanlar için ortaya çıkarılan, ma'rufu emreden, münkerden nehyedip (insanları sakındıran) ve Allah'a inanan hayırlı bir ümmetsiniz.”⁽¹⁸⁷⁾

Sonra ed-Dehlevî şöyle der:

“İslâm gelmeden önce, yeryüzünde yaşayan bütün milletler, o gün iki büyük emperyalist imparatorluğun bayrağı ve hükümranlılığı altında yaşıyorlardı. Bu iki emperyalist imparatorluktan biri İran, diğeri ise Bizans idi. Bu her iki millet ve devletin yeryüzünde meydana getirdiği tahribatı ortadan kaldırmak, hak dine yönelik saldırıları yok etmek üzere Allah (c.c.) İslâm ümmetini görevlendirdi. Bu ümmetin görevi; ma'rufu emretmek münkerden nehyetmeye çalışmaktır. Böylece bu her iki devlet, İslâm milletinin eliyle tarihe karışacaktı. Allah Rasûlû bu müjdeyi Hendek savaşında vermişti. Bu iki devletin yıkılacağını şöyle ifade buyurdular: “İran ve Bizans krallıklarının bir daha kurulmamak üzere yıkıldığını gördüm.”⁽¹⁸⁸⁾

“Böylece İslâm'ın hak dâvâsı, yeryüzünde egemenliğini sürdüren bütün şer güçleri silip ortadan kaldıracaktı. Gerek câhiliye araplarının ve gerekse bu her iki emperyalist devletin yeryüzünde bıraktıkları tüm kö-

(187) Hüccetullahi-l Bâliğa: 1/118-119.

(188) Bu haber Hendek savaşında verilmişti. Hendeğin kazılmasında elindeki kazma ile vurduğu bir kaya parçasını parçaladıktan sonra dönüp müslümanlara bu müjdeyi vermişti.

tülükler, kurumlarıyla birlikte tarihe karışacak ve geride gelecek olan 14 asırlık bir süre içerisinde nefes aldırtmayacaktır. Allah'ın Rasûlü bu işe önce araplardan başlayarak yeryüzünü tüm tağutlardan temizleyecek, bunun yerine Allah'ın hükmü tatbik edilecekti."⁽¹⁸⁹⁾

Gerek Peygamber'in (s.a.v.) gerekse halifelerin vazifesi; İslâm dinini yeryüzünde hâkim kılmğa çalışmak ve bütün dinlerden üstün kılmaktır. Yüzünde yaşayan insanları, gerek kendi arzusu ile gerekse zorla İslâm'ın bayrağı altında toplamak için cihâd yapmıştır. Burada zorla toplamaktan kasıt, inkârcılar içindir. Yahudî ve hıristiyanlar için geçerli değildir. Halifeler, dinin esaslarını korumak ve yüce Allah'ın hükümlerini uygulamakla emrolunmuşlardır. Bu hususda Hz. Ebu Bekir (r.a.) bir hutbesinde şöyle buyurmuşlardır: *"Sizin varlığınızın devamı, yöneticilerinizin doğruluk ve hak üzere bulunmalarına bağlıdır."*⁽¹⁹⁰⁾

Gerçekten bu ümmet, ancak zâlim, bâtıl sistem ve yasaları tüm kurumlarıyla birlikte yok edip yerine Allah'ın yasalarını koymak, İslâm dışı hayat ve felsefelere hak tanımamak ve İslâm'ı bütün kurumlarıyla yerleştirmek için gönderilmiştir. Evet bu ümmet ancak böyle bir yolla yine tarihî misyonuna kavuşacaktır. Amelî, fikrî ve iktisadî varlığını topyekûn seferber ederse yine destanlar yazacaktır. (Bu din, fedâ edecek can istemektedir. Gözüpek yiğit istemektedir. Kurban istemektedir...)

Öz olarak arzına çalıştığımız ümmetin bu görevi; Kur'an-ı Kerim'in, sünnetin, Allah yolunda cihad etmenin, ma'rufu emredip münkeri nehyetmenin gereğidir.

(189) Hüccetullahi-l Bâliğa: 1/118-119.

(190) Hüccetullahi-l Bâliğa: 1/118-119.

III. FASIL

İSLÂM DEVLETİ

MA'RUFU EMREDİP MÜNKERİ YASAKLAMAĞA ÇALIŞMAK KUVVET VE İKTİDARA MUHTAÇTIR

Allah Teâlâ, İslâm ümmetine emir ve yasalarını teklif ettikten sonra, hayra yani İslâm'a da'vet, ma'rufu emredip münkeri yasaklamağa çalışmayı hemen peşinden getirmiştir. Yani mükellefiyet ile birlikte emir ve nehiylere muhatab olma devreye girer. Böylece emâneti yüklenmiş olur. Âl-i imran sûresinin şu âyetindeki incelik dikkatimizi çekmektedir:

"Siz, kendilerine apaçık deliller (ve yasalar) âyetler geldikten sonra parçalanıp ayrılanlar, ihtilaf ve ayrılığa düşenler gibi olmayın: İşte onlar (ın hali): En büyük azab onlarındır."⁽¹⁹¹⁾

Acaba âyette *"tefrika ve ihtilafdan nehyetme"* ile *"ma'rufu emredip münkeri yasaklama"* esasları niçin peşpeşine geldi? Bu husus, insanı, konu ile ilgili düşünce ve fikir yürütmeye sevk etmektedir. Çoğu kez de insanı bir takım sebep ve yönlerle bakmaya zorlamaktadır. Fakat dikkatlerimizden kaçmayan en açık ve en belirgin husus, ma'rufu emr münkeri nehiy görevinin, da'vet ve tebliğe ihtiyaç duyduğu gibi kuvvet ve iktidara da ihtiyaç duymuş olmasıdır. Zira kuvvet ve iktidar şüphesiz ki birlik ve ittifak halinde başarıya ulaşır.

Buna göre; şunu açıkça haykırabiliriz: *"Tefrikaya ve dağılmaya yüz tutmuş cemaat ve ümmetler Allah'ın arzında iktidar kurmaya layık olamaz"* Allah böyle bir topluma yabancı emperyalist güçleri musallat eder. Böylelikle o cemaat bu yabancı ve istilâci güçlere kul ve köle olur. Onların her türlü emir ve arzularına mahkûm duruma düşer. (Artık bu yabancı güçler, başsız toplumların perde arkası yöneticileri olurlar da o toplumun fertlerinin bu perde arkası yöneticilerden haberleri olmaz. Sun'î sınırlarla çevrili toprak parçaları üzerinde köleliğe alıştırılmış böyle bir toplum ve millet, bu yabancı güçlerin egemenliğini, koruyuculuk ve himayeciliğini hürriyet ve bağımsızlık olarak kabul ederler. Siz onların sömürüldüğünü

söylediğiniz takdirde, sizi fitneci, ayrılıkçı ve iç düşman olarak telakki eder. Zira bu toplum, yabancı gücün kültür istilasına uğramış bir toplumdur. Onların uyanışı adeta bir neslin değişmesi ve yeniden kendi kültürüyle irtibat kuruncaya kadar, yeniden bir kültür savaşı vermek kadar zor olacaktır. Beden yerli beden, kalp atışı yabancı atışı. Bu bedenin taze kana ihtiyacı vardır. Değiştirmedikçe değişeceğine inanmak kadar safdillik olmaz...)

Böyle bir toplumun uyanışını engellemek için, bu yabancı güçler daima her tedbiri almıştır. Onları mevcûd sömürü düzenlerinin tasallutundan kurtaracak kendi kültürlerine ve inançlarına dayalı siyasal iktidarın gölgesinde yaşama hakkından daima mahrum bırakmışlardır. Bu güçler tarafından kültürel ve ekonomik bağımsızlıklarına fırsat verilmez.

İşte âyet-i Kerime bu gerçeğe işâret etmiştir. Bu da müslümanlara şunu ikaz eder: Eğer siz ma'rufu emredip Allah'ın arzu etmediklerini yasaklamak istiyorsanız; birleşiniz, bir araya geliniz, güç birliği, kültür birliği yapıp yardımlaşınız. Ülfet ve sevgi sizleri bir ceset haline getirsin. Bu cesedin bir organı şikâyet ettiği zaman diğerleri onun şikâyetini dinleme fırsatını elde etsin ki, birliğinizi parçalamaya yönelik her türlü iç ve dış saldırılara hedef olmayasınız. Allah da sizlere tekrar ümmet olma şerefini bahşetsin.

Fakat siz bu anlaşmayı ve her sahadaki ittifakı sağlamazsanız siyasî gücünüz zaafa uğrar dağılır. (Sanki dağılmamış gibi. Tabii ki müellif bundan haberdar. Arzetmek istediği; genel bir kaideyi tarihe sunmaktır.) Binaenaleyh her türlü fikrî ve amelî krizle karşı karşıya kalırsınız. Bu krizlerden sonra da artık birbirinize; ma'rufa tâbî olmayı münkerden kaçınmayı tavsiye etmeniz de güçleşir, hatta imkânsızlaşır. Dininizin, yapmanızı emrettiklerini Allah'ın arzında yaşama fırsatını bulamayacak, anayasal icraatınıza imkân kalmayacak, tüm câhiliyye düzenlerinin, önünüze diktiği engelleri, savaş yoluyla bile ortadan kaldırmak güçleşecek ve Tâgûti güçleri yok etmeye yönelik siyasî güç ve otoritenize kavuşma imkânını elde edemeyeceksiniz.⁽¹⁹²⁾

(192) Müellifin parmak bastığı konuyu ve noktayı daha da açığa çıkarmak ve acı bir gerçeği su yüzüne vurmak için geniş bir açıklama zarûreti ortaya çıkmış bulunmaktadır. Vereceğimiz açıklama çeşitli eserlerden tarama biçiminde olacaktır. Şöyle bir başlık yapmak uygun olacaktır:

İmam Râzî, bu âyetin iki açıdan kendinden öncekiyle bağımlı olduğunu söyleyerek şöyle izâha kalkışır:

"Birincisi: sözün geliş ve uslûbuna bağlı olması.

İkincisi: Bu âyetin sadece ma'rufu emr münkeri nehiy hükmüne bağlı bulunmasıdır.

İSLÂM TOPRAKLARINDA YAŞAYAN MÜSLÜMANLARARASI KÜLTÜREL, EKONOMİK, SİYASİ İŞBİRLİĞİ ve BLOKLAR

Günümüzde batının doğuya karşı takındığı tavır, eskinin değişik bir bakışından başkası değildir. Batı tek devlet tasavvurunu; AET, Avrupa Parlamento'su ve NATO teşkilatlarıyla tamamlamıştır. Tek gâye; Hristiyan kültürüne dayalı ve haçlı ruhunun temelleri üzerinde, batının menfaatlerini savunucu bir edâ ile dünyayı "Siyasi açıdan birleştirme gayreti"nin sonucu kuvvetlinin zayıf bir nakavt darbesiyle yere yıkıp dünyanın siyasal birliğini (sağlayıcı bir yöntem kullanarak küfür hakimiyetini) kurmaktır. (Arnold Toynbee Medeniyet Yargıları: 129-130).

Batının İslâm'la karşılaşması, henüz çocuk çağda iken, Arap İslâm toplumunun kahramanlık dönemine rastlar. Müslümanlar, bu dönemde dünyada İSLÂMİN HÂKİMİYET ÇAĞINI yaşadılar. İslâmî bir devletin kuruluşunu başardılar." (A.g.e: 177).

19. yüzyılın başlarında batının başlattığı "sanayi devrimi ve asırlık İslâm düşmanlığı" ilkesi hâkimiyet sahnesine çıktı. Batının İslâm dünyası üzerine yoğun saldırıları, iki medeniyeti günümüzde yeniden karşı karşıya getirdi. Görülecektir ki bu, batı medeniyetinin bütün insanlığın büyük bir toplum halinde birleştirilmesini ve modern batı tekniği sayesinde kullanabildiği yerdeki, gökteki ve denizdeki her şeyin kontrolünü isteyen büyük hırsının bir parçasıdır." (A.g.e: 179).

Onun için İslâm ile batının çağdaş karşılaşması, geçmişteki ilişkilerinden yalnızca daha canlı ve içten olmakla kalmamış, batılı adamın dünyayı "batılaştırma" eylemini açığa çıkaran bir olay olmuştur ki, iki dünya savaşını görmüş bir neslin tarihinde bu, gerçekten en ilginç ve en önemli olaylardan sayılmalıdır. Bu yüzden İslâm, bir kez daha batı ile karşılaşılıyor. Ne var ki bu sefer kozlar, haçlı seferlerinin en kritik dönemlerinden daha çok aleyhine; çünkü çağdaş batı ona karşı yalnız silah yönünden değil, aynı zamanda silah sanayininin son derece bağlı olduğu "ekonomik hayat anlayışı (= homoekonomiko=ekonomik hayvan) konusunda da ve hepsinin üstünde ruhsal kültürde-medeniyet denilen ve kendi kendine dışa dönmüş ürünleri yaratan ve besleyen o derüfî güçte-de üstün..." (A.g.e: 180).

Batının sakladığı bu çirkin yüzünün bizzat bir batılı'nın ağzından yapılan itiraflar, aslında saklanmadığı, tarihin vesikaları arasında göremememiz için bilmem ki herhangi bir ispata ihtiyacı var mıdır? Ama ne yazık ki kültürümüzün kimliğini taşıyan entellektüellerimiz bu ihânet planını idraktan yoksundurlar. Batıyı batıdan daha çok savunan bir gençlik oluşmasında, batı hesabına çalışan bu aydınlar bir gün hesap vereceklerdir. Zira bir buçuk asırdır, batının bu hain perde arkası çirkin yüzünü genç nesilden saklayarak hep güzel gösterdiler. Bu, aslında batı adına yapılan bir kültür istilasından başka bir şey değildi. Şayet yabancı emperyalist bir güç silah zoruyla bu ümmetin toprağını işgal etseydi, bundan daha idealini yapmazdı.

Allâme Seyyid Reşit Rıza, bu irtibatın birinci yorumunu uygun görmüş, fakat Razi'nin açıkladığı ikinci yönü tercih etmiştir. ⁽¹⁹³⁾

Şöyle ki: "Allah Teâlâ ma'rufu emr münkeri nehiy görevini farz kılınca; bir şartla bu görevi ifa etmek mümkün olacaktır ki o da: "Zulme ve azgınlığa karşı bu farziyeti yapabilme gücüne ve ehliyetine sahip olmaktır." Bu güç ise haktan ve dinden yana olan tüm inananların iman sevgisi ve kardeşliği üzerinde ittifak haline geçtikleri zaman elde edilmiş olabilir. Şüphesiz ki Allah Teâlâ böyle bir ortamda bu işbirliğine talip olanları ayrılık ve ihtilaf fitnesinden korur. Bu tür ihtilafların önlenmesini sağlamak, bu farziyeti yerine getirirken zaaf ve çözümlere düşmemeleri içindir." ⁽¹⁹⁴⁾

Bu devrin ihânet planlarını en güzel şekilde uygulayıp bir devrân süren, sonra da yabancı emellerin kurbanı olduğunu anlayınca da tarihin en büyük ihânet plânına kurban giden cennetmekân Abdülhâmit Han'ın ruhaniyetinden istimdad dileyen filozof Dr. Rıza Tevfik şöyle diyecekti:

"Nerdesin şevketli Sultan Hamid HAN
Feryadım varır mı bârigâhına
Ölüm uykusundan bir lâhza uyan.
Şu nankör milletin bak günahına.

Tarihler ismini andığı zaman
Sana hak verecek hey koca SULTAN
Bizdik utanmadan iftira atan
Asrın en siyasi padişahına

Milliyet dâvası fıska büründü
Rıdây-ı diyânet yerde süründü
Türkün rûhu zorla âsî göründü
Hem peygamberine hem ALLAH'ına"

Evet bu aydın kişi, istilâci güçlerin emellerine işte böyle hizmet ettiğini ifâde ederek bir devrin ihânet planlarını böylece sergilemiş ve sonunda da itiraf-ı zünûb eylemişti. Oyun güzel sahnelenmişti batı tarafından. Çünkü bu, üç asırlık için yazılan senaryonun ürünü idi. Mevsim mevsim sahneleniyordu yapılmak istenen. Bıçak can damarını kesme hedefini iyice tesbit etmiş ve koca bir ümmetin merkezi otoritesi çok hassas hesaplarla darmadağın edilmişti. Bir saat başsız kalması dahi fitnenin hâkimiyeti diye nitelendirilen bu ümmet, yarım asrı aşkındır başsız ve biatsız bir toplum halinde yaşamağa mahkûm edilmiştir. (Çeviren)

"Batının nihâyet medreselerimizde yetişmiş Afganî'yi ve Abduh gibilerini de İngiliz efendileriyle birlikte aynı locaya kayıtlı yüksek dereceden bir mason olarak gösterdiği zaman da şaşırıyoruz. Belgeler artık önümüze serilmiştir. Onların duyumsal entrikaları ortaya çıkmıştır ki, sömürgecilik, hiç bir zaman siyasi ve hatta iktisadî çıkarlar için sahnelenmiş bir olay değildir. Sömürgecilik İslâm'ın temelindeki manevî ve sosyal gerçekliğe düşman bir kültür çatısının yükü olmuştur." (Cihad-es-Suffi: 66).

Allame Nizâmüddin en-Nisâbü'rî de bu ilişkiyi iki âyet-i kerime arasındaki alâkaya bağlı olarak açıkladı.⁽¹⁹⁵⁾ Şâyet bu münâsebet ve ilişkiden sarf-ı nazâr etsek bile, ma'rufu emr-münkeri nehiy çalışmasının, her türlü bölünme ve ihtilaftan korunması ve bu hususda ümetin saflarının birleşmesi için çok ciddî bir çalışmaya ihtiyaç olduğunu, âyet manen bizi ikaz etmektedir.

İmam İbn-i Teymiyye bu hususu destekleyerek der ki; *"Ma'rufu emretmek, kaynaşma ve cemaatleşmeyi gerektirdiği gibi, ayrılık ve parçalanmaktan da men' etmeyi gerektirecektir."*⁽¹⁹⁶⁾

"Kolayca ispat edilebilir ki, İslâm dünyasındaki modernist hareket doktrini ve siyasetini, doğrudan doğruya sömürgeci kuvvetlerden almış ve onların siyasetlerini ikmâl etmiştir. İşte bu sebeptir ki onların mirasçıları müslüman ülkelerde kâfirlerin kurdukları yönetimlerin yüksek basamaklarında bulunmaktadır." (A.g.e.: 70).

Nihâyet asrımızda toprak sömürü ve askeri işgâl metodlarının emperyalistlere gayelerini gerçekleştirmekten daha çok zarar verdiği anlaşıldı. Bundan dolayı emperyalistlerin stratejisinde yeni değişimler oldu. Toprak işgalini terk ederek bunun yerine kafa ve kalpleri sömürmeye yöneldiler. İşte kültür emperyalizmi adıyla bilinen şey budur." (Kültür emperyalizmi-Hedef ve metodları: 15).

"20. asırda kültür savaşının —her asırda geçerli olduğu gibi— insan ve silah gücüyle yapılan savaştan daha tehlikeli olduğu anlaşılmıştır.

"Batı dünyası İslâm dünyasını askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yenilgiye uğrattıktan sonra bir süre siyasal hegemonyası altında tuttu. II. Dünya savaşında siyasal özgürlüğe sahip halkı müslüman ülke sayısı bir elin parmakları sayısına bile ulaşmıyordu.

Emperyalist batı, onları öyle parçalara ayırmıştı ki bu devletlerin birbirleriyle bağlantı imkânı ortadan kalsın ve bu devletler sürekli bir biçimde kendilerine bağımlı kalsın. Batı böylece teknolojik üstünlüğün verdiği avantajları da kullanarak bu devletleri birer koloni gibi kullandı. Kendi hâkimiyetini sağlayan bütün şeylerin hammaddelerini dahi bu devletlerden alıp, teknoloji artıklarını bu devletlere verdi. Bazan bu devletlerde oluşturduğu koloni merkezleriyle, bazan da bu devletlerdeki yerli işbirlikçi uşakları eliyle emperyalist programını sürdürdü. Onlara enjekte ettiği pragmatist hukuk sistemleri ve kokuşmuş ahlâk yapısıyla ruhlarını köreltmeye ve uşak nesiller yetiştirmeye çalıştı.

Fakat sevindirici bir durumdur ki son yıllarda batının emperyalist amaçlarının farkına varıp görebilen ve buna karşı İslâm dünyasında ortak bir işbirliği kurulmasını amaçlayan çalışmalar su yüzüne çıkmıştır.

Aslında batı kendi emperyalist politikasını sürdürmek için bu birliği çok önceleri oluşturmuştur. AET vb. kuruluşlar ancak bu amaca yönelik kuruluşlardır.

İslâm dünyasındaki çabalar ise gündelik pek öyle iç aydınlatıcı değildir. Bunun nedenleri bir çok temele dayanır. Bir kere bunu engelleyen etken ideolojiktir. "İslâm dünyası" dediğimiz bütünün karmaşık bir yapısı vardır. Bu, asırların emperyalist güçlerinin müstereken uyguladıkları plânın sonucudur. İşte bu sonuçla ortaya çıkan İslâm dünyası, yeniden İslâmlaşma hareketiyle özbenliğine kuşanma şarttır. Sosyalist ve kapitalist dediğimiz sistemlerden birinin peyki halinde bulunan devletler olduğu

Gerçekten de Ma'rufu emr, münkerden nehiy görevinin, istenen hedefe ulaşması ve tam isâbeti, ancak müslümanların iktidar ve hâkimiyet kurmalarına bağlıdır. Bunun da gerçekleşmesi için, ümmetin Kur'an'da ve İslâm'da ittifak edip kaynaşması şarttır.

Bu açıklamalardan anlaşıyor ki *"maruf ve münker görevi"*, İslâm ümmetinin sorumlu olduğu mücerred bir da'vet izinden ibâret olmayıp, aynı zamanda siyasi bir çalışmaya da muhtaçtır. *"Ma'ruf ve münker"* görevinin hakkıyla ifasından sonradır ki İslâm devletine giden yol açılacaktır. Daha açık bir ifâde ile bu görevi hakkıyla ifâ etmenin yolu; hem da'-vet, hem siyâsettir.

Geçmiş konularda bu görevin da'vet yönünü izaha çalışmıştık. Bundan sonra ise konunun siyâsi yönünü ele almağa çalışacağız.

Allah Teâlâ bu ümmetin ilk ve en yüce nesli hakkında verdiği hükmü şöyle beyan buyurmuştur: *"Bu ümmet siyasal iktidarın gücünü ve anah-tarını elinde tuttuğu müddetçe, ma'rufu emreder, münkerden nehyeder. Yani basiretli ve şuurlu bir anlayışla taşıdıkları sancağı ve insanlar arasın-da; inandıklarını yükseltmeye çalışmaları için hakk'a da'vet etmeleri şarttır. Yaşadıkları dünyada otorite ve hâkimiyet kurmadan, gâye ve hedeflerine erismeleri imkânsızdır. Çünkü bu güç kurulmadan, sonucu elde etmeleri Allah Teâlâ'nın yasasına aykırıdır."*

gibi, kendi içinde bütünlük dediğimiz devletlerden bir ikisi dışında sağlam bir temele oturmamışlardır. Birbirleriyle rekâbet, hatta çatışma içinde bulunan ya da bulundurulmuş devletlerin sayısı az değildir. Bütün bunlar, İslâm dünyası dediğimiz topluluğun birleşmesini bir güç haline gelmesini engelleyen etkenlerden birkaçıdır.

Bizim için önemli olan; kapitalist ya da sosyalist bloklardan birini tercih etmiş devletlerin bir güç birliği oluşturması ve birbirleriyle ilişkilerini yoğunlaştırması değildir. Aksine bu devletlerin ortak miraslarını, dünya nizamlarını ve uygulamadan kaldırdıkları kendi sistemlerini uygulamaları ve her türlü emperyalizme karşı bir dayanışma oluşturmalarıdır. Batının koyduğu sistemleri ve kurumları çalıştırarak uygulamaya koymak, birleşmeye çalışmak ve bundan fayda beklemek safdillik olur."

(İslâm ülkeleri arasında ekonomik ve sosyal işbirliği -Abdurrahman Kureyşî) *"Çeviren"*.

(193) Tefsir-ul Kur'ani-l Kerim (El-Menar): 4/48

(194) Mefâtihu-l Gayb: 3/21

(195) Ömrübu-l Kur'an ve Rağâibü-l Furkan: 4/33

(196) Mecmûatu-r Resâili-l Kübrâ: 1/309

Hâc suresindeki âyet-i kerimede Allah Teâlâ, Peygamber'in (s.a.v.) as-hâbı hakkında hüküm verirken, kendilerine hâkimiyet ve iktidar yoluyla nimet vermeden, diğer amellerinin bir değer ifade etmeyeceğini açıkça beyân etmiştir.

"Onlar (o mü'minlerdir ki) eğer kendilerine yer (yüzün)de bir iktidâr mevkii ve imkânı verirsek, namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, ma'ruflu emrederler, münkeri nehyetmeye çalışırlar. (Bütün) işlerin âkibeti (nihâyet) Allah'a (râci)dır."⁽¹⁹⁷⁾

(197) el-Hacc: 41 (Önceki âyette zikredilen durum, muhâcirlerle ilgili olunca, bu âyette sözü edilen vasıflar da aslında onlara ait olması gerekir. Fakat âyette istenen vasıf ve özellikleri sadece o günlük muhâcirlere ait sanmak, âyetin kapsam ve sahasını daraltmak demek olur. Zira *"sebebin hususî olması hükmün umûmî olmasına engel değildir."* hukukî kaidesi meşhurdur. Binâenaleyh bu hükmü: "Bu vasıfların, islâm ümmetinin her asırdaki değişmez vasfıdır." şeklinde anlamak en doğru bir yaklaşımdır.

Bu nedenle âyetin yalnız siyâkına bakan müfessirler, bu vasıfların muhâcirler hakkında söz konusu olabileceğini ileri sürerler. Fakat âyete geniş bir perspektivden bakan müfessirler ise bu âyeti ümmetin aile-aile, fert-fert her kesime ait bir sorumluluk yüklediğini anlamışlardır.

Katâde şöyle buyurur: *"Bu âyet, Nebî'in (s.a.v.) ashâbı hakkında nâzil olmuştur."* İbni Abbas (r.a.) da: *"Muhâcir, ensâr ve tabiin hakkında nâzil olduğunu ileri sürer."* İkrime: *"Beş vakit namaz kılanlar"* hakkında nazil olduğunu ileri sürerken, Hasan el-Basrî (r.a.) ve Ebu'l-Âliyye: *"Muhammed'in (s.a.v.) ümmeti"* hakkında nâzil olduğunu kanaatindedirler. Âyetin vasfettiği bu ümmet, yeryüzünde İktidar Mevkii-ne geçtiğinde namaz vb. İbâdetleri, İslâm devletinin verdiği geniş ve kâmil anlamdaki hürriyetleri sayesinde dosdoğru yapacak ve şer'i ölçülere bağlı olarak da Allah'ın arzında yaşama hakkını elde etmiş olacaktır.

İbni Ebi Nâci'ye göre: *"Âyette bahsi geçenlerin ulu'l-Emr yani İslâm Devletinin yöneticileridir. Ed-Dehbâk ise: "Allah Teâlâ, bu âyette zikri geçenlerin yeryüzünde Hâkimiyet ve İktidar kurumlarının şart olduğunu ileri sürdüğü kimselerdir."* der. (Ümmetin bu şarta bağlı kalması farzdır.) Kurtubî, bütün bu görüşleri arzettikten sonra, bu son görüşü tercih etmiştir. (Kurtubî el-Câmi li-Ahkâmî-l Kur'an: 12/73)

İSLÂM DEVLETİNİN KURULUŞ PROGRAMI VE STRATEJİSİ

Hacc sûresinin 41. âyet-i kerimesi bize *"İslâm devletinin kuruluş felsefesi ve stratejisini"* bir temel esas olarak anlamamız ve kavramamız gerektiğini açıklamaktadır. Zira âyet, müslümanların, hâkim vaziyete ve konuma geldikleri zaman yapmakla mükellef oldukları *"siyasi çalışmanın mahiyetini"* açıklamakta ve *"İslâm'ın iktidarında"* varılmak istenen gâye, kurulan devletin taşıdığı karakter, yapacağı işler ve böyle bir iktidarın, üzerine oturtulduğu çalışma programı ve stratejisinin tesbiti ve sürekliliği açıklanmaktadır. Bunun için de her türlü meşrû' zeminde alınacak tedbirlerin, sağlanacak vâsıtaların ve bunların tatbikinin yöntemi ortaya konulmaktadır. Keza İslâmî hükümetin karakterini, yapacağı işleri, gelişmesini ve gayesini tahakkuk ettiren sebep ve vasıtaların, devletin ayakta kalması için emrine tahsis edilmesini de açıklamaktadır.

Daha doğru bir ifâde ile bu veciz âyet —tam ve net bir ifâde ile— mü'minlerin kurmakla görevlendirildikleri hükümetin aslî görevlerini ilân etmektedir.

Hâfız Ebu'l-Berekât en-Nesefî ve diğer bazı müfessirler âyetteki bu hususa şöyle işâret buyurmaktadırlar:

"Muhacirlerin hayat telâkkîleri üzerinde kurulacak hükûmetin ve yeryüzünde kurulacak iktidarın, bu iktidarın yayılma politikasının ve din hâkimiyetinin nasıl kurulacağını Allah Teâlâ haber vermektedir."⁽¹⁹⁸⁾

MÜ'MİNLERİN FERDÎ VE SİYASÎ VASIFLARI

Hacc sûresindeki bu âyet, yeryüzünde İslâmî iktidar kuracak müminleri dört görevle sorumlu tutmaktadır:

- 1- Namazı dosdoğru kılmak.
- 2- Zekâtı vermek.
- 3- Dinin tasvib ettiği herşeyi emredip (insanları) ona dâvet etmek.
- 4- Dinin tasvip etmeyip yasaklanmasını farz kıldığı her çeşit kötülüğü yasaklamaya çalışmak.

(198) Medârikü't-Tenzîl ve Hakayiku't-Tenzîl ve Bahru'l-Muhît: 6/376.

İlk iki sıfat mü'minlerin ferdî davranışlarını (ahlâkî formasyonlarını) tesbit etmekte, son iki vasf da siyasî ve sosyal davranışlarını belirlemektedir.

Allâme Ahmet Mustafa el-Merağî bu âyet-i kerimeyi tefsir ettikten sonra, sözlerini şöyle noktalar:

“Onlar, takatleri miktarınca namazda yöneldikleri Allah’ın huzurunda bulunmayı arzu etmekle ruhları kemâle eren kimselerdir. İhtiyaç sahiplerine ve fakirlere yardım etmekle de ümmete yardımcı oldular. İlim ve ahlâklarını yayarak diğer ümmetlerin, hakkı ve doğruyu bulmalarına vesîle oldular. Yüce ahlâk ve terbiyeye erişmeye engel olan her türlü zararlı cereyanları yasaklamaya çalıştılar.”⁽¹⁹⁹⁾

İmam İbn-i Cerîr et-Taberî bu âyet-i kerimeyi şöyle yorumlar:

“Eğer kendilerine yeryüzünde iktidar verirsek” ifâdesi “kendilerini ülkelerden birine yerleştirirsek, müşriklere üstün gelirler ve oradaki müşrikleri (onların sistemlerini ve savunucularını) mağlub ederler. Bunlar Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) yüce ashabıdır,” anlamındadır. Allah (c.c.) onlar hakkında şöyle demek ister: “Düşmanlarına karşı onlara yardım edersek Allah’a şirk koşanları mağlub ederler. Namazlarını şer’î hikmetine uygun olarak dosdoğru kılarlar. “zekâtı verirler” Yâni Allah Teâlâ’nın, servetlerinden vermelerini emrettiği zekât borcunu verirler. (Sosyal adâletin teminâtı demek olan toplumun fakir kesimine ait maddî hukuku gözetirler. Böylece malzeme olarak kullanılan bu kesimi sömürme imkân ve fırsatını ortadan kaldırmış olurlar.)

“Ma’rufu emrederler”; İnsanları, hâkimiyet kayıtsız ve şartsız kendine ait olan Allah’a, O’na itaate ve müminlerin iyi gördüğü şeylere davet ederler. *“Münkerden nehyederler”;* Allah’a ve O’nun düzenine ortaklık koştuktan O’na isyandan, iman ve hak sahiplerinin kötü gördüğü her şeyden uzaklaştırmâğa çalışırlar.”⁽²⁰⁰⁾

İmam Velîyullah ed-Dehlevî buna şu yorumu getirir:

“ “Namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler” Âyetin vurgulamak istediği, İslâm’ın temellerinin canlı ve dinamik olarak ayakta tutulması

(199) Tefsiru’l- Merağî: 17/120.

(200) Câmiu’l Beyan Fî-Tefsiri’l-Kur’an: 17/115

gereğine işaret eder. "Ma'rufu emrederler": Bu ifade tüm dîni ilimleri diriltme anlamında kullanılan genel bir ifâdedir. "Münkerden nehyederler": Kâfirlerle yapılan cihadı ve onlardan alınan cizye gibi hususları kapsamına alır. Çünkü kâfirlikten daha şiddetli münker, onları öldürmek, onlardan cizye almak ve müslümanlardan suç işleyen kimselere tatbik edilecek şer'i ceza ve ta'zirde de daha kuvvetli nehiy yoktur."⁽²⁰¹⁾

Müfessir Kurtubî, "ma'ruf" ve "münker" kavramlarından bahisle şöyle der: "Ma'rufu emretme görevi herkesi ilgilendirmez. Şer'i hadler, devlet başkanı tarafından verilecek ta'zirler, hapis, serbest bırakma, mahrum etme ve uzaklaştırma gibi cezalar, ancak uygulama ile yükümlü yönetici kadro tarafından icrâ edilebilir. Her beldede salih, kuvvetli ve güvenilir bir kişi tayin edilir. Bu görevi bu kişi yürütür. Şer'i cezaları eksiksiz olarak, konulduğu maksada göre tatbik eder. Allah Teâlâ bunun için: "Eğer onlara yeryüzünde iktidar (yasaları tatbik imkânı ve devlet olma fırsatını) verirsek namazı dosdoğru kılarlar."⁽²⁰²⁾

İmam İbn-i Teymiyye ise bu konuda şöyle der:

"Emru bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münker, ancak şer'i cezaların tatbik olunmasıyla tamamlanır. Bir hadis-i şerifte Allah Rasûlü (s.a.v): "Allah Teâlâ, Kur'an ile karşı koyup, ortadan kaldırmadığı çok şeyi "hükümet" vasıtasıyla karşı koyup ortadan kaldırır."⁽²⁰³⁾ Şer'i cezaları tat-

(201) İzâletu'l-Hafa An Hilâfeti'l-Hulefa: 1/23

(202) El-Câmiu li-Ahkâmî'l-Kur'an: 4/47

(203) İslâm'da Hükûmet-MEVDÜDÎ: sh: 17 (NOT: Merhum Mevdûdî bu hadisi verdikten sonra şöyle der: "Anlaşıyor ki, İslâm, dünyada yapmak istediği ıslahat işinde vaaz edip, nasihat ve öğüt vermekle kalmamış, aynı zamanda bilfiil işi ele almış ve siyâsî noktayı da ihmal etmemiştir. Hükûmet ve siyâseti de işe karıştırmıştır.

Aynı şekilde dînin tutunması ve şeriat emirlerinin yerine getirilmesi cezaların icrası için de hükûmete ihtiyaç vardır. Bu yolda çalışmak için, sadece ce vaz vermekle iktifa edilmemiş, bu iş zarûrî sayılmıştır.

Bazı kimseler yanlış düşünerek, bu meseleden hareketle peygamberin dünyaya çok bağlı kaldığı ve dünyayı istediği şeklin de yanlış bir anlayış sergilerler. Bu hatalı bir anlayıştır. Zira, dünyaya bağlanmak ve dünya sevgisi makaat olsaydı, o zaman, istekte bulunan şahıs "iktidar" ve "hükûmet"i kendisi için istemiş olurdu. Allah'ın (c.c.) dininin yükselmesi ve ayakta kalması için istenen "hükûmet" ve "iktidar" ancak ve ancak, hakka bağlılık gereğinin ta kendisidir. Şahsî bir gaye için değildir." (Tefhimu'l-Kur'an c: II sh: 638).

İslâm düşüncesine göre: "İslâm ile devlet (hükûmet)" ikiz kardeş gibidirler. Bunlardan biri olmaksızın, ötekisi de kâmil olmaz. İslâm bir bina, hükûmet onun bekçisi. Temeli olmayan bina çöker, bekçisi bulunmayan yer de dağılır gider. (Kenz-ül Ummal)

bik etmek devlet reisi üzerine farzdır. Bu da, farzları terk edip haramları işleyene karşı verilecek cezaları tatbik etmekle mümkün olur.”(204)

Kur'an-ı Kerim'in vasfedip ortaya sergilediği bütün deyimlerden; “*inan-ların hükûmeti*” sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu hükûmetin üyesi olan mü'minler Allah Teâlâ'ya itaat ederler, Kur'an-ı Kerim'de açıkça beyan ettiği şer'î hadlere riâyet ederler. Ne şekilde ve hangi durumda olursa olsun, haddi aşmazlar. Hem de Allah'ın dinine da'vet eder, iman ve amel-i salih işle-meyi öğütlerler. İnsanların her çeşit (fikrî ve amelî) şirke düşmesini engel-lerler. Dini ve dinle ittifak için her çeşit ilmi öğrenir ve yayarlar. Şeriatı tatbik ederler. Allah'ın emrettiklerini ihmal, nehyettiklerini işleyenleri ce-zalandırırlar. Bütün bunların da fevkinde, Allah yolunda cihâd eder ve her doğruyu savunup —kötülüğün hâkimiyetine son verip— iktidarlarını kuruncaya kadar sürekli çalışırlar. Yeryüzünün en ücra noktasına kadar tüm dünyaya Allah'ın dinini hâkim kılmaya çalışırlar.

MA'RUFU EMREDİP MÜNKERDEN NEHYETMEYE ÇALIŞMA GÖREVİ, ŞERİATIN BÜTÜN YÖNLERİYLE TATBİKATINI GEREKTİRİR

Ulemânın, bu âyetin şerh ve tefsiriyle ilgili açıklamalarından naklet-tiğimiz bütün bu görüşler, dinin temeli ile ilgili bir takım prensipler orta-ya koyduğu gibi bizi düşündürmeye de sevketmektedir. Fakat bu İslâm-

Hükûmet fiilî bir şekilde ortaya çıkmadıkça, “*kanun*”un bir parçası işlemez hâle gelir. (Yâni hükûmet her hayat sisteminin kendini ayakta tutabilmenin (eminatıdır.)

Bunun neticesinde de Kur'an-ı Kerim'in ortaya koymak istediği “*içtimîî yaşayış*” vücut bulmaz. Ve işte bu nedenledir ki, “*ummet*”in fukahası ittifakla imâmet'in (= önderliğin, devlet reisliğinin) nasbını, “*imam*”ın tayin edilip seçilmesini farz bil-mişlerdir. Bu hususta kusur etmek, ihmal göstermeyi de en büyük dinî emri yapma-mak gibi saymışlardır.

Allâme İbn-i Hazm “*el-Faslâ Beyân el-Milel ve'n-Nihâl*” adlı eserinde şöyle der: “*Bütün ehl-i sünnet, mürce, şia ve havâric hep bu hususta ittifak ederler ki, “İman” nasb etmek, imam tayin etmek farzdır. Bu imam âdil olup, Hak Teâlâ'nın hükümlerini icrâ edip Resûl-u Ekrem'in (s.a.v.) getirdiği kânun ahkâmı'na uygun bir şekilde, halkın işlerini yürütmek, memleketi idâre etmek ve siyasi işleri düzene koy-mak yolunu tutmuş bulunan böyle imâma (ul-ül emre) itaat etmek yine farzdır.*”

Şah Velîyullah Sâhib bu hususta şöyle yazmaktadır:

“*Şahında seçilme şartlarını toplayan bir halîfe nasb ve tayin edip başa ge-çirmek müslümanlar üzerine farz-ı kifâyedir. İş bu hüküm kıyamete kadar de-vam eder.*” (İzaletü'l Hafa, maksad: 1 Fasıl: 1) (İslâm'da Hükûmet-Mevdûdî eh: 17-18-19) (Çeviren).

(204) El-Hisbe Fil-İslâm: 57.

Devleti'nin yalnız bu mezkûr prensiplerde İlâhî şeriat'a uyması anlamına gelmez. Bilâkis bütün yönleriyle dine uymak ve onu tatbik etmek, islâm devleti üzerine farzdır.

İyiliği emredip kötülüğü yasaklamaya çalışmak, —Kur'an-ı Kerim bu görevi, İslâmî iktidarı kuran ve kurmaya çalışanların en açık vasıflarından biri saymıştır.— bundan önce de açıkladığımız gibi gerçekten sahası geniş bir tatbikattır.

Ma'ruf; tüm emir ve yasaklar konusunda İslâm şeriatının emrettiği herşeyi kapsamına alır. Bu nedenle Muhammed Hatib eş-Şerbini bu görevi, İslâm devlet idârecilerinin diğer idârecilerden ayrıldıkları bir vasfı olarak açıklar ve der ki: *"İyiliği emrederler." Yâni Allah ve Rasûlü'nün emrettiklerini. "Kötülüğü yasaklarlar" Yani Allah ve Resûlü'nün yasakladıklarını yasaklarlar.*"⁽²⁰⁵⁾

Bu açıklamadan anlaşılıyor ki İslâm devlet idârecilerinin özelliği, daima ma'rufu emredip münkerden nehyetmeleridir. Yâni onlar *"ilâhî şeriatı"* bütün yönleriyle tatbik ederler. Ne birşey çıkarırlar ne de bir şey ilâve ederler. Şeriatı tatbikattaki yöntemleri ise, ilkelerine bağlı kalarak bir bütün halinde onu tatbik etmeleridir.

MA'RUFU EMREDİP MÜNKERDEN NEHYETMEK, İSLÂM DEVLETİNİN GAYESİDİR

Gerçekte ma'rufu emretmek, münkerden nehyetmek, İslâm devletinin üzerinde kurulduğu temeldir. Bu, görebildiğim kadarıyla onun istenen maksadıdır. İslâm devleti bu yönüyle, diğer devlet ve hükûmetlerden ayrılmaktadır. O, bu vasfıyla tatbik edilmeyip ihmal edilirse, asıl islâmî yapısından çıkarılmış olur.

İbnü'l-Arabî el-Maliki der ki; *"Ma'rufu emredip münkeri nehyetmek dinin aslı ve müslümanların hilâfet görevidir."*⁽²⁰⁶⁾

İmam İbn-i Teymiyye der ki: *"Dinin ve siyasi iktidarın tümü emir ve yasaktan ibârettir. Allah Teâlâ, peygamberlerini ma'rufu emretmekle görevlendirmiştir. Men'etmekle görevli olduğu kötülük ise dinin yasakla-*

(205) Es-Siracu-l Münir: 2/553

(206) Ahkâm-u Kur'an: 1/293

dıkları şeylerdir. Bu görev peygâmbere ve onun tâbileri olan mü'minlerin bâriz özelliğidir.'⁽²⁰⁷⁾

Ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışmak, İslâm devletinin görevlerinden biri değil, belki onun tüm görevi budur demek daha doğrudur.

İslâm devletinin tüm vâsıta ve imkânlarıyla gerçekleşmesi uğrunda seferber olduğu tek çalışma budur. Devlet bütün müessese ve kurumlarıyla buna boyun eğdir.

İmam İbn-i Teymiyye ve İbnü'l-Kayyim el-Cevziye aynı ifâde ile derler ki: *"İslâm siyasal iktidarlarından istenen tek şey; şeriâtın onayladığı her emrini ifa etmek, yasaklayıp tasvip etmediği her şeyi yasaklamaktır."*⁽²⁰⁸⁾

İmam İbn-i Teymiyye bu görüşü şöylece açıklar:

"Siyasal iktidarların tümü; mü'minlerin emri olduğu gibi dîndir. Bunun dışındaki idârî teşkilatlar; bakanlık ve meclislere ait birtakım yazışmaları yapan ister mesaj kâtipleri, ister ekonomik hesapları düzenleyen yazışma kurumları olsun, tüm idâre şekilleri, cemaatlar arasında çıkan çarpışma veya benzeri hususlardaki tüm ihtiyaçların temini için vardır veya bunlar için ortaya çıkmıştır. Bu ve benzeri ihtiyaçlar için var olmakla beraber, İslâm'ın siyâsal gücü ancak ma'rufu emretmek ve kötülüğü yasaklamak için meşru kılınmıştır."⁽²⁰⁹⁾

"HİSBE TEKİLÂTİ", MA'RUF ve MÜNKER GÖREVLERİNDEN BİRİDİR

Nasıl ki ekonomik, siyasal ve eğitim kurumlarıyla İslâm devletinin, İslâm şeriâtına boyun eğmesi zorunlu ise, ümmetin dîni, ahlâkî ve islâmî kaidelerin tatbikatını üslenmiş kontrol mekanizması dediğimiz hisbe teşkilâtının da bütün yönleriyle islâmîleşmesi zorunludur.⁽²¹⁰⁾

(207) el-Hisbe fil-İslâm 37.

(208) Et-Turuku-l Hukmiyye Fis-Siyâseti-ş Şer'iyye: 217. El-Hisbe fil-İslâm: 37.

(209) El-Hisbe il-İslâm: 44-45.

(210) HİSBE: Eskiden İslâm devletinde fiatların ve benzeri İslâmî kaidelerin tatbikatını kontrolle görevli makam (Er-Raid: Hisbe Mad. sh.: 567).

İslâm ulemasının "ma'rufu emr ve münkeri nehy" kavramını içinde bu teşkilâtı zikretmesi değerini daha da yükseltmiştir.

Allâme İbn-i Haldun şöyle der:

"Hisbe teşkilâtı ise müslümanların idâresini üslenmiş idareciye farz olan ma'rufu emredip münkerden sakındırmaya çalışması gibi İslâm'ın temel mekanizması içinde dîni bir görevdir. Bu göreve ehil olan tâyin edilir. Kendisine maaş bağlanır. Görevi ciddi yürütmesi için yardımcı elemanlar verilir. Kötülükleri araştırır. Kötü fiilleri işleyenleri durumlarına göre terbiye eder ve ta'zir cezaları verir. Şehirde amme menfaatini temin için halka sorumluluklar yükler."(211)

İslâm ulemasının açıklamalarına dayanarak "hisbe idaresinin görevlerini" üç kısma ayırmamız mümkündür.

1— Ümmeti dînen ve ahlâken ıslah etmek:

Meselâ: Halkı, namaz kılmağa yöneltmek, imam ve müezzinlerin görevlerini ifa etmede ihmalkar davranmamaları ve terketmemeleri için uyarılar yapmak, ehliyetsiz kişilerin şer'i mes'elelerde rastgele görüş beyân etmelerini engellemek, halkı, mahrem kadınlarla oturmaktan ve onlarla karışık oturup gezmek gibi şeriat ve ahlâkla çatışan davranışlardan men'etmek.

2— Ölçü veya tartı konularında; eksik ölçüp tartmak, alış veriş veya fiat tanzimindeki kusurları gizlemek, yeme—içme, özürlü eşyayı alıp-satmak, yasak antlaşmalar, vurgunculuk (ihtikâr) gibi hüküm sahasına girmeyen mes'eleleri çözmek veya mahkemelere sevkedip halli güç olan işlerin denetimini yapmak.

3— Umûmî yolculuğu kontrol:

Meselâ; onların içecek sularını temin, surlarını inşa etmek, gelen yollara yardım etme ve gereken kolaylıkları çoğaltmak, trafik kurallarına riayeti sağlamak ve halkı bu tür kurallara uymaya icbâr etmek. Sahibine ve mala zarar vermemek cihetiyle balkonlu binaları yıkmak"(212)

(211) MUKADDİME (İbni Haldun): 225.

(212) Daha fazla bilgi için (el-Ahkâm-u's-Saltuniyye: 231) ve daha sonrası Et-Turuku'l Hükmiyye Fi's-Siyaseti's-Şer'iyye: 215 ve daha sonrası.

Hisbe teşkilatı, hükümetin men'ettiği bir işi yapmaz. Hükümetin hisbeye tâyin ettiği memurlarına rağmen bu görevi yapmak aynı şekilde halkın da görevidir.

Devletçe yasaklanmış fiilleri işleyen herkesi hesaba çekmek halkın görevi olduğu gibi idarecilerin de sorumluluk sahasıdır. Ancak ilk plânda hükümetin tayin ettiği hisbe teşkilâtındaki görevlilerin bu vazifeyi yürütmeleri zorunludur. Başkalarına göre bu görev nâfile mertebesindedir. Yâni fahri bir görevidir.

Şimdi muhtesib ile mutetavvî' (= fahri memur) arasındaki farkı belirtelim.

İmam el-Mâverî iki görevli arasında dokuz fark sayar. Şöyle ki:

1— Muhtesib, resmî memur olması nedeniyle farz işleri yaptırmakla görevlidir. Farz-ı kifâyeler dâhil nâfile işleri yaptırmaya da fahri memurun görevidir.

2— Muhtesibin farz olan işleri yapması resmî görevidir. Görevini bırakıp başka işlerle uğraşamaz. Fahri memurun görevi nâfile cinsinden olduğundan, onun yerine başka işlerle de uğraşabilir.

3— Muhtesib duyulan zarûret üzerine tayin olunmuştur. Fahri memur ise bir zarûret ve arzu üzerine tayin olunmamıştır.

4— Muhtesib kendisini tâyin edene cevap vermek ve direktiflerini yerine getirmek zorundadır. Fahri memur ise cevap vermek ve emirlere uymak mecburiyetinde değildir.

5— Muhtesibin, açıkça işlenen kötülüklerden, terk edilen iyiliklerden bahsetmesi gerekir ki kötülüklerin kalkmasını, iyiliklerin yapılıp yayılmasını sağlayabilsin. Fahri memur ise bu çeşit kötülük ve iyiliklerden bahsetmekle, yapılmamasını veya yapılmasını başkasına emreder.

6— Muhtesib, açıkça işlenen kötülüklerin yapılması, iyiliklerin yapılmaması halinde bir takım yardımcıları tutabilir. Kötülükleri yenmede, iyilikleri yapmada resmî görev yaptığından, yardımcıları alma yetkisi vardır. Oysa fahri memurun kendi sahasına giren konularda yardımcı alması doğru değildir. ⁽²¹³⁾

(213) Bu konuyu, ileride bahsedeceğimiz "vasıta ve yollar" konusunda daha geniş olarak ele alacağız.

7— Muhtesib, alenî olarak kötülükleri işleyenleri, suçlar için konulan cezaların sınırlarını aşmamak üzere tazir cezalarıyla cezalandırır. Fahrî memur ise kötü işlere karşılık tazir cezaları veremez.⁽²¹⁴⁾

8— Muhtesib, çalıştığı teşkilâtta görev karşılığı hazineden maaş alır. Fahrî memurlar önediği kötülükler karşılığında maaş alamaz. Çünkü yaptığı işleri karşılıksız yapar.

9— Muhtesib, dinî hükümler dışında örfe ait hususlarda ictihâdıyla hareket serbestisine sahiptir, inisiyatifini kullanabilir. Sokaklarda oturma, sokaklara saçaklar, balkonlar çıkarmak gibi hususlarda görüşü ne ise onu uygular. Bu yetki nâfile işleri yapan fahrî memurda yoktur.⁽²¹⁵⁾

İslâm devletinin yapısı ile ilgili verilen açıklamalardan şu netice ortaya çıkmıştır: “*Ma’rufu emredip münkerden nehyetme*” İslâm devletinin yapıp yapmamakta muhayyer kaldığı bir görev olmadığı gibi, bu görevi yapanın sadece sevap kazanacağı terkedenin cezalandırılmayacağı bir çalışma da değildir. Aksine Allah Teâlâ’nın İslâm devletine farz kıldığı bir görevdir. Bu farziyeti yerine getirmek, devletin sorumluluklarının en önemlisi ve görevlerinin en büyüğüdür. Bu görevi ihmâl uğratacak ve İslâm devletini ma’zur gösterecek hiç bir engel tecvîz edilemez. Bu nedenle bu görev “*İslâmî karakteri, dinin renk ve boyasını*” tam anlamıyla yansıtan yegâne çalışmadır.

MA'RUFU EMREDİP MÜNKERDEN NEHYETMEYE ÇALIŞMAK, İDARECİLERİN GÖREVIDİR

İslâm devleti ancak ma’rufu emredip münkeden nehyetmeye çalışmakla ayakta kalır. Dolayısıyla ülkede dinin emir ve direktiflerine göre hayatın tüm kurumlarını yerleştirmek ve dinle çatışan her türlü isyan ve câhiliyye tortularını yok edip yasaklamak devlet başkanının görevidir. Devletin başı bu önemli görevi en ufak bir şekilde ihmâl ederse devlet kuruluş gayesini gerçekleştirmede kesinlikle başarılı olmaz. Bu nedenle İslâm uleması der ki: “*Ma’rufu emretmek münkerden nehyetmek, devlet başkanının görevidir.*”

(214) Bu konuya “Hadler ve Âdâb” bölümünde genişçe temas edeceğiz.

(215) El-Ahkâm-u Sultanîyye: 231.

el-Emir Sıddîk Hasan Han, “hacc” sûresinde geçen âyet-i kerimeyi tefsir ederek şöyle der:

“Bu âyette, Allah'ın yeryüzünde iktidâr verdiği kimselere ma'rufu emredip münkeri nehyetmeye çalışmayı kabul etme ve bu görevi yapmaya da muktedir kılma hükmü açıkça belirlenmiştir.”⁽²¹⁶⁾

Ma'rufu emir, münkeri nehiy sadece bir görev değil, devlet başkanının da başkasına yükleyeceği bir sorumluluktur. Çünkü devlet başkanı, herkesten daha çok bu görevin önemini anlama kudretine sahiptir. Zira ma'rufu emredip münkeri nehyetme görevi, kudret nisbetinde başarılı ve ya başarısızdır.

İmam İbn-i Teymiyye şöyle der: *“Otorite sahibi, başkalarına nisbetle daha muktedirdir. Onların üzerindeki sorumluluklar, diğerinde yoktur. Şüphesiz ki sorumluluğun illeti kudrettir Her insan kudreti nisbetinde sorumludur.”⁽²¹⁷⁾*

İmam eş-Şevkânî: *“Edâsına kuvvet ve kudreti olmasına rağmen, ma'rufu emredip münkeri nehyetme farziyyetini ihmal edenler, en büyük ve en şiddetli günahı işlemiştir,”* görüşünü ileri sürer ve şöyle der: *“Ma'rufu emredip münkeri nehyetmeye kimin gücü daha çok olduğu halde, görevi ifâ etmezse, onun günahı şiddetli, cezası daha büyük ve suçu daha korkunçtur. Bu hususda Allah'ın kesin delilleri gelmiş, bürhanları açıklanmış, mukâddes kitapları bunu dile getirmiş ve peygamberleri de kullarına tebliğ etmiştir.”⁽²¹⁸⁾*

Şüphesiz ki halktan birinin ma'rufu emretme ve münkeri nehyetme farziyyeti konusundaki ihmâlkârlığı, —başkasına nisbetle güçlü ve otorite sahibi olduğu halde— ihmalkâr davranan devlet başkanının bu görevi yapması, başkasına kıyasla daha kolay ve daha hayırlıdır.

İDARECİLERİ ISLAHA ÇALIŞMAK, MA'RUFU EMREDİP MÜNKERDEN NEHYETMENİN GEREĞİDİR

İslâm Devleti, katıksız dînî yasalara ve din kurallarına dayalı bir devlettir. Binaenaleyh onu yöneten idarecinin de Allah'tan hakkıyla kor-

(216) Fethu-l Beyan Fî-Makasîd-i Kır'an: 6/193.

(217) El-Hisbe Fil-İslâm: 37.

(218) Mecmuatu-r Resâil-i Niriyye Cüz 2 (Ed-Devâ-ul Âcil Fî-def-il Adıvvi-s Sâil: 3).

kan takvâ sahibi, âdil, ma'rufa tâbi ve münkerden kaçınan bir insan olması gerekir. Fakat bununla birlikte diğer insanlar gibi karar ve tatbikatlarında hata veya isâbet edebilir. Bazen ma'rufu terkeder, münkeri işler. Gerçekten onun bozguncu olması, zulmetmesi ve doğru yoldan sapması imkânları başkasına nisbetle daha çok olur.

Öyle ise, ma'rufu terkedip münkeri işlemeye başlayınca müslüman halkın ne yapması gerekir? Bu durum, cidden muğlâk konudur. Şimdi bu konuyu en doğru bir şekilde çözümlemek ve bu nedenle evvela esas teşkil edecek bazı temellerin tesbiti gerekir.

Ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışma görevi, hükümet ve halkın birlikte sorumlu oldukları bir görevdir. Nasıl ki halktan bazı kimselerin şerîât kurallarına aykırı davranışları, devletin muâheze etmesi görevi ise, halkın da devlet yöneticilerini işleyecekleri cürümleri sebebiyle muâheze etmesi en tabii hakkıdır. Fakat bununla beraber halkı, İslâm devlet yöneticilerine iyilikte bulunmak ve onlara saygılı davranmakla emrolunmuştur.

Bir hadis-i şerifte Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurur: *"Kim Allah'ın yeryüzündeki temsilcilerine (İslâm devlet yöneticilerine) saygılı davranırsa, Allah da kıyamet günü ona iyilikte bulunur. Onlara hâinlik eden, saygılı davranmayanları da Allah kıyamet günü alçaltır, onlara değer vermez."* (219)

Eğer halk idarecilere iyiliği emredip onları kötülükten men'etmelerinden sorumlu ise —ki bunda hiçbir şüphe yoktur— idarecilerin, onlardan, kendi şahsiyet ve makamlarına hâlel gelmemesi açısından bu farîzayı ifâ etmeleri gerekir. Halkın bu ikazlarını dinlemeleri, halk içindeki saygınlıklarının yitirilmesine, onlar üzerindeki otoritelerinin zayıflayıp ayrılanmalarına hedef teşkil etmez.

Allah Rasûlü (s.a.v.) aşağıdaki hadis-i şerifte halkın idarecisine karşı görevini nasıl yapacağını belirtmiştir:

"Ma'rufu emretme konusunda idarecilere yol göstermek isteyen kim-

(219) Müsned Ahmed b. Hanbel: 5/49.

Tirmizi'nin de şöyle bir rivâyeti vardır: *"Her kim, Allah'ın yeryüzündeki sultanına ihânet ederse Allah da ona ihânet eder."* (Tirmizi-Ebuvabı-l-Fiten Halifeler Babı Terc: C: 4 sh. 87).

se, bunu açıkça yapmaz. Elinden tutar kendisiyle tek başına görüşeceği bir yere götürür —eğer bu şekilde kabul ederse— söyleyeceğini söyler. Yok bunu kabul etmezse, o zaman üzerine düşeni yapar.”⁽²²⁰⁾

İdarecileri vaaz ve nasihatla düzeltmede hiçbir tereddüd yoktur. Bu tatbikat muhtelif asırlarda devam etmiş ve teâmül haline gelmiştir. Bazen de güzel meyvesi de görülmüştür. Fakat ne zaman ki hisbe teşkilâtı ve idârecileri ikaz teâmülünün etkinliği ortadan kalkmışsa, idâreci zulüm ve azgınlığı devam edip haddi aşınca devletin işleri çözülemeyecek bir mecraya dökülmüş ve böyle bir tatbikat, mücâdeleye, ayaklanmaya ve sorunları artırmağa zemin hazırlamıştır.

İmam Gazâli bu konuda şöyle buyurur:

“İdârecileri zorla men’etmeye çalışmak halkın kârı değildir. Yapacakları şey, iyilikle ve nasihatla ikazdır. Üçüncü mertebeye gelince (ki bu da sövme ve azarlamadır) onların kasalarındaki mallarını ele geçirmek üzere saldırıp mallarını hükümdarlara teslim etmek, giydiği ipekli elbisesinden iplikleri sökmek, halk içindeki saygınlığına hâle getirip, otoritesini düşürecek şekilde evindeki içki kaplarını kırmak gibi hususlarda çeşitli görüşler vardır. Bu çeşit bir tatbikat mahzurludur. Böyle bir ortamda “münker karşısında susmak sûretiyle nehyetmek” şeklinde tatbik olunan bir yöntemle yaklaşmak gerekir.

Burada iki mahzur aynı şekilde çelişmektedir. Bu hususda hüküm; münkeri nehyetmedeki aşırılığa ve idareciye yapılan saldırı nedeniyle otoritesinden azalan miktara göre, çözüm ictihâda bırakılmıştır. Bu ise tesbiti mümkün olmayan hususlardan biridir.”⁽²²¹⁾

Şüphesiz ki İslâm devletinin başkanı, kendisine yapılan beklenmedik bir iyiliği hafif görür veya bir câhillik yapınca, dille yapılan nasihatın iyiliğe dönüşeceği devamlı bir münker işleyebilir. Aslında o genel olarak başarılıdır. Fakat idâreci çok kere bununla yetinmez. İyilikleri ihmâl etmeyi ön plâna alır, kötülüklerle onları örter. İyilikleri yok etmek ve kötülükleri diriltmek için devletin vâsıtalarını bu tatbikatın emrine verilmesini umar, vâsıtaları da bunun için hazırlar. Kuvvet ve iktidarını, şerri desteklemede kullanır. Bunu yayar ve bununla zevk duyar. İyiliği zayıflatmak sûretiy-

(220) El-Müsned (Ahmed b. Hanbel) 3/40.

(221) İhya-u Ulûm id-Dîn: 2/280.

le dağıtır. Dînî görevlerini yapmayı ihmâl eder. Bu çeşit görevlerini ihmal edenleri ve şeriatçe yasaklanmış suçları işleyenleri muâheze etmez ve bunları işleyenleri de cezalandırmaz.

Öyle ise müslüman bir toplumun kuvveti, idârecisinin ıslahında istihdâm etmesi hakkıdır. Huzûr ve sükûneti teminde yahut böyle bir idâreciyi değiştirip yerine sâlih idâreciler getirmeye çalışma hususunda böyle bir hükmü tatbik etmeye devam etmek câiz olmaz mı?

Sanıyorum ki imam Gazalî, idâreciyi temize çıkaracak bir tarafı kalmadığı, saygınlığını yitirdiği —yukarıdaki sözünden de anlaşıldığı gibi— ve işlediği kötülüğüne karşı, kuvvet yoluyla aleyhinde hüküm vermenin gerekli olduğu böyle durumlarda fetva vermektedir.

İBN-İ HAZM'ın GÖRÜŞÜ:

İbni Hazm ve el-Cessas'ın (R. aleyhima) bu konuda derinlemesine uzun araştırmaları vardır. Fakat bu iki araştırmacının araştırmalarını doğru bir yaklaşımla anlamağa çalışmamız ve maksatlarını tam anlamıyla elde etmemiz ancak bu konuda iki önemli hususa parmak basmak istediklerini düşündüğümüz zaman anlarız. O iki husus da şudur:

1— Ma'rufu emredip münkerden nehyetmesi için İslâm devlet başkasına karşı silaha başvurma hususunda şeriâtin hükmü.

2— Halktan bir cemaât ayaklanınca müslümanların takınacağı tavır.

Şimdi İmam ibn-i Hazm'ın bu konudaki görüşünü evvelâ özetleyelim:

"İslâm ümmeti— hiç biri hâriç olmamak üzere— ma'rufu emretmek münkerden nehyetmeye çalışmanın farziyyeti üzerinde ittifak etmiştir. Fakat bu görevin keyfiyyeti hususunda ihtilâf içindedir. Ashâb-ı kiram'dan (r. annum) kadîm ehl-i sünnetin bir kısım uleması ve onlardan sonra gelenlerden bazıları; "bu farziyetten maksat; sadece kalb ile olmasıdır. Eğer güç yeterse dil ile söylenebilir. Yoksa el ile, kılıç çekmekle ve hele hele silah kullanmakla asla ifâ edilmez," der.

Ancak ehl-i sünnetten bu görüşü ileri sürenlerin çoğu, halk arasında adâlet varlığını kaybedince bu yola başvurmayı kabul ederler. Şâyet adâlet var fakat bunu yürüten de fâsık biri ise müslüman halkın korkmadan adâletli bir yönetici ile silaha başvurması farzdır.

Ehl-i Sünnet mezhepleri, mu'tezile mezhebinin tümü, Hâricî ve Zeydiyye fırkasının tüm ülemâsı, ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışma ancak silaha başvurmamakla hallolacaksa silah kullanmanın farziyyetine hükmederek şöyle dediler: *"Eğer halkın taraftar ve savunucuları islâmî anlamda bir cemaat halinde ise ve münkeri ortadan kaldırma imkânı olup kazanacaklarından ümitsiz değillerse, bu yola başvurmaları kendilerine farz olur. Şayet kendileriyle savaşmaları umulamayan ve başarıyla kendilerini zayıflatacak güce sahip olmadıkları bir düşman içinde iseler, münkeri el ile değiştirmeyi terk hususunda ruhsat içine girmiş olurlar."*

İlk görüş taraftarlarından bazıları şöyle dediler: *"Böyle bir durumda, ayaklanma, kan akıtma, malları ele geçirme, nâmusa tecâvüz ve olayın yayılmasında harâmı mübah kılma anlamı vardır."*

Diğer bir grup ise buna şu cevabı verdi: *"Asla... Zira ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışan kimsenin haram hududlarını çiğnemesi, haksız yere mal ele geçirmesi, kendisiyle savaşmayana taarruz etmesi helâl değildir. Eğer bu cürümlerden bir tanesini işlerse, görevi dışında bir davranış içine girmiştir. Fakat şeriâtın yasaklayıp onaylamadığı münkeri işleyeni öldürmesi —az veya çok da olsa— kendisine farz olur. Halkın, münkeri işleyenleri öldürüp, mallarını ele geçirmeleri ve bunları tahrip etmeleri haramdır. Bütün bunları işlemek, halkın değiştirmesi hakkı olmayan münker cinsinden birtatbikat olur. Aynı şekilde münkeri değiştirmek ve ma'rufu emretme cinsinden ileri sürdükleri tatbikatın korkusu bir engel olacaksa, bu bizzat ehl-i harb ile yapılan cihad çeşidinden bir engel olurdu. Bu, müslümanın onaylamayacağı bir davranıştır."*

Şayet bu durum, Hristiyanların Müslümanların kadınlarına ve çocuklarını sövme, mallarını ele geçirip, kanlarını akıtarak ve mahremlerine tasallut şeklinde ortaya çıkarsa, yapılan tasallutların varlığına bakarak, onlarla cihâd etmenin farziyyeti hususunda müslümanlar arasında hiç bir ihtilâf yoktur. Şu halde bu iki tatbikat arasında hiç bir fark yoktur. Binâ-enaleyh bu iki durumu böyle kabul edip tatbik etmek cihâddır. Kur'an ve sünnetin çözümüne da'vettir."

Yapılması gereken şu; az da olsa bir zulüm ortaya çıkarsa, İmam Gazâlî'nin bu konuda ileri sürdüğü görüştür.⁽²²²⁾

(222) Belki bu böyle bir ifade doğru olmaz. İmam Gazâlî'nin bu me'ale hakkında kabul ettiği önceki görüşünün aslına riâyet etmek gerekir.

Devlet başkanı yaptığından men'edilir. Eğer bundan vazgeçer de hakka döner, vücut veya vücut organları hakkındaki kısasa boyun eğerse, zina edene hadd tatbik edip, kazf (zina iftirası) ve içki için için gerekli cezayı uygularsa, azledilmesine hiç bir yol yoktur. O, olduğu gibi meşru devlet başkanıdır. Azledilmesi helâl olmaz.

Şâyet görevlerinden birini ifâdan kaçınıp şer'î ölçülere dönmezse azledilmsi ve hakkı tatbik edecek birinin devletin başına getirilmesi farz olur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"... iyilik etmek, fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve haddi aşmak üzerinde yardımlaşmayın."⁽²²³⁾

(223) El-Maide: 2 (Açıklama: Âyette geçen "birr" iyilik demektir. Aslı berr: "Kara, yer-yüzü"dür. BAHİR: Deniz mukabilidir. Sonra genişlik manasıyla "birr" hayırlı işde genişlikde kullanıldı. Cenâb-ı Hakk'a nisbet olunduğu gibi bazan kullara da nisbet olunur. (Berre'l-Abdû Rabbihü) = Kul Rabbine itaat etti, demektir. Buna göre "birr" Allah'dan sevap, kul'dan itaat manasına gelir. İtaat de i'tikad ve amel olmak üzere iki nevidir. Birrul-Vâlideyn: Ana-babaya geniş hizmette ve iyilikte bulunmaktan ibarettir. "ukûk" mukabilidir. "Birr" geniş hayır münâsebetiyle, doğru söz mânâsına da kullanılır. Haccın kabûlü mânâsı da vardır ki haccın Allah'ın sevâbına mazhar olduğunu bildirir. Cennet, hayır ve fazilet, güzellik, çok iyilikde bulunmak, mutlak hacc... gibi mânâları da vardır.

Rûhul-Meânî: Cenâb-ı Hakk'a yaklaştıran her şey diye anlam verir. (Ebul Beka-Külliyat).

Şah Veliyyullah-i Dehlevî der ki: "Birr" insanın mele-i a'lâya boyun eğmesini, Allah'ın ilhâmına kavuşmada kendinden geçmesini, hakkın muradı içinde fânî olmasını gerçekleştirmek (ve kendini olgunlaştırmak) üzere işlediği her bir ameldir. Üzerine dünyada, yahut âhirette hayır ve mükâfat terettüp eden her bir ameldir. İnsan nizamının, üstüne kurulduğu medeniyetleri iyi ve yararlı bir hâle getiren her bir ameldir. Allah'a ve Resûlüne itaatı ifâde eden, feyze engel perdeleri kaldıran her bir ameldir.

Âyette geçen "ism" —peltek se ile— lugatte günah demektir. Bu münasebetle şaraba, kumara, içkenceye, cezaya (yâni günahın cezasına) da "ism" denilmiştir. İmam Rağîb'a göre: "ism" insanı sevabdan geç bırakan davranışların adıdır.

"ism": Şer'an ve tab'an kaçınılması vacip olan şeydir. Seyyid Şerif: "ism" ukûbete hak veren günahdır. Onunla ancak haram olan şeyler kastedilir. "Zenb" ile aralarında fark yoktur. "Zenb" bilerek ve bilmeyerek işlenen günah, "ism" bilerek işlenen ve faili cezaya hâk kazanan günahdır. "esim" çok günahkâr mânâsındadır." (Ebul-Beka-Külliyat) (Çantay Meal, sh. 155-156).

"İsm" insanın tâğût'a boyun eğmesini, onun arzusu içinde yok olmasını gerçekleştirmek üzere yapılan her çeşit çalışmadır. Şeytanın arzusunun göre kurulan her medeniyet tâğuti medeniyettir ve temeli ism'dir. Bu çalışma ister ferd plânında olsun ister hükümet ve devlet plânında olsun değişmez. (Çeviren)

Böylelikle bu zihniyeti taşıyanlar, bu ümmete muhalefet eden düşmanlarıyla aynı safta birleştiler. Çünkü bu kimselerin yaptıkları, İslâm'a karşı isyan eden toplulukla savaşmaktan, zulüm ve haksızlık yapan devlet başkanının İslâm'la çatışan davranışlarını men'etmekten müslümanları vazgeçirmek demektir. Hatta onların bu tutum ve anlayışları yüzünden İslâm milleti ahlâksız ve fâsık idârecilere mağlub oldu. Mecûsî ve her renkteki İslâm düşmanları ümmetin kurduğu İslâm binasında büyük gedikler açtı. Zulüm yayıldı. İslâm'ın hükümrânlığındaki ülkeler bir bir elden çıktı. Müslümanların hem dini hem dünyası elden gitti. Dinsizlik, tecâvüz, putperestlik, Haramiyye ve Mazdekçilik gibi bâtil mezhepler ortaya çıktı.

İşte bütün bu olanlar, İslâm ümmetini, şeriatın arzu ettiklerini emretmeye, onunla çatışan her çeşit ideolojik bâtulları men'etmeyi terketmeye ve zâlim devlet yöneticilerine karşı hakkı ketmetmeye sevketti."⁽²²⁶⁾

İmam'ul-Harameyn şöyle buyurur:

"O günkü devlet başkanı zulmeder, zulüm ve haksızlığı ortaya çıkar da, yaptıklarından men'edildiği zaman vazgeçmezse, ehlü'l-hall ve'l-akd meclisi —silah kullanmak ve kendisine karşı savaş açmakla da olsa— bu devlet başkanını ittifâken görevden alırdı."⁽²²⁷⁾

İmam Nevevî bunu böylece arzettikten sonra şunu da ilâve etti:

"Her ne kadar bu şekildeki bir görevden el çektirme garip karşılaşırsa da böyle bir tatbikat "herşeyi alt üst eden bir ayaklanmanın doğuracağı kargaşa ve fesat, devlet başkanını görevden el çektilmesiyle doğacak fesattan daha tehlikeli ve büyük olacağı" sonucunu doğuracağına hamledilmiştir"⁽²²⁸⁾

İmam Nevevî, İmamu'l-Harameyn'in ileri sürdüğü kesin görüşünü arzetmekle beraber —sâhip olduğu görüşde yalnız bırakmadığı halde— bu görüşüne muvafakat da etmedi. İmam İbn-i Hazm, imam Cessas ve muhakkikîn ulemasından başkaları da —yukarıda arzettiğimiz gibi— Nevevî'nin görüşünü desteklemektedirler. Fakat *"müslüman halkın ayaklan-*

(226) Ahkâm-ı Kur'an (Cessas): 2/40.

(227) Şerh-ı Sahihî Müslim (Nevevî): 1/52 (Ehlü'l-Hall Vel-Akd, İslâm Şûra meclisidir. Devlet başkanını tayin ve görevden alma yetkisine sahiptir.)

(228) A.g.e.

Şeriatın yetkilerinden tek birini dahi ortadan kaldırmak câiz değildir. (Nerde kaldı şeriatı tüm müesseseleriyle ilgâ etmek caiz olsun)⁽²²⁴⁾

CESSAS'ın GÖRÜŞÜ:

İmam Ebu Bekir el-Cessas'ın konu ile ilgili görüşü ise şöyledir: “Ümmetin selef-halef hukukçuları ve âlimlerden hiçbirisi, münkeri terketmeyen devlet başkanına veya isyankâr bir topluluğa karşı silah kullanılamayacağı tezini müdafaa etmedi. Ancak birtakım kendini bilmez kimseler ve hadisi bildiğini sanan câhiller buna karşı çıkarak muhalefet ettiler.

Bu kimseler, silah taşıma ve kullanma meşrûiyyetine dair delil ortaya çıkınca, isyan eden bir toplulukla savaşmayı, ma'rufu emredip münkeri nehyetme görevini silaha başvurarak yürütmeyi hoş görmedikleri gibi, ma'rufu emredip münkeri nehyetmeyi fitne olarak isimlendirdiler. Hem de Allah Teâlâ'nın: “... Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecâvüz ediyorsa siz, o tecâvüz edenle, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın”⁽²²⁵⁾ âyetin hükmünü işitmelerine rağmen, isyan eden fırka ile savaşmayı hoş görmemeleri şâyân-ı hayrettir. Ayrıca âyetin lafzı, isyankâr fırka ile kılıç ve benzeri silahlarla savaşı da farz kılmaktadır. Bununla beraber onlar; “devlet başkanının zulüm ve haksızlık yapması, Allah'ın haram kıldığı birini öldürmesini münker olarak kabul etmediler. Münkeri nehyetmeye çalışmak, ancak devlet başkanının dışındakilere karşı yapılır. Bu da, silah kullanmaksızın sadece el ve sözle îfâ edilir,” zannına kapıldılar.

(224) El-Milel Ven-Nihal: 4/170-176.

(225) El-Hucurat: 9 (Açıklama: İlim iddiasındaki bazı kişiler hele hele batı ve doğu emperyalistlerin İslâm ülkelerine ve onların topraklarına müdahale etmesini ve üss kurmasını müdafaa edip fetva verecek kadar azmanlaşan modern fetvacılar, kimlerin yararına ve adına hizmet ettiklerinin farkında değildirler. İslâm şeriatının bu tür yarıdakılar hakkındaki genel yargısı bellidir. O İslâm ki müslümanların meşru' imamına karşı isyan edenlerin öldürülmesini farz kılmış, savaşı iki müslüman devletin arasını İslâm kurallarınca barış teklif edilmesini emretmiştir. İslâm'ın çözümüne değil de tâğıt önünde muhâkemeleşmeyi öneren ve çözüm isteyenlerle tüm mü'minlerin savaşması farzdır. İslâm'ın çözüm formülüne evet deyip hakka dönünceye kadar bu savaş devam eder. Bugün İslâm topraklarında hükümran olan emperyalizmin işbirlikçileri, kültür itilâsına uğrattıkları İslâm ümmeti içerisinde ne yazık ki samimi uşaklar bulmuşlar. Fakat görünen şu ki batı ve doğu emperyalizmin, rüyasını bile görmekten korktukları İslâmın dinamik ruhu cihâd ilân edilmiştir. İsteseler de istemeseler de “bu akışı durdurmak gayri kimin haddine” Allah nurunu tamamlayacaktır. Hizbullahî müslümanlar uyanmıştır. Dünyanın gerçek hürriyet savaşını veren Allah'ın askerlerinin İslâmı boyanacak atmosferin müjdelerini bize vermektedirler. Mesajlar gelmeye başlamıştır.” (Çeviren).

masından doğacak huzursuluk ve fesat, devlet başkanının görevden alınmasından doğacak fesattan daha tehlikeli olacağı ve ümmetin bünyesinde derin bir yara bırakacağı'' ile ilgili görüş takdire şayandır. Kim bu delilin kuvvet ve üstünlüğünü inkâr edebilir?

IV. FASIL

DİNİN YENİLENMESİ VE ÜMMETİN ISLAHI

ÜMMETİN İLERLEMESİNDE VE GERİLEMESİNDE SÜNNETULLAH'IN ROLÜ

Yeryüzünde hiç bir insan topluluğu yoktur ki tam anlamıyla düzenli ve emin olarak yüksek bir seviyede hayat sürdüğü görülmüş olsun. Hayat seviyeleri ne tam düzenli ne tam düşük. Ölüp ölmek arasında standart bir hayat seviyesine sahiptirler. Durum böyle olunca, düzenli hayat sahiplerinin ve hayatlarını İslâm'la birleştirmiş salih kimselerin, içinde yaşadıkları toplumda dâimî ve hamiyetkâr bir şekilde ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışmaları gerekir. Ancak bu yolla onlar, fesatçıyı ıslah ederler, eğriyi doğrulturlar ve insanları disiplin altına alırlar. Zâlimin elinden tutup doğru yola getirirler. (Zira hayat İslâm'la tabîi seyrini takib eder.)

Şayet hakka da'veti yüklenen bu salih kişiler görevlerinde kusur ederlerse kötülük yaygınlaşır, şerr zararlı hale gelir, ümmetin tümü yok olmakla karşı karşıya kalır. Toplumda üstün ve faziletli yaşayışı yayıp, rezil ve kötü alışkanlıkları yok edenler, yeryüzünün tuzu ve dünyanın güzellikleri mesabesinde idiler. Toplumun bu kesimi susup görevini yapmakda gecikirse ümmet ruh ve canlılığını kaybeder. Fertlerine bir çoban gözü ile bakıp onları koruduğu, onlardan her türlü kötülüğü uzaklaştırıp, hergün ahlâkça kuvvetlendiği zaman bu ümmetin yıldızı parlar ve işte o zaman ilerler.

İyileri kötülerinden daha çok (Yâni iyilerin hâkimiyeti kötülerin mahkûmiyeti demek olanlar) ve fesadın, hayatının belirli bir kesimi arasına sıkışıp kaldığı toplumun, dünyadaki hayatını Allah mes'ud kılar. Allah Teâlâ böyle bir topluma ilerleme ve yükselme fırsatlarını hazırlar. Fakat iş aksine olunca yâni, toplumun kötü olanları iyi olanlarını mağlub etmiş ve iyi olanlar üzerinde hâkimiyet kurmuş, fesât umumileşmiş ve kötülük toplum hayatının her kesimini istilâ etmiş ise Allah'ın bu toplum hakkındaki yasaı, *"yavaş yavaş bu topluluğun dağılacağı, hâkimiyetinin azalacağı ve her çeşit sıkıntıyla karşı karşıya bırakılacağı"* şeklinde tecelli eder.

Allah'ın, hakkında kesin olarak hükmetmiş olduğu bu sıkıntı ve anarşi, bazı beşerî güçlerle —askerî ve polisiye tedbirlerle— geçici olarak önü

alınabilirse de, kendisine zulmetmiş (Allah'ın çözüm yolunu beğenmeyip, kendi kısır düşüncelerine kendilerini mahkûm etmiş) bu zâlim toplumun bütünüyle huzursuzluktan kurtulması kesinlikle mümkün değildir. Çünkü böyle bir toplumun huzursuzluktan kurtulması kesinlikle mümkün değildir. Çünkü böyle bir toplumun —beşerî hangi gücü devreye sokarsa soksun— kutulamayacağını Allah Teâlâ'nın şu âyet-i kerimesi işâret buyurmaktadır:

“Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden yalnız zulmedenlere çatmaz (toplumun bütününe de bulaşır ve hepsini perişan eder.) Hem bilin ki Allah, şüphesiz azabı çetin olandır.”⁽²²⁹⁾

Zeynep binti Cahş Nebî (s.a.v.)'e: *“Aramızda iyi kimseler olduğu halde helâk olur muyuz?”* diye sordu da Allah Resûlû: *“Evet, kötülük çoğalınca,”*⁽²³⁰⁾ diye cevap verdi.

Âyet ve hadis; *“bir topluluğun iyileri kötülerle iç içe yaşar, salih kişiler zalimlerle aynı atmosferde yer alır, iyiler kötülere dokunmadan (sanki hiç bir fitne yokmuş, herşey sülû liman, üstelik dîni kisve giyenlerin kötülerin hâkimiyetinde yaşamalarını sürdürmek için zaman zaman fetvalar da üretirse) kahrân olan Allah'ın azabının bu toplumu —iyi kötü demeden— topyekûn azapla kuşatacağını”* açıklamaktadır.

Görülüyor ki burada gelecek azab kesin olarak ifâde edilmiştir. Fakat genel olarak durum böyle değildir. Bu konuya genişçe bir nazar atfetmemizde yarar vardır.

(229) El-Enfal: 25 (Açıklama: “Toplumun tüm fertlerini etkisine alan fitne diyebileceğimiz günahlar şunlardır: “Dince onaylanmayan ahlaksızlıkların yerleşmesi” Kadın-erkek karması hayat, dolayısıyla zinaya götüren tüm kapıların açılmış olması. Dinin emrettiklerini emretmek hususunda dalkavukluk edilmesi, birliğin parçalanması, dinde olmayan âdetlerin din adına yapılması ve cihad emrinde tenbellik gösterilmesi (Kaldı ki günümüzde bırakın tenbelliği, tamamen terkedilmiş.)... Bir hadis-i şerifte meâlen: “Kötülüklerin ve günahların işlendiği bir toplumun içinde buhananlar, o günahları kaktırmaya güçleri yettiği halde bunu yapmazlarsa Allah, ölümlerinden evvel hepsini cezaya çarptırır.” (Ebu Davud-Celîl b. Abdullah R.A.) (Çeviren).

(230) a) Sahih-i Buharî = Kitab'ul-Fiten (“Yaklaşan büyük şer yüzünden Araplara pek yazık olacak” hadisi) (Riyazüs-Salihîn C: 1 Had. No: 187 Terc.)

b) Sahih-i Müslim = Kitabul-Fiten ve Eşratü's-Saati.

ISLAH EDENLER UMÜMÎ AZABTAN KURTULURLAR

Toplumda bazı kimseler vardır ki, kendini ıslah etmekle yetinir, başkalarına karışmazlar. Meselâ; kötülüklerden sakınırlar, fakat içinde yaşadıkları toplumda kötülüğe karşı sabreder ve kötülükle beraber yaşarlar.

Bunun aksine bazı kimseler de, aldığı terbiye ve sahib olduğu iyi hasletleri; yaşadığı toplumda yok olan bir sünnet, dirilen bir bid'at, mağlub edecek bir bâtil, başkasının aleyhine kullanılacak bir hak, yaygınlaşan bir kötülük ve gizlenen bir iyilik karşısında seyirci kalmalarına ve müsamaha göstermelerine müsâde etmez. Böyle kimseler Allah'ın emirlerini Allah Rasûlü'nün ölçüleriyle yapar ve yapılacak amellerin bu ölçülerle yapılmasını emrederler. Kötülükten sakınır ve bunu aynı şekilde yasaklamaya çalışırlar.

Bazı ulema; *"Umûmî azab salih kişilerden; âsî olan ve olmayan her iki gruba da bulaşır"* görüşünü ileri sürdüler ki bu doğru değildir. Doğrusu, içinde yaşadığı toplumu ıslaha çalışmayan, sadece nefsini ıslaha çalışan kişiler umumî azaba çarptırılacak, ikinci kısma dahil olanları —yâni hem kendilerini ıslah etmiş hem de başkalarının ıslahına çalışanları— Allah koruyacaktır.

Kur'an-ı Kerim azmış ve isyân etmiş ümmetlere azab gönderince, peygamberlerin ve onlara îman edenlerin kurtulacağını açıkça haber vermektedir:

"Nihayet biz Rasûllerimizi ve îman edenleri selâmete erdiririz. (Müşriklere azâb çattığı zaman) böylece müminleri de, üstümüzde bir hak olarak kurtaracağız." (231)

Şüphesiz ki Allah Teâlâ, insanları ıslah etmek ve onlara doğru yolu göstermek için peygamberleri gönderir. Bu seçilmiş ıslahatçılar da, kavimlerinin işledikleri sapıklık, içine düştükleri şaşkınlık, çıkardıkları fesad, fitne, zulüm ve isyândan kurtarmak için devamlı ve çok kuvvetli bir mukavemetle karşı koyarak, Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine göndereceğini va'dettiği mânevî yardım ve mühletlerden istifâde ile bu gayenin gerçekleşmesine çalışırlar. Bu nedenle kavimlerinin tertipledikleri komploların kötü sonuçlarından Cenâb-ı Hak kendilerini korur.

İşte bu âyet ve izahlar gösteriyor ki hidâyete vesile olanlar, salih kişi ve ıslah edenler (gerek tarikat ve tasavvuf ehli, gerekse ilmen uzmanlaşmış ve ruhi terbiyeyi de beraber yürütmüş olanlar olsun. Zira günümüzde tarikat ve ruh terbiyesini almadan toplumun ıslah edilebileceği iddiası içinde olanlar var. Bugün bu görüşün iflâs ettiği en yetkili ilim otoriteleri tarafından ifâde edilmiştir. Zira Allah Rasûlü de ilim hayatını ruh terbiyesiyle beraber yürütmüştür. İşte bu vasıf ve karakteri taşıyanlar) her hâl-ü kârda Allah'ın azabından kurtulurlar.

Hadis-i şeriflerde de, Allah Teâlâ'nın, zâlimlerle beraber salihlere azab etmeyeceği kesinlikle ifâde edilmiştir. Ancak bu salih kişiler ma'rufu emredip, münkerden nehyetmeye çalışmada ihmalkâr davranıp, uydurma ve bid'atları değiştirmeye çalışmazlarsa cezaya çarptırılacakları muhakkaktır.

Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurur:

"Hiç bir toplum yoktur ki içlerinde günah işlensin, sonra bunu değiştirip yasaklamaya güçleri yettiği halde yasaklamamış da Allah Teâlâ oradaki bütün insanları azaba uğratmamış olsun."⁽²³²⁾

Diğer bir hadisde:

"Şüphesiz ki Allah Teâlâ, işlenen özel bir günah sebebiyle halkın tümüne azab etmez. Ta ki işlenen günahlar her kesimi istilâ ettiğini gördüklerinde —bunu yasaklamaya güçleri yettiği halde yasaklamazlar da— işlerlerse, Allah o toplumun tümünü azaba uğratır."

Yukarıda arzettiğimiz hadis-i şeriflerden anlaşılıyor ki Allah Teâlâ'nın azab ettiği kimseler; günah işleyenler, yasaklamaya güçleri yettiği halde münkeri men'etmeye çalışmayanlardır.

Bozuk bir toplumda münkeri ortadan kaldırmakla görevlerini yapanlara gelince, bunlar, açıkça ortaya atılmışlar. Bu nedenle de Alah'ın azabından kurtulmuşlardır. Hadis bilgini İbn-i Ebi Hamza ve Allâme Kurtubî de aynı görüşü savunmuşlardır.⁽²³³⁾

(232) Sünen-i Ebî Davud Kitabı-ı Melâhim (Babu-ı Emr ven. Nehy) Tirmizi ve Nesâî aynı anlamda rivâyet ettiler.

(233) Fethü-l Bârî: 13/48.

KUR'AN-I KERİM'DE "CUMARTESİ ASHABININ" KISSASINA GETİRİLEN YORUM:

Yukarıda arzetmeye çalıştığımız hususlar, Kur'an'daki "cumartesi ashabi" dediğimiz kavmin durumunu teyid ediyor. Allah Teâlâ İsrâiloğullarına cumartesi gününde çalışmayı haram kıldı. Bu günü ibâdete tahsis etmelerini emretti. Bu nedente israiloğulları bu günde dünya işleriyle uğraşmadılar. Fakat bir kasaba halkı deniz kenarına gelerek konakladı ve Allah'ın emrine muhalefet etti. Cumartesi günlerinde balık avlamaya başladı. Kur'an-ı Kerim, kasabanın diğer halkından bir grup, onları bu yaptıklarının men'edip kendilerine öğüt verdiğinde üçüncü bir grubun şöyle dediğini bize nakletmektedir: *"Allah'ın kendilerini (dünyada) helâk edeceği veya (âhirette) çetin bir azab ile cezalandıracağı bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?"* (234)

Va'z eden ıslâhçıların cevabı şu oldu:

"Rabbimize özür (dilemeye yüzümüz olsun) için. Umulur ki sakınırlar." (235)

Görülüyor ki kasaba halkı üç gruba ayrıldılar:

Birinci grup: Rabbinin emrine isyan etti ve Allah'ın yasaklarını çiğnedi.

İkinci grup: İsyankâr gruba öğüt verdi. İşledikleri haramlardan onları vazgeçirmeye çalıştı.

Üçüncü grup ise: Allah'ın emrine itaatten ayrılmadı ama isyankâr zâlimleri men'etmeye de çalışmadılar.

Kur'an-ı Kerim şu ifâdelerle durumun seyrini sürdürür: *"Vaktâki onlar artık yapılan vaazları unuttular. Biz de kötülüktен vazgeçirmekte sebât edenleri selâmete çıkardık. Zulmedenleri ise yapmakda oldukları isyan ve günahları yüzünden şiddetli bir azab ile yakaladık. Bu sûretle onlar serkeşlik ederek yasak edileni yapmakda ısrar edince kendilerine: "hor ve zelil maymunlar olun" dedik"* (236)

Kur'an-ı Kerim, bu iki âyette iki önemli hususu açıklamaktadır:

(234) El-A'raf: 164.

(235) El-A'raf: 164.

(236) El-A'raf: 165-166.

Birincisi: Azan ve isyan eden bir toplumun muhakkak Allah'ın azabına çarpılacağı,

İkincisi: Öğüt verip münkeri yasaklamaya çalışan toplumu da Allah'ın koruduğu ve koruyacağıdır.

Binaenaleyh hükmümüzü şöyle koyabiliriz:

"Şüphesiz ki Allah Teâlâ bir toplumu cezalandırınca, ma'rufu emredip, münkeri yasaklamaya çalışma farziyyetini hakkıyla ifâ edenler kurtulacaktır."

Kur'an-ı Kerim, cumartesi günü hürmetini çiğnemeyen ve bu günahı işleyenleri men'etmeyen üçüncü bir grubun durumunun nasıl olduğunu hususunu açıklamadı.

Ulemadan bazıları: *"Bu grup da aynı şekilde kurtulan gruba dahildir,"* dedi. Bir kısım ulema da: *"Bu grup, cezaya çarptırılan grup gibi Allah'ın azabına uğradı"* görüşünü ileri sürdü.

Bu son görüşü, ma'rufu emretmeye ve münkeri nehyetmeye gücü yetenlere işâret buyuran yukarıda verdiğimiz hadis-i şerifler te'yid etmektedir. Hadis şunu ileri sürüyordu: *"Bir toplum görevlerini ihmal ettiği zaman, Allah'ın, hakkında takdir ettiği azab kendisine isabet edecektir."*

Allame eş-Şevkânî şöyle der:

"Ma'rufu emredip, münkeri nehyetmeye ehil olan herkes, Allah'ın hüccetini ayakta tutmayı üstlenmez ve Allah'ın kullarına tebliğ etmeyecek bundan yüz çevirirse o kimse, içinde yaşadığı toplumun, Allah Teâlâ'ya karşı işlediği günahların hepsinde ortak olmuştur. Dünyada ve âhirette, içinde yaşadığı toplumdan önce azabı hak etmiştir. Tıpkı Musa (a.s.) tâbilerinden cumartesi gününün kudsiyetini ihlâl edenlerin kıssasında olduğu gibi. Allah Teâlâ ma'rufu emredip münkeri terkedenleri gazâbiyle azab ederek bize örnek veriyor. Cenab-ı Hak günah işlemekle haddi aşanların işlediklerini işlememekle beraber, onları aşağılık maymunlar ve domuzlar olarak vasfılandırmaktadır. Çünkü bu vasfı taşıyanlar, Allah'ın hüccetini (Kur'ânî hayatı ve tevhidî çizgiyi) insanlara anlatmaktan, ma'rufu emredip münkeri nehyetmeye çalışmaktan kaçındılar ve sustular."

Netice olarak, günah işleyenle onu işlemeyip işlenmesine rıza gösteren (Yâni İslâm'ın yasakları çiğnendiğinde hiç ses çıkarmayıp susan ve

İman gayreti taşımayan kimse) arasında hiç bir fark olmadığı gibi —içinde yaşadığı toplumdan bu günahı bütünüyle yasaklamaya gücül yetmemekle beraber— isterse bu günahın işlenmesine rıza göstermesin, yine de bu münkeri yasaklamayı terk eden kimse arasında da fark yoktur.”⁽²³⁷⁾

SALİH KİŞİLERİN BAŞKALARINI ISLAH ETMEYE ÇALIŞMALARI FARZDIR

Kur'an-ı Kerim'in çeşitli yerlerinde Hak ile Bâtıl'ın mücâdele hikâyeleri çok tekrarlanmıştır. Bu gösteriyor ki hakka da'vet etmek hususunda insanlık iki gruba ayrılmıştır.

Birinci grup; Ümmete her merhalede muhalefet edip aşırı gidenlerdir.

Diğer grup ise; kalpleri ve düşüncelerinin derinliklerinde depresyonlar meydana gelen, bu depresyonların amel ve düşüncelerine yansıdığı insanlara, sevgi ve samimiyetle yaklaşan kâinatın rabbi olan Allah için ölüm-kalım düşüncesine sahip olup çeşitli zorluklar ve meşakkatlere katlanıp bu uğurda son derece gayret gösterip, bunları eğitmekle kendilerini sorumlu sayan ihlâslı gruptur. Fakat bu konumda olan grubun durumu, pek uzun süre sıhhatli devam etmez. Yükselen ıstık yavaş yavaş sönmeye mahkûm olabilir. (Yâni yapılan ihlâslı çalışmalara menfi propaganda ile gölge düşürülür. Zaten bu, şeytanın ve onun izinde gidenlerin hedefledikleri çalışma programlarıdır. İhlâslı kişilerin yaptıkları bu çalışma; günümüzde ister dünya müslümanlarının siyasi, sosyal ve hukukî sorunları olsun, ister ekonomik bağımsızlıklar olsun, daima tâğûtun emrinde olan doğu ve batı emperyalizminin, kendi arzuları doğrultusunda şekillendirdikleri bilinen bir gerçektir. Umarız ki İslâm'ın devrimci ruh ve dinamizmini aksiyoner sıfatını kazanmış istikbâlin İslâm gençliği, emperyalizmin İslâm ümmeti için dirilişini engelleyen her türlü oyunlarını bozacaktır.) (Çeviren)

Nihâyet münafıklar, ihlâslı mü'minlerin çalışma sahalarına nüfuz ederler. İslâmî görünümelerini korumakla beraber, inananları, Allah Teâlâ ile bağlantı kurmadan uzaklaştırmaya çalışırlar.

Allah Teâlâ peygamberlerin'den (a.s.) bir kaçını zikrettikten sonra şöyle buyurur: “İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimet verdikleri peygamber-

(237) Mecmuatü-r-Resâil-i-Müniriyye: II. Cüz (I. Mektup: Ed-Devlul /Acil Fi-Defil- Aduvv-is-Sâil) 203.

lerden, Adem'in (a.s) zürriyetinden, Nuh (a.s) ile beraber taşıdıklarımızdan, İbrahim (a.s.) ile İsrâil'in neslinden hidâyete erdirdiğimiz ve seçtiğimiz kimselerdendir. Onlara çok esirgeyici (Allah'ın) âyetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı. Sonra, arkalarından öyle kötü bir nesil geldi ki namazı bıraktılar, şehvetlerine uydular. İşte bunlar da azgınlıklarının cezasına uğrayacaklardır.' (238)

Âyet-i Kerime'de geçen bu nesil (kötü nesil) hak da'vete rezilce ve utanmadan da çağırıyorlardı. Fakat çoğu kez de böyle bir neslin varlığı, İslâm ümmetine karşı mücadeleci hasımlardan daha tehlikelidir. Sâdık mü'minlerin böylelerini ıslaha çalıştıkları, başkaları üzerinde bıraktıkları kötü izlerini silmek için gayret sarfettiklerine, zaman zaman tarih şâhitlik eder.

Böyle bir neslin varlığından elem duymayan, imanı kendisini harekete geçirmeyip bu neslin ıslahına ve değişmesine çalışmayanların imanı çok korkunç ve büyük bir tehlikededir. Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurur:

"Benden önce Allah'ın, bir ümmete gönderdiği hiç bir peygamber yoktur ki, o peygamberin ümmetinden havârilere ve sünnetine tâbi olup emrine uyan ashabı olmasın. Kısası şu ki, sonra onların ardından, yapmadıklarını söyleyen ve emrolunmadıkları şeyleri yapan bir takım kötü nesiller meydana çıkar. İşte kim bunlara karşı eliyle mücâhede ederse o mü'mindir. Kim onlara karşı diliyle mücâhede ederse o da mü'mindir. Kim onlara karşı kalbiyle mücâhede ederse o da mü'mindir. Ama bunun ötesinde imandan bir hardal danesi de yoktur.' (239)

BAŞKASINI ISLAHA ÇALIŞAN KİMSE KENDİNİ ISLAH ETMİŞTİR

Ahlâken çökertilmiş bozuk bir toplumda yaşayan kişi —eğer salih bir insan ise— ayağının kaymasından korkar. Böyle bir tehlikenin yok edilmesi için tek bir çıkar yol vardır. O da kişinin sahibi olduğu tüm gücü ile içinde yaşadığı topluma karşı mukâvemet göstermesi, şerr ve rezilliğin karşısı olan hayra ve fazilete da'vet etmesi, toplumun bünyesindeki yaraları kapatmaya ve üzerindeki gafleti atmaya çalışmasıdır. Aksi halde yapacağı

(238) Meryem: 59-60 (Âyet-i Kerimede ki "half" seleften sonra gelen kötü nesil demektir. "half" ise iyi nesil anlamındadır." (Beyzavî")

(239) Sahih-i Müslim-Kitabu-l İmân Ma'ruf ve Münker bahsi (Terc: Cilt: 1 Hadis No: 80)

en ufak bir ihmâl, bu toplumun etkisinde kalması işten değildir. Şüphesiz ki beyinsiz takımın karakteri iyilere etki eder. İyiler de kendilerini fesattan kurtaramaz. Çoğu kez insan bu beyinsiz takımın sözlerini dinlemediği halde inanır, faydasız nasihatlerine ve geride eser bırakmayan hâtıratını yâd etmeye bile meyleder. Böylelikle eyyamcı bir anlayışa sahip olarak, toplumu ıslah edici çalışmalarını terkeder, ye'se düşer, kendisinden başka kimseye zarar vermez.

Bir insan münker önünde hezimete uğrayınca, onu ortadan kaldırmaya yönelik çalışmadan da yüz çevirir. Artık kalbinde nefrete yer kalmaması, kazandığı kötülükten uzaklaşmaya çalışmaması tabîi hale gelir. Nihâyet bu kötülüğü işlemeye alışır ve çıkmaza girinceye dek tedricî olarak bu kötülüğü âdet edinir. Oysa daha önce bundan şiddetle nefret etmekte ve çok tiksینmekte idi.

İSRAİLOĞULLARININ İÇİNDEKİ SALİH KİŞİLERİN BOZULMASI, MA'RUFU EMREDİP MÜNKERİ YASAKLAMAYI İHMAL ETMELERİ YÜZÜNDENDİ:

Allah Rasûlü (s.a.v.), israiloğulları arasında günah ve isyanlar işlenip yayılmaya başlayınca, salih kişilerin bu günahları hoş karşılamadıklarını haber verir. Fakat bu salih kişiler, onların işledikleri münkeri gördüklerinde susmamaları için herhangi bir engel de görmediler. Sonra onlarla aynı yerlerde birlikte oturdular, senli benli olup birbirlerine karıştılar. Oysa günahlardan nefret ettirmeye iten bu tür davranışlar (aslında bu tür hassasiyet, mü'minin sahip olduğu bir üstünlüktür) mü'minlerin kalplerinden silindi. Artık aralarında münkeri yasaklamaya çalışacak bir kimse kalmadı. Böylece Allah'ın rahmeti onlardan uzaklaşınca lânetine uğradılar.

Ebu Davud'da geçen bir hadiste Allah Rasûlü (s.a.v.) buyurdu ki: *"İsrailoğulları arasında bozgunluk şöyle başladı: 'Bunlardan birisi, günah işleyen diğer birisine rastlar: 'Be adam Allah'dan kork, yapmakda olduğun işi bırak; zira o iş sana helâl değildir,' der. Ertesi gün yine adama aynı halde rastlar. Böyle olduğu halde, o adamla yiyip içmekten ve onunla düşüp kalkmaktan çekinmezdi. Onlar öyle yapınca Allah Teâlâ bunların kalplerini birbirine benzetti. Sonra, 'İsrailoğulları içinde kâfir olanlar, isyanları ve Allah'ın ceza sınırlarını aşmaları yüzünden, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lânetlendiler. Onlar yaptıkları günahlardan birbirini men'etmeye uğraşmazlardı. Bu ne çirkin bir şeydi. Bunlardan bir çoğunun,*

kafirleri dost tuttuklarını görürsün. Onların nefisleri, kendilerini ne fena şeye, Allah'ın gazabına götürdü. Onlar azabda daim kalacaklardır. Bunlar Allah'a, peygambere ve ona gönderilen Kitab'a inanmış olsaydılar, kâfirleri dost etmezlerdi. Fakat onların çoğu fâsıktırlar," meâlindeki âyeti okudu sonra şöyle buyurdu:

"Hayır, ya ma'rufu emr ve münkerden nehyeder, zâlimi zulmetmekten men'eder, onu hakka çevirir ve hak üzerinde durdurursunuz, yahut Allah Teâlâ kalplerinizi birbirine benzetir; sonra sizi de İsrailoğullarını la'netlediği gibi la'netler."⁽²⁴⁰⁾

MA'RUFU EMREDİP MÜNKERİ NEHYETMEYİ İHMALLERİ YÜZÜNDEN İSRAİLOĞULLARININ KINANMASI

Kur'an-ı Kerim'in, İsrailoğullarının ulema ve idarecilerini şiddetle kınamasının sebebi; Allah Teâlâ'nın, bu millete ümmetin ıslahında yüksek bir görev sorumluluğunu yüklemesi, fakat onların ise bu sorumluluklarını edâda kusur etmeleri, neticede gözleri önünde Allah'a isyan eden insanları gördükleri halde ses çıkarmamaları, başkasının hukukuna tecâvüz edip, helâl ve haram arasını ayırmamaları ve kesin tavır takınıp bâtılları değiştirmeye çalışmamaları idi. Allah Teâlâ buyurur ki; *"Onlardan bir çoğunu görürsün ki günah (işlemek) de düşmanlık (yapmak) da ve haram yemelerinde birbirleriyle sürat koşusu yaparlar. İşlemekde oldukları şey elbet ne kadar kötü!.. Bâri bilginleri, fakihleri onları günah söylemelerinden ve haram yemelerinden vazgeçirmeye çalışsalar da ya. Herhalde yapmakda oldukları bu (san'at) ne kadar kötü."*⁽²⁴¹⁾

Müfessir Er-Râzî bu iki âyeti tefsir ederek şöyle der:

"Şüphesiz ki Allah Teâlâ İslâm ümmetinin ehl-i kitaptan uzak kalmasını istemiştir. Çünkü onlar, sefil ve alçakları, halkı günah işlemekten men'etmediler. (Yâni bu, onların değişmeyen tabiatı haline geldiğinden ehl-i kitaptan, islâm ümmetinin uzak kalması istenmiştir.)"

İşte onların bu tutumu bize; "münkeri nehyetme görevini terkedenlerin, bizzat onu işleyenin makamında olduğu" gerçeğine işâret etmek-

(240) Ebu Davud: Kitabı-l Melâhim Emir ve Nehiy babında rivâyet etti. Tirmizi de aynı anlamda bu hadisi rivâyet etmiştir. (Riyaz-üs-Sâlihîn Cilt: 1 Hadis No: 194. Tercüme).

(241) El-Maide: 62-63.

tedir. Allah Teâlâ yukarıdaki âyet-i kerimede iki grup insanı aynı ifâde ile kınamıştır."⁽²⁴²⁾

Bu gerçeğe parmak basan yalnız Râzî ve benzeri müfessirler midir? Kur'an-ı Kerim de münkeri terkedeni, onu işleyenden daha şiddetli olarak kınamıştır. Maide: 62. âyetinde "Ya'melûn" lafzı ile iktifa edilmişken, —(ki bu âyetle münkeri işleyenler zikredilmektedir)— 63. âyetle âlim ve fakihlerden, münkeri işleyenlerin bu yaptıklarından vazgeçirilmesi istendiği haberi verilmektedir. Münkeri yasaklamayı terkedenler "yasnaûn" fiiliyle anılmaktadırlar ki eğer bunlar, yasaklama görevlerini hakkıyla yapsalardı, toplumda sefil bir grup türemeyecekti. Binaenaleyh münkeri nehyetmemek bir san'at olarak telakki edilmekte ve bu san'at sahipleri, Kur'an-ı Kerim'in —en yüksek tonuyla— itabına (=azarlanmaya) maruz kalmaktadırlar. Kur'an-ı Kerim'in mezkur iki âyetle israiloğullarının âlimlerine yönelttiği tenkidde, islâm ümmeti ve özellikle islâm uleması için bir ibret, bir öğüt ve büyük bir ders sergilenmektedir.

Âyet, görevini yerine getirip, sorumluluklarını yaparken ağır davranmak, ümmetin islâhı demek olan bu görevi terkedip, bundan yüz çevrildiğinde İslâm ümmetinin de —(israiloğullarının uğradığı akibet gibi)— Allah'ın gazab ve kınamasına ma'ruz kalacağını teyid etmektedir. Şüphesiz ki Cenâb-ı Hak bir kimseye mücerred zatından dolayı düşmanlık beklemeyip, yaptığı iyiliklerine karşı buğz yapmadığı gibi, herhangi bir kimseyi de şahsını sevdiği için günahlarını hoş görmeyebilir. Bu nedenle gerçek ulema, bu âyetle daimî olarak, kendileri için şiddetli bir azarlama olduğu görüşündedirler.

İmam İbn-i Cerir et-Taberî şöyle buyurur: "*Ulema şöyle diyordu: 'Kur'an-ı Kerim'de ulema için, bu âyetten daha şiddetli bir azarlama ve bundan daha korkunç bir âyet yoktur.'*"

Yukarıda arzettiğimiz bu açıklama, Abdullah b. Abbas, Dahhak ve Ata'dan (R. anhum) rivâyet olundu.⁽²⁴³⁾

Nebi (s.a.v.) bir defasında, israiloğullarının ictimâf fesad ve helâke uğradığını anlattıktan sonra ümmetine şunu vasiyet etti:

(242) Mefââtihu-l Çayb: 3/138.

(243) Câmîu-l Beyan Fil-Kur'ân: 6/170.

“Hayır vallahi! Ya ma’rufu emr, münkerden nehyeder, zâlimi zulmetmekten men’der, onu hakka çevirir ve hak üzerinde durdurursunuz, yâhut da Allah Teâ lâ kalplerinizi birbirine benzetir; sonra sizi de İsrailoğularını lânetlediği gibi lânetler.”⁽²⁴⁴⁾

İSLÂM TARİHİNDEKİ “ASR-I SAADET” İSLAM ÜMMETİ İÇİN HER AÇIDAN EN YÜCE ÖRNEKTİR

Asr-ı saadet dediğimiz islâm'ın kâmil en hayata tatbikatı demek olan bu ilk asır, her açıdan islâm ümmeti için en üstün ve eşsiz bir hayat örneğidir. Çünkü bu asır, Allah'ın dinine hizmet ve tüm islâmî ürünlerin gözle görülmesi açısından, geçmiş ve gelecek bütün asırların en hayırlısıdır.⁽²⁴⁵⁾ Allah'a teslimiyet ve tevhidin bu asırda en büyük damgası vardır. Hak, bu asırda muzaffer idi. Bâtıl kovulmuş, hayır gelmiş, şerr arka çevirmiş, şeriatın onayladığı herşey katıksız hâkim ve her açıdan durulanmış halde. Onaylamadığı herşey (münker) solgun ve yeniktir.

Nebî'nin (s.a.v.) en yüksek düzeyde dine da'vet görevini yürüttüğü gibi, “Bu din aynı şekilde gücümü en yüksek seviyede sarfederek bu ümmetin ıslah ve eğitimini üslenmemi de benden istemektedir.” buyurmuştur.

Peygamber'in (s.a.v.) vefatından uzun bir zamana kadar herşeyden arınmış bu temiz asrın ürünlerinin hayattaki canlılığını muhafaza ettiğine

(244) Ebu Davud, Kitabı-l Melâhim (Emir ve Nehiy babında rivâyet etti.)

(245) Merhum Âkif, Fatih Câmîini uzaktan seyrederken şöyle der:

Nümâyan cephesinden Sadr-ı İslâm'ın meâlisi
O sadrın feyz-i enfâsiyle güyâ bir yığın ahcâr,
Kıyam etmiş de, yükselmiş ve bir timsâl-i nûr olmuş,
Nasıl timsâl-i nûr olmaz? Şu pek sâkin duran divâr,
Asırlar geçti hâlâ bâtılın pîş-i hücumunda,
Göğüs germektedir, bir kerre olsun olmadan bîzâr.
Bu bir mâ'bed değil, Ma'bûd'a yükselmiş ibâdetdir.
Bu bir manzar değil, didâra vâsıl mevkib-i enzâr.

Açıklaması: İslâm'ın başlangıç devrindeki büyüklükler ve yükseklikler onun cephesinde parlıyor. Sanki bir taş yığını şablanarak o yüce devrin feyizlerini ve yüksekliklerini canlandıran nûranî bir âbide olmuş. Şu sessiz, sadâsız duvarlar, asırlardan beri bâtılın hücum ve sadmelerine usanmadan göğüs gerip durmuşken nasıl olur da nûrun timsâli sayılmaz? Bu bir mâbed değil, ibâdetlerin Ma'bûd'a yükselmiş şeklidir. Bu bir manzara değil, nazarların didâr-ı Hakka varmış kâfilesidir. (Safahat-Fatih Câmîi Şiiri sh. 6) (Çeviren).

şahit olmaktayız. Sonra İslâm ümmetinin binasından birer birer temel taşların düştüğü müşâhede edilir. Diğer bir ifâde ile ümmet, asırlar sonrası fesad boşluğuna yuvarlanarak en parlak hayat devresini sona erdiriyordu.

Kâinat Efendisi'nin (s.a.v.) derin sezgisi bize şunu haber veriyordu: *"Sizin en hayırlınız benim asrımdır. Sonra onların peşinden gelenler. Daha sonra onların peşinden gelen, daha sonra onları takib eden asırda gelenlerdir."*

İmran: *"Rasûlullah (s.a.v.) kendi asrından sonra iki defa mı dedi, üç mü bilemiyorum"* demiş. Mûteakiben:

"Onlardan sonra bir toplum gelecek ki, şâhid çağırılmadıkları halde şehâdet edecekler. Hiyânet edecekler. Emniyet olunmayacaklar. Va'd edecek yerine getirmeyecekler. Aralarında şişmanlık zuhur edecek." buyurmuşlar.⁽²⁴⁶⁾

Görülüyor ki İslâm ümmetinin bu birinci asrı için takdir edilen fazilet, ne bir esasa ne de üstün tutulan bir tercihe göre takdir edilmiştir. Belki bu üstün övgüyü hakketmişlerdir. Şüphesiz ki onlar, Allah'ın din uğrunda büyük fedâkarlıklar göstermede ileri gitmişlerdi. Ümmetin islahında, eğitiminde ve onlara nasihat etmede hiç bir gayreti esirgemediler. Eğer daha sonraki asırlarda onların bu özellikleri görülmüşse şüphesiz ki bu övgüye lâayık idiler.

Allâme el-Kurtubî şöyle der:

"Şüphesiz ki Alluh Resûlü'nün asrı, mahzâ fazilet idi. Çünkü etrafındaki bir avuç insan, kâfirlerin çokluğu nedeniyle inançlarında garib kimseler idiler. Dinlerine bağlı, bu uğurda gelen eziyet ve işkencelere karşı sabrederlerdi. Bu ümmetin son nesli, dini dosdoğru yaşar, ona sınıksız sarılır, şerrin, fasıklığın, kargaşalığın, küçük ve büyük günahların ortaya çıkışında yegâne hâkim Allah'a itaat üzere sabrederse, aynı şekilde —(başlangıçta olduğu gibi)— onlar da garib kimseler durumuna düşecekler. İşte o vakit bu neslin yaptığı çalışmalar sadece İslâm için olmuş olacak. Tıpkı bu ümmetin başlangıçtaki saf İslâm neslinin yaptığı gibi."⁽²⁴⁷⁾

(246) Buhârî - Fazail-u Ashâb-il Nebî (s.a.v.) babında. Müslim - Sahabenin fazileti ve onu takip eden nesil babında rivâyet etti. Yukarıdaki hadis metni Müslim'indir. (Müslim Terc. Cilt: 10 Had. No: 215.

DOĞUŞUNDA VE NİHÂYESİNDE İSLÂM'IN GARİP KARŞILANIŞI

Nebî (s.a.v.) bu dinin, içinde doğduğu toplumca garip karşılandığı gibi, günün birinde tekrar başladığı gibi garip karşılanacağını buyurmuştur. Dinlerine sâdik kalıp, dini Allah Teâlâ'nın muradına bağlı kalarak yaşayanları —bulundukları hal üzere direnenleri— kutlamış. Bu nedenlerle onlar içinde yaşadıkları toplumları içinde garip duruma düşmüşlerdir. (Yâni ölçü; müslaman —hangi asırda olursa olsun— içinde yaşadığı toplumca garip karşılanmaya başlanınca, İslâmı yaşamaya başlamış demektir. Öyle ise iyice garip olmaya devam etmelidir. Sahne sahne, gün be gün İslâm'ın her bir esasını hayatına dayanak, rengini kendine renk seçmelidir. Her yönüyle Allah'ın boyasına bürününceye dek.)

Nebî'den (s.a.v.) rivâyet edilir, şöyle buyurmuştur:

“İslâm garip başladı. Ve (günün birinde) tekrar başladığı gibi garip kalacaktır. Ne mutlu o gariplere!”⁽²⁴⁸⁾

İNKÂRCILARIN DİNİ GARİP KARŞILAMALARI

Günümüzde “*dinin garip olması*” demek, yaşadığı son asrında dinin, —Peygamber (s.a.v.) zamanında olduğu gibi— bâtılın hâkim unsur ve satvet sahibi olduğu, sapık düşünce ve fikirlerin, uydurma sistem ve nazarîyelerin tahakkümüne ma'rûz kaldığı, câhiliyenin güçlenip hâkimiyetini kurduğu ilk asrına dönmesi demektir. Fakat doğru fikrin taşıyıcısı ve buna

(247) El-Câmi Li-Ahkâm-il Kur'an: 4/172.

“20. Asır, asr-ı saadetin mantığıyla Cihad'ın müşahhas örnekleriyle renklenmeye başladı. Böyle umuyorduk. Dünyamız küfrün hâkimiyet dengesinin bozulduğu anlarını yaşamaktadır. İslâm'ın devrimci ruhunu taşıyan nesil, inancının devletini kurmadan cihadı bırakmak niyetinde değil.

İslâm gençliğinin, doğu ve batı emperyalizminin tilsimini bozduğu müşâhede edilmektedir. Artık bu gençlik, niçin savaştığını, neyin uğrunda ölüneceğini ve sonuçta neyin ve nasıl gerçekleşeceğini hedeflemiştir. Hedefine şaşmadan gitmekte. “Çünkü müslümandırlar” sloganları: Allahu Ekber. Taktikleri: Lâ ilâhe; Yâni kırılışı putların, yâni yıkılışı putlaşanların, yâni silinişi (İslâm ülkelerini işgal eden yerli ve yabancı emperyalist) işgalci güçlerin, yâni atılışı (ümme içindeki) anamalcıların, bankerlerin, feodallerin... Stratejileri: İlallah. Yalnız Allah'ın hükümrânlığını tanımak, ancak Kur'an hayatı savunmak. Kurban veriyorlar Kur'an yolunda her biri...” (Ashâb-ı Uhdud'dan İktibâsen-Çeviren).

(248) Müslim - Kitabul-İman - Terc: C: 2, Sh: 21

da'vet edici makamında olanlar, daima azınlığı teşkil etmiş, toplumdaki varlıkları daima —ekseriyetçe ve sürü kalabalıklar tarafından— rahatsızlık kaynağı olarak görülmüş ve kabul görmemiştir. Böyle bir durumda insanlarla dolup taştan her şehir (genel olarak her yer) daima ahlâken çöker ve Allah'ı anmaktan uzaklaşır. Yeryüzünde din ile hükmedenler azalır ve rablerini unuturlar. En küçük bir yerde insanları aydınlatacak kâmil bir insan aramak niyetiyle çıkıp, zor ve meşakkate katlanır da uzun süre yorulsan ve araştırırsan dahi derde devâ birkimse bulamayacak kadar zor şartlarla karşılaşacaksın. İslâm'a ışık tutacak ve onu bağrına basacak birini bulmak o kadar güçleşektir. Eski bir Arap şairi şöyle der:

"İnsanlar ne kadar da çoğaldı, Hayır aksine ne kadar da azaldı. Allah şâhittir ki ben yalan söylemiyorum. Çok kişiyi görmek için gözlerimi açıyorum. Fakat hiç birini göremiyorum."

Nebî'ye (s.a.v.) "bu gariplerin kim olduğu" sorulunca şöyle cevap verdiler:

"Halkı kötülöklere mağlup olmuş ve isyankârları itaat edenlerinden daha çok bir toplumun arasında kalan salih kişilerdir."⁽²⁴⁹⁾

İşte bu salih kişiler, cehâletin ve azgınlığın karanlığında hidâyetin meş'alelerini taşıyan Allah'ın kullarıdır. Dünyada insanları ıslah etmek ve ruhlarını terbiye etmek gibi önemli ve zor bir görevi üstlenmişlerdir. Bâtılın karmasından korkmazlar. Aksine hakkı, ortadan kalktığı zaman tekrar yerine koyup, onun hakimiyetini kurmaya çalışırlar. Hatta onları "peygamberlerin halîfeleri" diye adlandıırırsak, hak ve doğruluğun sınırlarını aşmış olmayız. Zira onlar, peygamberlerin üslendikleri en mühim bir görevi yüklemişlerdir. Yolunu kaybedenler, nebiler ve peygamberler vasıtasıyla doğru yolu buldukları gibi, onlar vasıtasıyla da hakkı ve doğruyu bulurlar. Bu nedenle Allah Rasûlü'nden (s.a.v.) rivâyet edilen bir hadis-i şerîfde "garipler" sözü şöylece açıklanmıştır.

"İnsanların (şeriat ve sünnetten) bozduklarını düzeltmeye çalışanlardır."⁽²⁵⁰⁾

Nebî'nin (s.a.v.) bu sözleriyle ifâde etmek istediği bu salih kişiler,

(249) Ahmed b. Hanbel-Müsned: 2/177.

(250) A.g.e.: 4/73 (Tirmizî-Kitabu-l İman C: 4 Had. No: 2764-2765. Terc.)

içinde yaşadıkları insanlar arasında yabancı garipler durumuna düşerler. Herkesçe garip karşılanır, düşünceleri hoş karşılanmaz, görüşleri yadırganır. Halk onların sözlerini, davranışlarını, iyiliklerini ve ahlâklarını garip bulur. Yolları tektir. Bu yolda kendilerine arkadaşlık edecek tek bir dostları yoktur. Buna rağmen, hayatlarının son anına kadar Allah'a güvenip dayanarak varacakları yere ulaşırlar. Bu ne büyük kurtuluştur.

Allame İbnü'l Esîr "din garibi" hadisini şöylece açıklar: "*İslâm, doğduğu asırda —o gün müslümanların azlığı nedeniyle— yanında hiç bir kimse olmayan tek başına kalan garip kimse gibi idi. Yine garip doğduğu güne dönecek. Yâni son zamanda gerçek müslümanlar azalacak, garipler gibi olacaklar. Ne mutlu o gariplere! Yâni İslâm'ın doğuşunda yaşayan o garip müslümanlar nasıl ki cenneti hakketmişler, sonunda onların durumuna düşen garip müslümanlar da cennete girmeye hak kazanacaklardır. Bunların "garipler" diye tercih ve tahsis edilmeleri, başlangıçta olduğu gibi sonuçta da inkârcıların eziyetlerine karşı sabretmeleri ve İslâm'a bağlı kalmakta ısrar etmelerindendir.*"⁽²⁵¹⁾

Bu garipler her zaman —değişmez bir kural olarak— İslami her çizgide yürütenlerin karşılaştığı tüm meşakkat ve âkibetlerle karşılaşılır. Bazen eziyetlere hedef, bazen acı söz ve darbelere maruz kalırlar. Hayat saadeti ve gönül rahatlığından mahrum, yakınları bile kendilerine düşman, hatta dost ve arkadaşlarından uzak, yalnızlıkla karşı karşıya kalınca da önlerine mayın tarlaları çıkar. Huzur duyacağı yeyüzü kendilerine dar gelir. Yaşadıkları vatanda garip, aileleri içinde yabancılar gibi yaşarlar. Çok defa da kahır, zulüm ve işkence çektiler, varlıklarından ve yurtlarından çıkartılarak hicrete zorlanırlar.

"*Kabilelerden (yâni bulundukları toplumlarından) koparılma suretiyle yalnız kalanlar*" hadisinde⁽²⁵²⁾ geçen "**GARIPLER**" kavramının geniş anlamı bu ölçülerle ortaya çıkmış bulunmaktadır.

(251) En-Nihâye fi-Ğaribi'l-Hadis (ğarabe maddesi): 3/152.

(252) Ahmed b. Hanbel'in Müsnedi: 1/398.

İbni Mâce'nin Süneni Kitabı'l-Fiten (İslâm garip başladı babı).

"Din gariptir": 20. asır dünyasında 1,5 milyar müslüman vardır. Öyle ise neden din gariptir? Dinin garip kalması ve kütmesi, ona söz ve hâkimiyet hakkını tanımadığımızdandır. Ama bugün o garibe, garip bir şekilde özür dilercesine garâbetlerini arzetmeye çalışan garipler zuhûr etmiştir. Varsın bu garipleri tanımasınlar İslâm'a garip kalanlar. Birgün İslâm'ın ilk gariplerinin, saltanatına son verdikleri

Muhaddislerin açıklamalarına bakılırsa garipler, muhâcirlerdir. Bu kelime tek başına doğru bir tasvirle *"gariplik, işkence ve zulüm"* olarak ifâde edilmektedir. Bu kavramı, tarihin derinliklerinden bakarak izah edersek, göreceğiz ki hak taraftarlarından ilk cemaatin üzerinde yürüdüğü yolu *"mahrem yol"* şeklinde tasavvur etmek mümkündür. Bu mahrem yol başlangıçtakilerin çizdiği yol olmakla beraber, onların izlerini sürdüren son nesil ise aynı yolun kurbanlarıdır.

İNSANLAR İÇİNDE DİNİN GARİP KALMASI

Dindarların, dînî hayatı ihmal etmeleri, kâfirlerin yuvarlandıkları bâtılın akıntısına kürek çekip fitne uçurumuna düşmeleri, aynı şekilde dinin garip kaldığını ifâde eder. Artık kâfirin hâkimiyet kurduğu bir ülkede —hükümran olmalarını sağlayan tüm kurumlarıyla yerleştiği için— fitnelere karşı mü'minin diretecek gücü, aksiyonu ve iman kuvvetinden söz edilemez. İslâm'a karşı küfrün ve İslâm dışı hayatın kurumlaştığı böyle bir toplumda, İslâm ışığında toplumun sorunlarını çözecek fikir kadrosunu oluşturan ulemanın, ilim öğrenip İslâm'ı yaşama gayetini güdenlerin sayısı azaldıkça azalır. Diğer bir ifâde ile çoğunlukla dine mensup olanlar, kuvvetli dînî tefekkür ve salih amel sahipleri azınlığa düşer. İşte böyle bir vehâmet tablosu içinde sâdık mü'minler, Allah için çalışanlar ve Allah'ın dinî uğrunda cihad yapanlar, bizzat kendilerine uyanlar içinde garip duruma düşerler. Fakat Allah ve Rasûlü yanındaki böyle bir gariplik, güzel ve mübarek bir garipliktir. Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) hadis-i şeriflerinde bu çeşit garipliğin izahını görmekteyiz. Gariplerin kimler olduğu sorulunca: *"İnsanlar ahlâken çokünce, iman ve ahlâk üzere sebat edenlerdir."*(253)

Diğer bir hadis-i şerifte *"gariplerin kim olduğu"* sorulunca şöyle cevap buyurdular:

"İnsanların, sünnetimden (islâmî yasaları ve benim tatbikatlarımı

o günkü emperyalistlerin düştükleri akibete düşerlerse gariplerin ne kadar garip geniş bir güce sahip olduklarını garipçe karşılayacaklar. Düşman istilâcı kuvvetleri İslâm ülkelerini zâhiren işgal etmemiştir. Fakat kültür istilâsına uğratmıştır. İşte asıl savaş da budur. Kafa ve göntülleri satın alma savaşı... Binlerce şehit verildi İslâm, İslâm'ın ülkesinde garip kalmanın diye. Bugün İslâm, müslümanlardan uzaklaştırılarak yaşanmasına engel olmak gibi büyük bir ihânet çemberiyle karşı karşıyadır. Şuur Yarabbi! (Çeviren).

(253) Ahmed rivâyet etti (Medâricu's-Sâlikîn: 3/122).

yürürlükten kaldırmak suretiyle) bozmuş olduklarını düzeltmeye çalışırlardır.”⁽²⁵⁴⁾

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

“Sünnetimi yaşatanlar ve onu insanlara öğretenlerdir.”⁽²⁵⁵⁾

Bazı muhaddisler bu hadis-i şerifi çeşitli yönlerden açıkladılar. Meselâ İmam EL-Evzâî şöyle buyurur:

“İslâm’a inananlar silinip gitmez. Fakat sünnete sarılanlar yavaş yavaş azalarak varlıkları yok olur. Hatta öyle bir zaman gelir ki bir ülkede ancak birkaç yerde sünneti yaşayan birkaç salih kişiye rastlanır. İşte bunlar garip kişilerdir.”⁽²⁵⁶⁾

İmam İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye “Gurbet” kelimesini derinlemesine inceleyerek daha geniş yer vermiş ve şöyle demiştir.

“İnsanlar arasında müslümanlar gariptir. Müslümanlar arasında mü'minler gariptir. Mü'minler arasında ilim sahipleri gariptir. Bid'at ehli ve nefislerinin arzularını kanun yapıp bu arzularına uyanlar içerisinden ayrılıp sünneti yaşayanlar gariptir. Muhaliplerin işkence ve eziyetlerine sabrederek sünnetleri yaşamaya da'vet edenler, bu sayılanların en çok garip olanlarıdır. Fakat bunlar Allah Teâlâ'nın hakikî yakınlarıdır. Aslında onlar asla garip değildirler. Onların gariplikleri ancak çoğunluk arasında görünüş itibâriyledir.

Allah Teâlâ onlar hakkında şöyle buyurmuştur:

“Eğer yer(yüzün)de bulunan (insan)ların (kâfir yahut câhil ve arzularına uyanların) çoğuna uyarsan seni Allah yolundan saptırırlar. Onlar tereddütten gayri bir şeye uymazlar, onlar yalan söyler (adam)lardan başka da (birşey) değildirler.”⁽²⁵⁷⁾

(254) Tirmizî-Kitabu'l-İman'da (İslâm garip başladı, garip sona erecek, adlı babda rivâyet edildi.)

(255) Medâricu's-Sâlikîn: 3/123.

(256) Keşfu'l-Kürbe fî vasf-ı ehli'l-Ğurbe (İbni Receb el-Hanbelî): 10.

(257) El-En'am: 116 (İslâm ve Demokrasi: Kendi arzularına uyanlar, geçmişte de günümüzde de Allah'ın vahyini beğenmeyip kendi arzularına göre hareket edenler olarak bilindikleri bir gerçektir. Bu basit bir günah telakki edilmemelidir. Zira arzusuna uyanlar, hayatta kendi arzularına göre şekillenmesini arzu ettikleri bir hayatı ister-

Âyetin vassfettiği yeryüzündeki “*insanların çoğu*” ifâdesi, Allah’tan, peygamberlerinden ve dininden uzak yaşayan gariplerdir. Onların garabeti —âyetle işâret edilen tanınmış kişiler de olsalar— vahşi ve ürkütücü bir garipliktir.”

İbnü'l-Kayyim satırlarını şöyle sürdürüyor:

“*Gariplik birkaç çeşittir. Halk arasında; Allah dostları salih kişilerin ve peygamberlerinin sünnetine sarılan salih ulemânın garipliği. Bu, Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) övdüğü garipliktir. Bu gariplik bazen belli olmayan bir yerde, bazen belirsiz bir vakitte, bazen de bilinmeyen bir topluluk arasında olur. Fakat bu garipliğe erenler Allah’ın hakikî taraftarlarıdır. Allah’tan başkasına kesinlikle sığınmazlar, peygamberi Hz. Muhammed’den (s.a.v.) başkasına mensup olmazlar ve onun mesajından başkasına kulak vermezler...*”

İbnü'l-Kayyim incelemesinin özünü şöyle açıklar:

“*Gerçek İslâm (ki Allah Rasûlü (s.a.v.) ile ashabının anladığı İslâm’dır) ilk çıkışına kıyasla bugün en şiddetli yalnızlığını yaşamaktadır. Her ne kadar görünen manzara ve izleri ile tanınacak şöhrette ise de hakikî müslümanlık cidden gariptir.*

Böyle bir islâmî anlayışın taraftarları, halk arasında en şiddetli yalnızlığı yaşayan gariplerdir. Öyle ise Rasûlullah’ın (s.a.v.) işaret buyurduğu tâbileri ve başkanlıkları, makam ve idare sahibi 72 fırka arasında bir tek fırka nasıl az ve gariplik olmaz? Bu fırkaların arkasından gitmek ancak Rasûl-

ler ki bugün bu Demokrasi olarak ortaya çıkmıştır.

Binaenaleyh bir takım müslüman aydınların “İslâm, demokrasinin ta kendisidir” demeleri kasıtlı değilse bile en büyük bir gaflettir. Zira demokrasiler çoğunluğun ve kelle sayısının arzu ve isteğine göre şekillenen birer hayat anlayışdır. İsterse bu çoğunluk, arzularının ve şehvetlerinin esiri olan bir topluluk olsun —değil mi ki bunların arzuları sonucu bir hayat ortaya çıkmıştır— İşte o, demokratik bir topluluktur. Ve günümüz insanlığı böyle bir anlayışın sonucu şekil ve renk kazanmıştır. Bütün demokrasiler Yahudi-siyonizm ideolojisinin temelinden kaynaklandığı için, dine dayalı toplumlar içindeki demokrasi heveslilerince derhal demokratik düzene geçilmesi şiddetle arzu edilir. Çünkü onlara göre İslâmî toplumlar çağ dışı ve gerici toplumlardır. İslâm’ın demokrasiye bakışı bellidir: Demokrasi her çeşit tâğûtin arzularına göre ortaya çıkışı nedeniyle “İslâm dışı bir hayattır” İslâmî çizgiden geçmeyen her hayat anlayışı İslâm dışı kâfir düzenlerdir. Demokrasiler de İslâm dışı, Kur’an-ı Kerim’in belirlediği “İnsan arzusunun şekillenışı” demek olduğundan tâğûfî düzenlerdir. (Çeviren).

hullah'ın (s.a.v.) arzettiği İslâm'a muhalefet olmaksızın mümkün olmaz. Çünkü Rasûllullah'ın getirdiği İslâm'da, onların arzu ve zevkleriyle temelde bir çatışma vardır. Çalışma ve faziletlerinin sonu demek olan bu yeni icad ve şüphelerle uzlaşmaları, istek ve maksatlarının gayeleri olan şehvetlerini terketmeleri mümkün müydü? Zira her biri kendi görüşünü beğenmiş ihtiraslarının kölesi olmuş ve arzularının peşinden sürüklenmiş böyle bir toplum arasında, şeriatine uyma çizgisinde Allah'a bağlı kalan mü'minler nasıl garip kalmazlar?"

Bu konuda devamlâ İbnü'l- Kayyim şöyle der:

"İslâm hakkındaki derin sezgisi, peygamberin sünnetini anlamadaki derin anlayışı, Kur'ân-ı Kerim'i kavrayışından dolayı Allah'ın (c.c.) yaşattığı insan... Özünü istilâ etmiş sınırsız arzular, uydurma ve dalâletlerden kendisini koruduğu, Resûlulah (s.a.v.) ile ashabının üzerinde bulunduğu dosdoğru yoldan uzaklaştıranları kendisine tanıttığı mü'min, eğer arzu etsin... Evet mü'min, her yönüyle açık seçik böyle bir hayatı arzuluyorsa, câhilleri ve bid'at ehlini etkisi altına almaya alıştırsın. Onların kendisine karşı hücumlarına, kendisini hiç yerine koymalarına, insanları kendisinden nefret ettirmelerine ve halkı kendisinden uzaklaştıracaklarını hesaba katarak alışı ve hazırlıklı olmalı. Nasıl ki önceki kâfir selefleri Allah Rasûlü'ne ve onun izinde yürüyenlere karşı her çeşit boykot ve hakaretleri yapmakda geri kalmadı.

Fakat onları hakka çağırırken savunup inandıkları şeyleri birden kötülemek; onların ayaklanmalarına, kendisi hakkında kötü niyet beslemelerine, tuzak kurup ileri gelenlerini ayaklandırıp aleyhine çevirebileceklerini de hesaba katmaları gerekir.

İşte inançları bozuk bir toplum içinde, dinini yaşayan böyle bir da'vetçi gariptir. Usûlüne uygun namaz kılmamaların dandolayı usûlüne göre namazını kılan kişi gariptir. Gidiş yolları bozuk ve sapık olan toplum içinde hidâyet yolu İslâm çizgisinde yürüyen mü'min gariptir. Hak'ka men-sup olup hakkı savunduğundan dolayı, bâtıla karşı çıkıp bâtıllara muhalefet yapan müslüman gariptir. Onlarla olan ilişkilerde bile gariptir. Zira mü'min, İslâmî ölçülerle ve onların arzularına muhalefet ederek onlara yaklaşır veya uzaklaşır.

Tek kelimeyle, mü'min dünyâ ve âhiret hayatında daima gariptir. Halktan uzanacak sıcak bir dost ve yardımcı eli bulamaz. Câhilller arasında

yaşayan bir âlim, bid'at ehli arasında kalan bir peygamber takipçisi, bid'atlere ve sapık arzulara da'vet edenler arasında Allah ve Rasûlü'ne çağıran bir da'vetçi gariptir. Şeriatın onayladığı her emrini yaşayıp ve emreden kimse gariptir. Ma'rufu emreden bir toplum arasında, münkere ma'ruf, mu'rafa münker gözü ile bakan şeytânî bir toplumu bu sapık anlayışından vazgeçirmeye çalışan İslâm da'vetçisi gariptir."⁽²⁵⁸⁾

"*Dinin garipliği*" ile ilgili verilen bilgiler, onu olumsuz görenlerin iddialarının geçersizliğini ve Nebî'nin (s.a.v.) yol göstericiliğinin ışığı altında eriştiği hidâyet yolundan İslâm ümmetini saptırma temâyüllerinin boşa çıktığını açıkça ortaya koymuştur. Bu şartlar içerisinde Allah Rasûlü'nün sünnetine bağlı kalmaya ve onu —her ne olursa olsun— yaşatmağa çalışanlara ne mutlu. Fakat sünnetin, Nebî'nin (s.a.v.) hayatının muayyen bir cephesi şeklinde anlaşılması gözden uzak tutulmamalıdır. Zira sünneti Allah Rasûlünün tüm hayatın programlaştıran şümüllü bir hayat programı olarak kabul etmek zorunluluğu vardır. (Çünkü en ekmel nizam olan İslâm onun eşsiz varlığında yaşatılmıştır. O, İslâm'ın müşahhas ve tek örneğidir)

Diğer bir ifade ile sünnet, Nebî'nin (s.a.v.) bütün yönleriyle da'vet ettiği îman ve amel nizamı'nı temsil eder. Bir kimse bu nizamın tümünü kabullenip uymadığı müddetçe sünnete bağlı olduğunu asla iddia edemez. Onun getirdiği îman ilkelerine, yasal olarak inanır, hiç bir şüphe isnâd edemez. Arzu ve şehvetlerin kirletmediği bir amel olarak yaşar.

İbn-i Receb el-Hanbeli şöyle der:

"Hasan, Yunus b. Ubeyd, Süfyan, Fudayl gibi ulemanın dedikleri gibi kâmil sünnet, şüphe ve aşırı arzulardan uzak olan yoldur."⁽²⁵⁹⁾

FİTNENİN ÇOĞALDIĞI ASIRDA ALLAH RASÛLÜ'NÜN SÜNNETİNE BAĞLI KALMANIN EMREDİLMESİ

Hadis-i şeriflerde geçen "*dinin garip olma zamanı*" "*fitne zamanı*" olarak adlandırıldı. Hikmet açısından bakıldığında görülecektir ki, insan fikrî ve amelî yönden bu dönemlerde sınavdan geçer. Kör dimağlar ve basiretsizler bu fitnelerden kurtulmadıkça, bazı dönemlerde ise azim sa-

(258) Medâricü's-Sâlikîn: 3/123-126.

(259) Keşfu'l-Kurbe fi-Vasf-ı Hâl-ı Ehli'l-Ğurbe: 12.

hibi ve îman ehli ihlâslı kişiler bu fitnelerden emin olmadıkça fitne tehlikesi hüküm sürer. Kasırga ve fırtınalar gibi yayılarak her tarafı kasıp kavurur. Amel ve îman binası sarsılır.

Tarihe bakıldığında, İslâm ümmetinin böyle fitne asırlarının çoğunu yaşadığı, dinin ve îmanın çeşitli tehlike ve mihnetlerine ma'ruz kaldığı görülecektir.

20. Asır İslâm Ümmeti, aynı şekilde, ilhad ve dinsizliğin fikrî, teorik, ahlâkî, ibâdet, medeniyet, kültür, sosyal ve siyasal yapısıyla tehdit edildiği korkunç fitneler merhalesinden geçmektedir. Bu sınavda başarılı çıkmanın tek yolu —dün olduğu gibi bugün de— Peygamber'in (s.a.v.) ve ashabının anladığı asr-ı saadet mantığına göre şekillenen İslâm'a yeniden dönmektir.

Allah'ın Rasûlü (s.a.v.) bir defasında bir hutbe îrad etti, bir yerinde şöyle buyurdular:

"Benden sonra yaşayacak olanlarınız çok ihtilaflara şâhid olacak. Böyle bir zamanda size düşen, benim ve hidayet üzere olan râşid halifelerimin tatbikatına sınıksız sarılmanızdır. Bu tatbikat üzere kalmakda —ısrar ederek— dişlerinizi sıkınız. Sizleri, işlerin uydurmasından —dinde olmayan asılsız şeylerden— sakındırırım. Şüphesiz ki her dinde olmayan şey bid'attır. Her bid'at ise sapıklıktır. Her sapıklık ise cehenneme götürür."⁽²⁶⁰⁾

Nebî (s.a.v.) bu hadiste; sünnete sarılma, sünnetleri yaşatma, fitnelerin hüküm sürdüğü asırlarda bid'atlerden kaçınıp onları yok etmeye teşvik etmekte ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) hayatını yaşama savaşını veren mü'min ve ihlâskâr liderlerin bu gayretlerinin karşılığında çok çeşitli ecirlerle müjdelenecekleri haberi verilmektedir.

Bu müjdeleri açıkça bildiren iki hadis-i şerifi burada arz etmekle yetineceğiz:

1— "Amr b. Avf El-Müzenî'den (r.a.) rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (s.a.v.) Bilal b. El-Hârise *"Şunu bil"* buyurdu da Bilâl: *"Neyi bileyim ya Rasûlallah!"* Rasûl-i Ekrem buyurdular ki: *"Şunu bil ki, ben-*

(260) Ahmed b. Hanbel, Ebu Davud, Tirmizi ve İbni Mace (Miskât-ul Mesâbih) Kitabü'l-İman (Kitap ve Sünnete Sarılma babı).

den sonra sünnetlerimden; tatbikatı hayattan kaldırılmış birini kim tek-rar yaşatırsa, ona sünnette amel edenler kadar —hiç birinin sevabından hiç bir şey eksik olmaksızın— sevap vardır.”⁽²⁶¹⁾

2— “Ümmetimin (İslam’dan uzaklaşması demek olan) fesadı sıra-sında sünnetime yapışan kimseye bir şehid sevabı vardır.”⁽²⁶²⁾

Bu hadisin başka bir rivâyet şekli de şöyledir:

“Ümmetimin bozulması anında sünnetime bağlı kalan kimseye yüz şehid sevabı vardır.”⁽²⁶³⁾

Yukarıda arzettiğimiz iki hadis, bir yönden sünnete uymanın ehem-miyetini açıklarken, diğer yönden de hadislerde şiddetle yerilen sapıklık ve fesad diye ifâde edilen bid’at’ın kötülenme sebebine işâret etmektedir.

Şu bir gerçektir ki bid’at; “dinin değiştirilmesi ve maksadından saptırılmasıdır” Binaenaleyh her ne zaman bid’at bir fırsat bulduysa di-nin kökü olan sünneti tahribe yeltenmiştir. Afif b. Hâris es-Semâli’den rivâyet edilir: Nebî (s.a.v.) şöyle buyurdular: “Bir bid’at ortaya koyan bir topluluk yoktur ki onun karşılığında bir sünneti kaldırmış olmasın. O halde sünnete (Rasûlullah’ın (s.a.v.) tatbikatına) sarılmak bir bid’atı kaldırmak-tan daha hayırlıdır.”⁽²⁶⁴⁾

Abdullah b. ed-Deylemî⁽²⁶⁵⁾ şöyle buyurdu: “Dinin ilk unutulacak olan kısmının sünnet olduğu haberi bana ulaştı. Din, sünnet’in birer birer unutulmasıyla ortadan kalkar. Tıpkı ipin kat kat çözülüp yumağın azaldı-ğı ve yok olduğu gibi.”⁽²⁶⁶⁾

(261) İbnî Mâce Mukaddimesinde: “Ölmüş bir sünneti dirilteler” babında, Tirmizi Kitabı’l-İlim: “Sünnete yapışmak bid’atten kaçınmak” babında, İbnî Abdullah’ın birçok haberlerinde rivâyet edilmiştir. Muhaddislerce bu hadis metruktur. El Mün-zirî: “Hadisin sahîh olduğuna şahitler vardır” der (Et-Terğib Vet-Terhîb: 1/52).

(262) Taberânî rivâyet etmiştir. Münzirî bu hadisin isnâdı hakkında: “Sihhatinde bir za-rar yoktur,” demıştır. (Et-Terğib Vet-Terhîb: 1/4.4) Münâvî bu hadisin isnâdının ha-sen olduğu görüşünü ileri sürer. (Et-Teyzir bi-Şerh-il Cami-is-Sağîr: 2/454).

(263) Beyhakî rivâyet etmiştir. (Et-Terğib Vet Terhîb: 1/44). Hasan b. Kutbeyn’in rivâyet ettiği bu hadisi muhaddisler zayıf addetmiştir. Bak: (Lisân-ul Mîzan: 2/246).

(264) Müsned-Ahmed b. Hanbel: 4/105.

(265) Bu zat tâbiîdir. Bazıları sahabeden kabul etmişlerdir. (Tehzîbu’t-Tehzîb: 5/358).

(266) Sünen-id Dârimî: Mukaddime (Sünnete tâbî olma babı)

Diğer bir rivâyette şöyle buyrulur:

"Kim bid'atçıyı ağırlarsa İslâm'ı yıkmak üzere yardım etmiştir." (267)

Sünnet, dün olduğu gibi bugün de gariptir. Ama her bid'atı parçalamak ve sünnete sarılmayı kendilerine görev olarak yükleyenler kurtulmuşlardır.

İmam ez-Zühri şöyle buyurur:

"İslâm uleması daima şunu söyler: "Sünnete sarılmak kurtuluşur." (268)

FİTNELERE KARŞI DURMAK, MA'RUF'U EMREDİP MÜNKERDEN NEHYETMEK DEMEKTİR

Sünnet ehli, insanların, Nebî'nin (s.a.v.) insanlığa takdim buyurduğu İslâm üzere sâbit kalmalarında ısrar ederler. Hangi şartlarda olursa olsun, insanların sünnet çizgisinden sapmamaları için ona da'vet etmeyi şiar edirirler. Bu nedenle de sünneti lâîk olduğu mevkiye yerleştirmek ve insanlar arasında hâkim unsur oluncaya dek tüm varlıklarını seferber etmişler, sahip oldukları tüm vasıtaları, İslâm'la çatışan her çeşit fitne, bâtil hareket ve saptırıcı cereyanlara karşı koymada kullanmışlardır.

Görülüyor ki arzettiğimiz bütün bu çalışmalar, ma'rufu emredip münkerden nehyetme gibi İslâm devletinin temel esasının geniş sahası içinde yer almaktadır. Böyle bir çalışma, devamlı olarak İslâm ümmetinin himâyesinde var ola gelmiştir. Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) —bu ümmetin yaşayacağı son asırlarında aynı şekilde— ma'rufu emredip münkerden nehyetme görevini üstlenecek ve İslâm'a karşı boyunlarını verip her çeşit fitneye karşı koyacak bir cemaatin varlığını bize haber vermiştir. Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurur: *"Bu ümmetin nihayetinde bir toplum çıkacak ki İslâm'ın başlangıcındaki inanan ilk topluluğun elde ettiği ecrin benzerini elde edecekler. Onların özelliği; ma'rufu emretmeleri, münkeri nehyetmeleri ve her çeşit fitne ile savaşmalarıdır."* (269)

(267) Beyhakî "İmanın Şubeleri" konusunda bu hadisi mürsel olarak rivâyet etmiştir.

(Mishkât-ül Mesâbih: Kitâb-ül İman, babı. Fil i'tisam bil-Kitâbi ves-Sünneti).

(268) Sünenü'd-Dârimî: El Mukaddime (Sünnete tâbi olma babı).

(269) Beyhakî rivayet etti. (Mishkâtü'l-Mesâbih: Kitabu'l-Fiten: Bu ümmetin sevabı babı).

Diğer bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

“Ümmetimden öyle bir topluluk vardır ki evvelkilerin elde ettikleri sevaba nail olacaklar. Zira onlar şeriatın hoş görmeyip yasakladığı her çeşit kötülüğü kötü görürler.”⁽²⁷⁰⁾

BU ÜMMET, DİNİ KORUYACAK BİR TOPLULUKTAN ASLA UZAK KALMAZ

Kâinat, son olarak Allah Teâlâ'nın Hz. Muhammed (s.a.v.) vasıtasıyla gönderdiği din ile şereflenmiştir. O, peygamberlerin sonuncusudur. Allah Teâlâ dinini kıyamete kadar dipdiri olarak, tam bir vakarla, her çeşit şer cereyanlarından uzak kalmasını ister. Bu nedenle her asrın başında unutulmak üzere bulunan dinini yenileyip koruyacak bir müceddidi (= kafa ve gönüllerden silinmiş ve unutturulmak istenmiş dini yeniden yorum ve açıklamalara tabi tutarak arzeden müctehid İslâm bilgini, ârifi ve peygamber vârisi birini) gönderir.

Peygamberimiz (s.a.v.) dinine tâbi olanlarının, dînî ve ahlâkî bir çok günah ve isyanlara gireceklerini, bu nedenle de geçmiş ümmetlerin işledikleri cürümleri işleyerek tarihin tekerrür edeceğini, fakat —bununla beraber— içlerinde, dini aslî şekli üzere koruyacak, ümmeti iç veya dış her çeşit saldırı ve zararlı cereyanlara karşı savunacak, dine yönelik hücumlara karşı koyacak, dini aslî şeklinden çıkarıp tahrif edecek davranışlara yönelik reformist yaklaşımları boşa çıkaracak İslâm savunucusu bir cemaatin var olacağını da haber vermiştir. Bu cemaat, Allah'tan gayri hiç bir şeyden korkmaz. Allah'tan başkasına sığınmaz. Hiç bir emperyalist tahakküme boyun eğmez. Her cephede dini uğrunda savaşır. Taşkınlık başa gelince bütün varlığını fedâ eder. Kendisini aşağılayanları sıkıntıda bırakır. Kendisine muhalif davrananlara karşı hak uğrunda çarpışır. Nebî (s.a.v.) bu taife hakkında şöyle buyurmuştur:

“Ümmetimden bir taife Allah'ın emrini (Allah'ın yeryüzündeki yönetimini üstlenip) tutmakta devam edecektir. Onları aşağılayan veya muhalefet edenler kendilerine zarar veremeyecek. Nihayet Allah'ın emri gelinceye kadar onlar insanlara karşı galip durumda olacaklar.”⁽²⁷¹⁾

(270) Müsned-Ahmed b. Hanbel: 4/62.

(271) Müslim “Kitabu'l-Emâre”de (Ümmetimden bir taife devam edecek babında rivâyet etti.) (Terc. C: 9 Had. No: 1037).

İmam Buhârî hadisde geçen taifeyi “*ilim sahipleri*” olarak kabul eder.⁽²⁷²⁾ Fakat imam Nevevî bu taifenin sahasına daha geniş açıdan bakar ve şöyle der:

“İhtimal ki bu taife muhtelif yerlerde yaşayan mü'minler arasında dağılmıştır. Bazıları yiğit savaşçılar⁽²⁷³⁾, bir kısmı hadis ve fıkın uleması, kimisi zühd (ve takva) ehli, kimisi de ma'rufu emreden, münkerden nehyeden zevâttır. Bunlardan her birisi hayır ehlidir. Hepsinin bir yerde bulunması gerekmez. Bazen de yeryüzünün çeşitli kıta ve ülkelerine dağılmış olabilirler.”⁽²⁷⁴⁾

Nebî (s.a.v.) diğer bir hadis-i şerifte şöyle buyurdular:

“Bu ilim (sünnet ilmi, İslâm ilmi), kendisini yasaklayacak kimselere karşı, güvenilir kimselerce isyankârların tahrişinden, bâtıl ehlinin hilesinden ve câhillerin yorumlarından korunarak (gelecek nesle) taşınıp aktarılacaktır.”⁽²⁷⁵⁾

Allah Rasûlü (s.a.v.) bu görevi “*dini yenilemek*” diye adlandırdı ve şöyle buyurdular:

“Allah Teâlâ her yüz sene başında bu ümmetin dinini yenileyecek bir müceddidi muhakkak gönderir.”⁽²⁷⁶⁾

Gerçekten bu müceddidler dinî, ilk ve en doğru sâfiyeti üzere korumuşlar. Tıpkı fesadın ve dalâletin, topyekün ümmetin bünyesine yayılmasına müsâde etmedikleri gibi.

Tarih, Nebî'den (s.a.v.) önce gönderilen peygamberlere şehadet eder ki, bir kısım pegamberin, —eseri kalmayacak şekilde tarihe karışıp—

(272) Buhârî “Kitabu'l-İ'tisam” (Ümmetimden bir taife) babında rivâyet etti.)

(273) “Bugün doğu ve batı emperyalizmine karşı direnen “İslâm Savaşçıları” İslâm'ın hâkimiyeti için savaş provakasyonları içine girmişlerdir. Aslında bir bakıma —savaş istenmez— bu rahmettir. İslâm'ın cihad ruhunun bilinmesine ilâhî bir fırsattır. Ölüm korkusunu mü'minden kaldırıp, Allah için şereflice ölmeyi göze alabilmektir. Bir dava ki uğrunda ölünebiliyor, o davayı omuzlayan yiğit savaşçıların kanı boşa gitmez. Şanlı Afgan Cihadı ve diğer tüm İslâm ülkelerindeki(!) için için kaynayan cihâdî koprudanmalar... Evet dünyanın dengesi İslâm'ın lehine bozulmakta...” (Çeviren).

(274) Şerh-u Sahih-i Müslim: 2/143 (Terc. c: 9 sh. 141/5335/).

(275) Beyhakî-Mişkât (Kitab-ul İlim bahsinde rivâyet etti).

(276) Ebu Davud Kitabu'l-Melahim Müstedrek: 4/522'de rivâyet etti.

getirmiş olduğu ilâhî talimatları yok olmuş. Bir kısmının ümmeti bu ilâhî esasları tahrif ederek —hak ve bâtil birbirinden ayırdedilmeyecek şekilde— birbirine karıştırmıştır. Fakat kâinât efendisi Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) getirdiği İslâm dini, kıyamete dek bilen ve temsil eden bir taife var olduğu gibi, aslî şeklini korumak üzere de devam edecektir.

Her ne vakit fitne ateşi şiddetlenir, hemen bu ateşi söndürmekte te-reddüt göstermeyen ehlullah'dan insanlar ortaya çıkar. Çok defa ma'rufu emredip, münkeri nehyetmeyi teşvik eden bu kişiler, bazen zaaf gösterir, fakat bu zaaf süresiz devam etmez. Toplumun vicdanını karartan ve bün-yesine yerleşmiş bulunan her çeşit tahrifat ve uydurmaları, yalancıların hilelerini ve saptırıcı yorumlarını yok edecek mücâhid, ihlâslı da'vetçiler ve dini aslî şekli üzere koruyacak müceddidler ortaya çıkar.

Dini korumak için sahip oldukları bütün güçlerini seferber edenler var olacaktır. Velev ki bu gayretleri, içten ve dışdan veya onların temiz varlıklarını zâhiren kirletecek yönde, kendilerine yönelik bir takım ağır sorumluluklar yüklese de, din adına bu tür ağır risklerin altına girmekten çekinmezler. Bugün bunları tanımamız zor olmakla beraber varlıkları bir gerçektir.

Ümmetin varlığı kendileriyle kâim müceddidlerin varlığı bu ümmet içinde gerçekleşmiştir. Şöyle ki; her ne zaman bu ümmetin içinde fesat veya hak çizgiden sapmalar meydana gelmişse, ümmetin içinden yiğitçe ortaya çıkan ıslahçılar görev başına geçmiş, fesadın önüne sed çekmişler, fesatçıyı ıslah etmişlerdir. Böylelikle bu ümmet büsbütün bağından kopmamış, 14 asır gibi uzun bir müddet içerisinde —velev bir merhale de olsa— dalâlet üzerinde ittifak etmemiştir. Allah Rasûlü (s.a.v.) bu hakikatı şöyle belirlemiştir:

“Ümmetim dalâlet (= matlub ve maksud'a ulaştırmayan bir yola bağlanma)⁽²⁷⁷⁾ üzerinde birleşmez.”⁽²⁷⁸⁾

İslâm'ın geçmiş tarihinde bu haber tasdik görmüştür. Bugün de gelecekte de bu tasdik devam ediyor ve edecektir de inşallah.

(277) El-Mu'cem-ul Vasi, Cilt: 1 sh. 545 (Dalâlet maddesi).

(278) Tirmizi-Fiten babında (Cemaatin lüzumu konusunda rivâyet etti). İbni Mâce Fiten babında (Sevad-ı A'zam=Büyük karalı) konusunda rivâyet etti.

ÜMMETİ İSLAH ETMEK VE DİNİ YENİLEMEK, TÜM İSLÂM ÜMMETİNİN SORUMLULUĞUDUR:

Şüphesiz ki İslâm ümmeti içinde —en nazik dönemler ve zor şartlar içinde de olsa bütün bu zorluklara rağmen— ümmetin ıslahı ve dini koruyuculuğu gibi hayatî bir görevi üstlenen müceddidlerin varlığı kesintisiz devam etmiştir. Fakat acaba ümmetin ıslahı, kendi içindeki her ferde mi farz, yoksa muayyen bir taifenin bu görevi üzerine alması mı gerekir? sorusuna Kur'an-ı Kerim şöyle cevap verir: *"Mü'min erkekler de, mü'min kadınlar da birbirlerinin velileri (dostları ve yardımcıları) dır. Bunlar (insanlara) iyiliği emrederler, (onları) kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekatı verirler, Allah ve Resûlü'ne itaat ederler. İşte Allah onları rahmetiyle yargılayacaktır. Çünkü Azîz'dir (va'd ve va'dini yerine getirmekten hiçbir şey onu acze düşüremez) Hakîmdir (her şeyi yerli yerinde, hikmetle yapandır)."*⁽²⁷⁹⁾

Âyet-i Kerime, ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışma görevi ile ümmetin ıslahı görevinin, ümmetin hiç bir kesiminin hâric kalmaksızın, hiç bir tâifeyi hedef almaksızın topyekûnüne farz olduğuna parmak basmaktadır. Çünkü Kur'an-ı Kerim, mü'minlerin kendi aralarında ma'rufu emredip, münkerden nehyetmeye çalışırlarken görmek ister. (Yâni Kur'an'ın hedefi böyle bir toplum oluşturmaktır. Binâenaleyh bu merhaleyi elde edinceye kadar mücâdele ile sürdürür bu hedefini...) Zîra bu merhale, onların en sıhhatlı bir halde olduklarının ve en önemli çalışmayı yürüttüklerinin bir delilidir. Bu vasıfla üstünlük kazanmayan fert, İslâm toplumunun hasta birer unsurudur.

İmam Gazâlî şöyle buyurur:

"Âyet-i Kerime mü'minleri, 'ma'rufu emrederler, münkerden nehyetmeyle çalışırlar' diye açıkça vasfetmiştir. Ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışma görevini terkeden kimse ise bu âyette vasfedilen mü'minlerin dışındadır."⁽²⁸⁰⁾

Allame Abdülkadir Udeh şöyle demektedir:

"İslâm hukukçularının tümü, ma'rufu emredip münkerden nehyet-

(279) Et-Tevbe: 71.

(280) İhyâ-u Ulûm'l'd-Dîn: 2/240.

meye çalışma görevinin, ümmetin bir kesimine değil, tüm fertlerine vacip olduğu hususunda ittifak içindedirler."⁽²⁸¹⁾

MA'RUFU EMREDİP MÜNKERDEN NEHYETMEYE ÇALIŞMA İLE HAKKI TAVSİYE ETME ARASINDAKİ FARK:

Kur'an-ı Kerim "*hakki ve sabrı tavsiye*" şeklinde ümmetin ıslahı için yapılacak çalışmayı, aynı şekilde ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışma kavramı ile açıklamıştır. Hatta bu çalışmayı, iman ve amel-i salihden sonra, ümmetlerin ve milletlerin kurtuluş vesilelerinden saymıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Andolsun asra ki, muhakkak insan kat'î bir ziyandadır. Ancak iman edenlerle güzel güzel amel (ve hareket)lerde bulunanlar, bir de birbirlerine hakki tavsiye, sabrı tavsiye edenler böyle değil (onlar ziyandan müstesnâdırlar)"⁽²⁸²⁾

"*hak*" kelimesi bütün bağlarıyla dini kapsar, "*sabır*" ise din üzere sebâtı ifâde eder. Hakkı ve sabrı tavsiye etme ifâdesi ise dine bağlı kalınıp, dînî çizgiden sapmadan hakkı ve sabrı tavsiye etmekten ibârettir. Fesadın yayılmaması için ümmetin dînî çizgide sebat edip, bu savunmayı da ima canlı ve diri tutması gerekir. Böyle olunca fesat ortaya çıksa da ümmet içinde yaygınlaşmaz, durum gerginleşmez, cehâlet hâkimiyetini kaybeder. Aksi halde fesat hâkimiyet altına alınamayacak boyutlara ulaşır.

Dînî çizgide sebat edilmesi sonucu, ümmeti ıslah edecek yollar açık olacak, "*hakki ve sabrı tavsiye ilkesi*" güçlü bir savunma ile korunduğu sürece —bu ilkeye yönelik tehlike ne kadar da büyük olsa— ümmetin hak çizgiden sapması önlenebilecektir. Şayet bu savunma sistemiyle ümmet kesin tavır takınmaz da bu güç ortadan kalkarsa, fesat zararlı bir unsur halinde hâkim olur, cehâlet her tarafı hâkimiyetine alır, her cins hastalık zararlı hale gelir. Durum, gün geçtikçe vehâmet derecesine ulaşır ve tüm ıslah yolları kapanır. Akibet, ölüm ve tarihten silinmekle noktalanır.

Halbuki İslâm, toplum içinde iyiliğin kuvvetlenip geliştiği, şerrin zayıflayıp tamamen kuruduğu bir ortamın varlığını ister. Bir insan şer'î

(281) Et-Teşrîu'l-Cinâî el-İslâmî: 1/495 (Terc. C: 2 sh. 13).

(282) El-Asr: 1-3.

ölçüye muvafık bir çalışma gayretine girdiği zaman, her adımında toplumun arkasından takip ettiğini, kendisiyle uyuştuğunu ve kendisine yardım ettiğini hissedip görecektir.

Bunun aksine bir suç işlediği zaman içinde yaşadığı toplumca yadırganır, herkes tarafından hor görülür ve toplum içinde büyük bir muhalefete karşı karşıya bırakılır. Ma'rufu emretme gibi önemli bir görev kendisine, ikinci hatta son plâna atılacak kadar önemsiz gelir. Münkeri irtikâb etmek, onun için bir engel olmaktan çıkar, peşipeşine gelen çıkmazlara hedef olmaktan kurtulamaz.

Oysa İslâm Ümmeti iyilik ve takva üzere yardımlaşmak, günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmamakla emrolunmuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"İyilik etmek, fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve haddi aşmak üzerinde yardımlaşmayın. Allah'tan korkun..." (283)

Ümmetin hak üzere oturması için Kur'an ve Sünnet'in işâret ettiği yol; sorumluluğu daima fertlere yüklemiş olması, faziletin korunması için tüm fırsatların hazırlanması, rezâlet ve ahlâksızlığı yok etmek için tüm gayretlerin harcanmasıdır.

Bu yolun birinci şıkkı için kalplerde sevgi tohumu yeşerecek, ikinci şık da kalpde dostluk ve beraberliği sağlamadığı için kin ve nefret tohumu ekecektir. Bir münker işlemesi nedeniyle kişi toplumdan atıldığında, fertler onu, münkeri işlemekten men'edip hak çizgiye gelinceye kadar elinden tutacaklardır.

Şüphesiz ki yardımlaşma, yalnızca kişiyi ıslah etmek üzere yapılan yardımdan ibâret değildir. Bununla beraber onu düştüğü isyan yolundan vazgeçirmek ve men'etmek de yardım çeşitlerinden biridir. Bu nedenle Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: *"(Ey Mü'min! Mü'min) kardeşin, ister zalim olsun, ister mazlum olsun, yardım et! buyurmuştu. Birisi:*

— Ya Rasûlullah! Şu mazlum kişiye yardım edebiliriz. Fakat o zalime nasıl yardım ederiz! diye sordu. Rasûl-i Ekrem:

— Zalimi de zulmünden men'edersin" diye cevap verdi." (284)

(283) El-Mâide: 2.

(284) Buhârî-Mezâlim ve kısas bablarında rivâyet etti. (İctrid: C: 7, Had. No: 1088).

MA'RUF'U EMREDİP MÜNKERİ NEHYETME İLE "NASİHAT ETME" ARASINDAKİ FARK

Kur'an veya Sünnet, "*marufu emredip münkerden nehyetme*" kavramını "*toplum içinde nasihat etmek*" sözü ile de açıklamıştır. "*nush*" kelimesi çok geniş bir sahayı kapsar.

Luğat anlamı: Allah için yapılan va'z ve nasihat ve bir şeyi katıksız yapıp güzelleştirmek gibi anlamları vardır.

İbnü'l-Esîr şöyle buyurur:

"Nasihat, kelimesi bir cümle ile; "bir kimseye hayır ve iyilik dilemek" demektir. Bunu başka bir kavramın bu şekilde bir tek kelime ile ifâde etmesi mümkün değildir."⁽²⁸⁵⁾

"*Nasihat*" sözcüğü îmana da'veti, ahlâkı ıslah, tüm fikrî ve ameli terbiye gibi sahaları içine alacak kadar geniş kapsamlıdır.

İslâm, tüm tâbilerinden "*nasihat savunucusu*" olmak üzere mesafe kat'etmeyi ister. Öyle ki toplumun her ferdi, başkasına nasihat edecek ve onu ıslah edecek. Hâkim mahkûmun, mahkûm da hâkimin ıslahına çalışacak. Zengin fakirin zayıf taraflarına elini uzatacak, fakir zenginine hasta taraflarını münasip lisanla düzeltmeye çalışacak. Âlim câhili hatalarından dolayı uyaracak. Câhil ise âlimin ayıplarını gösterecek. Böylelikle tüm ümmetin içinde bir "*nasihat*" "*iyilik hususunda yardımlaşma*" ve bununla birlikte "*Bizzat kendini ıslah etme imkânı*" doğacak, meydana gelen böyle bir atmosfer her tarafı kuşatacaktır.

Eğer ümmetin bu nizamî havasını bozan bir fesat ortaya çıkarsa, başkası bu ümmetin ıslahından sorumlu tutulmaz. Çünkü her ferdi başkasına nasihat edici, onun hayır ve ıslahını isteyen makamındadır. Nefsinin terbiye ve eğitimine önem verdiği gibi müslüman kardeşlerinin de ıslahına önem vermesi bir borçtur.

Temîmü'd-Dâri'den rivâyet edilir ki Nebî (s.a.v.) şöyle buyurur:

"Din; nasihat etmektir. Biz; kime? diye sorunca şöyle cevap verdi-

(285) en-Nihâye fi-Ğaribi'l-Hadis vel-Eser: 4/148.

ler: Allah'a, kitabına, peygamberine, müslümanların yöneticilerine ve tüm müslamanlara" (286)

Bu hadis-i şerifte Nebî (s.a.v.), belîğ ve kısa bir ifâde ile, ahlâkî değeri yüce duygular açısından, îmanın insan ruhunda ancak dinin hâkimiyetiyle gelişebileceğini beyân etmiştir.

Yukarıda arzettiğimiz nasihatın ifâde ettiği iki yön vardır:

1— İnsanın, îmanla, inancıyla, kendini ıslah etmek ve eğitimiyle ilgili yönü.

2— Da'vet, tebliğ, ümmetin hâricî ve dâhilî hayatında müslümanın yapmakla sorumlu olduğu eğitim (nefis tezkiyesi)'nin önemi ile ilgili yönü.

Özel açıdan bakıldığında hadis bize, Allah'ın dininin tüm —emir ve yasaklar dediğimiz— direktifleri doğrultusunda hareket etmemizi teklif etmektedir. Bu nedenle muhaddisler (hadis uzmanları) bu hadisten çok şeyler anlamışlar. Hadisin şerhini yapan geçmiş ulemanın sözlerinin ışığında imam Nevevî'nin açıklamalarını özetle sunalım:

'ALLAH'A NASİHAT: Bundan maksat, Allah'a îman etmek, şirkten uzak durmak, sıfatlarında küfre girmemek, O'nı bütün kemâl ve celâl sıfatlarıyla vasfetmek, O'nu noksanlığın her çeşidinden tenzih etmek, O'na itaat etmek, O'na isyandan kaçınmak, Allah için sevmek, Allah için buğzetmek, O'na itaat edenlerle dostluk, düşmanlık edenlere düşmanlık yapmak, küfredenlerle cihad etmek, nimetlerini itiraf ederek şükretmek, her işde ihlâs ve samimiyet göstermek.

Evet böylece Allah'a nasihat demek; bütün bu saydığımız vasıflara da'vet ve teşvik etmek, bütün insanlara veya insanlardan bu görevi hakıyla yapanlara saygı ve sevgide bulunmak demek oluyor.

ALLAH'IN KİTABINA NASİHAT: Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın kelâmı olduğuna, insanların sözlerinden hiç birinin ona benzemediğine, insanlardan hiç kimsenin onun benzerini meydana getiremeyeceğine îman etmek, sonra ona ta'zimde bulunmak, tecvid ve usûlüne riâyet ederek, okurken harflerine riâyet ederek huşu ile okumak, onun yasalarına vâkîf

olmak, beraber tatbik etmek, Kur'ânî ilimleri ve temsillerini anlamaya çalışmak, nasihatlerinden ibret alarak sergilediği acâip manzaraları hususunda düşünceye dalmak, muhkem âyetleriyle amel etmek, müteşabih olanlarını ise tasdik etmek, umum ve hususunu, nasih ve mensûhunu araştırmak. Tek kelime ile Kur'ânî ilimleri (Özel araştırma enstitüleri kurarak, devlet düzeyinde ilgilenererek ve büyük mâlî destek ile) neşretmek ve tüm insanlığı yeniden Kur'ân'a (Kur'ân'la bütünleşerek) da'vet etmek.

RASÛLÜLLAH'A (s.a.v.) NASİHAT: Onun peygamberliğini tasdik ederek, getirdiği tüm şer'î düzene iman etmek, emir ve yasaklarında ancak ona itaat etmek, hayat ve ölümünde ona müzâherette bulunmak, ona (dâvâsını hayata hâkim kılmada) yardım edenlerle dostluk, onun getirdiği şer'î düzene düşman olanlara düşmanlık etmek, O'na ta'zimde bulunmak, onun tatbikatını yaşatmak, da'vet ile şeriâtını yaymak, şeriâtına yönelik her çeşit ithamı etkisiz hale getirip, onun ilimlerini öğrenmek, manalarını araştırarak öğrenmek ve başkalarını bunları öğrenmeye da'vet etmek, okuyup öğretirken bu anlam ve ilkelerine saygılı ve hürmetkar davranmak, terbiye ve nezâket sınırları içerisinde okumak, bilmediği bir esası hakkında konuşmamak, ona mansup olan ulemaya hürmet ve ta'zimde bulunmak, onun ahlâk ve yaşayışıyla ahlâlanmak, ehl-i Beytini ve ashâbını sevmek, sünnetinde olmayan bir esası uyduran (bid'atçı)ların ve ashâbına dil uzatıp, ileri geri konuşanların (en azından) yanlarından uzaklaşmak gibi hususlardır.

MÜSLÜMANLARIN YÖNETİCİLERİNE NASİHAT: Hak uğruna onlara yardım ve onlara itaat etmek, haktan sapmaları halinde onları uyararak, unuttukları şeyleri veya henüz duymadıkları müslümanların haklarını, yumuşaklık ve nezâketle ihtarında bulunmak ve bildirmek, onlara karşı çıkmamak (tabi ki müslüman olan devlet yöneticilerine) ve halkın — Allah'a itaat etmeleri şartıyla— onlara itaat hususunda gönül birliğine varmasıdır.

HATTABÎ, ulû'l-emrin arkasında namaz kılmayı, onunla birlikte cihad etmeyi, rivâyet ettiklerini kabul etmeyi, idâre hususunda onlara itaat etmeyi ve kendilerine hüsn-i zanda bulunmak gibi hususları.. nasihatten kabul etmitir.

TÜM MÜSLÜMANLARA NASİHAT: Bunlar müslüman halktır. Bunlara nasihatten maksat; din ve dünyalarına faydalı olan şeyleri kendi-

lerine göstermek, din ve dünyalarıyla ilgili bilmedikleri hususları öğretmek, söz ve fiille bu hususda kendileri ne yardım etmek, ırz ve namuslarını korumak, erkek-kadın gayr-i meşrû beraberliği hazırlayan yolları tıkamak, onlara karşı kin ve hased beslememek, kendisi için dilediği iyiliği onlar için de istemek, kötü gördüğünü onlar için de kötü görmek, onların mallarını, ırzlarını ve diğer şahsî durumlarını müdafaa edip sözlü ve fiilî olarak korumak, kendilerini yukarıda zikrettiğimiz şeylerle ahlâklanmaya teşvik etmek ve itaatlere olan gayretlerini canlandırmak...⁽²⁸⁷⁾

Nebî'nin (s.a.v.) bazen ashâbından "nasihat üzere biat" istemesi müslümanlara nasihat etmenin ne kadar önemli olduğunu gösterir. Onlardan özel mîsâk alırdı. Cerîr b. Abdillâh'dan (r.a) rivâyet edilir: "Ziyad, Cerir b. Abdillâh'ı: Ben peygamber'e (s.a.v.) her müslûmana nasihat etmek üzere biat ettim" derken işitmiştir.⁽²⁸⁸⁾

Bu açıklamalarla, ümmeti ıslah edip ona her hâl-ü kârda nasihat etmenin ulaştığı ehemmiyetin derecesini takdir etmemiz mümkün olacaktır. Bununla beraber bu önemli çalışmayı ifa etmenin; bir takım sınırlandırmaların gerekli kıldığı şartlar, usûl ve âdâbı vardır. Çalışmak için kullanılması câiz olan ve olmayan vasıtaları vardır. Bu tür konuları açıklarken konu ile ilgili geniş atıflar yapacağız inşallah. Bunların varlığı — aslında— ümmetin ıslahına bağlıdır. Binaenaleyh mu'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışma gibi geniş kapsamlı ve önemli bir görevin şartları, sınırları, vasıtaları, yolları, bu görevi yapanların sıfat ve ahlâkının ne olması gerektiğinin dereceleri açık bir şekilde anlatılacaktır.

(287) Nevevî-Şerh-u Sahih-i Müslim: 1/54 (Terc.şerh: C:1 sh.: 299-300-301).

(288) Müslim-Kıtabu'l-İman'da rivayet etti (Terc.şerh. C:1 Sh: 302.)

V. BÖLÜM

MA'RUFU EMREDİP MÜNKERİ NEHYETMENİN ŞARTLARI

Ma'rufu emredip münkeri nehyetme görevinin varlığı şüphesiz ki herhangi bir asra, bir topluma ve bir müllete tahsis edilemez. (Diğer bir ifade ile bu görev asır ve toplumla mukayyed değildir. Yani iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmenin modasının geçtiği veya geçeceği hiç bir asır yoktur ve olamaz. Kötülüğün hiç bir zaman fayda verdiği, namusdan fedâkârlık yapmanın nedeniyet gereği, deyyusluğun kalkınma şartı olduğu tarihin hiç bir sürecinde, mevcûd iddiayı doğruladığı görülmemiştir. Onun için İslâm, hangi asırda olursa olsun modası geçen bir düzen değildir. Onu, kanun olarak gönderen Allah (c.c) kendi yarattığı varlığın ihtiyaçlarına, normal işleyiş ve seyrine göre bir rahmet olarak gönderdi. Birileri ortaya çıkıp da: *"Yok efendim, artık göksel kanunlarla, çöl bedevîlerinin yaşayışını modern asra tatbik etmek geriye doğru dönüştür..."* derse çağlar üstü İslâm hukukuna göre kâfir statüsüne girer. Zaten İslâm devletinin kuruluş gayesini hedefleyen ma'ruf ve münker kavramlarının hikmet-i teşriyyesi de budur. Kâfirler; egemen güçler ve tâğût hoşlanmayacak diye müslûmanların bu görevden vazgeçmeleri dinden irtidaddır. Aslında bu görevin bir saat tatili demek, tüm kâfir güçlerin bir saat dünyada hâkim olmasını istemek demektir.)

Hangi hal ve şart olursa olsun bu görevi en ufak bir şekilde ihmal etmek câiz değildir.

İmam Gazâlî şöyle buyurur:

"Ma'rufu emredip münkerden nehyetme görevini —hangi şartlarda olursa olsun— kesinlikle terketmemek gerekir."⁽²⁸⁹⁾

Fakat bununla beraber İslâm hukukçuları bu görevin bir takım şartları olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Bu şartların bazıları üzerinde icma', bazılarında ihtilaf ortaya çıkmıştır. İmam Gazâlî bu şartlardan beş tanesini sayar.

1— Teklif, 2— İman, 3— Adâlet, 4— Velâyet veya vâli tarafından bu hususa mezuñ olması⁽²⁹⁰⁾, 5— Kudrat⁽²⁹¹⁾ Bunlardan iman, adâlet ve velâyet veya izn-i imam denilen üçünü “sihhatının şartları” diye adlandır-mamız mümkündür. Nasıl ki teklif ve kudreti de “vücûbunun şartları” olarak kabul ettik. Bu şartlardan ilk üçü, ma’rufu emredip münkerden nehyetme şartlarıdır ki bunlar olmadan sahih olmayacağına delâlet eder. Son ikisi ise vâcip olan haller ve bu hallerde sorumluluğu mükelleften kaldıran durumlara işâret etmektedirler.

Şimdi burada bu şartların hangi sınıra kadar kabul görmesi mümkün? İşte bu noktaları belirlemek için kısa da olsa bunları açıklamak gerekir.

MA'RUFU EMR MÜNKERİ NEHİY GÖREVİNİN SİHHAT ŞARTLARI:

1— İMAN: Ma’rufu emredip münkerden nehyetme şartlarının ilki, “iman”dır. Mü'min tek başına bu görevi yapar. İmam Gazali bunun şart oluş yönüne şöylece işâret eder.

“Ma’rufu emretmek, dine hizmettir. Dini inkâr edip, dine düşman olan bir kimse dine nasıl hizmet edebilir?”⁽²⁹²⁾

(290) Gerçekte İmam Gazalî “velâyeti” ma’rufu emredip münkeri nehyetme şartlarından saymadı. Ancak ma’rufu emredip münkerden nehyetme işini yapanın, devlet başkanı ve vali tarafından bu hususa mezuñ olmasını şart koştı. Fakat şu açıktır ki bu görev valinin izniyle sahih olunca valinin kendisine nasıl sahih olmaz. Bu nedenle bazı ulema “velâyeti” ma’rufu emredip münkeri nehyetmenin şartı olarak kabul etmiştir. Geniş açıklaması gelecektir.

(291) İhyâ-u Ulûmî'd-Din: 3/374-384 (Bu şartları İmam Gazalî İhyânın 374. sahifesinde zikrettiği “hisbe” konusunda saydı. Gazalî bu teşkilâtı “ma’rufu emredip münkerden nehyetmenin tümünü içine alacak kadar geniş bir teşkilât” diye tarif etmişti.

Allâme el-Mâveridî (Ahkâm-üs-Sultaniyye: 272) adlı eserinde ise: “Hisbe, ma’rufu emretme görevi terkedildiği ve münkeri nehyetmeden vazgeçildiğinde devreye giren bir teşkilâttır,” şeklinde tarif eder.

Şüphesiz ki “hisbe teşkilâtında” ma’rufu emretme, 1: münkerden nehyetme görevi vardır. Fakat hisbe bu mekanizmanın bir koludur. Aslında hisbe ümmetin dâhili ıslahıdır. Oysa ma’rufu emredip münkerden nehyetme görevi da’vet, tebliğ, cihad ve siyaset konularıyla birlikte ümmeti ıslah etme gibi sahası geniş olan bir mekanizmadır. Hisbenin şartları aslında ma’ruf ve münker görevi kadar mühim değildir. Fakat hisbe de bu mekanizmanın bir kolu olunca onun şartları da —ma’ruf ve münker gibi önemli bir görevin şartları gibi— kabule lâyıktır. (Çeviren).

(292) İhyâ-u Ulûmî'd-Din: 2/274.

Ma'rufu emredip, münkəri nehyetmek dine hizmet ve onu himâye olunca, mü'minlerin tek başına da olsa herkesden daha çok bu hizmete ehil olmaları ve sorumluluğunu taşımaları gâyet tabiidir.

Buna inanmayanlara gelince, zaten onlar bu görevi yapmaya ne yetkilidirler, ne de bunu yerine getirmek için peşine düşerler. (Zira bu görev yapılmış yapılmamış onların sorunu değildir. Gölge etmesinler başka ih-san istenmez onlardan.)

Allâme Şehîd Abdül Kadir Uhed; "gayr-i müslimlerin ma'rufu emredip münkerden nehyetme sorumluluğundan istisna edilmiş olması, İslâm'ın onlara karşı beslediği müsamahasına bir delildir" görüşünü ileri sürer ve şöyle der:

"... Zira ma'rufu emredip münkerden nehyetmek demek; İslâm şeriatının, yapmasını emrettiği veya insanların yapmasından hoşlandığı namaz, oruç, hacc ve tevhid gibi hususları emretmektir...

Münkerden nehyetmek ise şeriatla çatışan her çeşit inanç ve ameli yasaklamaktır. Meselâ; Hristiyanlıktaki teslis inancı, Hz. İsa'nın (a.s.) asıldığı ve öldürüldüğü gibi hususlar bu sahaya girer.

Binaenaleyh, müslüman olmayan bir kişiye, ma'rufu emredip münkerden nehyetme görevini yüklemek; onu, müslümanların dediklerini demeye ve inandıklarını inanmaya zorlamak olur ki, bu da onun dinî inancını hükümsüz, islâmî inancı zorla kabul ettirmek yani dinlerini terk etmeye zorlamak olur. Bu ise, İslâm şeriatının yasakladığı ve "dinde zorlama yoktur" diye belirttiği hükme açıkça ters düşer.

Şu halde inanç hürriyetinin himâye altına alınması gâyesiyle İslâm hukuku, bu görevin sorumluluğunu sadece müslümanlara yüklemiştir."⁽²⁹³⁾

2— ADÂLET: Bazıları bu şarta çok önem vermiştir. Dolayısıyla ma'rufu emredip de münkəri nehyetmeye çalışanların herkesten önce ma'rufu kendilerine emredip münkerden kaçınmalarının şart olduğunu ileri sürdüler.

Ma'rufu yapmayıp münkerden kaçınmayanlar, elbette ki başkalarına iyiliği emredip kötülüktan vazgeçimeye çalışma hakkını elde edemezler. Kur'ân-ı Kerim, insanlara iyiliği emredip de kendilerini unutanları en

(293) Et-Teşrü'l-Cinâî: 1/497.

şiddetli bir şekilde yermektedir. Bu hususu şöyle dile getirir: Allah Teâlâ: *"İnsanlara iyiliği emredip de kendinizi utunur musunuz?"* ⁽²⁹⁴⁾ buyurdu. Diğer bir âyetle ise:

"Ey iman edenler, yapamayacağınız şeyi niçin söylersiniz. Yapamayacağınızı söylemeniz, en şiddetli bir buğz (u da'vet etmiş olmak) bakımından Allah indinde büyüdü." ⁽²⁹⁵⁾

Kendilerine öğüt vermeyen vaizlerin vasıflandığı ve son derece kınandıklarını bildiren hadisler de çoktur. Buna kıyas yoluyla delil getirirler. Şöyle ki: *"Uyuyan kimsenin başkasını uyandırması doğru değildir. Başkasını doğrultmak, doğruluğu bulmanın sonucudur. Başkasını düzeltmek, düzelmenin ifâdesidir. Şüphesiz ki sonuç, asıl olmadan bulunmaz. Yani her sonuç bir asıldan doğmadır. Başkasını düzeltmek, düzelmenin zekâtıdır. Nisab bulunmayınca hangi şeyden zekât verilir? (Ağaç doğrulmadan gölge nasıl doğrulabilir?"* ⁽²⁹⁶⁾

İmam Gazâlî buna şöyle cevap verir:

"Derler ki, bütün aklî deliller hayal mahsulüdür. Gerçek olan şudur ki: Fasık da olsa ma'rufu emretmeli münkeri yasaklamağa çalışmalıdır. Bunun delili şudur: "Ma'rufu emredip münkeri nehyedenin, her yönden masum olması şart mıdır? Eğer şarttır, dersiniz bu hüküm icma'a aykırı olduğu gibi, aynı zamanda da ihtisab kapısını da kapamaktır. Çünkü sahabe bile ma'sum değildir, nerde kaldı diğerleri..." ⁽²⁹⁷⁾

Ma'rufu emredip münkerden nehyedenler için takva ve salâhın (kendini düzeltme) şart olduğunu ileri sürenler, bu sözleriyle da'vetçinin, büyük veya küçük her çeşit günahtan masum olduklarını kasdetmezler. Ancak bilinen, fazilet ve ahlâkla süslenmeleri en azından büyük günahlardan kaçınmaları gerekir. Fakat İmam Gazâlî aynı şekilde buna da cevap verir ve içki içenin cihada iştirak ettiğini —muhtelif asırlarda da fiilen savaşa iştirak etmiştir— ve zina edenin öldürmekten menetme hakkı vardır. Bu şart fâsittir. Bu şu demektir: kötülüğü işlememek başka, başkasını kötülüğü işlemekten men'etmek başka şeydir. Bu iki durum

(294) el-Bakara: 44.

(295) es-Saf: 2-3.

(296) İhyâ-u Ulumi'd-Din C: 2 sh: 777. Terc.

(297) İhyâ-u Ulumi'd-Din: 2/275 (Terc. C:2 sh: 777).

arasında benzerlik vardır demek doğru değildir. Şu takdirde günahkâr şöyle der:

"Adam dese ki benim iki vazifem vardır: Birisi kötülüğü yapmamak, diğeri de kötülükten men'etmektir. Bunlardan birini yapamıyorsam, diğerinden beni kim men'edebilir? Bu yönden isyan ediyorum, öte yönden de mi isyan edeyim? derse buna ne cevap veririz? Kötülükten men etmek bana borç olduğuna göre, bu borç benden nasıl düşer? (Zira şarap içmediği müddetçe şarap içmekten men'etmek vâciptir, içerse bu borç sâkıttır, denemez. Zira başkasına emredip, onu nehyetmek, kendisinin âmir olup nehyedilmesi için şart değildir.)"⁽²⁹⁸⁾

İmam Gazalî bu meselede "genel bir kaide" koymakta ve şöyle demektedir: *"Başkasını ıslah kendini ıslah için değildir. Nitekim kendini ıslah etmesi, başkasını ıslah için olmadığı gibi. Bunları da oruç ve sahur gibi birbirine bağlamaya çalışmak tahakkümdür"*⁽²⁹⁹⁾

Gerçek şu ki, ma'rufu emredip münkri yasaklamak müstakil bir farızdır. Bu farızanın edası için kendinden önceki görevlerin edâsı şart koşulmaz. Her farıza şeriatın farzlarından biridir. İster yerine getirilsin ister getirilmesin, vakti gelince edâsını gerektirir.

Bu münâsebetle Allâme Ebu Bekir el-Cessâs şöyle der:

"İnsan bazı farzları terkedince diğerlerinin faziyeti kendi üzerinden kalkmaz. Şu bir gerçek değil midir? Namazı terkeden kimseden oruç ve diğer ibâdetlerin farziyyetleri kendisinden kalkmaz. İşte bir kaç ma'rufu yapmayıp münkerlerden bazılarını yasaklamayan kimsenin durumu da bunun gibidir. Yani topyekûn ma'rufları emredip münkerlerden nehyetme farziyyeti kendinden kalkmaz."⁽³⁰⁰⁾

Fâsık vâizin meselesi dışındaki durum ise, başka açıdan bakıldığında üzerinde düşünmek gerekir. Şöyle ki: Halk herhangi bir kimsenin sözünü kabul etmesi için, yaptıklarının sözlerini tasdik etmesi gerekir. Yani ameli, sözlerini yalanlıyorsa kabul görmez. Bunun aksine çoğu kez fâsık vâizin yaptığı va'z boşa gitmez ama etkilemez de. Eğer fâsık kesinlikle bilse ki ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışması hiç-

(298) İhyâ-u Ulumi'd-Din: 2/275 (Terc. C:2 sh: 778).

(299) A.g.e.

(300) Ahkâmü'l-Kur'ân: 2/40.

bir şekilde fayda vermeyecek, o halde bu farîzayı yerine getirmesi gerekir mi? İhmalen dolayı cezalandırılacak mı yoksa muaf mı tutulacak?

İmam Gazâlî şöyle der:

“Cevaben deriz ki: ‘İnsanlar fâsık olduğunu bildikleri için, va’z u nasihat yolu ile yapılan iyiliği emr, kötülüğü yasaklamanın tesir edemeyeceğini bilen kimsenin, va’z etmesinin hiç bir faydası yoktur. Çünkü böyle bir tatbikat, tesirsizdir. Onun fasıklığı, sözünün etkisini kaybettirmiştir. Sözünün etkisi olmadığı yerde konuşmanın gereği de kendisinden kalkmıştır. Fasıklık, ma’rufu emretmenin etkisini kaybettiği için, farziyyetini de kaldırmış olur.’”(301)

Bu görüş va’zın yalnız sözle olan şekli hakkındadır. Bir de ma’rufu emredip münkerden nehyetmenin diğer bir yolu daha vardır ki, o da ma’rufu yerleştirip münkerin tümüyle kökünü kazımak da *“kuvvet kullanmak”* şeklindedir. Bu yolu deneyecek kişinin salih ve günahattan sakınan (vera’ sahibi) biri olması şart değildir. Fasık veya âsî, gücü yeterse bu görevi ifâ eden kuvvetini kullanması gerekir.

İmam Gazâlî şöyle buyurur:

“Kuvvet (silah v.b.) yolu ile kötülüğü önlemeye gelince; burada da adâlet şart değildir. Fâsık’ın gücü yettiği zaman, içkiyi dökmek, çalgı âletlerini kırmak ve benzeri kötülükleri önlemesinde hiç bir mahzur yoktur. İşte bu hükmün açıklanmasında en insafî yol budur.”(302)

Ma’rufu emredip münkeri nehyeden için salâh ve takvâyı şart koşanlar —daha önce geçtiği gibi— Kur’an-ı Kerim’den iki âyeti delil gösterdiler.

Bu âyetler hakkında imam Gazâlî şöyle der:

“Bu hususda delil olarak ileri sürdükleri âyetlere gelince, bu âyetler, ma’rufu emrettikleri için değil, ma’rufu terkettikleri için aleyhlerinde bir delildir. Şöyle ki; ma’rufu emretmeleri bilgi sahibi olduklarına delildir. Âlime verilecek cezaya gelince, daha şiddetlidir. Kuvvetli bilgisi nedeniyle artık hiç bir mazereti yoktur. Böyle bir mazereti ileri de süremez.”(303)

(301) İhya-u’Ulûmu’d-Din: 2/276.

(302) A.g.e.

(303) A.g.e.

Bu hususda Said b. Cübeyr'in (r.a.) söylediği şu söz, insan fıtratına ve gerçeğe ne kadar da yakındır:

"Şayet va'z u nasihati, hiç bir yönden kusurlu olmayan yapacaksa, kimsenin ne ma'rufu emretmesi ne de münkerden nehyetmesi gerekir."⁽³⁰⁴⁾

Said b. Cübeyr'in bu sözünü Malik b. Enes işitince:

"Doğru söylemiştir. Günah ve kusuru olmayan kim vardır ki?"⁽³⁰⁵⁾

Bu sorunun fikhî yönüdür. Kişinin sözünün fiiline uygun olmasına gelince, bunun kesinlikle hiçbir önemi yoktur.

Hâfız İbn-i Kesir şöyle buyurur:

"Bazıları, günah işleyenin, başkasını kötülükten menedemeyeceği görüşüne sahip oldular ki bu zayıf bir görüştür. Doğrusu ise bilen kimse, kendisi yapmasa da ma'rufu emreder. İrtikâb etse de kötülükten men'eder... Fakat —bu durumda— basirete muhalefet, bildiği halde günah işleyip, taatı terkettiğinden dolayı kınanır. Zira bilen, bilmeyen kişi gibi değildir."⁽³⁰⁶⁾

Konuştuklarına ameliyle muhalefet ettiği hususlara, insanları da'vet etmek, dinle alay etmenin en kötüsüdür. Çünkü bu, dinin şerefine dil uzatmak, onun azamet ve kudsiyetine kötülük etmek demektir. Binaenaleyh fasıklık yalnız iman zaafılığına delâlet etmez. Aynı zamanda sahibini ölçüsüz ve etkisiz konuşmaya da iter. Kur'an-ı Kerim, yapamayacağını söylememeyi, sözlerinde meleklerin, amellerinde şeytanların ortak olduğu münafikların izinde gitmemeyi mü'minden ister.

Şuayb (a.s.) Allah'ın peygamberlerindendi. Dinini insanlara tebliğ ededi. Fakat onlara, nehyettikleri şeyleri işlememelerini, aksi halde kendilerini öğütlemeyen bir vaiz ve söylediklerini yapmayan bir sözcü durumunda olacaklarını da açıklıyor, üstelik de dinlenmeyeceklerini ve da'vetlerinin kimsenin kabul etmeyeceklerini haber veriyordu. Allah Teâlâ Şuayb'ın (a.s.) lisanıyla şöyle buyurur:

"Ey kavmim, dedi, ya ben Rabbim'den (gelen) apaçık bir bürhânın

(304) İhyâ (Terc. C:2 sh: 777).

(305) Tefsir-u İbni Kesir: 1/85.

(306) Tefsir-u İbni Kesir.

üzerinde isem (peygamberlik) ve O, bana kendisinden güzel bir rızık ihsan etmiş ise. (Buna) ne dersiniz? Size ettiğim yasağa rağmen kendim size muhalefet etmek istemiyorum ki. Ben gücümün yettiği kadar ıslahdan başka bir şey arzu etmem. Benim muvaffakiyetim ancak Allah'ın yardımıyledir. Ben yalnız O'na güvenip dayandım ve yalnız O'na dönerim.'⁽³⁰⁷⁾

Nebî (s.a.v.), va'z edip de öğüt almayan vaizin kıyamet gününde cehenneme atılacağını şöyle haber verir:

"Kıyamet gününde bir kimse getirilip Cehennem'e atılır; bağırsakları karnından dışarı fırlar ve o halinde değirmen çeviren merkeb gibi döner. Cehennemdekiler onun yanına toplanırlar ve:

— Be adam, bu ne hal, senin burada ne işin var? Bize iyiliği emreden, kötülüğü işlememizi engelleyen sen değil mi idin? derler. O da:

— Evet, iyiliği emrederdim; fakat onu yapmazdım. Sizleri kötülük işlemekten men'ederdim de onu kendim yapardım, der.'⁽³⁰⁸⁾

DEVLET BAŞKANI VEYA İZNİ

Bazı ulema "ma'rufu emr münkeri nehy görevinin herkesçe yapılması için ileri sürerek, bunu ancak devlet başkanı, vali veya bunlarca izin verilip görevlendirilenler yapabilir" dediler.

Evvela şuna bakalım; ma'rufu emredip münkerden nehyetme göreviyle; yalnız idareci ve yöneticiler mi, yoksa aynı şekilde bütün toplum da bu görevle sorumlu mudur?

Şüphesiz ki İslâm devletinin temelini oluşturan bu görev, bazan kuvvet kullanmağa bile ihtiyaç duyar. Fakat bu, umûmun iştirak etmediği anlamına gelmeyeceği ve onların bunu yapmayacağını ileri sürerek, ancak iktidar ve otorite sahibi birinin yürütmesi gerektiğini söylemek doğru değildir. Zira bu görüş, zorbacı bir idarecinin ve halka zulmeden bir yöneticinin huzurunda hak ve adâleti sağlamaya çağırانları öven açık hadislerle ters düşer. Bu hadisler şunlardır:

(307) Hüd: 88.

(308) Buharî ve Müslim rivâyet etti. (Riyazüs-Sâlihîn C:1 Had. No: 196 sh. 240).

1— “Cihad’ın en üstün olanı zalim bir yöneticinin yanında hakkı söylemektir.”⁽³⁰⁹⁾

2— “Şehidlerin efendisi Abdulmuttalib’in oğlu Hz. Hamza ile zalim devlet başkanına iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye çalışıldığında devlet başkanı tarafından öldürülen kimsedir.”⁽³¹⁰⁾

İmam Nevevî şöyle der:

“Ulema şöyle dedi: “Ma’rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışma görevi yalnız devletin tayin ettiği memurlara mahsus değildir; müslümanlardan biri de bu görevi yapabilir.”

İmamü'l-Harameyn: “Buna delil müslümanların icmaıdır,” der. Filhakika gerek asr-ı saadette gerekse diğer asırlarda bu iş için tayin olmaları, iyiliği emreder, kötülükten men’ederlerdi. Müslümanlar da onların bu yaptıklarını onaylar ve kabul edelerdi. Bu görevle meşgul olanların işine karışıyorlar diye onları ayıplayıp azarlamazlardı.”⁽³¹¹⁾

Kur’an-ı Kerim Hacc sûresinde mü’minleri şöyle vasıflandırmıştır: “Onlar (o müminlerdir ki) eğer kendilerine yer(yüzün)de bir iktidar mevki (siyasal iktidar) verirse dosdoğru namazı kılarlar, zekâtı verirler, iyiliği emrederler, kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar. (Bütün) umurun âkıbeti (nihayet) Allah’a (râci’)dir.”⁽³¹²⁾

Âyetin açıkça işâret ettiği gibi, ma’rufu emr münkeri nehy görevi yalnız müslüman yöneticilere tahsis edilmez. Âyette geçen “mü’minler” ifadesi genel olup her müslümanı kapsar. Hiç bir kimse bu görevi yapmaktan men’edilemez.

Ömer b. Abdülaziz bu âyet hakkında şöyle der:

“Dikkat edilirse âyet yalnız yöneticilerle ilgili olmayıp fakat aynı zamanda yönetilenlere de hitabetmektedir.”⁽³¹³⁾

Şimdi düşünelim; ma’rufu emredip münkerden nehyetme çalışması

(309) Ebû Dâvud Kitâbu'l-Melâhim (Ma’rufu emr münkeri nehy babında zikretti).

(310) Tirmizî ve Hâkim rivayet etti: İsnâdı sahihtir. (et-Terğîb vet-Terhîb: 2/4).

(311) Şerh-u Sahih-i Müslim: 1/51 (Terc. sah: C:1/280).

(312) el-Hacc: 41.

(313) Tefsir-u İbni Kesir: 3/226.

—idarecinin izni olmaksızın yapılması— caiz mi, değil mi?

Gerçekten ma'rufu emredip münkerden nehyetme görevi için vâli'nin iznini gerekli görenler, bununla bu mühim vazifenin düzenli yürütülmesini kastediyor ve şöyle diyorlar: *"Eğer ma'rufu emredip münkerden nehyetme izni herkese verilirse, çalışma düzeni ve organize diye bir şey kalmaz. O zaman da fesat ve bozukluğun yapacağı tahribatın, yapılacak ıslahdan daha çok olmasından korkulur. (Zira toplumun herbir ferdi kendi başına birer buyruk olur. Fesad da böyle bir ortamda iktidarını kurar, küçülmüş ve bölünmüş güçleri çabucak yener. O zaman da kurulması hasretle beklenen İslâm toplumunun kuruluş tarihi durmadan gecikir. Günümüz İslâm Ümmetinin hazin manzarası budur billahi."* Çeviren")

İmam Gazâlî bu şarta muhalif olmakla beraber şöyle der:

"... Fakat etrafında dolaştığı işlere nisbetle günah olduğu bilinebilen ve ictihada muhtaç olan hususlarda halkın, ictihada dalıp hükme varma mes'elesine gelince, bozdukları düzelttiklerinden daha fazla olacağı için, hisbenin bu işe müdahale edebilmesi için vali tarafından tayin edilmesi görüşü kuvvet kazanmıştır. Çünkü böyle olmasa, bazen diyânetinde ve bazan de bilgisinde kusuru nedeniyle ehil o lmayan herhangi bir kimse bu işde büyük kusurlar meydana getirebilir."⁽³¹⁴⁾

Allâme Şehid Abdülkadir Udeh şöyle der:

" "Devlet başkanı veya yöneticilerin izni"ni şart koşanlar aslında, ma'rufu emredip münkerden nehiy görevinin düzenli ve organizeli bir şekilde yürütülmesini arzu edenlerdir."⁽³¹⁵⁾

Ma'rufu emredip münkerden nehyetme hükmünün geçtiği tüm âyet

(314) İhyâ-u Ulumi'd-Din: 2/281 (Terc: 2/792).

(315) et-Teşrîû'l-Cinâî: 1/501 (...Yoksa "izn"i olmayanların böyle bir görevi yapamayacağını söylemek istemiş değillerdir. Binaenaleyh, herhangi bir kişi, içki meclisiyle karışlaştığında onların kadehlerini kırarak ve içindekileri dökecek olursa ya hut bir zina fiiline ancak "öldürmek"le engel olunabileceğine inanır da zâniyi öldürürse, devlet başkanı veya yöneticiler tarafından izin verilmemiş olsa da "öldürme" veya "malı "heder etme" fiilinden sorumlu değildir. Çünkü bu fiil İslâm şeriatının açık hükümleriyle yasaklanmıştır ve ma'rufu emreden kişiye bu yetki verilmiş bulunmaktadıdır. Bununla beraber fâil, yönetici veya başkana muhalefetten veya güvenlik kuvvetlerinin emirlerini küçümsemekten "ta'zir"le cezalandırılabilir.), (Terc. 2/25), (Çeviren).

ve hadisler mutlaklardır. Bunun için ulema bu şarta itibar etmedi. Bunu fâsid gördüler.

İmam Gazâlî der ki: *"Birçokları bunu şart koştı ve gelişigüzel bu salâhiyeti herkese vemediler. Halbuki bu şart fâsittir. Çünkü arzettiğimiz âyet ve hadisler, kötülüğü görüp de susanın âsî olduğunu açıkça ifâde etmektedir. Nerede ve ne nalde olursa olsun, gördüğü kötülüğü men'etmek herkese borçtur. Bunu imamın (devlet başkanının) tasarruf ve idâresine verip hususîleştirmek, asılsız bir zorlama olur."*⁽³¹⁶⁾

Biraz önce zâlim devlet yöneticisine karşı hakkı *"Yani İslâm'ı"* söylemeyi yücelten bazı hadisler naklettik. İmam Gazâlî bu hadislere işaretle şöyle buyurur:

"İmama karşı söylenmesi caiz olan bu gibi hak sözü başkalarına da söylemek için imamdan izin almaya niçin ihtiyaç olsun?"⁽³¹⁷⁾

Bu hususa bir İslâm alimi şunu ilâve eder:

"Selef-i salihinin, münkəri işleyen yönetici ve idârecileri reddetmeleri hususundaki âdetlerinin aynı tarz üzere devam etmiş olması, onların iznine gerek duymadıklarının kesin ve açık delilidir. Hatta emredilen ma'rufu, vali veya yöneticiler kabul ederlerse ne âlâ; şâyet kendilerine yapılan iyiliği emre karşı kızarsa, onların kızmaları da ayrıca münker bir davranıştır. Bunu reddetmek vâciptir. Bu yöneticinin inkâr edeceği hususlar da ondan nasıl izin istenebilir?"⁽³¹⁸⁾

Gerçek anlaşılmıştır ki ma'rufu emr münkəri nehiy görevi, yalnız müslüman idarecilere tahsis edilemez ve bunun için izinleri şart koşulamaz. Belki buna müheyyâ olan her müslümanın yerine getirmesi vaciptir.

Allâme Sa'du'd-Din et-Taftazânî şöyle buyurur:

"İslâm'ın saadet asrında ve ondan sonraki asırlarda da müslümanlar —hiçbir kimseden zor görmedikleri gibi, herhangi bir idareciye de bildirmeden—, devlet yöneticilerine iyiliği emrediyor ve onları kötülük-

(316) İhyâ-u Ulûmu'd-Din: 2/276-277 (Terc: 2/781).

(317) A.g.e. (Terc. 2/782).

(318) A.g.e. (Terc. 2/782).

ten men'etmeye çalışıyorlardı. Bundan da anlaşılıyor ki bu görev yalnız yönetici kadroya tahsis edilmiş olmayıp, aynı zamanda tebaadan herhangisi birinin sözlü ve amelî olarak ifâ etmesi câizdir.'⁽³¹⁹⁾

MA'RUFU EMREDİP MÜNKERİ NEHYLETME GÖREVİNİN VÜCÛB ŞARTLARI

1— TEKLİF: Ma'rufu emr münkeri nehy görevini yapacak olan kimse sedit aranan ilk şart, dince mükellef olmasıdır. Zira mükellef olmayan kimse sorumluluk taşımaz ve şer'î görevlerin sorumluluğundan istisnâ edilir. Bu demek değildir ki mükellef olmayan çocuk, ma'rufu emredip münkerden men'etmeyecek. Ancak görevi ihmal veya terkettiği zaman günahkâr olmayacak demektir. Fakat görevi yapınca da ecir kazanmış olacak. İmam Gazâlî bu şartla ilgili şunları söyler:

"... Mükellef olmayan bir kimseye emretmek borç değildir. Biz vücûbun şartlarını anlatıyoruz. Bunda şart yok ki vücûb olsun. Bir işin mümkün ve caiz olabilmesi için ise, akıl şarttır. Hatta erginlik çağına yaklaşan (mûrahik) bir çocuk, iyiyi —kötüyü ayırdedebilecek seviyede olduğu için, mükellef olmasa bile— münkeri men'etmek, ı,kiyi dökmek ve çalgı âletlerini kırma hakkı vardır. Bunu yaparsa mükâfâtını alır ve mükellef değil diye ona kimse engel olamaz. Çünkü bu hareket, namaz ve diğer ibâdetler gibi Allah'a yakınlıktır. Çocuk da buna ehildir."⁽³²⁰⁾

2— KUDRET: Ma'rufu emr münkeri nehyetmeye çalışanda aranan ikinci şart kudrettir. Zira bu görevi, ancak güçlü yeten kimse yapabilir. Nebî (s.a.v.) şöyle buyurur:

"Sizden biri bir münker görürse onu eliyle değiştirsin. Buna güçlü yetmezse diliyle. Dili ile de değiştiremezse kalbiyle onu çirkin hissetsin. Bu seviyeye düşmek, İmanın en zayıf derecesidir."⁽³²¹⁾

(319) Şerhu'l-Makâsîd-Taftazânî: 2/180.

(320) İhyâ-u Ulumî'd-Din: 2/274 (Terc. 2/775), (Açıklama: Evet bilfiil men'edip kötü işi bozmakda bir çeşit velâyet ve saltanat aranır. Fakat bu da İman kuvvetinde vardır. Müğriki öldürmek, çirkin sebeplerini iptâl etmek ve silahını almak gibi zarar göremeyeceği yerlerde bir çocuk da bunu yapabilir. Kötülüğten men'etmek, küfürden men'etmek gibidir. (Terc: 2/776).

(321) Müslim-Kitab-ul İman babında (Ma'rufu emr münkeri nehy imandandır) rivâyet etti.

Görülüyor ki münkeri yasaklamak kuvvete bağlı görülmekle, vücub kudretle gerçekleşmektedir. Bu yolla yapamıyorsa, işlenen münker karşısında gür sesle bağırmalı. Buna da gücü yetmezse, onu sadece kalbiyle çirkin görmelidir.

Ebu Bekir el-Cessas buyurur ki:

“Allah Rasûlü (s.a.v.), kötülüğü yasaklamağa çalışmayı; —şartların elverdiği nisbette— bu üç açıdan ele almıştır. Hadisin seyrine bakıldığında el ile (yani gücüyle) yasaklanamayan münker dil ile yasaklama yolu, buna güç yetiremeyince sadece kalb ile nefretten öte bir müdahalenin olmadığı görülmektedir. (İşte hadisteki bu sıralama, münkeri yasaklamada şartların tanıdığı veya tanımadığı güce işaret vardır.)”⁽³²²⁾

GÜÇSÜZLÜĞÜN KISIMLARI

1— HİSSÎ ÂCİZLİK: Şimdi çeşitli açılardan bakalım:

Güçsüzlüğün kısımları nelerdir? Bu kısımların dince hükmü nedir? Açıklayalım:

Birinci kısım: İslâm hukukçularının ifâde ettiği “hissî âcizlik”dir. Yapısı zayıf, ma'rufu yerleştirmekten ve münkeri yok etmekten âciz olacak kadar kuvvet yoksunu kimsenin, ma'rufu emredip münkeri men' etmesi gerekmez. İmam Gazâlî buyurur ki:

“Herhangi bir kötülüğü el veya dil ile yasaklamaktan âciz olan kimseye kalbi ile ona buğzetmek düşer.”⁽³²³⁾

2— İLMÎ ÂCİZLİK: Ma'ruf ve münker bilgisinden mahrum bir kimse, birincisini emr, ikincisini men'etmekten sorumlu değildir. Allâme Abdülkadir Udeh, “hissî âcizliğe ilmî âcizliği de dâhil etti.”⁽³²⁴⁾

Görülüyor ki “ma'ruf” ve “münker” kavramlarının sınırı cidden geniştir. Her müslümanın bilmesi gereken dinin hükümleri'ni kapsadığı gibi, bu hükümleri anlamak ve bunları basiret, gayret, dikkat ve düşünce gibi süzgeçlerden geçirerek tanımak gibi sahaları da kapsar. Ma'rufu

(322) Ahkâm-ul Kur'an: 2/36

(323) İhya: 2/280

(324) et-Teşrî-ul Cinâî: 1/498

emredip münkerden nehyetme, ancak kişinin bu iki kavram hakkına sahip olduğu bilgi ve kültürü ile mümkün olur. Çünkü çok kere, iyiliği ve dine hizmet etmeyi istediği halde, kişiyi da'vet edip onu bu da'vete hazırlarken haddi aşarsa, dine zararlı olmuş olur. Bundan dolayı ulema, halkın, ancak bilinen ve tanınan ma'rufları emredip, şöhret derecesine ermiş (!) münkerleri yasaklayabileceğini açıklamışlardır. İnce ictihadî mes'eleler ise ilim ehline bırakılmıştır.

İmamü'l-HARAMEYN der ki:

"Bir mes'ele hakkında dînî hükmü idrak ve anlayışta, halk ve ulema eşit duruma düşerse, çözüm ve söz hakkı ulemanın olur. Halk ise ma'rufu emredip münkeri yasaklamaya çalışır. Mes'eleyi anlamakda, ictihad ihtiyacı ortaya çıkarsa, emredip nehyetme yetkisi halka değil, ictihad ehline düşer."⁽³²⁵⁾

İmam Nevevî de şöyle der:

"Bu vazifeyi ancak bilen kimseler yapar. Emir ve nehiylerin çeşitli olmasıyla görev yapanların dereceleri de değişik olacaktır. Şâyet yapılacak emir namaz, oruç vs. gibi herkesin bildiği vâciplerden, nehiy ise zina ve içki gibi meşhur yasaklardan olursa bunları emir ve nehiyde bütün müslümanlar müşterektir. Fakat çok az tesâdüf edilen fiil, kavil ve ictihada ve ince mes'elelere dair ise halk tabakasının gerek ispat gerek nefî suretiyle bu işe müdâhale hakları yoktur. Bu defa mes'ele yalnız ulemaya ait olmuş olur. Ulema dahi ittîfak edilmiş mes'elelere dair emir ve nehiyde bulunurlar. İhtilâflı mes'eleler hakkında bir şey diyemezler."⁽³²⁶⁾

İmam Gazâlî bunu şöyle açıklar:

"Avamın yapacağı ma'ruf ve münker, ancak bilinen açık hususlarda olması gerekir."⁽³²⁷⁾

TEHLİKE KORKUSU

Kişinin —ma'rufu emredip münkerden nehyetme görevini yapınca— kendisine isâbet edecek bir kötülükten korkması da güç ve kudretinin

(325) Şarhu'l-Makasid: 2/281

(326) Şerh-u Sahih-i Müslim: 1/51 (Terc.Şerh: 1/280)

(327) İhyâ: 2/281

olmadığını ifâde eder. O takdirde bu kişiden farzın sorumluluğu kalkar.

İmam Gazâlî der ki: *“Vücub’un kalkması için yalnız hissî âcizlik yeterli değildir. Bir de bir kötülüğün kendisine geleceğinden korkmalıdır ki bu, âcizlik anlamıdır.”*⁽³²⁸⁾

Muhaddis İbn-i Battal der ki:

“Nasihat takat nisbetinde gerekir. Nasihat eden kişi nasihatının kabul göreceğini bilir ve kendisine bir kötülüğün gelmeyeceğinden emin olursa, nasihat etmesi vâciptir. Bir kötülük geleceğinden korkuyorsa nasihatı terketmede ruhsat vardır.”⁽³²⁹⁾

KÖTÜLÜĞÜN ÇEŞİTLİ YÖNLERİ

İmam Gazâlî İhyâu Ulumi'd-Dîn gibi kıymetli eserinde kötülüğün ve eziyetin çeşitli yönlerini ve farklılıklarını derinlemesine incelemiş ve tedkik etmiştir. Biz burada onun bu geniş tedkikatının hülâsasını arzedeceğiz.

Gazâlî bu konuda şöyle der: *“Kişinin, kendisi, akrabası ve dostları için istedikleri arzuları dörttür:*

1— İlim, 2— Sıhhat ve sağlık, 3— Servet, 4— Mevki ve makam. Bu dört şeyden iki husus sevilmez ve hoş görülmez:

1— Kazanılanın elden çıkması

2— Umduğuna kavuşamaması.

(Demek ki, zarar, mevcudun kaybolmasında veya istediğinin eline geçmemesindedir. Çünkü beklediği şey, eline geçmesi mümkün olan şeydir. Mümkün ise, olmuş gibidir. Onun imkânını kaçırmak, kendisini kaybetmek gibidir.)

Buna göre mekruh ikiye dönüşmüştür:

“1— Umduğu ve beklediği şeyin kaybolup eline geçmemesinden korkmaktır. 2— Bu korku, ma'rufu emredip münkeri terketmek için bir ruhsat olamaz” Sonra Gazâlî istenen bu dört yöne misaller veriyor.

(328) A.g.e.: 2/280.

(329) Şerh-u Sahih-i Müslim: 1/54. (Terc. Şerh: 1/301).

1— Öğretimden mahrum kalır ve hocası kendisine kızar da bir daha ders vermez, korkusuyla ma'rufu terketmek.

2— Sağlık nedeniyle ma'rufu terketmek. Gelen doktor, ipek elbise giyiyor veya altın-gümüş işlemeli eyere biniyorsa şâyet buna üzerindeki münkeri terketmesi için nasihatta bulunursa, doktor kızıp kendisine bakmaz korkusuyla ma'rufu emredip münkeri yasaklamaktan vazgeçmek.

3— Mal ümidi sebebiyle ma'rufu emretmeyi terkemek. Devlet başkasına, adamlarına ve kendisine maddî yardımda bulunanlara karşı gelecekte bu yardımı yapmazlar korkusuyla ma'rufu emredip münkeri yasaklamaktan vazgeçmek.

4— Mevki ve makam. İlerde yardım ve mevki beklediği kimselere, bu yardımı yapmaz ve bu mevki'i vermez veya verdirmezler korkusu ile ma'rufu emr ve münkeri nehiy görevini terketmek."

Gazâlî bu misallerden sonra şöyle der:

"Bütün bunlar, ma'rufu emretme sorumluluğunu kaldıramazlar. Zira bunlar mümkün olmayan ziyâdeler kabilindendir. Bu gibi fazlalıklara zarar adı vermek mecâzdır. Esas zarar, eldeki varlığın gitme korkusudur. Bundan hiç birşey istisnâ edilemez. Ancak ihtiyacın da'vet ettikleri şey müstesnâ. Bunların kaybolmasında, münker karşısındaki susmanın zararından daha büyük mahzur ortaya çıkar."

Gazâlî istisnânın bu yönünü yukarıda verdiği misâllerle açıklamakta ve şöyle demektedir:

"Mühim dinî mes'elelerin câhili olup da bunları öğrenmek için bulunduğu yerde de ancak bir âlim olursa başka tarafa gitmesine de gerek yoktur. Kendisine ma'ruf emredilip münker nehyedilen kimse, bu âlime itaat edip ondan okuması ve sözlerini dinlemesine vesile olacak imkândan men'edilirse, bir yandan dinin mühim mes'elelerini öğrenmeyip câhil kalmak üzere sabretmek mahzurlu, bir yandan münker karşısında susmak mahzurlu. Bu takdirde birini diğerine tercihe mecburdur. Bu da münkerin son derece çirkin oluşu ve dinin mühim mes'eleleriyle ilgili olan ilme şiddetli ihtiyaca göre değişir."

Sıhhat konusuna gelince; nasıl ki insan helâke götürücü bir hastalıktan dolayı doktora muhtaç oluyorsa, sıhhat de doktorun tedâvisini gö-

zetir. Tedâviyi geciktirmesinde süratli bitkinlik, hastalığın uzaması ve ölüme sürüklenme durumu olduğunu bilir.

Mala gelince, bu da kazanmak ve birşey istemekten âciz olan kimse gibidir. Ne kuvvetli bir tevekkül rûhuna sahip, ne de bir kişiden başkasına infak etmekte. Şâyet ma'rufu emrederse rızkı kesilir, onu elde etmede fakirleşir ve haram kazancı aramağa koyulur veya açlıktan ölür korkusu olursa, aynı şekilde —içinde bulunduğu durum şiddetlense dahi— mükter karşısında susma ruhsatına sahip olamaz.

Makam ve mevki elde etme düşüncesi: Kötü bir kimse kendisine eziyet eder, kötülüğünü önlemek için devlet başkanından (veya onun ve-killerinden) bir mevkî olmadığı müddetçe, kendisini bu adamın şerrinden kurtaramaz. Devlet başkanı da ipek elbise giyen veya içki içen bir adamdır. Ancak kurtulma çâresi de buna sığınmaktan başka bir yolun olmasıdır. Şâyet ona "içki içme" veya "ipek elbise giyme" diye kendisini, işlediği bu dîni yasaktan men'etse, o da kendisine bu fırsatı vermeyecek ve bu mevkîi elde edemeyecektir. Bu sebeple o, kötü insanın kötülüğüne katlanıp duracaktır.

Gazâlî bu misalleri verdikten sonra şöyle der:

"İşte bütün bu hususlar ortaya çıkıp kesinleştiği zaman, ma'rufu emretmede istisna uzak değildir. Fakat bu hususda ictihad etmek —kalbine danışıp neticeye varıncaya kadar— muhtesibin (ma'rufu yapanın) kendisine bırakılmıştır. Mahzurlardan birini diğerin göre ölçüp tartarak, hevâ ve arzu ile değil, din gözü ile bir yönünü tercih eder. Şâyet dinin ölçülerine göre susmayı tercih ederse, onun bu susmasına "mudara" denir. Eğer azu ve hevesinin ölçülerien göre susmayı tercih ederse buna da müdâhene (=yağcılık) adı verilir. Bu da insanın iç dünyasına ait bir davranış olup, ancak ince düşünce ölçüleriyle anlaşılır. Fakat herşeyin iç yüzünü bilen Allah'tır. Dîni düşünce ve amele sahip herkes kalbini kontrol etmeli ve Allah Teâlâ'nın, kalbinde geçeni bildiğini, arzusuna göre mi yoksa dîni çizgide mi yürüdüğünü bileceğini anlamalıdır. Her kim iyilik veya kötülük cinsinden ne yapmışsa, onu Allah katında hazır bulacaktır. Allah hiç bir kimseye zulmetmez.0"

Sonra İmam Gazâlî ikinci kısmı ele alır ve şöyle der:

"İkinci kısım ise elde olanı kaybetmektir. Bu, hoş görülmeven bir

davranıştır. İlim hariç diğer dört hususta susmak caizdir. İlmin hariç tutulmasının sebebi, çünkü ilimden bir şeyin kaybolmasından korkulmaz. İnsanın, başkasından zorla ilim söküp almaya gücü yetmez.

Fakat sıhhat ve selâmete gelince, bunların kaybedilmesi dövülmekle olur. Şiddetle dövüleceğini bilen kimseye —ma'rufu emretmek müstehab bile olsa— ma'rufu emretmesi gerekmez. İnsanı acındıran dayakda hüküm bu olduğuna göre, kesip kırmakda ve ölüm korkusunda ruhsat evleviyetle ortaya çıkar.

Servet korkusu: Evini yıkıp yağma edeceklerini veya elbisesini soyup alacaklarını anlayınca —aynı şekilde— ma'rufu emretme vücûbu kendisinden kalkar. Fakat müstehap hükmü devam eder. Çünkü dünyalığını verip dinini almasında mahzur yoktur.

Gazâlî bu konuda "küllî bir kaide" koyar ve şöyle der: "Dayağın ve evin yağma edilmesinin de az ve çokluk bakımından dereceleri vardır. Malın bir tanesini almak gibi. Hafif bir tokatın vurulmasının verdiği acı da böyledir. Ama hızlı vurmasında had vardır. Bu da ictihada konu olan "dövmeye benzer" esasına kıyas edilerek had vurulur. Buna göre değer taşır. Dindar olan, mümkün olduğu kadar dîni yönünü tercih etmelidir."

Makam ve mevkî: Bu konuda iki husus düşünülür: Birincisi, "İnsanlığını kaybedecek, başı açık, yalın ayak şehir içerisinde dolaştırılmak gibi bir durum ile karşılaşacaksa, insanlığını korumak şer'an memûr olduğu bir vazife olduğundan, ma'rufu emretmekten kaçınıp, susmasında ruhsat vardır.

İkincisi, sırf mevkî ve yüksek mertebedir. Değerli elbise ile dışarı çıkmak ve vasıtalarla dolaşmak gibi. Şâyet ma'rufu emr, münkeri nehyettiğinde, âdi elbiselerle yaya olarak, alışkın olmadığı bir biçimde gezdirileceğini bilirse, bunlar öyle bir takım meziyetlerdir ki, bunları korumak makbul bir şey değil, fakat mürüvvetini korumak makbûldür. İşte bu gibi tehlikeli durumlarda ma'rufu emredip münkeri nehyet ile görevini terketmek uygun olmaz.'

Gazâlî bu geniş açıklamadan sonra konuyu şöyle noktalar:

"Umûmî emirler, ma'rufu emretmenin kuvvetli bir vâcip olup, ona karşı susmanın son derece büyük bir tehlike olduğuna ve olacağına delâlet etmektedir. Bunun asıl büyük tehlikesi, dinin mahzurlu kabul ettiği

tehlikedir. Mal, can ve servetin büyüklüğü şer'an sâbit olmuştur. Fakat mevkîin meziyeti haşmet, süslenme dereceleri ve halkın övgüsünü isteme gibi şeyler o kadar tehlikeli değildir.'⁽³³⁰⁾

DİN UĞRUNDA KINANMAK DÂVÂYI KAYBETMEK ANLAMINI TAŞIMAZ.

Ma'rufu emredip münkeri nehyetmek mü'minin görevidir. Bu görevi yaparken hiç bir kimsenin kınaması, azarlaması ve kızmasından korkmaz. Aslında bu, davayı kaybetmek ve mağlûbiyeti kabullenmek değildir. Kur'ân-ı Kerim bunları; *"Allah'ı sevenler ve Allah'ın da kendilerini sevdiği kimseler"* olarak vafsetmiştir. Allah Teâlâ buyurur ki:

"Ey iman edenler, içinizden kim dininden dönerse Allah —mü'minlere karşı alçak gönüllü, kafirlere karşı onurlu ve zorlu, kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği— bir topluluk getirir ki onlar Allah yolunda savaşsınlar ve hiç bir kınayanın kınamasından (dedikodusundan) çekinmezler..."⁽³³¹⁾

Hâfız İbn-i Kesir bu âyeti şöyle yorumladı:

"Yâni onları, Allah'a itaatten, şer'i cezaları tatbik etmekten Allah'ın düşmanlarıyla savaşmaktan ve ma'rufu emredip münkeri nehyetmeye çalışmaktan hiç bir güç geri çeviremez. Hiç bir kuvvet onları tuttuğu yoldan men'edemez. Hiçbir kimsenin kınaması onlara etki edemez ve hiç kimse de onları da'valarından azledemez."⁽³³²⁾

Ubâde İbn-i SÂMÎT'ten rivâyet edildi. Şöyle dedi:

"Biz, Rasûlullah'a (s.a.v.), nerede olursak olalım, hakkı söylemek ve Allah uğrunda kimsenin kınamasından korkmamak üzere biat ettik."⁽³³³⁾

Ebu Zerr'den rivâyet edilen diğer bir hadis yukarıdaki hadisi desteklemektedir:

(330) İhyâ-u Ulumi'd-Din: 2/282-284.

(331) el-Maide: 54.

(332) Tefsir-i İbni Kesir: 2/70.

(333) Buhârî, Kitabu'l-Ahkâm (Devlet Başkanı ve halk nasıl biatlaşır) babında. Müslim Kitabu'l-Emârât (idarecilere Allah'a itaat etmeleri halinde itaat, isyanları halinde itaatın haram oluşunun vücûbu) babında rivâyet etti.

"Dostum Allah Rasûlû (s.a.v.) bana şu iyi hasleti yapmamı tavsiye etti. Bana: "Allah yolunda kimsenin kınamasından korkmamayı, acı da olsa hakkı söylememi" vasiyet etti"⁽³³⁴⁾

Allâme Kurtubî: *"Müslümanlar, İbn-i Abd'il-Berr'in, "gücü yeten her kimsenin, münkeri değiştirmesi vâciptir. Eğer onu değiştirmeye gücü yetmezse, eziyet ve işkenceye uğramayacak kadar kınamak (ve nefret etmekle) yetinir. Şüphesiz ki onun bu davranışı münkeri değiştirmeye de engel olmamalıdır," görüşünde icma etmişlerdir,"*⁽³³⁵⁾ der. İmam Gazâlî der ki:

"Eğer kınayanın kınaması, fâsıkın gıybeti, sövüp sayması, kötü sözler söylemesi veya kalbinden düşecek korkusu veya buna benzer değişiklik ile ma'rufu emr ve münkeri nehiy görevi terkedilseydi, ma'rufu emretmenin vücûbu ortadan kalkardı. Zira ma'rufu emr, hiçbir zaman bunlardan ayrılmaz."⁽³³⁶⁾

BAŞKASININ ZARARINDAN KORKMAK

Ma'rufu emr münkeri nehy farzietini bizzat üstlenen kimseye dokunacak zarardan bir takım sonuçlar arzettik. Fakat akrabasına ve yakınlarına zararı dokunacak korkusu ile ma'rufu emr, münkeri yasaklamayı terk etmesine gelince, durum nasıl olur?⁽³³⁷⁾

İmam Gazâlî şöyle der:

"(Serveti bulunmayan bir zâhidin servet sahibi akrabaları olur. Bu zâhid, benim neyimi alır diye devlet başkanına ma'rufu emr, münkeri nehyetmeye kalkışır ve devlet başkanına da zâhiden ıntıkamını almak

(334) İbni Hibban sahihinde (et-Tergîb vet-Terhib): 2/11 rivâyet etti.

(335) el-Câmiu li-Ahkâm'l-Kur'ân: 4/48.

(336) İhyâ-u Ulumi'd Din: 2/284.

(337) İmam Gazalî bu soruyu şöyle sürdürerek, mes'eleyi biraz daha açar. *"Kendi hakkına nisbetle bu daha düşüktür. Zira kendinin eziyetlenmesi başkasının eziyetlenmesinden daha mühimdir. Ancak diyanet bakımından ise kendi emr-i ma'rufu ile çocuklarının ve yakınlarının eziyet görmesi daha mühimdir. Çünkü insan kendisi hakkında müsamaha edebilir. Bazı haklardan feragat ederek, bazı eziyetlere katlanmak suretiyle fedâkârlıkta bulunabilir. Fakat bunu başkaları namına yapmağa hakkı yoktur. Bu vaziyet karşısında çekinmesi gerekir. Zira o isyan yolu ile, onların haklarını çiğnetirse, dövlûme ve mallarının yağmalanması gibi, bu takdirde va'z-u nasihat doğru olmaz. Çünkü bir kötülüğü önlemesi, başka bir kötülüğün açılmasına vesile olur..."* (Terc. İhya: C: 2 sh: 798).

için) yaptığı bu ma'ruf ve münker görevinden akraba ve komşularına eziyeti dokunacaksa bu görevi terkeder. Çünkü münkere karşı susmak, mahzurlu olduğu gibi, müslümanlara eziyet vermeğe sebep olmak da mahzurludur. Şâyet, mal ve canlarına zararı dokunmayacak, fakat zarar, kendilerine kötü sözler ve sövme sûretiyle dokunacaksa, bu kadar şey için, bu görevi terketmek biraz düşündürür. Burada da durum; "men'edilerek münkerlerin, büyüklüğü ve söylenen mahzurlu sözlerin kalbi rencide edip etmemesi ve şahsiyyetine olumsuz yönde yaptığı tesir nazar-ı itibâra alınır," şeklinde ortaya çıkar."⁽³³⁸⁾

GALİB ZANNA GÖRE ÂCİZLİĞİ REDDETMEK

Bu açıklamadan anlaşılmıştır ki ma'rufu emr münkeri nehyetme farziyeti, insanın bu görevi yapmaktan âciz olmasıyla kalkar. Bu âcizlik ister cismî, ister ilmî olsun aralarında fark yoktur. Zira bunun çıkış noktası, zarar korkusu veya bilginin tesir etmeyişidir. Fakat acaba âcizliği reddedip mazeret kabul etmeyen husus nedir? Mücerred galip zann, âcizliğin reddine yeterli midir, yoksa hakkında kesin bir bilgi olması da gerekir mi ki onun farziyeti —bu kesin bilginin elde edilmesiyle— kalsın?

İmam Gazâlî bu soruya "zarar korkusundan dolayı sözünün âciz oluşu" babında cevap vermiş ve şöyle demiştir:

"Zann-ı galibe göre kötülük gelme ihtimâli zayıf ise ma'rufu emrin farziyeti kalkmış. Yalnız bir ihtimâl, ma'rufu emretmenin vücûbunu kaldırmaz. Çünkü bu ihtimal, her ma'rufda daima vardı."⁽³³⁹⁾

Diğer bir yerde bizzat aynı konuda, ma'rufu emretmenin vücûbu, ancak zarar bilinince düşeceğini söyler ve buradaki "bilgi" kavramını şöyle açıklar: "Kastettiğim bilgi, zann-ı galiptir. Öyle bir zann ki, kendisine zarar vereceği bu kadarcık bir zan nedeniyle bilindiği takdirde, suyu terk edip teyemmüm etmenin câiz oluşu gibi. Binaenaleyh durum böyle bir noktaya gelince ma'rufu emretmeyi terketmekte ruhsat vardır."⁽³⁴⁰⁾

(338) İhyâ-u Ulumu'd-Din 4/350.

(339) A.g.e: 4/281-282 (Umumî hükümlere göre vücûb asıldır. Ancak ilim veya zann-ı galip ile kötülük beklenen yerlerde emr-i ma'ruf görevi kalkar, denebileceği gibi, asıl olan da budur. Ma'rufu emretmenin vâcip oluşu, zararın gelmeyeceğine dair ilim veya zann olduğu zamandır. Aksi halde vâcip değil de denebilir, fakat ma'rufu emretmeyi gerekli kılan umumî hükümlere nazaran birinci şık daha doğrudur.), (İhyâ Terc: 2/793).

(340) A.g.e.

AZİMET YOLU

Yukarıda zararın varlığı ve yokluğu durumunda yapılacak muamelelerin tüm yönlerini arzettik. Yine ma'rufu emredip münkeri nehyetmenin farziyeti, bu görevi yapanın, şeriatın meşru' saydığı bir zararın gelmesinden korkması halinde kalkacağını da ifade ettik. Fakat bu, bir kimse bu farziyeti yaparsa uğrayacağı eziyet ve işkenceden korkmaz, hoşlanılmayan bir şeyin kalkmasına önem vermez, bir kusur işleyip de günaha dönüşecek bir tehlikeden üzülmaz ve buna aldırılmaz demek değildir. Şüphesiz ki bu faziyeti yerine getirmek bu yönüyle câiz değildir. Bu şartlar içerisinde böyle davranmak aynı şekilde dince ruhsat tanınmıştır. Vazifenin ıskatına bir engel gibi görmek doğru değildir.

Canın veya malın tehlikeye girme korkusu ile ma'rufu emr münkeri nehiy görevini terketmek, ancak şer'iatın zayıf imanlılar için tanıdığı bir ruhsattır. Fakat azimet yolu ve bunun da üstünü; Allah'ın dinini gerçek anlamda îlân edip onu yerleştirme azminden dönmeksizin, sahib olduğu tüm varlığını kişinin fedâ etmesidir. Hz. Ömer'in (r.a.) rivâyet buyurduğu hadis-i Nebevî bu hakikate şöyle işâret eder: *"Ümmetim, İslâm'ın yaşayacağı asrında, kendisini idâre eden yöneticilerinden birtakım baskı yöntemleriyle şiddetli saldırılara (fikrî ve amellî olarak) maruz kalacaktır. Allah'ın dinini tanıyıp, diliyle, eliyle ve kalbiyle cihad eden, bu saldırılardan kurtulmuştur. Bu kişi yarışmayı önde götürendir. Allah'ın dinini tanıyıp, diliyle, eliyle ve kalbiyle cihad eden bu saldırılardan kurtulmuştur. Bu kişi yarışmayı önde götürendir. Allah'ın dinini tanıyıp tasdik eden ve tanıyıp susan da kurtulmuştur. Ancak susup kurtulan kişi, iyilik yapanı görünce sevinir, bâtıla hizmet edene ise buğz eder. Bu kişi de bu meziyetlerini kalbinde gizlemek üzere (son sırada yer alarak) kurtulmuştur."*⁽³⁴¹⁾

Hakikatte, hakkı açıkça îlân etme yolunda canı ve malı fedâ etmek, sanıldığı kadar basit ve kolay bir iş değildir. Bu, kuvvetli bir sevgi, derin bir ihlâs, sâdık bir azim, eşsiz bir gayret isteyen bir cihaddır. Fakat şu da bir gerçektir ki azim sahipleri ve ihlâs erleri derece ve makam bakımından Allah katında en yüce kişilerdir. Nebî (s.a.v.) şöyle buyurur: *"Bildigi hak sözü söylemekten insan korkusunun men'edemediği kişiyi ve cihadın*

(341) Beyhaki-Mişkâtü'l-Mesâbil (Kitabu'l-Edep-Ma'rufu emr münkeri nehiy babında) rivâyet etmiştir.

en üstününü size haber vereyim mi? Ashab, buyur ya Rasûlallah! deyince, Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) buyurdular ki: "Zulüm ve haksızlık yapan devlet başkanının yanında hakkı söylemektir."⁽³⁴²⁾

Bundan önce geçen Nebî'nin (s.a.v.): "Şüphesiz ki cihadın en üstünü zâlim devlet başkanının yanında hakkı söylemektir," diye buyurduğu sözlü şu anlamdadır: "Hak sözü söyleyen kişi, Allah katında hakkettiği ecir ve sevap, çarpışıp da uğradığı tehlike ve karşılaştığı musibet miktarına göredir. Ama "zalim devlet başkanına karşı hak sözü söylemek" ifadesine gelince, İmam Hattâbî bunu şöyle bir ilmî açıklama ve yorumu tâbi tutar:

"Bu sözün, cihadın en üstünü olması ancak şu sebeptedir: "Bir kere düşmanla çarpışan kişi, korku ve ümid arasında tereddüd içinde olur. Düşmana karşı galib mi mağlub mu olacağını bilemez. Halbuki devlet başkanının elinde "istediğini zorla yapma güç ve otoritesi" vardır. Ma'rufu yapan, hakkı konuşup kendisine iyiliği emredince, onun varlığını yok etmeye kalkışır ve öldürebilir. İşte bu, ölüm korkusunu yenerek ve göz göre göre öleceğini bilerek hakkı söylediğinden, cihad çeşitlerinin en üstünü olmuş olur."⁽³⁴³⁾

Allah'ın, ma'rufu emr ve münkeri nehiy gibi mühim bir görevi omuzlarına yüklediği ve bizzat kendi kendisini ıslah etmesini emrettiği bu ümmetin, sadakat, şecaat, şehâmet ve harp meydanlarında hakkı ilan gibi vasıflarını bize aktaran asil, şerefli ve parlak bir tarihi vardır. Bu ümmetin içinde, münker karşısında susan, imanının sönüklüğünden ma'rufu açıklamaya gücü yetmeyen korkaklar görsek de, azim sahiplerini bâtila meydan okuyup kılıçların gölgesinde hak uğrunda şehid olanların varlıklarını da görmememizle gelemeyiz. Bu da gösteriyor ki bu ümmet, özünde canlılığını ve bekasını sürdüren hayatiyet cevherini hâlâ taşımaktadır. Birgün bu ümmet topyekün varlığının özü demek olan bu ruhu kaybederse: Evet fedâkârlık, cihad uğrunda ölüm ve ölümsüzlüğe susama ruhu... İşte bu ruhun kaybedilişi, bu ümmetin tarihinde en meş'um gün olacak. Allah'ın rahmet kanalları kesilmiş olacak. Kendisiyle ölümlü arasında bir engel kalmayacak. Bir düşüş ki kalkışı olmayan en aşağılara düşüş...

(342) Ahmed b. Hanbel-Müsned: 3/19 - Tirmizî (Cihadın en üstünü...) babında. Tirmizî (Nebî'nin ashabının kıyamet gününde nasıl olacakları) babında rivâyet etti.

(343) Meâlimü's-Sünen: 4/350.

Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurur:

“Ümmetimi, zâlîme karşı korkarak: “Ey Zâlim” dediğini görürseniz, düzelmesinden ümit kesilmiştir.”⁽³⁴⁴⁾

Şüphesiz ki nefis ve mal sevgisi, genel olarak, ma'rufu emr münkeri nehiy yolunda en büyük engeldir. Kendini esirgeyip tutmayan var mı? Mala doyan kimse var mı? İnsan kalbi kendisine gösterilen hayal karşısında heyecanlanır, korkar. Eğer bâtıla batıl derse —özellikle elinde iş yapabilme, çevirebilme imkânı varken— ve zulme karşı inancını haykırsa —özellikle de bunu güçlü ve galib durumda iken söylerse— kendini tehlikeye ma'ruz bırakmış olur. Cismen ölümden kurtulsa da, çoğu kez iktisâdî çöküntü ve ölümden kurtulamaz. Zira iktisâdî çöküş ve ölüm, bazan cismen ölmekten daha şiddetli ve daha büyük bir mağlubiyet olur.

Fakat mü'min korku ve sabırsızlık gibi ölümün kucığına atacak davranıştan kendini korur ve gözetir. Şayet o, böyle bir duruma düşüyorsa bu, imanının zayıflığından kaynaklanıyordur. Çünkü hayat ve hayatın tüm sebepleri Allah Teâ'î'nin kudret elindedir.

İnsanın, hakkı ilân ederek elde etmesi ve yenilmiş olarak dönmesi, hayatının ve rızkının bir beşerin elinde olduğuna delâlet eder. Veya tam olarak Allah'a güvenmiyor, en azından O'na hakkıyla tevekkül etmiyor. Bu nedenle Rasûlullah (s.a.v.) ma'rufu emredip münkeri nehyederken, canlarımız ve mallarımız karşısında korkmaksızın emretmemizi istemiştir. Zira bu, dinimizin farz kıldığı ve imanımızın hükmettiği bir emirdir.

Nebî (s.a.v.) şöyle buyurdular:

“Ey insanlar! Allah'a dua etmeden önce, iyiliği emredip kötülükten nehyediniz. Yoksa dualarınız kabul olmaz. Ondan mağfiret dilemeden önce (yine) iyiliği emir, kötülükten nehyediniz. Aksi halde Allah sizi bağışlamaz. Şüphesiz ki ma'rufu emr münkeri nehiy ne rızkı geri çevirir, ne de eceli yaklaştırır.”⁽³⁴⁵⁾

(344) Hâkim rivâyet etmiştir. “İsnâdı sahihtir” demıştır. (et-Terğîb ve't-Terhib): 4/11.

(345) Asbehanî (et-Terğîb ve't-Terhib): 4/9-10. Hz. Ali (K. Veche)'nin bu anlamda bir hutbesi vardır. (İbnî Kesîr: 3/74) tefsirine bakınız.

DİĞER BİR TAKIM ZARARLARIN MEYDANA GELMESİNDEN KORKMAK

Ma'rufu emr münkeri nehiy görevini yapan kimse —bu görevi yapmaya kadir de olsa— kendisine yönelecek birtakım sonuçlara düşme hususunda düşünmesi ve kulak vermesi gerekir. İzleyeceği yöntemle ilgili gerekli tedirleri mütalaa etmelidir. Zira bu hususlar gözetilmezse, bir ma'rufu yerleştirmek için yapacağı çalışma, diğer bir ma'rufun ortadan kalkmasına, bir münkeri ortadan kaldırırken de ondan daha büyük bir münkeri yerleştirme durumuna düşürmemesi bakımından çok önemlidir.

Allâme İzzüddin İbn-i Abdi'l-Melik, münkeri nehyetme farziyyetinin bazı şartları olduğunu söyler ve bunları şöylece sıralar:

"Galib zannına göre bir kimse, münkeri nehyederse kendisine bir zarar gelmeyecek ve bir münkerden dolayı yanılarak nehyettiği münkerlerin de artmayacağı kanaatine varması."⁽³⁴⁶⁾

Ma'rufu emr münkeri nehiyden dolayı kötü bir davranışa cevap verme diye bir olay ortaya çıkınca iki durumla karşılaşılır:

1— Bu görevi yapanın bir zarara uğraması.

2— Kendisini zarara sokmaması.

Fakat burada suçsuz bir adamın öldürülmesi gibi diğer bir zarar ortaya çıkmakta veya münkeri vb. suçları işleyen daimî ve ısrarlı olarak fazlaşmaktadır.

İkinci kısma gelince; yani çirkin bir fiilden vazgeçirme olayı: Ulema, bu durumda, ma'rufu emr ve münkeri nehiy farziyyetinin terkedilebileceği üzere icma etmişlerdir.

Birinci şıkkın üzerinde daha önce genişçe durmuştuk. Ancak bu konuyu sıhhate kavuşturmak için burada özel bir açıdan konuya bakmamız iyi olacaktır.

Allâme Sa'dü'd-Din et-Taftazânî der ki:

"Ma'rufu emr ve münkeri nehiy görevinin şartlarından biri de; "bir

meşedet ve zararı uzaklaştırmak, bir münker veya bezerinden daha çok evladır.” Bu hüküm cevaz değil, vücûb ifâde etmektedir. Hatta şöyle dediler:

“Ma’ruf görevini yapan kişi, dövülme ve benzeri bir şekilde dayak yemek suretiyle kesin bir mağlubiyet değil de öldürüleceğini bilirse görevi terketmesi caiz olur. Fakat susması hususunda ruhsat vardır.”⁽³⁴⁷⁾

İmam Gazâlî şüphesiz ki bu davanın böyle genel bir açıdan bakışla sıhhat kazanamayacağı görüşünü ileri sürer.

Allah yolunda kendini fedâ etmek, şüphesiz ki şehitliktir. Şehitlik ise müminin kalbinin arzuladığı en yüce ve satın alınamayan en pahalı bir mertebedir. Fakat her hal ü kârda müminin kendini fedâ etmesi, dinine bir fayda dokunacak mı, dokunmayacak mı? Buna dikkat etmesi gerekir. Hiç bir kârı olmadan kendini ölüme atmak, övülmüş ve sevap takdir edilmiş bir ölüm değildir.

Gazâlî der ki: *“Ma’rufu yapanın, müdahalesiyle bir münkerin ortadan kalkmasına karşılık, bir zarara uğrayacağını bilmesidir. Meselâ; içki kadehini atıp kırması ve içkiyi dökmesi veya elindeki değneğini, kızarak ve sertçe elinden alıp o anda kırması böylece bu münkerden onu uzaklaştırıyor, fakat sonra da karşılığında kendisinin dayak yiyeceğini biliyor. İşte bu şekilde davranması ne vacip ne de haramdır, belki müstehapdır.”⁽³⁴⁸⁾*

Gazâlî, konuya bundan sonra derinlemesine bakarak geniş bir şekilde ele almış, bu vâdideki sözünü naklederek lâıyk olan mevkiye oturtulduğunu görmekteyiz. Gazâlî der ki:

“(Ebu Abide (ra.) diyor ki: “Tehlike demek, yaptığı bir kötülükten sonra başka bir iyilik yapmamak ve bu hal üzere ölmek demektir. Öldürülünceye kadar kâfirlerle cihâd caiz olduğuna göre, öldürülünceye kadar emr-i ma’ruf etmesi caizdir. Fakat düşmana saldırmasında bir fayda sağlanamayacağını bilenler, kendilerini öldürtmekten başka bir şeye yaramayacağından, bu, haram olup kendini tehlikeye atmaktır ki, tehlike âyetinin şümûlüne girer. Bu gibi fedâilik, öldürülünceye kadar öldüreceğine ve düşmanın kalbine korku salacağına inanan kimse için câizdir. Yani adamın böyle yapmasıyla diğerlerinin de Allah yo-

(347) Şerhu'l-Makaid: 2/180

(348) İhyâ-u Ulûmi'd-Din: 2/280 (Terc: 2/790).

lunda şehâdet mertebesine ulaşmak için hayatlarına hiç kıymet vermediklerini görüp mâneviyatlarını sarsmak gayesini taşırsa, bu saldırış caizdir.)

“Bunun gibi münkerin kaldırılmasında, yapacağı ma'rufun bir etkisi olacaksa, kendini darbelere ve ölüme hedef yapması câiz olduğu gibi müstehabdır da. Veya kötülerin gönüllerine dehşet salmakda, iyilerin mâneviyatını takviye etmekde bir tesiri varsa tehlikeli de olsa câizdir. Fakat zâlim bir adamın elinde kadeh, bir elinde kılıç vardır. Ona “kadehi at” dersen, kadehi içecek ve kılıç ile de boynunu koparacak. Bu gibi kimseye ma'rufu emretmeye kalkışıp kendini tehlikeye atmak câiz değildir. Çünkü bu, doğrudan doğruya bir intihardır. Oysa istenilen; din adına bir fayda sağlamak ve bu uğurda can fedâ etmektir. Hiç bir fayda olmadan kendini tehlikeye atmak elbette mânâsız bir davranıştır. Hatta bu gibi ma'rufu emretmek haramdır. Ma'rufu emretmenin müstehab olması, ancak münkeri işlemez imkânı olduğu veya hiç olmazsa bir yönden faydası ortaya çıktığı zamandır. Bu da ancak, o münkeri irtikâb edenin şahsına münhasır olmalıdır. Şayet, akraba, yakınları ve arkadaşlarını da içine alacak bir dövülme olayına ma'ruz kalacağını bilirse, ma'rufu emretmek câiz değil, belki haramdır. Bir kötülüğü düzeltelim derken daha kötü birtakım münkerlerin ortaya çıkmasına vesile olur. Münker bir şeyi kaldırmakta maksat bu değildir. Hatta ma'rufu emretmekle bir kötülüğün önleneceğini ve fakat buna karşılık başka bir kötülüğün doğmasına sebep olacağını anlarsa, ma'rufu emretmek kişiye helâl olmaz. Çünkü maksadı; mutlak olarak, şer'an münker olan şeyleri kaldırmaktır. Yoksa Zeyd veya Amr gibi muayyen kimselerden birtakım hususları kaldırmak değildir.

Düzeltilen münkerlerin dereceleri arasında bir ayırım yapmak da mümkündür. Meselâ; bir adam başkasına ait olan bir koyunu kesip yemek istediği zaman, onu bu işden men'ederseniz ve yerine bir adam kesip yiyeceğini anlarsanız, onu bu münkerden nehyetmek yanlış olur. Çünkü buna mâni olmanın kârı, zararından büyüktür. Fakat bir insanı öldürmesindenense ona mâni olup yalnız malını almasıyla başbaşa bırakmak daha evlâdır.

Bütün bunlar üzerinde ictihad edilmesi gereken ince meselelerdir. Ma'ruf yapan kişi, bütün bu hususlarda ictihadına uymak zorundadır.”⁽³⁴⁹⁾

İmam İbnü'l-Kayyım bu problemi güzel bir sonuca kavuşturmuş-

tur. Bu mes'eleye değişik açılardan baktıktan sonra şu güzel nokta ile düğümlemektedir:

"Nebî'nin (s.a.v.) bu ümmete bir münkeri kaldırmasını emretmesi demek, Allah ve Rasûlü'nün sevdiği ve onayladığı bir ma'rufu yerleştirmesi demektir. Fakat bir münkeri kaldırmak, diğer bir münkerin ortaya çıkmasına sebep olacaksa bu kaldırılan münkerden daha kötüdür, câiz değildir." Münkeri nehyetmenin dört derecesi vardır:

- 1— Bir münkerin kaldırılıp yerine bir ma'rufun yerleşmesi,
- 2— Münkerin tümü nehyedilmiyorsa azaltılması,
- 3— Benzeri bir münkerin yerleşmesi,
- 4— Kendisinden daha kötü olan bir münkerin yerleşmesi.

İlk iki derece meşrudur. Üçüncüsü ictihad konusudur. Dördüncüsü haramdır.

Bilarere İbnu'l-Kayyım bu konuyu genişçe ele alır ve şöyle der: *"Günahkâr ve fâsık birtakım kimseleri satranç oynarken gördüğün zaman onları bu münkerden nehyetmen, bilgisiz ve basiretsizce bir yaklaşım olur. Ancak onları, ok atmak ve at yarışı vb. gibi Allah ve Rasûlü'nün tasvib buyurdukları birtakım meşrû eğlencelere çevirmen, yapacağın en iyi ma'rufstur.*

Şâyet günahkâr birtakım insanların oyun, eğlence, mûsiki, ıslık çalmak ve el çırpma gibi bir yerde toplandıkları görülürse, yapılacak iş onları bu işten vazgeçirip Allah'a itaat etmeye çağırmaktır. Maksat da budur. Yoksa bulundukları durumda bırakmak, bundan daha büyük bir münkeri ortaya çıkarmaktan daha hayırlıdır. Zira onlar meşgul oldukları durumdan başkasıyla oyalanacak değillerdir.

Yine bir adamın bir takım mizah ve bezeri kitaplarla meşgul olduğunu görürsen; şâyet münkerden nehyetmen, bu kişiyi bid'at, sapık ve sihir kitaplarını okumağa yönelteceğinden korkarsan, onu okuduğu ilk kitaplarıyla başbaşa bırak. Çünkü onu daha büyük bir münkeri işleme durumuna düşürme ihtimâli vardır.

Şeyhu'l İslâm İbn-i Teymiyye'nin (Allah ruhunu takdis ve kabrini nurlu kılsın) şöyle dediğini işittim:

Tatar istilâsı sırasında idi. Bazı arkadaşlarımla birlikte içki içen bir cemaata uğradık. Arkadaşlarım onları bu münkerden nehyetti. Ben de

kendilerine "Allah içkiyi haram kıldı. Çünkü içki Allah'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkor," dedim. Halbuki içki içmeleri, onları insan öldürmekten, birbirlerinin zürriyetine sövmek ve mallarını almaktan vazgeçirmişti. Öyle ise onları kendi hallerine bırakın" dedim."⁽³⁵⁰⁾

ETKİSİ OLMASA DAHI, MA'RUFU EMRETME ÇALIŞMASINI RÜHEN TAKVİYE ETTİĞİ SÜRECE TERKETMEMEK GEREKİR

Çok kimseler var ki ma'rufu emr, münkeri nehiy görevini ifâ ederken bir zarara uğrar veya başka bir münkeri meydana getirse bile korkmaz. Ama ma'rufu emretmesi ve münkeri nehyetmesinin bir yarar sağlamaya-çağını ve bir fayda elde edilmeyeceğini bilse dahi böyle bir ortamda da bazı âlimler, ma'rufu emredip münkeri nehyetmenin vâcip olduğu görüşündedirler.⁽³⁵¹⁾

İmam Nevevî; "insanlar kabul etmese dahi, mü'min ma'rufu emr ve münkeri nehiy görevinden sorumludur" der ve şöyle devam eder: "İslâm ulemâsı der ki: "Ma'rufu emr münkeri nehiy görevi mükelleften kalkmaz. Çünkü mükellefin görevi, yaptığı emir, sadece görev olduğu için onu yapacaktır. Hatırlatma ve ikazın mü'minlere fayda vereceği ise âyetle sâbittir. Emir ve nehiy görevinin sorumluluğunu taşıyan kimseyi daha önce tarîf etmiştik. Muhatabın kabul etmesinin şart olacağı söz konusu değildir. Nasıl ki Allah Teâlâ'nın: "Peygambere düşen, ancak tebliğdir" buyruğunun buna bir misâli olduğu gibi."⁽³⁵²⁾

İmam Nevevî'nin sözünden anlaşılıyor ki ma'rufu emr münkeri nehiy görevi, kesinlikle fayda vermese dahi cumhur-i ulemâ'ya göre vâciptir. Fakat bu doğru değildir. Şüphesiz ki ulemâ genel olarak bu görevin —bir kötülükten veya zarardan korkmuyorsa— ancak faydalı bir etki bıraktığına güvenmek şartıyla müslümana vâcip olduğunu söyler. Eğer onu bir oyalanma olarak görürse görev sorumluluğu (vücûbiyeti) kalkar.

Allâme İzzüddin Abdülmelik: "Yapılan münkerin etkili olduğunda galip zann varsa abes değildir" esasını, ma'rufu emr, münkeri nehyin şartlarından sayar."⁽³⁵³⁾

(350) A'lâmu'l-Muvakkîn: 2/15-16.

(351) et-Taşrîu'l-Cinâî: 1/498 (Üçüncü Tâ'lik).

(352) Şerh-u Sahih-i Müslim: 1/51.

(353) Mebâriku'l-Ezhar fi Şerh-i Meşârik-il Envâr: 1/50.

Fakat İmam Gazâlî; *"faydalı olmayacağı kanaatine varan kişinin ma'rufu emredip münkeri nehyetmesinin şart olduğunu kabul etmez ama müstehab olduğunu söyler. Çünkü "ma'rufu emr görevi —faydasız da olsa— İslâm'ın savunulması ve şiarıdır. Müslümanlara dini yaşamayı hatırlatır," görüşünü arzetikten sonra şöyle der: "Müslüman, münkeri nehyetmenin fayda vermeyeceğini bilir de korkmazsa, faydasız yere ma'rufu emretmesi vâcip olmaz. Ancak İslâm'ı koruma alâmetlerini açığa vurmak ve insanlara dinin emir ve direktifini hatırlatmak bakımından müstehabdır."*⁽³⁵⁴⁾

Bazı ulemâ, Gazâlî'nin görüşüne dayanarak bizzat bunun delil olduğunu savunarak, böyle şartlarda ma'rufu emretmeyi müstehab kabul ettiler. Çünkü *"dinin var oluş alâmetlerini"* açıkça îlan edip onları hatırlatmak, ma'rufu emr münkeri nehyet gayelerinin en önemlilerindendir. Bu maksadın gerçekleşmesi için yapılacak çalışma ve gayret abesle (boş yere) meşgul olmak değildir.

Allâme Taftazanî aynı görüşü paylaşarak, ma'rufu emr münkeri nehyetmenin, dinin değerini yücelteceğinde şüphesi olmadığını ileri sürer. Fakat bazan da dine zararlı olabileceğini, dolayısıyla her hâlükârda farz olduğunu söylemenin doğru olamayacağını söyler. Taftazanî ma'rufu emr münkeri nehyetmenin şartlarından bahsederken der ki: Kendisini ilgilendirmeyen şeylerle meşgul olmaması ve abesle iştiğal etmemesi için, ma'rufu emretmenin kesin olarak etkisiz olacağını bilmemesiyle birlikte iz bırakmanın bile câiz olması, şâyet *"dini yüceltmek için etki etmese bile vâciptir,"* dense;

Deriz ki: *"Evet, ama olur ki insanı zellî kılar."*⁽³⁵⁵⁾

TESİR İMKÂNININ ARAŞTIRILMASI

Ma'rufu emr münkeri nehyetmenin etkisi ve etkisizliği ile ilgili yukarıdaki sözle; *"emredilince ma'rufun ortaya çıkışı, nehyedilince de münkerin yok oluşu veya bunun aksi bir sonuç"* istenmektedir. Fakat diğer bir açıdan mes'eleye bakmamızda yarar vardır. O da şudur: *Şüphesiz*

(354) İhyâ-u Ulûmi'd Din: 2/280.

(355) Şerhu'l-Makasid: 2/281.

ki müslümanın —ma'rufu emr münkeri nehiy çalışması peşin bir tesir ortaya koymasa bile— etkisinin nereye varacağını hissedemediği bu görevini sürdürmesi gerekir. Bu etkinin, bundan sonra ma'rufu emretmeye ve münkeri terketmeye bir sebep olması ihtimalden uzak değildir. Bizzat ma'rufu ihmâl etmesi ve münkeri irtikâb etmesini, kendisine sevap kazandıracak ihlâslı bir çalışma olarak kabul etmeyebilir. Hatta bunu din ve şeriatın hükmüne göre bir hata ve günah olarak görebilir de. Fakat nasihat ve ıslah sözünü kabul etmemesi, onun azminin sağlamlığından ve kuvvetli görülüşünden değildir. Bu tutum, olsa olsa ancak yararlı bir davranışı reddetmekten ibarettir. Bu nedenle —bu davranış zayıf bir ihtimâl de olsa— çalışmasını sürdürmesi, istikbâle uzanan hayatını güzelleştirmesi, umulmadık bir sonuç doğurabilir.

Duruma bu açıdan bakıldığında ma'rufu emr münkeri nehiy çalışmasının tesirini gerçek bir değerlendirme ile takdir etmek ve bunun ehemmiyetini —o anda peşin bir etkisi görülme de— tam bir şuurla hissetmek mümkündür.

Bu açıdan İmam Muhammed eş-Şeybânî bu mes'eleyi derinlemesine anlamış ve tam anlamıyla İslâm ümmetinin rûhiyatını inceleyerek şöyle demiştir:

"Ma'ruf ve münker görevini yapan kişiye —içinde yaşadığı toplum tarafından ölümle karşı karşıya bırakılsa dahi— devamlı, sürekli ve sebatla çalışmak düşer. İçinde yaşadığı cemaat onun ölmesiyle parçalanmaz. Burada cemaatten kasıt, İslâm da'vetçisinin emrettiklerine gönülden inanan müslümanlardır. İslâm toplumu bunu açığa vurmaya bile, onun bu yaptığına kalben teslim olmalıdır."⁽³⁵⁶⁾

Gerçekte müslümanlar arasında ma'rufu emr münkeri nehiy görevini ifâ ederken iki çeşit sonuç elde edilir:

- 1— Yapılan ma'rufun etkisinin daha ilk anda görülmesi
- 2— Etkisinin bir süre sonra gömülmesi

Birinci sonuç ma'rufu emr görevinin birtakım engellere rastlamadan ifası, bazı gayretlerle oluşturulan özel şartların sonucudur. Bu özel hallerde halk, fert veya cemaatler halindedir. Yaşadığı vasatta genelde iyi-

likten uzak, kötülüğe daha yönelik bir atmosferde yaşamaktadır. Kötülüğü terketmeye, iyiliği kabul etmeye rühen musait değildir. Genellikle iyiliğe (dinin tasvib ettiklerine, dindarlığa, müslümanca yaşamaya) ve iyilik adına bir kelime dahi olsa işitmeye, duymaya kulakları kapalıdır. Alıştıkları şey; nefsin güzel gösterdiği kötülüğü duymak ve sonuçlarını görmektir.

İşte böyle durumlarda iyiliğin ortaya çıkması, kötülüğün de kaybolması mümkün olduğu gibi, insanın bir ma'rufu diriltip bir münkeri de yok etmeden, kendine dönüp ma'rufu emretmesi umulur. (Bu, onun paslanmış kalbinin derinliklerindeki iman kıvılcığını sayesinde olabilir. Zira insan hiçbir zaman bir şeye inanmaktan uzak kalmaz.)

İkinci sonuç ise, bu özel şartların sona ermesi, o zaman da ma'rufu emr münkeri nehiy görevini yapan kimse için —topluma ister ferd ister cemaat halinde olsun— doğruya yöneltecek düşünme ve hatırlatma fırsatları daha da çoğalacaktır.⁽³⁵⁷⁾

Böylelikle bu sonuç, genel bir şekilde müslüman ferdin veya müslüman bir toplumun varlığında cidden faydalı bir düzenleme meydana getirecektir.

Şayet müslümanlardan bir fâsık, insanlığı ıslah edenin veya dine da'vet eden da'vetçinin boynunu vurmaya kalkışrsa, kendisine nasihat eden, karşılıklı iyi ilişkiler kurmaktan çekinip sert bir düşman olduğu halde

(357) Hakkı bulma fırsatlarını, insanlığa arzeden yegâne nizam İslâm'dır. Asırlarca bu sağlanmışsa, devlet dizgininin ve siyasi gücün İslâm ümmetinin elinde olmasındandı. Tevhid nizamı İslâm, tâğût'u hezimete uğrattığı tüm tarihi dönemlerde insanlık huzur içindedir. Dünyanın dengesi İslâm'la düzelmiş, küfürle bozulmuştur. İslâm bize "eğer dünyanın en ücrâ köşesindeki insan, İslâm da'vetini duymamışsa ümmetin topyekûn günahkâr olacağını" telkin etmiştir. Mücâhid S. Havva der ki: "Allah Teâlâ, yeryüzünde O'nun hâkimiyetine boyun eğdirilmesini müslümanlar üzerine farz kılmıştır. Yeryüzünde bir karış veya tek bir kâfir bile İslâm'la hükmeden müslümanların hâkimiyetinin dışında kalmayacaktır. Müslümanların gücü yeterli olduğu halde Allah'ın hâkimiyetine boyun eğmeyen bir karış toprak veya bir tek kâfir kalsa, müslümanlar onun için Allah'ın huzurunda sorumludurlar. Yeryüzünde Allah'ın hükümüne boyun eğdirmelerini farz kılmıştır. Müslümanlar, kâfirin kaçtığı hakikatin en azına boyun eğmesi için onu mecbûr tutacaklar ve istediği dinde kalma serbestiyetini de kendisine tanıyacaklar. Biri çıkıp İslâm'ın dışında olan bir şeyle bazı insanların boyun eğdiklerini iddia edebilir. Ona deriz ki: "Allah'a boyun eğmek, ancak Allah'ın istediği yoldan gitmekle olur. Bu yolu da Rasûlullah (s.a.v.) bize göstermiştir." (Çeviren)

şefkatli davranan bu da'vetçinin insânî muamelesi karşısında vicdan azabından kurtulamayacak ve dine olan temayülünden dolayı duyduğu bu derin hissin doğrultusunda da'vetçinin da'vetine icâbet etmekten uzak duramayacaktır.

Şâyet da'vetçi, din adına yaptığı bu insânî muamele ve arzudan vazgeçmezse, umulur ki bu ıslah çalışması ona, hakkı kabul etme kabiliyetine kalplerinde taşıyanlardan daha çok fayda verecektir. Velez ki bu kişi onlarla günah ve isyanda ortak olsun.

İslâm tarihi —bir defa dahi olsa— ma'rufu emr münkere nehiy görevinin, herhangi bir asırda gerçek anlamıyla ifâ edilip de tüm ümmetin bu çalışmanın temiz meyvelerini ve iyi sonuçlarını elde etmediğini kaydetmemiştir. Bu nedenle muayyen bir zaman veya imkân tanımayan özel bazı şartlarda ma'rufu emr çalışması etkisini ortaya koymayınca, gelecekteki çalışmaya zemin hazırlamaya fayda sağlayacağını hatırdan uzak tutmak ve bunu göz ardı etmemek gerekir. Zira bugün bunun etki edemeyişi, yarın meyve vermesinden ümit kesmek anlamına gelmez. Hatta bugün başlanan çalışma —uzun bir müddet sonra meyvesinin ileride alınacağı— boş bir çalışma olarak görülebilir.

Anlaşıyor ki fayda ummadığı bu ve benzeri durumlarda ma'rufu emr münkere nehiy farziyetini ifa etmeyi herkes arzu edip rağbet göstermektedir.

Mekânın daraldığı, hayatın çekilmez hal aldığı ve şartların bozulup, Allah'ın dinine bağlanmak zor bir sınava dönüşünce, müslümanların yapacağı iş ve takınacağı tavır, dinlerini ve inançlarını korumaları o an için yeterlidir. Ma'rufu emredip münkere nehyetme gibi bir yükün altına girmeleri doğru olmaz. Hatta ileri gelen kesim dahi buna riâyet etmezlerse —kendilerini aşan yüklerin altına girip işin içinden çıkamazlarsa— kendilerine, varlıklarına ve güçlerine zulmetmiş olurlar.

YAPILDIĞI ANDA ETKİSİ OLMASA BİLE, MA'RUFU EMREDİP MÜNKERE NEHYETMENİN ÖNEMİ

Peygamber'den (s.a.v.) rivâyet olunan hadis-i şerifler de bu tezimizi desteklemektedir. Bu hadislerden anlaşılmaktadır ki, genellikle her şeyin bozulduğu ortamda kişinin, ma'rufu emr münkere nehyetmeyi bırakıp

kendisiyle başbaşa kalıp (yukarıda açıklandığı gibi inanç ve dininin esaslarını korumak üzere) oturması câiz olur.

Yine hadislerin ortaya koyduğu diğer bir esas da; toplumdan koparak onun bozulmuş karakterlerini düzeltmekten kaçınanların, hakkı kabul etmeye kabiliyetli olan kalplerin bir gün hakka dönmelerine vesile olmaları için ıslah ve hatırlatma görevini sürdürmelerinin övülmüş olmasıdır.

Şimdi burada evvelâ, etkisi olmasa bile, ma'rufu emr münkeri nehiy farziyetinin kalktığını açıklayan üç hadis-i şerif arz edelim:

1— “Birbirinize iyiliği emrediniz ve fena şeylerden birbirinizi men’ediniz. Hatta (ey mü’min!) insanlar arasında cimriliğe boyun eğildiğini, nefsânî arzulara uyulduğunu, dünyanın (dine) tercih edildiğini ve her görüş sahibinin (ictihad ehli ve müctehid sünnet takipçilerini değil de) kendi görüşünü beğendiğini (ve seyirden başka da bir iş kalmadığını) gördüğün zaman artık sen kendi başının çâresine bak ve halkı bırak.” (Ardınızdan gelecek olan) öyle günler var ki o günlerde (dinin emirlerine uymak hususunda gösterilen) sabır, bir ateş parçasını elde tutmak gibi (çetin)dir. O günlerde (dinin ahkâmı ile) amel edenlere, sizin amelinizi işleyen elli kişinin sevabı kadar sevap verilecektir)“(358)

Bazı rivâyetlerde: “Gücünün yetmediği bir iş gördüğün zaman” ilâvesi vardır.(359) Yâni fesat, gücünün yetmediği ve karşı koyamadığın seviyeye ulaşıncı, ma'rufu emredip münkeri nehyetme çalışmasını bırakman câizdir.

2— “Abdullah b. Amr (b. El Âs)’dan (r. anhumâ) rivâyet edilmiştir ki Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“İnsanların elekten geçirilerek iyilerin gittiği, kötülerin kaldığı, ahidlere sadakat ve emanetlere riâyetlerin bozulduğu, ihtilâfa düştükleri (Resûl-i Ekrem (s.a.v.) parmaklarını birbirine geçirerek) ve “şöyle oldukları ” yakın bir gelecekte hâliniz nasıl olacak?” buyurdu. Sahâbiler:

“Yâ Rasûlellah! Anlattığın duruma erişince nasıl yapalım? diye sordular. Rasûl-i Ekrem (s.a.v.):

(358) Tirmizî-Kitabu't-Tefsir (Maide Sûresi) (Terc: 5/172) Ebu Davud-Kitabu'l-Melâhim (Emir ve Nehiy babı)

(359) İbn-i Mace-Ebuvâbı'l-Fiten (Emir ve Nehiy Babı) (Terc: 10/238)

“(Hak olduğunu) bulduğunuzu tutarsınız. Münker gördüğünüzü terkedersiniz. Kendinize ait şeylere (şahsınız ve ailenizi ilgilendiren işlere) yönelirsiniz ve başkalarının işini terkedersiniz.”⁽³⁶⁰⁾

3— Enes b. Malik'den (r.a.) şöyle soruldu:

“Yâ Rasûlallah! İyiliği emretme kötülüğü nehyetme görevini ne zaman bırakalım?”

Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle cevap verdiler:

“İsrailoğullarında ortaya çıkan durum içinizde de çıktığı zaman. Biz: ‘İsrailoğulları içinde ortaya çıkan durum ne idi? diye sorduk, buyurdular ki: ‘Devlet idaresi ve yöneticilik (yaşça) küçük (ve tecrübesiz) olanların eline geçer, zina ve fuhuş (yaygınlaşarak) büyüklerinize bulaşır ve ilim de (karaktersiz ve aşağılık olan) rezilleriniz (dilinden verilip öğretildiği kimseler) de olur.’⁽³⁶¹⁾

Bu hadisler bütün açıklığıyla bizi uyarıp aydınlatmaktadır ki bu şartlar içinde ve buna benzer durumlarda ma'rufu emr münkeri nehiy, vâcip ve-ya mendup değil, ancak mübah olduğu hatırdan asla uzak tutulmamalıdır.

Allâme Cessas hadisi açıklarken dedi ki: *“Yâni — Allah (c.c.) en iyisini bilir ya— ma'rufu ve münkeri kabul etmeyip görüş ve arzularına tâbi oldukları zaman, insanları kendi hallerine bırakmakta serbestsin.”⁽³⁶²⁾*

İkinci hadise gelince; Sünen-i Ebi Davûd'un Hindli Şârih eş-Şeyh Muhammed Eşraf-ul Azim Âbâdî der ki:

“Hadis, kötüler çoğalıp iyiler güçsüz duruma düşünce ma'rufu emr münkeri nehiy görevinin terkedilebileceği hususunda bir ruhsattır.”⁽³⁶³⁾

Allame Taftazânî üçüncü hadisi yoruma tâbi tutarak şu neticeyi çıkarır: *“Hadis, fesâdın devamlı ve sürekli olup ma'rufu emretmenin*

(360) Ebu Dâvud-Kitabu'l-Melâhim (Emir ve Nehiy babı)

İbn-i Mâce-Ebvâbu'l-Fiten (Fitne döneminde sabır ve teenni ile hareket babı) (Terc: 10/170) Ahmed b. Hanbel-Müsned: 2/220

(361) Ahmed b. Hanbel-Müsned: 3/187 İbn-i Mâce-Ebvâbu'l-Fiten (Emir ve Nehiy babı) (Terc. 10/240)

(362) Ahkâmü'l-Kur'ân: 2/38

(363) Avnu'l-Ma'bûd: 4/217

haydasız hale gelmesiyle şartın yok olması anında, vücûbun kalkacağına delâlet etmez. ⁽³⁶⁴⁾

Şâyet fesat ve şerr hâkim duruma gelip, insanın kendisi hariç, din ve inancını koruyamayacak bir çâresizliğe uğrar ve insanlarla ilişkilerini kesmek mecbûriyetinde kalırsa, bu görevi terketmesi câizdir. Çünkü îmanı korumak, herşeyden öncedir. Bir şeyden dolayı terkedilmez ama herşey onun için terkedilir. Bu durumda ma'rufu emr ve münkeri nehiy vücûbiyeti düşer. Fakat ümmeti ıslah için Allah'ın (c.c.) gönderdiği seçkin insanlar, yalnız farz ve şahsî görevlerin edasıyla yetinmezler. Aksine bunların da ötesinde doğacak muhtemel durum ve şartları da hesaba katarlar. Yalnız kendi çıkarlarını değil, başkalarının durumu da kendilerini ilgilendirir. Hem insanlardan uzak yaşamak hem de alâkayı kesmek kendilerine câiz olduğu halde buna rıza göstermezler. Çünkü eğer meydandan çekilip kaçarlarsa —asıl kahramanlar kendileri iken— ma'ruf lehine söylenecek bir tek kelime dahi söylenemeyeceği gibi, münker aleyhinde de hiç bir ses yükselmez. Şüphesiz ki insanın, dinini korumak üzere, fitnenin hakim olduğu zamanda yaşadığı toplumla ilişkisini kesmesi câizdir. Bunda hiçbir şüphe yoktur. Bu da gösteriyor ki mücerred îman, münkeri ortadan kaldırmağa yeterli bir güç değildir ve olamaz da. Fakat hakkı yüceltmek ve bâtılın hâkimiyetini yok etmek için Allah yolunda cihad etmek, Allah yanında münkeri değiştirmekten daha üstündür. Nebî'nin (s.a.v.) mübarek hadislerinden üç tanesini burada arzedelim:

1— *"Ebu Hüreyre'den: Nebî (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Yaşayan insanların en hayırlısı; Allah yolunda atının dizginini tutup onun sırtında uçan, düşman sesi veya düşmana hücum naraları işittikçe at üstünde rüzgârlaşan, öldürmeyi ve ölümü, ümid edilen yerlerinde arayan adamdır. Yahut şu tepelerden birinin üstünde veya şu vâdilerden birinde koyun sürüsünün içinde bulunup namazını kılan, zekâtını veren ve eceli gelinceye kadar Rabbine ibâdet eden insanlara hayırdan başka bir şey yapmayan kimse dir."* ⁽³⁶⁵⁾

Bir kimse bu hadis, *"Allah yolunda cihad eden, tepelerden birine sığınıp bir yerde ayak üstü durup ibâdet eden kişinin durumuna"* işaret

(364) Şerhu'l-Makâid: 2/180

(365) Müslim-Kitab-ul İmare (Cihad ve Ribat babı) Terc. 9/85-5280. İbn-i Mâce-Fitn babları (uzlet babı)

ettiğini sanmasın. Şüphesiz bu —bilindiği gibi— zulümdür. Allah ve Rasûlû yanında bir geçerlilik ifâde etmesi mümkün değildir.

Diğer bir hadis-i şerif de bu anlamda vârid olmuştur. Bu hadis birinciden daha veciz olmakla beraber, cihadın mekân bakımından daha üstün ve derece açısından yüce olduğunu açıklamaktadır. Sonra îmanı korumak üzere dünya sevgisinden uzaklaşmayı ve insanlardan ayrı yaşamayı önermektedir. “*Ebû Said-i Hudrî’den (r.a.) şöyle dediği rivâyet olunmuştur. (Bir kere Rasûlullah’a (s.a.v.)):*

— *Yâ Rasûlellah! Hangi insan daha üstündür? diye soruldu da Rasûlullah (s.a.v.):*

— *Canıyla ve malıyla Allah yolunda cihad eden mü’min, buyurdu. Sonra kim? diye sordular. Rasûlullah:*

— *Vâdilerden birinde (uzleti tercih eden) mü’mindir ki o, Allah’tan korkar da insanları, şerrinden dolayı rahat bırakır, buyurdu.”⁽³⁶⁶⁾*

2— *“Kuvvetli mü’min (îman ve kültür açısından) Allah (c.c.) katında zayıf mü’minden daha hayırlı ve daha sevgilidir. Her ikisinde de hayır vardır.”⁽³⁶⁷⁾*

(366) Buharî-Kitabu’l-Cihad (îmanların en hayırlısı Allah yolunda malıyla canıyla cihad eden mü’min babı)

Müslim-Kitab-ul İmare

Ebu Davud, Tirmizî ve Nesef (cihad bablarında)

İbn-i Mâce-Fiten bablarında rivâyet etmiştir

NOT: “Burada ki münzevî hayat (bir köşeye çekilerek yaşanan hayat) hakkındaki Peygamberin tebliği bir hakikat telakki edilerek toplumdan ayrı dağ başında yaşama olduğu zannedilmemelidir. Çünkü her mü’min aynı yola başvurursa İslâm’ın cemaat anlayışına tamamen aykırı olmuş olur. (Bir vâdide uzleti tercih) ta’biri, umumî ahlâkın bozulduğu zamanlarda İslâmî esasları koruma esasına dayanarak evinde veya mesâî hayatında münzevî bir yaşama tarzının tercih edilmesinin hayırlı olduğunu temsilden ibârettir. Bununla beraber İslâm’da din ve devletin himâyesi nâmina ümmetin tesânüdünün en açık alâmeti olan cihad’a iştirak etmenin en açık bir uslûbla emrolunması hadisin hedeflerinin birinci gayesidir.

Nevevî, fitneden emin olma şartıyla halk ile içiçe olmanın inzivadan hayırlı olduğu hususunda cumhur-i ulemanın ittifakını zikreder. (Tecrid- Sarih c: 8 sh: 255) “*Gelmiş geçmiş bütün peygamberler, sahâbe, tâbiîn, ulemâ ve salihler hep insanlarla beraber yaşamış; ümmetin uçuruma yuvarlanmaması için âdeta birer engel durumuna gelmişlerdir.*” (Müslim Şerhi c: 9 sh: 85) (Çeviren)

(367) Müslim — Kitab-ul Kader (Kadere îman ve ona boyun eğme babı) İbn-i Mâce-Mukaddime: (Kader Babı)

İmam Nevevî bu hadisin izahında der ki:

“Kuvvetli mü'minden” murad, âhiretle ilgili işler hakkında tam bir şuur, sarsılmaz bir azim ve kesin bir karar gücüne sahip olan uyanık mü'mindir. Bu vasfı taşıyan kimse cihadda düşmana karşı herkesten önde olur, cesâretle bunu ister ve ona koşar. Hiç kimseden çekinmeden iyilikleri emretmek ve kötülükleri yasaklamak görevini tam bir ciddiyetle ifâ eder; bu uğurda karşılaştığı eziyetlere sabreder, Allah Teâlâ'nın zatına îman uğrunda çektiği meşakkat ve zorluklara katlanır. Namaz, oruç, zikir vesair ibâdetler hususunda çok istekli, bunları yapmakda ve korumakda gayretlidir.”

“Her ikisinde de hayır vardır,” cümlesinden maksat ise; “Kuvvetli olan mü'minile zayıf olan mü'min îmanda ortak olmaları nedeniyle ikisinde de hayır vardır. Ayrıca zayıf olan mü'min —yukarıda arzedildiği gibi— îman kuvvetine sahip olmamakla beraber; ibâdetler bakımından da kendisinde hayır vardır.”⁽³⁶⁸⁾

3— *“İnsanlar arasına karışıp onların eziyetlerine katlanan mü'minin ecri, insanlara karışmayıp ve eziyetlerine sabır göstermeyen mü'minin ecrinden daha büyüktür.”⁽³⁶⁹⁾*

Hadis, “İnsanlara karışıp dinin mesajını onlara duyurmak, yasakladığı tüm şerhleri kaldırıp onların dünya hayatlarını İslâm'la renklendirmeye sebep olanların fazileti açıklanmakda ve bunun, insanlara karışmayıp yahut onlara karışıp da eziyetlerine sabır göstermeyenlerin ecrinden daha çok olduğunu hükme bağlamaktadır.”⁽³⁷⁰⁾

Yukarıda verdiğimiz hadislerden ve ulemânın çıkardığı yorumlardan anlaşılmaktadır ki; durumlarını ıslah etmek için ortamın müsâit (tebliğ şartları ve zemini) olmadığı bir toplumda ma'rufu emredip münkerden nehyetmek gerekmez. Fakat bununla beraber bu görevi tatil etmemenin, yabana atılmayacak bir fazileti ve büyük bir önemi vardır. Bu da yapılacak çalışmanın topluma ma'rufu yerleştirmek (dini ihtiyaç haline getirip, toplumun kültür seviyesini ve dîni hayatı pratiğe aktaracak ve kabul ede-

(368) Şerh-u Sahih-i Müslim: 2/237

(369) Ahmed b. Hanbel — Müsmed: 2/43

İbn-i Mâce — Fitne babları (Belâya karşı sabır babı)

Tirmizî — Kıyametın sıfatları babı

Müslim — Şer C: s. 9/85 (Tercüme)

(370) Sübül-üs-Selâm Şerh-u bulûğ-il Meram: 2/28

cek duruma getirmek) ve münkere de hayatında yer vermeyecek bir anlayışa ma'tuf olması gerekir. Bu çalışma bugün etkisini göstermezse yarın göstermesi kuvvetle muhtemeldir. Fakat bu konuda yapılacak çalışma tümünden ihmal edilirse, ıslaha götürecekt ümit sebepleri ortadan kalkmış olacak ve toplum topyekün (cehâlet silahıyla) yok edilecektir.

MUTLAK KUDRET

Yukarıda açıkça ifâde etmiştik ki ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışmanın, mü'min için etkisiz olacağı şeklinde alâmetler belirince, yahut bir zarardan çekinip korkunca yahut da bir fesat ortaya çıkacağı kesinleşince farziyeti kalkar. Fakat iki durum ortadan kalkınca da o zaman "mutlak kudret" İmam Gazâlî'nin ifâde ettiği çizgide olur ve bu durumda mü'minin hisbe görevini yerine getirmesi gerekir. Gazâlî şöyle der:

"Muhtesibin, kötülüğün, el ve dil ile ortadan kalkacağını bilmesidir. Eğer bu kötülüğü ortadan kaldırmaya gücü yetmezse kalbiyle buğzedip onu çirkin görmesi vâcibtir. İşte bu da bizzat mutlak kudrettir."⁽³⁷¹⁾

EL VEYA DİL İLE MA'RUFU EMRETME VE MÜNKERDEN NEHYETME GÜCÜNÜN BULUNMAYIŞI:

Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki ma'rufu emredip münkeden nehyetmenin farziyetleri eşittir. Kişi bu farziyeti el veya dil ile yerine getirmek ister. Bunlardan her biri taşıdıkları sorumlulukları ancak kudret ve güç taşıma imkânsızlığı ile düşer. Bu nedenle de el ve dilin görevleri sona erer. Allâme Ebu Bekir el-Cessas buyurur ki:

"Bu sorumlulukların sona ermesi, birtakım merhalelere ihtiyaç duyar. Şöyle ki:

1— İmkân ve şartlar elverdikçe kötülüğü el ile (sahip olduğu her türlü maharetini kullanarak) değiştirmek.

2— Eğer buna imkân yok da yani el ile kötülüğü ortadan kaldırmaya başlayınca kendinden korkuyorsa, diliyle önlemeye çalışması gerekir. Şâyet meşrû mazeret gösterip diliyle bunu yapamayacağı ortaya çıkarsa, söylediğimiz gibi işlenen münkeri kalbiyle çirkin görmesi gerekir."⁽³⁷²⁾

(371) İhyâ-u Ulûm-id Din: 2/280.

(372) İhyâ-u Ulûm-id Din: 2/280

Kadı İyaz, ma'rufu emredip münkeri nehyetmenin izahı hususunda son derece tatmin edici bir yorum getirmiştir: Davetçinin gâlip zannına göre, şâyet el ile kötülüğü (genel anlamda) kaldırmak, kendisinin öldürülmesinden daha korkunç bir kötülüğe sebep olacak veya bu münkeri yasaklaması nedeniyle başkası öldürülecek olursa el ile yapmaktan vazgeçer, va'z ve korkutmak yöntemiyle dili devreye sokarak yetinir. Şâyet dil ile kötülüğü engellemeye çalışmasından da korkarsa, o zaman kalbiyle hoş görmemek suretiyle bu görevini yapmış ve meşrû sahaya girmiş olur.”⁽³⁷³⁾

Allâme el-Münâvî, münkeri nehyetme konusunda vârid olan hadis-i şerifi şöyle açıklar:

“Şâyet kendisine zararın geleceği zannıyla, eliyle münkeri nehyetmeye gücü yetmiyorsa, diliyle yâni yardım dileme, azarlama veya şartına riâyetle şiddetli ve sert davranmak gibi sözle nehyeder. Fitne korkusu, canından korkma, bir organının veya malının yok olma endişesi gibi bir engelin varlığı nedeniyle buna gücü yetmiyorsa, sadece kalbiyle nefret etmesi yeterlidir.”⁽³⁷⁴⁾

KALB İLE MÜNKERİ NEHYETMENİN CÂİZ OLUŞU VE DOĞRU OLMAYAN YÖNÜ

Münkeri üç yolla yasaklayan hadis-i şerifin arzettiği ilk iki yol yâni el ve dil yoluyla nehyetme üzerinde genişçe duruldu. Fakat kalb ile münkeri nehyetmek ise kalben ondan hoşlanmamak ve çirkin görmektir. Bu yöntemle münkeri nehyetme, ancak ilk iki yolla mümkün olmayınca bu yolu seçme hürriyeti vardır. Meselâ; el veya dil ile münkeri nehyetme gücünü taşıyan bir kimse, mücerred kalb ile çirkin görmesi, onu sorumluluktan kurtaramaz.

Allâme el-Kurtubî, İbn-i Abdî'l-Berr'den, müslümanların şu icmâını nakleder:

“Bu yolun dışında başka çıkar bir yol bulamayan kimsenin kalp ile çirkin görmesi, üzerindeki sorumluluğun kalkması için yeterlidir.”⁽³⁷⁵⁾

(373) Şerh-u Sahih-i Müslim: 1/51

(374) et-Teyisir Şerh-ul Câmi-is-Sağır: 2/418

(375) el-Câmi-ü-Sağır li-Ahkâm-il-Kur'an: 4/48

Hadisde geçen münkeri nehyetme merhaleleri konusunda Aliyyu'l-Karî şöyle der: *"Kim bu merhaleleri (hadisdeki sırasına göre) kudreti olmakla beraber değiştirirse günahkarlardan olur. Kim de kudreti olmamakla beraber bu sıralamaları terkeder veya faydasından çok bunu zararlı olarak görürse, o zaman münkeri nehyetme görevini kalb yoluyla yapma durumuna düşer ve bu kişi de mü'minlerden olur."*⁽³⁷⁶⁾

İbn-i Hacer el-Heysemî bundan daha açık bir ifâde ile şöyle der: *"İmkân ve şartlar elverdiği sürece, her çeşit yolla münkeri ortadan kaldırmağa çalışmak gerekir. Münkeri ortadan kaldırma imkânı olan kimse va'zla yetinemez. Dil ile nehyetme imkânına sahip olan da kalb ile çirkin görme yoluna başvuramaz."*⁽³⁷⁷⁾

Mü'minin, münkerden söz edemeyeceği ve amelî bir şekilde münkeri ortadan kaldıramayacağı bir takım durum ve şartlarla karşılaşması mümkündür. Fakat münkeri kalp ile çirkin ve hoş görmemeye hiç bir mazeret yoktur. Çünkü kalben nefret etmek, münkeri nehiy merhalelerinin en sonuncusudur. Eğer kalb münkeri çirkin görüp ondan tiksmezse bil ki ondan, îman harareti ve neş'esi silinmiştir. Bu nedenle hadisın diğer bir rivâyetinin son cümlesi şöyledir: *"Artık bunun da ötesinde (yâni münkeri kalb ile çirkin görmenin ötesinde) hardal tanesi kadar îman yoktur."*⁽³⁷⁸⁾

Gösterişsiz ve sorumsuz olarak, günahı çirkin görüp ona buğz eden kimsenin, onu işleyenlerden de kaçınması gerekir. İnsanın, bir kimse ile ilişki kurup da onun etkisinde kalmadan yaptığı işi çirkin görmesi kesin olarak mümkün değildir. Bu nedenle kalp ile yapılan nehiyle beraber şerhlerin şerrinden de kaçınmak gerekir.

Allâme el-Cessas buyurur ki:

"Onlardan ayrıldığını açığa vurup şerhlerinden kaçındıktan sonra, münkeri yasaklamayınca kendilerine karşı susması câizdir."⁽³⁷⁹⁾

Buna ilâveten de mü'min, —münkeri ortadan kaldıramayınca— bu âcizliğine râzı olması gerekmez. Aksine eğer ortadan kaldırma imkânı doğarsa bunu eliyle kaldıracağını temennî etmeli ve zararı def edip mün-

(376) el-Mübin-ül-Muîn li-Şerh-il-Erbain: 189

(377) Fethu'l-Mübin li-Şerhi'l-Erbain: 220

(378) Müslim-Kitabu'l-İman'da: (Münkeri nehyetmek imandandır babında)

(379) Ahkâmu'l-Kur'ân: 2/38

kere rıza göstermeyi âdet edinmemelidir. Hatta bir daha geri gelmemek üzere, gücü yeterse münkerin tamamen ortadan silinmesi için devamlı bir şekilde gayretini açığa vurmalıdır.

Münkerin kalp ile nehyi konusunda allâme el-Münâvî der ki: *“Onu kalbi ile çirkin görür. Gücü yetince de onu kökünden kazımağa azmeder.”*⁽³⁸⁰⁾

İbnu Hacer el-Heysemî: -

“Kalbiyle münkeri çirkin görür. Söz veya fiil ile onu ortadan kaldırmaya imkân bulursa tamamen yok etmeye azmeder.” der.⁽³⁸¹⁾

(380) et-Teyzîr bi-Şerhi'l-Câmi-is-Sağîr: 2/418

(381) Fethu'l-Mübîn li-Şerhi'l-Erbain: 220

VI. BÖLÜM

MA'RUFU EMREDİP MÜNKERİ NEHYETMENİN YOL VE VASITALARI

MÜNKERİ YASAKLAMANIN VASITALARI VEYA HİSBENİN DERECELERİ

İslâm ümmeti içinde, emredip münkeri yasaklama görevini yerine getirmek için başvurulacak yol ve vasıtaların neler olduğunu belirlemek cidden mühimdir. Yâni Allah'a, Rasûlü'ne ve âhiret gününe inanmış bir toplum-da münkeri ortadan kaldırıp yerine ma'rufu yerleştirmek için, insanın kullanması caiz olan ve olmayan vasıtalar neler olmalıdır? İmam Gazâlî bu soruya genişçe cevap vermiştir. Fakat sorunun cevabını "*hisbenin dereceleri*" şeklinde ifâde etmiştir. Bunun yanında şehid Abdülkadir Udeh "*münkeri önlemenin vasıtaları*" diye adlandırmıştır. Şimdi burada İmam Gazâlî'nin sözlerini kısaca hülâsa edeceğiz. Gazâlî'ye göre "*hisbe*"nin sekiz derecesi vardır. Şöyle ki:

1— Taarruf: Yâni, münkeri araştırıp mahiyetini öğrenmeye çalışmayı kastediyoruz bu kelimeyle. Bir de "*tecessüs*" vardır ki, bu yasaktır. Bir kimsenin komşusunun evine kulak verip içeride nelerin olduğunu anlaması gerekmez.

Evet, kendisi hiç soruşturmadan iki âdil şahidin haberine dayanarak, içeride işlenecek münkeri önlemek için müsâde istemeden birinin evine girebilir. (Yâni mesken masuniyetine riâyet etmeden içeri girmek, bu kötü-lüğü önlemek için olmuş olur.)

2— Ta'rif: Bazan câhil, câhilliği nedeniyle münkeri önde tutar. Son-ra onun münker olduğunu anlayınca terkeder. Öyle ise sert davranmadan, yumuşaklıkla münkeri ta'rif edip tanıtmak gerekir.⁽³⁸²⁾

(382) Gazalî şu yorumla bu noktayı vuzûha kavuşturur: "Bir adamı câhillikle itham etmek, ona eziyettir. Her işinde ve özellikle şer'i meselelerde cehâleti çok az kimseler kabul eder. Bunun için hiddetli kimseler cehâlet ve hataları üzerine ikaz edildikleri zaman, hemen öfkelenirler ve cehâlet perdelerinin açılmaması için, bile bile hakka karşı direnir dururlar. İnsan tabiatı, mahrem yerini örtmekten daha ziyâde cehâletini örtmeğe meyleder. Çünkü cehâlet insanda manevî bir çirkinlik ve yüzkaralıktır. Sahibi daima kınanır..." (İhya (Terc.) cilt: 2, sh: 810) (Çeviren)

3— Va'z ve nasihat ve Allah'ın (c.c.) azâbı ile korkutmak suretiyle nehiy yapmaktır. Bu da bir davranışın münker olduğunu bilerek veya o hareketin münker olduğunu bildikten sonra üzerinde ısrar eden kimseye karşı yapılır. Bu gibi kimselere va'zu nasihatte bulunmak ve onları Allah Teâlâ'nın azabıyla korkutarak, konu ile ilgili korkutucu haberleri açıklamak, eskilerin âdet ve davranışlarını ve takva ehlinin ibâdetlerini bunlara anlatmalıdır. Bütün bunlar şiddet ve sert yöntemlerle değil, tatlılık ve yumuşaklıkla yapılmalıdır.

4— Söz ile haşın davranmak, hakaret etmek ve ağır konuşmaktır. Bu dereceye, tatlılıkla yapılan yasakdan ve yapılan ısrar belirtileri ortaya çıkıp âciz duruma düşüldüğü zaman geçilir. Biz sert ve haşın konuşur derken; sövüp sayar, zinâ isnâdı yapar ve yalan söyleyebilir şeklinde kastetmiyoruz.

5— El ile değiştirip bozmaktır. Bu da çalgı âletlerini kırmak, içkiyi dökmek, adamın sırtındaki ipek elbiseyi çıkarmak şeklinde olur. Bu, bazı günahlar hakkında düşünülürse de bazılarında düşünülemez. Dil ve kalp ile işlenen günahı bu yolla nehyetmek mümkün değildir. Günahların kendisini alâkadar eden bâtınî azâlar ile yapılan günahlar da böyledir.

6— Tehdit ve korkutmak: Bu derecenin edebi, yapamayacağı şey ile korkutup tehdit etmemektir. Ama *"bu işi terket, yoksa kafanı kırarım"* gibi sözlerle korkutulabilir. *"Evini yağma ederim, çocuğunu döverim"* gibi sözler veya buna benzer sözler sarfetmek doğru değildir. (Şâyet bu sözleri yapmak azmiyle konuşuyorsa, bu haramdır. Şâyet böyle bir azmi yoksa, konuştuğu yalandır. (İhya: 2/815)

7— Silah çekmeksizin el ve ayakla dövmektir. Bu da münkeri önleyecek derecede olmak üzere, zarûret şartıyla fertler için câizdir. Münker önlenince dövmekten vazgeçmek gerekir.

8— Bizzat bu kötülüğe gücü yetmeyip, silahlı bir gücün yardımına muhtaç olmasıdır.⁽³⁸³⁾

VA'Z VE NASİHATLE TOPLUMU ISLAH ETME YÖNTEMİ

Ma'rufu emr münkeri nehiy için başvurulacak bu çeşitli vasıtaları iki kısma ayırmamız gerekir:

Birincisi; va'zla ıslah etmek.

İkincisi; kuvvet kullanarak ıslah etmek.

Yâni da'vetçi evvelâ va'z, nasihat ve yumuşaklıkla ıslah etmeye çalışır. Eğer bu yolda sarfettiği gayret başarıya ulaşmazsa kuvvet yoluyla ıslah etmek vâcib olur. Birinci yolun etkisiz oluşu ortaya çıkmadığı müddetçe ikinci yolla ıslaha kalkışmak câiz olamaz.

Allah Teâlâ yüce Kur'an'da şöyle buyurur:

"Eğer mü'minlerden iki grup birbiriyle dövüşürlerse (savaşılırsa) aralarını (bulup) bardıştırın. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecâvüz (e devam) ediyorsa siz, o tecâvüz edenle, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın. Binnetice eğer (Allah'ın emrine) dönerse artık adâlet (le hareket) edin. Allah şüphesiz ki âdil olanları sever."⁽³⁸⁴⁾

Âyet-i Kerime'de müslümanların, bir ihtilaftan dolayı savaşan iki grubun arasını hakla (İslâmî ölçülerle) ıslah etmeleri emredilmektedir. İki taraftan biri hakka boyun eğmemekte diretirse, zulme uğrayan tarafın himâyesi için zulmedene karşı savaşmanın farz olduğu hükmü ortaya çıkmaktadır.⁽³⁸⁵⁾

Allah Teâlâ evvelâ ıslah için çalışmayı emretmiş sonra savaş. Bu nedenle İslâm ulemâsı, va'z ve nasihat yolu ile ıslah olmaları umulduğu müddetçe kuvvet kullanmanın câiz olmadığı görüşü üzerinde ittifak etmişlerdir. Allame el-Cessas buyurur ki:

"Allah Teâlâ savaştan önce hakka da'veti emretti. Şâyet hakka dönmekde diretirlerse kendileriyle savaşılır."⁽³⁸⁶⁾

Allame ez-Zemahşerî ise:

"İslah'a kolay yolla başlar. Fayda vermezse zora başvurur."⁽³⁸⁷⁾

(384) el-Hucurât: 9

(385) es-Sâbü'nî Tefsir-ul Ahkâm: (c: 2, sh: 494)de şöyle der: "Mü'minlerin arasını düzeltmek farzdır. Ortaya çıkacak anlaşmazlıkların önlenmesi için aralarını bulmak farzdır. Tecâvüz sulh yoluyla önlenemediği takdirde kılıç (silah) kullanmak farzdır. İslâm'ın birliğini korumak ve mustaz'aslardan zulmü defetmek için mütecâvize karşı koymak (beş vakit namaz gibi) farzdır." (Çeviren)

(386) Ahkâm-ul Kur'an: 3/493

(387) el-Keşşaf: 1/224-225

İbn-ul Arabî el-Mâlikî:

"Allah Teâlâ savaşmadan önce (problemlerin) sulh yoluyla halledilmesini emretti. (Şâyet bu yolla müslümanlar arası problemler halledilmezse) yapılan zulüm ve isyana, savaşla karşılık verilmesi ortaya çıkmış ve böyle arzu edilmiştir."⁽³⁸⁸⁾

Kurtubî de: *"Münkeri nehiy görevini yapan kişi, imkân bulduğu zaman söz ile ortadan kaldırsın. Ceza vermek veya öldürmek yolu ile münkeri nehiy, tek çıkar yol ise yapsın. Şâyet öldürmeksizin ıslah etme imkânı varsa, öldürme yolu meşru değildir."*⁽³⁸⁹⁾

KUVVET YOLUYLA ISLAH ETMEK HERKESİ KAPSAYAN BİR GÖREV MİDİR?

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılmaktadır ki söz ile ıslah etmeye çalışmak, kuvvet kullanmak yoluyla ma'rufu emredip münkeri nehyetmekten önce gelir. Bu nedenle bu görevi yapmak her müslümâna câizdir. Hatta ma'rufu hatırlatıp münkerden kaçındırmak suretiyle şeriatle hükmetmek kendisine farzdır. Fakat kuvvet kullanma konusuna gelince; acaba şeriat kuvvet kullanmağa kadir olana müsâde vermiş mi, yoksa yalnız idareci ve devlet başkanına mı bu yetkiyi vermiştir?

İslâm uleması bu hususu derinden derine araştırmış ve etraflıca incelemiştir. Şimdi bu konudaki görüşlerini özetleyerek arz edelim.

Allâme el-Kurtubî der ki; *"El ile ma'rufu emretmek İslâm devlet yöneticilerine, sözle ma'rufu emretmek ulemaya, kalb ile emretmek zayıf insanlara yâni halka düşen bir görevdir."*⁽³⁹⁰⁾

Kurtubî'nin, ulemâdan naklettiği bu açıklama genel bir kaide olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da şu anlama gelmektedir: *"Kuvvet ve iktidar sahibi İslâm devletinin, kuvvet yoluyla ma'rufu (İslâm yasasına göre emredilen her fiili) yerleştirmesi ve münkeri (İslâm hukukunun yasakladığı İslâm'la çatışan her çeşit suç ve günahı) ortadan kaldırması farzdır."*

Aynı şekilde tebliğ, ıslâh ve irşâd görevini ifâ edebilen din ulemâsı

(388) Ahkâm-ul Kur'ân: 2/224

(389) el-Câmiu li-Ahkâm-il-Kur'ân: 4/49

(390) el-Câmiu li-Ahkâm-il Kur'ân

nın, müslümanları ma'rufu işlemeye teşvik etmeleri ve onlara münkerin kötülüğünü açıklamaları farzdır. Fakat mevcut şartlar içerisinde bu görevi yapmakdan mahrum kalanların, ancak ma'rufu sevmeleri ve kalpleriley-le münkerden nefret etmelerinden başka yapacakları bir şey yoktur.

Ulemânın görüşünden çıkan bu sonuçtan, bazı kimseler, kendilerini günaha sokacak *"yüz kızartıcı bir suç işleyebilecekleri"* hükmünü kesinlikle çıkaramazlar. Zira elinde hüküm ve otorite yoktur ki büsbütün bu konuda sükût etsin. Kaldı ki o günahın ortadan kalkması için son gayretini sarfetmedikçe susması câiz değildir. Çünkü İslâm, bir münkeri görüp onu yumuşaklık, şefkât ve merhamet beslemek suretiyle ortadan kaldırmayı (ince bir siyâset yöntemini kullanarak) her fertten istemiştir. Fakat bunda muvaffak olamadığı zaman kuvvet kullanarak mevcûd münkeri ortadan kaldıracabilecekse kuvvete başvurusu meşrû olur.

MÜNKERİ ORTADAN KALDIRMAK İÇİN KUVVET KULLANMAK

Ma'rufu emredip münkeri nehyetmeye çalışma konusunda kuvvet kullanmanın iki yönü vardır:

Birincisi; Eğer münker kuvvete başvurularak ortadan kalkmağa ihtiyacı gösterirse —içki dökmek, eğlence ve şarkı âletlerini kırmak gibi— kuvvete başvurularak ortadan kaldırılır.

Diğeri ise; münkere karşı değil, münkeri işleyene karşı kuvvet kullanmak. Zinadan men'etmek için zinâ suçunu işleyeni dövmek, vazgeçmezse kendisini öldürmek gibi.

Birinci görüş hakkında İmam Gazâlî der ki:

"Eğlence âletlerini kırmak ve içkileri dökmek, ictihada başvurmanızın bunların niçin kırıldığı, gerçekten anlaşılmağa sebep olacaksa imamdandan izin istemeye ihtiyacı yoktur."⁽³⁹¹⁾

(391) İhyâ: 2/277 (Zâlim yöneticiye karşı hak sözü söylemek cihadın en üstünüdür. Nitekim hadis açıktır. İmama karşı söylenmesi câiz olan bu gibi hak sözü başkalarına karşı söylemek için imamdandan (devlet başkanından) izin almaya ne lüzum vardır? İşte çalgı âletlerini kırmak ve içki dökmekte de hüküm aynıdır. İdarecilerden müsadde almaya gerek olmadığının kesin bir delilidir. Hatta emredilen ma'rufu vali ve yöneticiler kabul ederlerse ne âlâ; şayet kızarlarsa, onların kızmaları münker bir harekettir, bunu reddetmek vaciptir.) (İhyâ-Terc: 2/782 (Çeviren)

Kadı İyaz şöyle der: ("Bu hadis, münkerin ortadan nasıl kaldırılacağı hususunda hüküm koyan bir ölçüdür.") Münkeri değiştiren kimseye düşen görev; sözle olsun veya fiilen olsun, onu ortadan kaldıran her vasıtaya başvurmasıdır. Meselâ; bâtılın her çeşit âletini kırar, içkiyi ya bizzat kendisi döker veya onu dökcek birine emreder. Gasbedilen malları ya kendisi onu gasbedenden alarak sahiplerine geri verir, yahut imkânı varsa başkasına emrederek bunu yaptırır."⁽³⁹²⁾

Hafız İbn-ul-Kayyim el-Cevziyye şöyleder:

"İçki kâplarını kırmak veya içki tulumlarını yere çarpıp (parçalamak) hususunda asla tazminat yoktur."⁽³⁹³⁾

İmam Gazâlî Şâfiî Mezhebindedir. Fakat Kadı İYAZ Mâlikî mezhebindedir. Hafız İbnü'l-Kayyim, Ahmed b. Hanbel mezhebine mensubdur. Bu her üç İslâm âlimi kendi mezheplerini temsil ederler.

Hanefî'ler ise bu hususda kâfir ile müslüman arasını ayırırlar ve şöyle derler: "Yok edilen münker, eğer müslümanın mülkiyetinde ise, ister kafir ister müslüman olsun, onu yok edenin, bedelini tazmin etmesi gerekmez. Çünkü haram şeylerin müslüman nazarında hiç bir değeri yoktur. Fakat yok edilen münker kâfirin mülkiyetinde ise, onu ortadan kaldırıp yok eden, ister kâfir ister müslüman olsun, yok ettiği şeyin kıymetini tazmin etmesi gerekir. Allâme el-Kâşânî şöyle buyurur:

"İçkiyi döküp domuzu öldüren müslümanın ödemekten kurtulması için, fiili işleyen ister müslüman ister zimmi olsun değişmez. (Yâni bunların bedelini tazmin etmeleri gerekmez.) Şâyet içkiyi döken veya domuzu öldüren bir müslüman veya zimmi ise —Şâfiînin aksine— bize göre bedelini tazmin eder."⁽³⁹⁴⁾

MÜNKERİ İŞLEYENE KARŞI KUVVET KULLANMAK

Yukarıda münker olan bir fiile karşı kuvvet kullanma keyfiyeti hakkında söz ettik. Şimdi ise münkeri işleyene karşı kuvvet kullanma hakkında ulemânın görüşünü arz edelim:

(392) Şerh-u Sahib-i Müslim: 1/51 (Terc: 1/282)

(393) et-Turuk-ul Hükmiyye fi-Siyâset-iş-Şer'iyye: 256

(394) Bedâi-ül-Sanâi fi-Terfih-iş-Şerâf: 7/176

Allâme şehid Abdülkadir Udeh şöyle der:

“Cânî, cinâyeti işlerken görüldüğünde —kim olursa olsun— işlediği suçtan kuvvet yoluyla men’edilir ve bunu engellemek için gerekli kuvvet kullanılır. İşlenen suç, ister hırsızlık gibi fertlerin hukukuna tecâvüz, ister içki içmek ve zina yapmak gibi toplumsal haklara saldırı şeklinde olsun değişmez. Böyle bir savunma “umumî mânâda meşrû müdafaa hakkı” adını alır.” (395)

Allâme Ebu Bekir el-Cessas’ın bu konuda geniş ve derin bir açıklaması vardır. Bu açıklama delil ve ispatlarla sınırlandırılmış olup, mânâ ve muhtevâsına hâlel getirmeden mühim bazı bölümlerini burada nakledlim:

“Ma’rufu emr münkeri nehiy esasının iki durumu vardır:

Biri; münkeri ortadan kaldırmanın mümkün olmadığı durum.

Diğeri; münkeri değiştirip onu ortadan kaldırmanın mümkün olduğu durum. Eliyle münkeri ortadan kaldırma imkânına sahip olana bu görev farzdır. El ile kaldırmanın da bir takım şekilleri vardır. Meselâ;

Münkeri kaldırmanın bütün yolları denendikten sonra, iş kılıç çekme ortamına ve münkeri işleyeni öldürme sınırına kadar gelmişse bunu yapması gerekir. Bu durum, kendisine kastetmeyi veya başkasını öldürmeye niyet eden veya malını alma niyyetini güden yahut bir kadınla zina etmeye kesin olarak niyyet eden ya da buna benzer bir cürüm işleyeceği kesinlik kazanmış, sözle veya silah kullanmadan kendisiyle çarpışarak işlediği münkerden vazgeçmeyeceği bilirse —Rasûlullah (s.a.v.)’in şu hadisine istinâden— öldürülmesi gereken kimsenin durumuna benzer. Allah Rasûlü (s.a.v.) bu hadiste şöyle buyurur: *“Kim bir münker görürse onu eliyle ortadan kaldırsın. Şâyet onu ortadan kaldırmak eli ile değil de —artık çâre— bu münkeri işleyeni öldürme şartlarını hazırlamışsa, onu öldürmek kendisine farz olur.”*

Birinin malını gasbenden bir adam hakkında, İbn-i Rüstem, Muhammed’den şunu nakletmiştir: *“Onu öldürmek sana câizdir. Ta ki metâi alıp onu sahibine veresin. Eve giren hırsız hakkında Ebu Hanife’nin hükmü de böyledir. Senin dışını söküp çıkarmak isteyen bir adam”* hakkında da Ebu Hanife: *“Halkın sana yardım etmeyeceği bir yerde ona rastladığın zaman onu öldürmen gerekir.”*

"Halkın malından aldıkları vergi ve gümrük kaçakçıları hakkında da hüküm, yukarıda söylediğimiz gibidir."

"Onların kanları mübahdır. Onları öldürmek müslümanların görevidir. Gücü yeten her bir müslümanın, böylelerini ikaz etmeksizin ve sözlü olarak kendilerine yaklaşmaksızın öldürmeleri görevleri gereğidir. (Onlar hakkında uygulanan böyle bir muamele son olarak yapılan bir muamele olduğu için) durumları açıkça gösterir ki artık onların bunu bilmelerine rağmen kendilerine yapılan ikazları —bilinçli olarak— kabul etmeleri, gayri-kabildir. Kendilerine karşı münkeri yasaklama görevini yapmak isteyenlerin ikazlarından yüz çevirirler, hatta işledikleri münkerlerinden vazgeçmeleri de mümkün değildir."

"Büyük günah işleyip de bunlarda ısrar eden ve bunları açıkça işleyenler hakkında hüküm de; işledikleri münkeri elleriyle değiştirmeleri mümkün olduğu halde değiştirmemeleri nedeniyle, yukarıda arzettığımız gibi kendilerine öldürme cezası tatbik edilir."

Arzettığımız bu hükümler, Allah Teâlâ'nın: *"... O tecâvüz edenle, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın,"* âyetine dayanır. Âyette kendileriyle savaş emredildi. Allah'ın emrine dönünceye kadar kendileriyle savaşın devam edileceği emredilmekte. Ta ki münker işlemek ve hakka tecâvüzden vazgeçsin.⁽³⁹⁶⁾

BİR ŞÜPHENİN ORTADAN KALDIRILMASI

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılmaktadır ki, ister kendini isterse başkasını savunmak, yahud ferd ve toplumu himâye etmek için münkeri ortadan kaldırma görevini ifâ etme mecburiyetine düşünce, (ve de yapılan tüm ikazlara rağmen vazgeçmeyenleri, İslâm'ı koruma ve kollamaya engel olan ve vazifesini iskata sebep olan kim olursa olsun) karşı çıkanı öldürmek mü'minin görevidir.

Fakat bu noktada biri şöyle bir soru sorabilir:

Şüphesiz ki İslâm insanı, kendini, malını ve ırzını müdafaa hakkıyla başbaşa bırakmıştır. Yine başkasının malını ve ırzını korumakla da sorumlu tutmuştur. Bu hükümle kendisine ve başkasına yönelik her türlü tecâ-

vüz ve saldırıyı yok etmek için karşı çıkmak da meşrû kılınmıştır. Şimdi burada bu tür bir müdafaa hakkı ile ma'rufu emredip ve münkri nehyetme arasında bir fark var mı yok mu? sorusu karşımıza çıkmaktadır.

Evet, şüphesiz ki fark vardır. Bir kere müslümanın, kendini ve başkasını meşrû müdafaa hakkı dinin ölçüleriyle sınırlıdır. Fakat ma'rufu emredip münkerden nehyetme sahası, bir çok açıdan daha geniş kapsamlıdır:

Birincisi "*özel meşrû müdafaa*" diye isimlendirilirken, ikincisi "*umûmî meşrû müdafaa*" statüsüne girer.

Meselâ; bir kadına, kaçırma niyetiyle saldıran kişi "*saldırgan*" diye nitelendirilir. Burada kadının kendisini savunması "*özel meşrû müdafaa*"'dır. Fakat kadın kendi rızasıyla adama varır da o da kadını kaçırırsa bu davranışları münkerdir. Bu da münker olması itibâriyle —değerlendirilerek— önlenmelidir. İşte bu da "*umûmî meşrû müdafaa*" konusuna girer.

Yine bir kişiyi öldürmeye çalışanın davranışı "*saldırı*" olarak değerlendirilir. Buna karşı yapılacak müdafaa, özel meşrû müdafaa'dır. İntihara teşebbüs edenin fiili münkerdir. Buna engel olmak, "*münkere engel olmak ve onu ortadan kaldırmak*" statüsüne girer.

Kısaca şeriatın kabul etmediği ve önlemeye imkân verdiği her çeşit fiili ortadan kaldırmak, münkri değiştirmektir. Bu, ister müdafaa ister başka şekilde olsun."⁽³⁹⁷⁾

HALKIN KUVVETE BAŞVURMA ŞARTLARI:

Bu açıklamalardan şu netice ortaya çıkmaktadır: "Kuvvete başvurarak münkri ortadan kaldırımağa çalışmak herkesin hakkıdır şüphesiz. Fakat bunun da şartları vardır. Şimdi bu şartlara temas edelim:

A— Münkerin o anda mevcût olmasıdır:

Münkri ortadan kaldırmak için halkın kuvvet kullanması, ancak münkeri işleyen gördükleri zaman meşrû olur. İleride meydana geleceğinden korktuğu bir münkri şimdiden önlemeğe kalkışması doğru değildir. Günah işlendikten sonra onu men'etmeğe kalkışmak da böyledir. Ancak münkeri işleyen va'z ve nasihat yoluyla aydınlatılabilir.

İmam Gazâlî buyurur ki:

“Ma’siyetin üç hali vardır:

1— Kendi kendine zarar vermek için bir organını kesmeye kalkışmak. Böyle bir suça karşı şer’î ceza veya ta’zir uygulanır. Bu da herkesin değil, İslâm devletinin görevidir.

2— İşlenen günah küçük olup bizzat sahibinin işlemesi. İpek giymek, yanında çalgı ve şarap bulundurmak gibi. Daha büyük veya benzeri başka bir ma’siyeti ortaya çıkarmadığı müddetçe imkân nisbetinde bunu önlemek vâciptir. Bu suçu önleme hususunda fertler de halk da yetkilidir.

3— Vaziyete bakarak bir kötülüğün yapılacağını tahmin etmektir. Meselâ; O da donanmış, içki içmek için masalar kurulmuş, kadehler hazırlanmış vaziyette. Artık içki içileceği tahmin ediliyor. Fakat henüz içki gelmemiştir. Bu şüphelidir. Belki bir engel nedeniyle içki içilmeyecektir. Bu durum karşısında herkesin saldırıp ortalığı dağıtması ve buna niyet edenlere karşı kuvvet kullanması câiz değildir. Ancak va’z ve nasihat yolu ile ikaz edilebilir. Şiddet kullanmak vurup-kırmak fertler için câiz olmadığı gibi, yöneticiler için de câiz değildir. Ancak devamlı olarak burada içki içildiği biliniyorsa, bu defa da ma’siyeti işlemek için bütün sebepleri hazırladı ve kötülüğü işlemek için herhangi bir sebep dolayısıyla bekliyor demektir. (Kadınları görebilmek için, kadınlar hamamının etrafında dolaşan gençler gibi. Her ne kadar etrafın geniş olması sebebiyle bunlar yolu daraltmıyorlarsa da, bu maksatla toplanan gençleri, şiddet vb. yöntemler kullanmak suretiyle buradan dağıtmak câizdir... Zira buralarda bulunmak da ma’siyettir.)”⁽³⁹⁸⁾

Allâme ibn-i Nüceym, “ta’zir” konusundaki incelemesinde şöyle der: “Dediler ki: Suç işleme anında her müslümanın müdahale hakkı vardır. Fakat suç işlenip bitirildikten sonra ona müdâhale hakkı devlet başkanına geçer, halkın yetkisi sona erer.”⁽³⁹⁹⁾

Bu husus fıkıh kitaplarında şöyle delillendirilir:

“Fuhuşla meşgul halde iken fâile müdâhele edip önlenirse, bu, önlenin tabii hakkıdır ve gayet normaldir. Çünkü, münkerden nehiydir.

(398) İhya-u Ulûm-id-Din: 2/284 (Terc: 2/799)

(399) el-Bahr-ur-Râik Şerh-u Kenz-id-Dakâik: 5/42

Herkes de bununla görevlidir. Münker fiilini bitirip ayrılmışsa faili yakalayıp kaba kuvvet kullanarak şahsına müdâhale etmek münkerden nehiy değildir. Çünkü geçmiş bir durumdan nehyetmek düşünülemez ki ta'ziren cezalandırılsın. Böyle bir durum devlet başkanına intikâl eder"⁽⁴⁰⁰⁾

İslâm hukukçuları, münker bir fiilin işlenip sona ermesinden sonra, kuvvet kullanmanın cinâyet olacağını, böyle bir fiili işleyenin sorguya çekileceğini açıklamışlar ve şöyle demişlerdir: "Münkeri işleyip bitireni cezalandıran kimseye ceza vermek muhtesibin hakkıdır."⁽⁴⁰¹⁾

Bunu bir misâl ile açıklayalım:

Bir kimse diğerine hücum eder, silahını çeker de onu öldürürse veya diğeri kendini korumak için onu öldürmesine karşı bir şey gerekmez. (Çünkü İslâm'da kendini koruma hakkı, meşrû müdafaa hakkına girer.)

Bu açıklamalar gösteriyor ki, münkeri değiştirip ortadan kaldırmak için kuvvet kullanmak, münkeri işleme anında câizdir.

"Bir adam diğerine karşı silah çeker de onu dövüp ayrılır, sonra dövuülen (silah çekilen) de döveni (silah çeken) dövüp öldürürse kendisine kısas tatbik edilir."⁽⁴⁰²⁾

Bu hukûkî kaide ise "münker işlendikten sonra kuvvet kullanmanın câiz olamayacağını" ortaya çıkarmaktadır.

B— Zarûret miktarınca kuvvete başvurmak:

Zarûret miktarınca kuvvete başvurmak:

Halkın, ma'rufu emredip münkeri nehiy yolunda kullanacağı kuvvet zaruret miktarıncadır. Bu miktarı aşmak câiz değildir. İmam Gazâlî'nin (r.aleyh) el ile münkeri değiştirmenin metodlarından biri olarak: "Münkeri değiştirip ortadan kaldırmak için ihtiyaca göre müdâhele yapmak gerekir,"⁽⁴⁰³⁾ şeklindeki açıklaması görüşümüzü desteklemektedir.

"Bir kimse bir yer gasbetse, gâsibî oradan çıkarmak için elinden tutup da oradan çıkarmağa çalışan kimse çıkarırken ayak ve sakalından tutarak gasbedilen yerden çıkarması câiz olmaz."⁽⁴⁰⁴⁾

(400) A.g.e.

(401) A.g.e.

(402) el-Bahr-ur-Râik Tekmilesi: 302

(403) İhyâ-u Ulûm-id-Din: 2/290

(404) A.g.e.

“Münkeri nehyederken, kullanılacak kuvvetin sınırını aşmak cinâyettir. Kırılmaksızın dökülmesi kolay iken, içkiyi dökmek için kırdığı içki kabının bedeli, şer'an kırıandan alınır ve tazmin etmesi gerekir. Fakat eğer kırmaktan başka bir çıkar yol bulamazsa kırması câizdir.”⁽⁴⁰⁵⁾

Aynı şekilde birinin evine bir hırsız girse, ev sahibi bağıracağı takdirde, harsızın çıkıp eşyasını götüreceğini anladığı halde onu öldürürse kendisine kısas gerekir. Fakat kendisine bağarmakla asla çıkmayacağını anladığı zaman öldürürse hukuken cezalandırılmaz.”⁽⁴⁰⁶⁾

GAZALÎ bu hususda UMÜMÎ BİR KAİDE ortaya koyar ve şöyle der: *“Halktan bir kimsenin ancak önleme yetkisi vardır. O da münkeri ortadan kaldırmaktır. Bu yetki aşılınca, ister geçmiş bir suça verilen ceza olsun, ister onu takip eden bir suçtan men'etmek olsun, bu yetki İslâmî yönetimde idârecilere geçer, halkın yetkisini aşar.”*⁽⁴⁰⁶⁾

MÜNKERİ YASAKLARKEN FİTNE VE FESADA SEBEP OLMAMAK

Ma'rufu emredip münkeri nehyetmede, ancak ma'rufu yerleştirip münkeri ortadan kaldırma ümidi olup herhangi bir fitne veya fesada dönüşmekten korkulmadığında kuvvete başvurmak doğru olur. Düşman tarafından yapılan baskın hallerinde münkeri ortadan kaldırmak için kuvvet kullanmak, önemli boyutlara ulaşacak bir tehlike oluşturmaz. Fakat bu maksat için silah çekmek çok kere fitneyi ayaklandırır. Bu nedenle İmam Gazâlî, ihtiyaç hasıl olunca münkeri işleyeni dövmeyi herkesin tabîî hakkı olarak görür. Fakat fitneden emin olunmadıkça da münkeri işleyene karşı silah kullanmak câiz değildir.

Gazâlî hisbenin sekiz derecesini sayarken, yedinci derecede şöyle der: *“Yedinci derece de silah kullanmadan el ve ayakla dövmektir. Bu da yalnız münkeri ortadan kaldıracak derecede olmak üzere zaruret şartları içerisinde câizdir. Münker önlenince el ve ayakla dövmekten vazgeçmek gerekir. Şâyet silah kullanmağa ihtiyaç duyulur ve bu yolla kö-*

(405) A.g.e.

(406) Tekmilat-u Bahr-ir-Raik: 302

(407) İhyâ-u Ulûm-id-Dîn: 2/291

tûlûğü önlemeğe kadir olacaksa fitneyi uyandırmayacak derecede silah v.b. şeylerle yaralamak câiz olur.'⁽⁴⁰⁸⁾

MÜNKER İŞLEYEN TOPLUMA KARŞI KUVVET KULLANMAK

"İslâm devletinde bir kimsenin, munker işleyen birine karşı kuvvet kullanması câiz midir?" sorusunu geçmiş konularda cevaplandırmıştık. Şimdi karşımıza, —bu soruyu takibeden— diğer bir soru çıkmaktadır. O da; *"bir kimse tek başına karşı koyamayacağı munker işleyen bir fert veya gruba karşı bir takım yardımcıları toplayıp işlenen munkerî ortadan kaldırmak için kuvvete ve silaha başvurması câiz midir?"* sorusudur. Öyle ki böyle bir tatbikat sonucu munker kalkacak ma'ruf da yerleşecek. Fakat bununla beraber fitne ve fesad da peşinden sürükleyeceğinden korkulmaktadır. Durum nasıl olacaktır? İmam Gazâlî der ki: *"Yardımcıları toplanıp silah kullanmağa gelince; bu da umûmî bir fitneyi peşinden sürükleyecekse bu hususda görüşler vardır."*⁽⁴⁰⁹⁾

Gazâlî bu safha hakkında bizzat şöyle der: *"Munkerî ortadan kaldırmak için bazan insan silah kullanıp birtakım yardımcıları toplamaya ihtiyaç duyar. Eğer munkerî yok etmek için ihtiyaç duyulursa savaşmak kendisine câiz olur."* İşte Gazâlî hisbenin derecelerinden sekizincisi ve sonuncusunda konu ile ilgili olarak şu sonucu verir:

"Munkerî önlemeğe bizzat gücü yetmeyip, silahlı bir kuvvete muhtaç olmasıdır. Çok kere de munker işleyen fâsık da yardımcıları isteme durumuna düşer. Bu durum ise karşılıklı adamlarını toplayıp silah kullanarak bir savaşa götürür. İşte böyle bir durumda devlet başkanının müsâdesine ihtiyaç olup olmadığı hususunda ihtilâf vardır.

Bir kısmı; *"fertler bu hususda yetki sahibi değildir. Çünkü böyle bir yetki, fitnenin uyanmasına, fesadın yayılmasına ve ülkenin topyekûn*

(408) İhyâ-u Ulûm-id-Dîn: 2/291 (... Meselâ; Kötü bir insan bir kadınla gayr-i meşrû halde çalgısını çalmaya devam ediyor. Arada ırmak veya duvar gibi bir engel varsa, okunu eline alır ve adama: *"Bu işten vazgeç, yoksa seni öldürürüm"* der. Şâyet vazgeçmezse öldürmemek şartıyla ayaklarına nişan almak suretiyle atar ve bu hususda da tedricî riayet eder. Bütün bunlar kötülüğü önlemek içindir. İmkân nisbetinde kötülüğü önlemek vaciptir. Burada Allah hakkı ile kul hakkı arasında fark yoktur...) (İhyâ-Terc: 2/816) (Çeviren)

(409) İhyâ; 2/291-292

yok olmasına neden olur," demişler. Diğer bazıları da; "Hayır! Devlet başkanının mûsâdesine ihtiyaç yoktur, dediler ki, bu da en uygun kıyasdır. Zira fertler vasıtasıyla ma'rufu emretmek câiz olduğundan, bunun birinci dereceler ikincilere, ikinci dereceler de üçüncü derecelere ve derken durum dövmüşmeye kadar uzanabilir. Dövmüşme de yardımlaşmayı da'vet eder. Binaenaleyh ma'rufu emredip münkerden uzaklaştırma sebeplerinin sahasını daraltmağa gerek yoktur. Bunun sonucu, isyanları önlemek için Allah'ın hükûmranlığı uğrunda ordunun müdâhelesine kadar gider. Biz fertlerin toplanıp kâfirlerden herhangi bir grupla çarpışmalarını câiz görürken, fesat çıkarıcıları yaptıklarından men'etmek için onlarla dövmüşmeyi neden câiz görmeyelim? (Kâfiri öldürmekte bir sakınca olmayıp, bu uğurda ölen şehid olduğu gibi, savaşa kalkışan fâsıkı öldürmekte de bir sakınca yoktur. Hakkıyla ma'rufu emredip münkeri nehyeden kimse de bu uğurda zulmen öldürülürse şehittir.)

Netice olarak; hisbe konusunda ma'rufu emretmenin bu dereceye ve böyle bir ortama varması çok ender rastlanan durumlardan olduğu için kıyas kanununu değiştirmez."⁽⁴¹⁰⁾

Gazâlî'nin ileri sürdüğü bu görüşe bütünüyle katılmamız mümkün değildir. Şüphesiz ki bir İslâm devletinde yaşayan halk, İmam Gazâlî'nin tecviz ettiği bu geniş yetkiye dayanarak halkın karşı karşıya gelip kuvvete başvurmağa başlaması, emniyeti ortadan kaldırır, her tarafa anarşiyi yaymaya neden olur. Çok kere de bizzat devlet, yaygınlaşan bu ortama karşı koyamaz olur.

Şu duruma göre birisi şöyle bir soru bize yöneltebilir: "Münkeri ortadan kaldırmak için ferdin bir diğerini (münkeri işleyeni) öldümesi câiz olunca, bizzat aynı amaç için münker işleyene karşı cemaatin silaha başvurusu nasıl câiz olamazın?"

Bu sorunun cevabını verebilmemiz için iki hususun gözden uzak tutulmaması gerekir:

1— Yukarıda da arzettiğimiz gibi herhangi bir fitne veya karışıklığın meydana gelmesinden korkuluyorsa, ma'rufu emredip münkeri nehyetme uğrunda bir kimsenin diğerini öldürmesinin câiz olamayacağıdır.

Bu kaidenin ışığı altında soruya bakıldığında görülecektir ki, cemaatın bulunduğu statü ile ferdin statüsü değişiktir. Münkeri ortadan kaldırmak için, cemaatin cemaatle çarpışmasından doğacak fitne korkusu ferdin fertle çarpışmasından doğaca fitne korkusu ile denk tutulamaz. Aksi-ne bir cemaatin diğer bir cemaatle çarpışmasından doğacak fitne korkusu —mantikî olarak herkesin kabul edeceği gibi— ferdlerin çarpışmasından doğacak fitne korkusuna nisbetle yüz derece fark ortaya çıkaracaktır. Cemaatı ferde itibar etmek doğru olmaz.

2— Kendisinden kurtulma imkânı bulamayınca, ma'rufu emredip münkeri nehiy uğrunda ferdin bir başkasını öldürmesinin kesin olarak câiz oluşu. Görülüyor ki bunun câiz oluşu, zarûretin şart koşulmuş olmasıdır. Fakat normal durumlarda; iş, savaşa, silah kullanmaya ve hükümeti yıpratmaya kadar varınca ulemanın bu konudaki açıklamaları ve değişik görüşleri karşımıza çıkar.

Ulemanın bu açıklamalarını aşağıya arz ediyoruz:

İbnu'l-Arabî el-Malikî; *"kaba ve sert davranmanın gerektiği haller hariç, münkeri ortadan kaldırmak için ferdin silah kullanması câiz değildir. Aynı şekilde birini öldürmeye kalkışanı, yaptığı haksızlığından kurtarmak için onunla çarpışan kimse gibi silah kullanılmadığı zaman daha büyük bir kötülük ortaya çıkmasından korkulursa silah kullanmak câizdir der,"* fakat normal durumlarda İbnü'l-Arabî sorunun hükmünü şöyle açıklar:

"Eğer silah kullanmak ve çarpışmaktan başka bir şeye gücü yetmiyorsa onu kendi haline bırakır. Çünkü silah kullanmak devlet başkanının yetkileri dahilindedir. Hem halk arasında silah kullanmak, ma'rufu emredip münkeri nehyetmekten daha çok bazen fitneye çıkış kapısı, bazen de fesat ve bozgunculuğa dönmeye zemin hazırlamış olur."⁽⁴¹¹⁾

İmamü'l-Harameyn şöyle der: *"Silah çekmeye ve savaşa sebep olmak şartıyla, sözle vazgeçirilemeyen büyük günah sahibini, devletin tebaası fiilen o günahı men'edebilir. Durum savaşa dönüşecekse devlet başkanına havale edilir."*⁽⁴¹²⁾

(411) Ahkâm-ul-Kur'ân (İbn-ül ARABÎ): 1/122

(412) Şerh-u Sahih-i Müslim: 1/52 (Terc: 1/283)

Allâme ez-Zemahşerî şöyle der:

“Savaş yoluna münkeri kaldırmaya, devlet başkanı ve onun temsilcileri daha lâyuktur. Çünkü onlar, siyâseti ve siyâsî malzemeyi herkesten daha iyi kullanmayı bilir.”⁽⁴¹³⁾

Ma'rufu emredip münkeri nehiy için fertlerin silah çekmesi ihtilâfa konu olunca, nerede kaldı ki cemaat için câiz olsun. Fakat zarûrî hallerde nasıl ki fertlerin kuvvet kullanarak münkeri ortadan kaldırması câiz ise aynı şekilde cemaatler için de câiz olur. Meselâ; Yol kesici bir grubun köye hücum etmesi karşısında tüm köy halkının onlara karşı koyması ve onları köyden çıkarması câiz olmakla beraber, eğer zarûret varsa onları öldürmesi bile câizdir.

Yukarıda arzettiklerimizin ışığı altında, *“münkeri işleyen bir topluluğa karşı başka bir topluluğun silah kullanması câizdir,”* dememiz mümkündür. O halde bir cemaatın silah kullanabilmesi için şu şartların ortaya çıkması gerekir:

- 1— Durumu hükûmete bildirmek mümkün olmadığında,
- 2— Herhangi bir fitnenin meydana gelmesi ve bu fitne atmosferinin etrafa yayılmasından korkulmaması, /
- 3— Silah kullanılmadığında daha büyük bir münkerin meydana gelmesinden korkulması.

Bununla beraber şüphesiz ki böyle bir plânın benzeri daima istisnâî hallerde olur. Bize göre tercih edilen tatbikat; normal hallerde ma'rufu emredip münkeri nehiy konusunda bir cemaatın, diğer bir fert veya cemaate karşı kuvvete başvurmasının câiz olmadığıdır.

VII. BÖLÜM

MA'RUFU EMRETME VE MÜNKERİ NEHYETMENİN

1— SINIRLARI

2— USÛL VE KAİDELERİ

Şüphesiz ki müslümanların ıslahı, eğitimi, ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışmaları çok mühim ve hassas bir çalışmadır. Aynı şekilde bu çalışmanın bir takım sınırları ve belli kaideleri vardır. Gerçekten bu esaslara riâyet etmeden böyle bir çalışmayı başarmak, zor olmakla beraber en güzel ve en verimli bir görevdir de. Bununla beraber, bu belli sınırları bırakıp, usûl ve kaidelerinden sarf-ı nazar edildiğinde, ma'rufu emrederken münkeri işlemeye, münkeri ortadan kaldırırken ma'rufu yok etme yanlışlığına düşülebilir. İşte aşağıdaki bölümlerde, bu durumlara düşmemek için bu önemli görevin sınırlarından, usûl ve kaidelerinden genişçe söz edeceğiz.

MA'RUF'U EMRETME İLE MÜNKERİ NEHYETME ARASINDAKİ FARK

Aslında "*ma'rufu emr*" ile "*münkeri nehiy*" kavramları arasında hiç bir fark yoktur. Hakikatte ma'rufu emretmek münkeri nehyetmek, münkeri nehyetmek de ma'rufu emretmek demektir. Fakat bu iki kavrama, nazar-ı dikkatle bakıldığında aralarındaki fark ortaya çıkacaktır. Böylelikle ma'rufu emretmeyi "*olumlu bir amel*", münkeri nehyetmeyi ise "*olumsuz bir amel*" diye ifâde etmek mümkün olacaktır.

Müslümanlara nasihat etmek, onları eğitmek, ıslah edip onlara dinlerinin esaslarını öğretmek, kendilerine din sevgisi aşılamak, zor durumlarda ve benzeri şartlarda yardımlaşmak gibi hususlar ma'rufu emretme sahasına girer. Fakat münkeri nehyetmek ise müslümanları, itikad ve amel cinsinden dünya ve âhirette zararlı şeylerden sakındırma çalışmasıdır.⁽⁴¹⁴⁾

(414) Bu münasebetle burada bir açıklama yapmak gerekir. Çünkü bazı kimseler ma'ruf ve münker kavramları arasındaki inceliği tefrik edemiyorlar. Fakat imam Gazalî'nin genişçe temas ettiği bir fark vardır. Şöyle ki: "*Münker*" "*ma'siyet*" kelimesinden daha kapsamlıdır. Meselâ; bir kimse bir çocuğun veya delinin içki içtiğini gördüğünde onun içkisini dökmesi gerekir. Aynı şekilde bir delinin, dell bir kadınla veya bir hayvanla zina ettiğini gördüğünde, onu bu fülinden men'eder. Bu şekilde işlenen bir fül,

MA'RUFU EMRETMENİN FARZİYETİ VE MÜBAH SAYILMASI

Ma'rufu emredip münkeri nehyetmek ne zaman müslümana farzdır? Ne zaman mübah veya yalnız mendub olur? Ma'rufu emretme konusunda İslâm uleması der ki:

"Ma'rufu emretmek emredilen şeye tâbidir. Eğer emredilen şey farz ise onu emretmek farzdır. Eğer emredilen şey mendub ise onu emretmek mendub olur."⁽⁴¹⁵⁾

MÜNKERİ NEHYETMENİN FARZİYETİ VE MÜBAH OLUŞU:

Münkeri nehyetme konusunda Allâme Ebu's-Suûd şöyle der: *"Münkerin her çeşidini nehyetmek farzdır. Çünkü şeriatın hoş görmediği (yasakladığı) her şey haramdır."*⁽⁴¹⁶⁾

Fakat Allame Ebus-Suûd'un ileri sürdüğü görüş kabule şayan değildir. Doğrusunun, ma'rufu emretme ve münkeri nehyetme hükmünün bir olmasıdır. Nasıl ki marufun bir çok dereceleri var. Gereğine göre bunları emretmek farz veya müstehabdır. Aynı şekilde münkerin de bir takım dereceleri var. Bazı durumlarda münkeri nehyetmenin farziyet, bazı durumlarda ise müstehab hükmünün cereyan ettiği görülür. Bu önemli noktaya molla Aliyyü'l-Kârî şöyle işaret eder:

"Münker haram cinsinden bir fiil ise onu men'etmek farz, mekruh cinsinden bir kötülük ise onu men'etmek farz değil, müstehabdır. Maruf ise tâbi olduğu hükme göredir. Farz ise onu emretmek farz, müstehab ise emredilmesi müstehab olur."⁽⁴¹⁷⁾

insanlar arasında açıkça işlense bile fuhuş sayılmaz. Hatta böyle bir fiili açıktan değil de gizli yapsa dahi yine mani olunması gerekir. Delinin işlediği bu fiile *"ma'siyet"* denmez. Çünkü âsi olmadan ma'siyet olmaz. Çocuk ile deli mükellef olmadığından, onlara âsi denemez. Fakat *"münker"* ifadesi şer'an inkâr ve men'edilmiş bir iş olması bakımından buna münker denir. Bu bakımdan *"münker"* kelimesi *"ma'siyet"* kelimesinden daha genel ve geniş kapsamlıdır. Küçük ve büyük günahları *"münker"* kelimesinin kapsamına aldık. Artık ma'rufu emr münkeri nehy büyük günahlara mahsus değildir. Hatta küçük günahlardan oldukları halde hamamda mahrem yerini açmak, yabancı kadınla bir arada bulunmak ve yabancı kadınlara bakmaktan men'etmek de vaciptir." (İhyâ: 2/285)

(415) Mebâriku'l-Ezhâr Serh-u Meşâriki'l-Envar: 1/51.

(416) İrşâdu'l-Akî-is-Selim: 2/489.

(417) el-Mübinu'l-Muin li-Fehm-i Erbaîn: Sh: 189.

AYIP VE KUSURLARI ARAŞTIRMAMAK:

Yüce şeriatımız tecessüs (ayıpları araştırmak)dan men'etmiştir. İnsanların ayıplarını dışa vurmayı caiz görmemiştir.

Allah Teâlâ buyurur ki: "... Birbirinizin kusurunu araştırmayın."⁽⁴¹⁸⁾

Rasûlullah (s.a.v.) buyurur ki: "*Devlet başkanı insanlar hakkında şüpheye düştüğü vakit onları ifsâd eder.*"⁽⁴¹⁹⁾

Diğer bir rivâyette Allah'ın Resûlü:

"*Şüphesiz insanların ayıplarının (açığa çıkması için) peşine takıldığı zaman onları bozmuş olursun.*"⁽⁴²⁰⁾

Münker işleyen birini, —açıkça işlemesi müstesna— muâhaze etmek doğru değildir. Abdullah İbn-i Mes'ud'a: "*Falan adam sakalına şarab damlattı,*" diye haber verilince: "*—Ayıpları açığa vurmaktan men'olduk. Fakat açıktan bir şey işlesin onu (hemen) hesaba çekeriz,*" buyurdu."⁽⁴²¹⁾

İslâm Hukuku, bir kimse işlediği suçu, içinde bulunduğu topluluk içinde alenen yapmayıp, toplumun her kesimine yayılmaması için yaptığını gizler ve suç haddi aşmazsa Rasûlullah'ın (s.a.v.) şu hadisine dayanarak durumu hükme bağlamıştır:

"*Şu pisliklerden kim görür, karşılaşırsa Allah'ın örtüsünden münasib bir örtü ile örtün. Kim o pislikleri açığa vurup perdeyi aralarsa, Allah'ın kitabında onun hakkındaki cezasını uygularız.*"⁽⁴²²⁾

Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, işlediği hatasını örtüp de onu açıktan yapmayan kimse şeriatın emrine uygun davranmış olur. Fakat açıktan suç işleyen ise diğer bir suçu irtikab etmiş demektir. Bu nedenle İslâm uleması der ki: "*ma'rufu emr münkeri nehyetme görevini tahakkuk ettirmek için halkın kendi aralarında fısıldaşıp gizli konuştuklarını ifşa etmesini istemek doğru*

(418) el-Hucurât: 12.

(419) Ebu Davûd, Kitabu'l-Edeb (Tecessüs babı)da rivâyet etti.

(420) A.g.e.

(421) A.g.e.

(422) a)- İmam Malik-el-Muvatta'-Kitabu'l-Hudud (yaptığı zina fillini bizzat itiraf eden) babında rivâyet etti. (c: 3/43).

b) Ahkâm-üs-Sultaniyye-el-Mâverdi: sh: 285 (Terc).

değildir. Aynı şekilde evine girmekle adamın gizlice işlediği suç, evinde "din-lerne hırsızlığı" yapması, hariçten bilmek istemesi ve işlediği günahı anlamak için komşusunun evinde cereyan eden bir iç olayını öğrenmek istemesi de doğru değildir. Zaten evinde günah işlediği doğrulanan kimse Allah katında sorumludur. Ma'siyet evine münhasır kaldığı sürece, herhangi bir kimsenin müdahale hakkı olamaz.

Bu konuda tarihte Hz. Ömer (r.a.) ile bir adam arasında geçen vak'a anlatılır. Şöyle ki:

"Hz. Ömer (r.a.) adamın birinin evine pencereden içeri girer ve adamı istenmeyen bir halde yakalayarak:

— "Bu yaptığın nedir?" diye adama çıkışınca, o da:

— "Ey mü'minlerin emîri! Ben Allah'a bir açıdan isyan ettiysem, sen üç açıdan günah işledin" diye cevap verince,

Hz. Ömer (r.a.):

Nedir onlar? diye sorunca, adam:

— Allah Teâlâ: "Gizli kusurları araştırmayın" (Hucurat: 12) buyurdu. Sen araştırdın. Allah Teâlâ: "Evlere kapılardan giriniz" (Bakara: 189) buyurdu. Sen pencereden girdin. Allah Teâlâ: "İçinde bulunanlara selâm verip onlara ünsiyet etmeden başkalarının evine girmeyiniz" (Nûr: 27) buyurduğu halde, sen selâm vermeden içeri girdin, dedi. Bunun üzerine tevbe etmek şartıyla Hz. Ömer (r.a.) kendisini bıraktı."⁽⁴²³⁾

Kaval, utar ve benzeri çalgı âletlerinin ve sarhoşların kendi aralarında alışıp kullanageldikleri edeb dışı sövme sesleri, evin dışındaki kimselerce — münker belirtileri olduğu açıkça— anlaşılır, evin duvarlarından dışarı taşarak sokaktaki halk tarafından işitilmekle beraber, Allâme el-Mâverîdî'ye göre eve girmek câiz değildir. Onu ayıp görerek münker görevini dışarıda yapması gerekir. Gizli işlenen ma'siyetin emârelerinin dışarıya taşması içerde işlendiğinin ortaya çıktığı şüphesiz. Fakat münkeri , hiy için gizli işlenen ma'siyetleri ortaya çıkarmak câiz değildir."⁽⁴²⁴⁾

Fakat İmam Gazâlî bu görüşün aksini savunur. Ona göre bu emare-

(423) İhya: 2/285.

(424) el-Ahkâmü's-Sultaniyye: 243.

leri ortaya çıkan bir münkeri ayıp görmek yeterli olmayıp, işlendiği eve girerek içki kadehlerini kırmak ve içkiyi dökmek lazımdır. Buna ilâveten de şöyle der Gazâlî:

“... Yükselen sarhoş nârâlarını sokaktakiler duyduğu zaman münkeri nehyedebilir... Bazan şarap kapları ve çalgı aletleri koltuk ve etek altlarına gizlenebilir. Fasık bir kimsenin eteğinde böyle bir şey görüldüğü zaman, özel bir alâmet belli olmadıkça, eteğinin altında ne olduğunu anlamak için açtırıp bakmak câiz değildir. Onun kötü bir insan olması, koltuğunda taşıdığı şeyin içki olduğuna delâlet etmez. (Zira onun da başka maddelere ihtiyacı vardır. Sirke veya benzeri başka bir şey de olabilir. Artık bu gizlediği helâl birşey olsa onu gizlemeydi deyip delil olarak ileri sürülemez. Çünkü gizlemenin daha pek çok sebepleri olabilir. Şayet şarap kokusu veriyorsa, işte bu düşündürücüdür. Fakat en doğrusu, ona müdahale etmektir. Çünkü bir yandan gizlemesi ve bir yandan şarap kokusu zan ifâde eder. Bu hususlarda zan, ilim gibidir.) Ud da böyledir. Üzerinde ince bir bez bulunduğu zaman şekliyle tanınır. Şeklin delâleti, koku ve sesin delâleti gibidir. Delilleri belli olan şey gizli sayılmaz. (Bizler, Allah Teâlâ’nın gizlediklerini gizlemekle, açığa çıkan kötülükleri de inkâr ve reddetmeğe memûruz).”⁽⁴²⁵⁾

İmam Gazâlinin ileri sürdüğü bu görüş bize, bu konuya doğru yaklaşma nasibini bahşetmiştir. Şüphesiz ki kişiyi ilgilendiren şahsî işlerinden birine müdahale etmek doğru değildir. Fakat emâreleriyle ortaya çıkan ve tüm halkın farkına vardığı herhangi bir amel şahsî sayılmaz. Onu nehyetmek farzdır. Aksi halde marufu emr münkeri nehiy görevi hakkıyla yerine getirilmiş olmaz. Hatta bu ma'rufu emr ve münkeri nehiy kanunu tatbik edilmesine rağmen hâlâ günah işlenip yaygınlaştığını ve suça hürriyet derecesinde üstünlük tanındığını ifade eder.

Münker işlendikten sonra onun nerede işlendiği bilinmezse, el-Mâverdi'ye göre bunu araştırmak, izlemek ve meselâ “falan adam zina edecek veya öldürmek için köyden birini alıp dağa çıkardı” şeklinde kesin bir haber ortaya çıkınca âcilen müdahale etmek câizdir. Bu durumda gevşek ve tedbirsiz davranmak caiz değildir. Çünkü bu kişi haramı çiğneyip zinâ edecek ve haksız yere adam öldürecek...⁽⁴²⁶⁾

(425) İhyâ-u ulûm-id-Dîn: 2/285.

(426) el-Ahkâm-üs-Sultaniyye: 243.

Bütün bu açıklamalardan anlaşılmıştır ki “*ayıp araştırmamak*” ma’ru-fu emr münkeri nehyetmenin en mühim âdâbındandır. Ancak geniş kapsamlı (bir operasyon) olmamak kaydıyla bazı zamanlarda bu yola başvurmak câ-izdir. İmam Gazâlî: “*Bizler, Allah Teâlâ’nın gizlediklerini gizlemekle karşı-mıza çıkan kötülükleri de münker görüp red ile emrolunduk.*”⁽⁴²⁷⁾

Gazâlî ilâveten şunu söyler:

“*Tecessüs (ayıpları araştırmak) demek, tanımaya vesile olacak emâre ve delilleri aramaktır. Tanıma delilleri kendiliğinden ortaya çıkmış ve tanıyıp an-lama ifâde etmişse gereği ile amel olunur. Fakat bu hususta bilgiye vesile ola-cak emâreleri araştırmaya müsaade yoktur.*”⁽⁴²⁸⁾

Bu meseleyi çözmede, genel bir kaide olması bakımından İmam Gazâ-lî’nin görüşü ne kadar da haklıdır.

İHTİLÂFLI OLMAYAN MÜNKERİ YASAKLAMAK

İhtilâflı olmayan münkerin men’edilmesinin câiz olduğu bir gerçek. İc-tihada konu olan yerlerde işlenen münkerleri men’etmeye kalkışmak doğru değildir. Gazâlî bunu hisbenin şartlarında zikretti:

“*Münker olduğu ictihada lüzum göstermeden bilinmiş olmasıdır. Mün-ker olduğu, ictihada konu olan hususlarda men’e kalkışmak yoktur.*”⁽⁴²⁹⁾

Gazâlî’nin bu konuda ileri sürdüğü görüşlerini şöyle özetleyelim:

“*İctihadın cereyan ettiği hususlarda; ne Hanefilerin Şâfiîleri, ne de Şâ-fiîlerin Hanefeleri kınamaya hakları yoktur. “Evet bir Şâfiî başka bir Şâ-fiî’yi hurma suyu içerken görse.” bu konuda ictihad farklılığı ortaya çı-kar. Ancak bu kişinin men’edileceği ve yaptığıın münker olduğu ortaya çıksa onu red ve menedebilir. Çünkü hiç bir müctehid, başka bir müctehi-din sözü ile amel edemeyeceği gibi, hiçbir mukallid de, taklid ettiği ve uy-duğu mezheb imamının sözünün dışına çıkamaz! Çıkar diyen kimse yok-tur. Âlimlerin en üstünü sayarak “imam” diye kabu- lttiği bir mezheb ima-muna bağlandıktan sonra, hoşuna gidenleri başka ta’asflardan alamaz. Her yönden ona uyması lâzımdır. (Uyduğu imama muhalefeti münker bir ha-*

(427) İhya: 2/285.

(428) Age: 2/286.

(429) Age: 2/286.

rekettir ve bu muhalefeti sebebiyle günahkârdır.)"⁽⁴³⁰⁾

Ma'rufu emredip münkeri nehyetmek için devletin tayin ettiği kimse, hukukçuların ihtilâf edegeldikleri münkerleri insanlardan nehyetmeye kendi rey ve ichtihadiyla hareket etmesi câiz mi değil mi? Verdiği emir hukukçuların emrine aykırı düşebilir mi, düşemez mi?

Allâme Ebu'l Hasan el-Mâverdî der ki: "*Şafîî Hukukçuları bu konuda iki değişik görüşe sahib oldular.*"

Birinci grup: "*Münker görevini yapan kimse kendi görüşü ile amel eder ve halkı münkerden men'edebilir,*" dedi.

İkinci grup ise: "*İhtilaflı işlerdeki ictihad ortak bir haktır. Muhtesib kendi ictihadına göre başkasını icbâr edemez. (Yani ihtilaflı işleri kendi rey ve ictihadına veya mezhebinin görüşüne göre emir ve yasak edemez. Böyle olursa ihtilaflı olan bir hususda ki ictihad herkes şumüllendirilmiş olur. Bu nedenle ma'ruf ve münker yapacak şahsın, hakkında ittîfak edilen kötülükleri bilmesi yeterlidir. İctihad ehli olması aranmaz.)*"⁽⁴³¹⁾

Bu ikinci görüş, bize göre en doğru ve tercih edilecek olan görüştür. Çünkü şariatımız, ihtilaflı işlerde Cumhur-i ulemanın (çoğunluğun) görüşüne uymamız elbette bize kolaylık göstermiştir. Bir kişinin kendine göre doğru bulduğuyla amel etmesi hakkıdır. Fakat başkasını buna zorlaması hakkı değildir. Kaldı ki bu, Allah Teâlâ'nın geniş tuttuğu sahayı daraltmak ve insanlara gereğinden fazla sorumluluklar yüklemek anlamını taşır.

Allâme Aliyyu'l-Kârî bu konuda hakka en yakın olanı ve şariatın ruhu-na en bağlı olan görüşü arz ederek şöyle der: "*İhtilaflı olan işlerde münker yapmak yoktur. Binaenaleyh her müctehid isâbet etmiştir. Veya isabet eden bir kişidir. Ancak hata eden bizce ma'lum değildir. Çünkü hadiste varid olduğuna göre*⁽⁴³²⁾ *ictihad konusunda onlar ve onların ictihadlarına uyanlar günahtan vârestedirler.*"⁽⁴³³⁾

(430) Age: 2/286.

(431) el-Ahkâmü's-Sultaniyye: 231-232

(432) Amr b. As Resulullah'dan (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittiğini bize rivâyet etmiştir: "*Hâkim hükmedeceği zaman ictihad eder ve isabelli bir hüküm verirse, onun için iki ecir vardır. Hükmedeceği vakit ictihad eder, fakat hata ederse, buna da bir ictihad ecir vardır.*" (Buhari-Müslim rivâyet etmiştir.) Riyaz-üs-Salihin-Terc: 3/354 Hadis No: 1888) (Çeviren)

(433) el-Mübînü'l-Muîn li-Fehmi Erbaîn: 190

El-Kârî şunu da ilâve eder:

"Doğru olan görüşe göre, başkasını kendi mezhebine zorlaması hakkı da yoktur. Bu hususda müctehid veya mukallid arasında bir ayrıcalık yoktur. Zira sahabe ve tâbiîn arasında ihtilaf eksik olmamıştır. (Ama hepsinin çalışmasında hakkı bulma gayesi vardı)."⁽⁴³⁴⁾

BİD'ATLARI YASAKLAMAK FARZDIR

İctihad mahalli, şeriatın cüz'î bir kısmında cereyan eder. Fakat dinin asıllarında ve temel ilkelerinde ictihada yer yoktur. Bir kimse dinin inanç esaslarıyla ilgili ileri geri konuşup sataşır, bu kimseyi görmemezlikten gelmek câiz değildir. Aksi halde sanki bu, ictihada konu imiş gibi olur. Hemen ona karşı çıkıp yaptığından men'etmek gerekir.

İmam Gazalî meydana gelen bu çeşit ihtilaflara BİD'ATLER adını verdi ve bu konuda şöyle dedi:

"Tüm bid'at kapılarını kapatmak ve bid'at ehlini bid'atlerinden —hak üzere olduklarına inansalar bile— men'etmek gerekir."⁽⁴³⁵⁾

DİNE AYKIRI KİTAPLARI YASAKLAMAK

İmam İbnü'l-Kayyım, Kur'an ve sünnete aykırı olan bir kitap yazmak yayınlamak ve halk arasında dağıtmayı câiz görmez. Şeriatımız bu tür bir kitaba el koyup onu yoketmeye izin vermiştir. Şöyle der:

"Muhtevâsında Allah Rasûlü'nün tatbikatı olan sünnete aykırılık taşıyan hiçbir kitabın yazılışına izin yoktur. Hatta bu çeşit kitapların yakılması ve yok edilmesi hususunda izin verilmiştir. İslâm ümmetine karşı bunlardan daha zararlı bir cürüm işlenemez."⁽⁴³⁶⁾

İbnü'l-Kayyım daha da ileri gider ve şunu ilâve eder:

"İçinde yalan ve bid'at bulunan her çeşit kitabın yok edilip ortadan kaldırılması farzdır. Böyle kitapları ortadan kaldırma hareketi, oyun ve çalgı

(434) Age: 190

(435) İhya: 2/287

(436) et-Turuku'l-Hükmiyye fi'l-Siyâset-iş-Şer'iyye: 254

aletlerini, şarap kaplarını kırmaktan daha iyi ve daha faydalıdır. Çünkü bu tür kitapların zararı diğer cürümlerin zararından daha büyüktür."(437)

İbnü'l-Kayyım bu hususu şöyle noktalar:

"Sapık kitapların yakılması ve yok edilmesi karşılığında hiç bir şey tazmin edilmez."(438)

Umulur ki modern dünyamızda düşünce hürriyetini savunan modern düşünce taraftarları, insanlığı nükleer bir savaştan daha fazla yok eden bu tür kitapların bulunduğu etkin mevkiini görür ve bunları düşünmenin bile insanlığa karşı korkunç bir meydan okuma ve kin kokan bir taassub olduğunu anlayacaklardır.

Gerçekten İslâm ümmetinin maslahatı açısından bakıldığında, kitab konusu çok önemli bir konudur. Bu ümmetin düşüncesinde meydan okuyan bir cemaat olduğunda şüphe yoktur. İslâm'ın omuzlarına yüklediği en mühimi de, Dünya İslâm Birliği olmaksızın, düşmanlarına karşı bu meydan okuma görevinin imkânsız olduğu ve olacağıdır.

Ümmetin, aklî bir irtidada veya fikrî bir anarşiye karşı koyması için, ümmetin fikir birliği içinde olması şarttır. İttifakı bugünkü dağınık manzara içinde aramak mümkün değildir. Hayat felsefesine olan inancı zayıf ve fikrî müesseseleri güçsüz olduğu sürece, bu ümmet, bilim ve teknikte kendisiyle rekabet halinde (olan) doğu ve batı emperyalizmine karşı koyamaz.

Tarih şahittir ki bu ümmetin varlığına sebep olan temel düşüncesi, İslâm dışı yabancı ideoloji ve felsefeler karşısında her ne zaman zayıf düşürülüp boyun eğdirildi ise o ideolojilerin potasında erimiştir. (Günümüz İslâm dünyası bugün bu ideolojik çerçeveden kurtuluş ve bağımsızlık mücadelesini vermektedir. Fikrî, siyasî, kültürel, ekonomik ve askerî bağımsızlık savaşı. Bu bağımsızlıklar, tarihin kaydettiği İslâmın hükümlerine olduğu dönemlerin bağımsızlığı gibi olmak mecburiyetindedir.) Allah'ın dine çağıran da'vetçileri ve hakkın sancağını taşıyacakları olduğu sürece bu ümmetin karşısında kâfirler, fâcirler ve dinsizler olacaktır. (Yani İslâm ve onun imanı, iktidar mevkiinde olduğu sürece düşmanları olacaktır. Ta

ki İslâm ve müslümanlar kendi içlerinde erir, kendilerine benzeyinceye kadar —Kur'an ifadesiyle— razı olmazlar.)

Kur'an ve sünnete aykırı kitaplara karşı böyle menfî bir tutum içine girmek, ümmet içinde filizlenen ihtilâfî yumuşaklık, münakaşa ve anlayış havası içinde gidermemek ve sert bir tutum içinde aleyhinde bulunmak anlamına gelmez. Aksine böyle bir tutum, ümmeti hak çizgide sabitleştirmek, dinine ve inancına sıkıca sarılması için tüm gayreti sarfetmek anlamını taşır. Aynı şekilde bu, ilmî ve fikrî araştırmalara gerçek anlamıyla dönüşü hedef alan fikrî münakaşaları men'etmek manasına da gelmez.

Kur'an ve sünnete aykırı olarak te'lif edilen kitaplara karşı tutumunu arzettiğimiz İbnu'l-Kayyım el-Cevzî, bu tür kitapların yok edilmesi ve bunlara ilmî reddiyeler yazmak yalnızca mübah değil, hatta zamanın ve şartların gereğine göre böyle bir çalışmanın hem mübah olduğu görüşünü ileri sürer ve şöyle der:

"Fakat birbirine muhalif mezheb ve görüşlerin iptali ile ilgili kitapların yazılmasında bir sakınca yoktur. Mevcûd halin gereğine göre bazen farz, bazan müstehab, bazan da mübah olur."(439)

(439) et-Turuku'l-Hükmiyye fis-Siyaset-iş-Şer'iyye: 256

KÜLTÜR SAVAŞI EMPERYALİZMİN EN BÜYÜK ARACIDIR:

Dünyamız bugün iki süper gücün parselleme alanı haline gelmiştir. Fakat bu duruma gelme, kendiliğinden değil, önce İslâm ümmetinin toprağı işgal edilmiş sonra kültürü ile yetiştirdiği uşaklarını İslâm ülkelerinin başına birer kukla olarak yerleştirmiştir. Bu kuklalar da onların adına bu ülkeleri idâre etmişlerdir. İşte bugün onlar bu ülkelerde değiller, ama, kültürlerinin savaşı vardır. Bu ülkelerde bâtılların fraksiyonlar savaşı vardır. Uşaklarının, İslâm ile uyanan ümmete karşı uyutma savaşı vardır.

Kültür savaşı İslâm'ın da'veti için de bir araçtır. Efkâr-ı umûmiyyece onaylanmayan kültürel yerleşme zemini bulamazlar. Konumuzda da belirttiğimiz gibi ümmetin temel düşüncesini taşımayan her çeşit çalışma akamete uğrar. İslâm ancak kendileri içerisinde gelişir, yeşerir ve yerleşir. Bu nedenle geçmişte olduğu gibi bugün de emperyalizmin uykusunu kaçırın bir kavram karşımıza çıkmıştır: Cihad. Görüp elle dokunamadıkları bir kavram. Emperyalizmi dize getiren silah... Şimdi *"cihad kavramının hedeflerini"* kısaca belirtelim.

a- Cihad; toplumsal hayatın Allah'ın hükümlerine göre şekillenmesi ve dini, en yüce hedefine ulaştırmak için her çeşit savaştır. Kültür savaşı bu temel kavramın en can alıcı sahnesidir. Zira Kur'an-ı Kerim, Mekke'de, evvelâ kültür savaşı diyebileceğimiz bir itikad savaşı ile İslâm davetini başlatmıştır. Bir toplum, Allah'ın hükümlerine göre şekillenmişse o toplumda Allah'ın hükmü her çeşit tatbikatın üstünde demektir.

YAKINLARA MA'RUFU EMREDİP, ONLARI MÜNKER'DEN NEHYETMEK

Yakınlara mar'ufu emredip onları kötülüklerden men'etmek ve farz ve aynı zamanda mühim bir görevdir. Fakat bu görevin de riâyet edilmesi gereken adab ve belli sınırları vardır. şimdi bu konumuzda; baba-anne, çocuklar ve karı-koca arasında yapılan ma'rufu emr ve münkeri nehiy görevinin sınırlarını zikredeceğiz. Çünkü yakınlar ve akrabalar hususunda, başka bir kesimde bulunmayan hassas ve dikkatli ilişkiler sözkonusudur.

Şariatımız çocuklardan bülûğa erenle ermeyen arasını hassas çizgilerle ayırmıştır. Bu nedenle ma'rufu emr münkeri nehiy konusunda her birine yönelik davranışlarda anne-babanın konumu da değişiktir.

BULUĞA ERMEYEN ÇOCUKLARA MA'RUFU EMREDİP /ONLARI/ MÜNKERDEN MEN'ETMEK

Bülûğa ermeyen çocuğa iyiliği emredip onu her çeşit kötülükten uzaklaştırmadan kastımız; onu sıhatli dinî bir eğitimle eğitip, dinî kültür ve ahlâkla yetiştirmek, onu —bulûğ çağına erince— İslâm şariatına uygun temiz bir islâmî hayata hazırlamaktır.

Çocukların eğitim ve öğretiminin büyük bir fazilet olduğu konusunda Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) bir çok hadislerinin mevcut olduğunu biliyoruz. Birkaçını arzedelim:

b- Allah Teâlâ düşmanlık ve zulmü, nereden kaynaklanırsa kaynaklansın sevmes. Cihad her çeşit zulüm ve haksızlığı ortadan kaldırmak için yapılır. Zaten İslâm dünyada denge unsuru olduğu dönemlerde gayr-i müslimlerin bile huzur içinde yaşadığına tarih şahidlik eder.

c- Cihadı yapan mü'minin hayatı ve dünyada verdiği soylu sınav; her çeşit işkenceye ve eziyete paralel olarak seyrini takip eder. Cihad rûhu böyle bir seyrinde mü'minin en büyük silahıdır. Çünkü o ölüme susamıştır. Ölümden korkmayanın korkacağı başka fânî bir korkusu yoktur.

d- Cihad, her çeşit şirk düzenlerinin yayılmacı politikalarına karşı en büyük engeldir. İslâm da'vetinin emin adımlarla yürütmesi ve dünyanın en ısrâ köşelerine ulaştırma imkânını hazırlamak ve İslâmı, engelsiz olarak insanlığa ulaştırmaktır.

e- Allah yolunda mal ve can ile yapılan cihadı terketmek İslâm ümmetinin topyekûn ölümü demektir.

f- Ve nihayet cihad, "fitneden (eser) kalmayınca ve din de yalnız Allah'ın olunca kadar..." her çeşit engelle savaşımdır." (Çeviren)

"Kişinin çocuğunu terbiye etmesi (onu eğitmesi) bir sadaka vermesinden daha hayırlıdır" (440)

"Hiçbir baba, çocuğuna iyi terbiyeden daha üstün bir bağışta bulunmamıştır." (441)

Çocukları eğitip onları kültürlü yetiştirmek, sadece âhirette sevab kazandıran bir iş değil, İslâm Hukukunun anne-babaya yüklediği bir sorumluluktur da. Zaten bu sorumluluğun bir gereğidir ki ihtiyaç zuhur edince çocukları tâzir cezalarıyla tecziye etmek onların hakkıdır. Nebî (a.s.) şöyle buyurdular:

"Yedi yaşına girdiklerinde çocuklarınıza namaz kılmalarını emrediniz. On yaşına girdiklerinde kılmazlarsa onları dövünüz." (442)

Hadisde namaz kılmayan çocuğun ta'zir edileceği zikrolundu ise de aynı ta'zir orucun hükmünde de geçerlidir. (443) Çocukların terbiye edilmesi ana-babanın görevidir. Bu nedenle babanın görevi ile ilgili İslâm fukahası der ki: *"Babanın, çocuğunu, Kur'an öğrenmeye, terbiye ve ilme zorlaması hakkıdır. Çünkü bu hak ana-babaya farzdır." (444)*

Çocuğun velisi ve onun bakım ve kontrolünü üstlenen kişi onun babası sayılır ve asıl olarak da onun eğitim ve öğretiminden sorumludur. Aynı şekilde anne de başka açıdan çocuğun velâyetini üstlenmiştir.

Hz. Meryem'in annesi "Fukazâ'nın" kızı "Hanne" şöyle dua eder:

Hani İmrân'ın karısı: *"Rabbim, karnımdakini azadlı bir kul olarak sana adadım. Benden olan bu (adayı) kabul et. Şüphesiz (niyazımı) hakkıyla işiden, (niyyetimi) kemâliyle bilen sensin sen."* demişti. (445) Bu âyetle ilgili el-Cessas der ki:

"Bu âyet, annenin, çocuğu koruyup kollaması, eğitim ve öğretimi

(440) Tirmizî-Birr ve sıla- (çocuğun terbiyesi) babında rivayet etti. (Bir sa': Bin dirhemlik hububat ölçüğü) (Tercüme: c: 3/379).

(441) Age: 3/380 (Terc).

(442) Ebu Davûd-Kitab-ıus-Salah (çocuk ne zaman namaz kılmala emrolunur.) babında rivâyet etti.

(443) Redd-ül Muhtar Aled-Dürr-il Muhtar: 3/261.

(444) el-Bahr-ür Râik Şerh-u.Kenz-id-Dakâik: 5/49.

(445) Âl-i İmrân: 35.

konusunda sorumluluğunun bir yönünü üstlenmesi, hakkı ve görevi olduğunu açıkça işaret etmektedir'⁽⁴⁴⁶⁾

Sonuç olarak şu çıkmaktadır ki, babanın, çocukları eğitim ve öğretimde, onları ta'zirle cezalandırmada sahip olduğu haklara anne de sahiptir.⁽⁴⁴⁷⁾

BULÛĞA EREN ÇOCUĞA MA'RUFU EMRETMEK VE ONU MÜNKERDEN MEN'ETMEK

Anne-babanın bulûğa ermeyen küçük çocuğu terbiye etme ve ona ta'zir uygulama hakkı mecûr iken, fakat bulûğdan sonra bu haklara sahip olmuyor. Çünkü bulûğa eren çocuk yabancı mesâbesine geçer.

İbn-i Âbidin der ki: *"Büyük artık yabancı gibidir."*⁽⁴⁴⁸⁾ Bazı ulema-ya göre, bulûğdan sonra da anne-babanın bu hakları aynı şekilde devam eder. El-Bahrur-Râikde şöyle denilir:

Esbicânî şöyle der: *"Ta'ziri gerektiren bir suç işlediği tesbit edilen bulûğ çağındaki çocuğu terbiye etmek babanın hakkıdır."*⁽⁴⁴⁹⁾

Bulûğa eren çocuk ile ermeyen çocuk karşısında anne-babanın mücadele edip-etmeme durumu arasında bir çelişki göze çarpar. Fakat işin gerçeği, aralarında var sanılan böyle bir çelişkinin olmayışdır. Bunun için şeriatın, bâliğ olan çocukla bulûğa ermeyen çocuk arasında kabul ettiği farklılığın keyfiyetini düşünmemiz gerekir. Bu da mükellef çağında olmayan çocuğun babaya tâbi olmasıdır. Mükellef çağındaki çocuk ise hür ve bağımsızdır. Artık o bundan sonra tüm söz ve davranışlarından sorumludur. Şüphesiz —bu temel anlayış nedeniyle— bulûğ çağına ermediği sürece çocuğu eğitip terbiye etmek, anne-babanın hakkı olur. Fakat mükellef çağına eren ve aklı olgunlaşan çocuğu terbiye etmek hakları değildir artık. Bu hususda amelî olarak düşünüp —bu temel anlayışı kabul ettikten sonra— anlaşılacaktır ki gerçekten çocuk bulûğa erer ermez tüm sorumluluklarını taşıdığını kabul etmemiz mümkün değildir. Hatta bu yaşa ermesine rağmen anne-babanın ve sâyetine, velâyet ve yardımına bir süre daha muhtaç olduğu görülecektir.

(446) Ahkâm-ul Kur'ân: 2/12.

(447) Redd-ül Muhtar Al-ed-Dürr-il Muhtar: 3/261.

(448) A.g.e.

(449) el-Bahr-ur-Râik: 4/171.

Mesela; çocuk bulûğa erip akıllandığı, derli-toplu düşündüğü ve muhtaç olduğu şeyler karşısında ne yapacağını kestirdiğinde, babanın bunu olumsuz bir tavırla karşılaması doğru olmaz. Buna rağmen çocuk —bu yaşta iken— kendinden emin değilse, ebeveynin onu kendinden ayırması ve ona bundan sonra da bir süre —kendini tam idare edecek yaşa kavuşuncaya kadar— bakması hukukî olmasa da bir vicdan borcudur.⁽⁴⁵⁰⁾ Muhtaç olduğu sürece onu terbiye etmesi gerekir. Dürrü'l-Muhtar'da şöyle denilir: “Çocuk akli olgunluğa erer, kazar vermede kendini yeterli bulunca, babanın onu kendisiyle beraber bulundurması hakkı değildir. Ancak kendinden emin olmayınca, babanın, çocuğa isâbet edecek fitne ve belâlardan koruması için bir süre daha ayırmaması ve ta'ziri gerektirecek bir suç işlediğinde onu terbiye etmesi müstesnâdır.”⁽⁴⁵¹⁾

İbn-i Âbidin: “Babası ölen çocuğun velisi, —ne zaman olursa olsun— çocuk bulûğ çağında olmakla beraber kendinden emin olmayınca, babasının, kendinden ayırıp yalnız başına bırakmaması gibi sahip olduğu hukuk açısından da baba gibidir. Çünkü bu, şeriatımızın emrettiği yakınlığın en büyüğü ve kendi haline bırakmakla doğacak kötülüğün de en çirkinini önlemektir.”

İbn-i Âbidin devamlı şöyle der:

“Açık olan hükme göre çocuğun dedesi aynı durumdadır. Asabe'den (baba tarafından yakınlar) olan diğer yakınlar çocuğun kardeşi ve amcası hükmündedir. Şüphesiz ki kötülüğü önlemek gücü yeten herkese farzdır. Özellikle kötü bir durumda olana yardım eli uzatmak dahada önemli. Bu da aynı şekilde yakınları gözetip onları korumanın gereğidir. İslâm bu durumda olan kimseleri, imkân nisbetinde görüp gözetmeyi ve doğacak kötü neticeleri önlemeyi emretmiştir.”⁽⁴⁵²⁾

Nasıl ki bazı hallerde babanın mükellef çağındaki çocuğunu terbiye etme hakkı varsa, bazı durumlarda da sorumluluklarını taşıma hakkı vardır. Çocuk bulûğ çağına erip geçim sağlamaya elverişli olunca, babanın çocuğa rızık temin etmesi gerekmez. Fakat çocuk —dînî ilimleri tahsilden dolayı— kazanma imkânından mahrum ise, babanın onun nafakasını temin etmeyi tekeffül etmesi gerekir.”⁽⁴⁵³⁾

(450) Age.

(451) ed-Dürr-ül Muhtar: 2/883.

(452) Age: 2/883.

(453) el-Bahr-ür Râik: 4/200.

Çocuğu her çeşit fitneden korumak, münkerden nehyetmektir. Nasıl ki ilim öğrenmesinde yardımcı olmak ma'rufu emretmek ise. Bundan da anlaşılıyor ki ihtiyaç duyulunca, mükellef çağında olmasına rağmen çoğu kez ona iyiliği emredip ve onu kötülükten alıkoymak, anne-babanın vicdan borcudur.

ANA-BABAYA KARŞI MA'RUFU EMR MÜNKERİ NEHYETMEK

Çocuğun ana-babasına iyiliği emredip kötülükten men'etme görevi, cidden çok hassas bir görev ve önemli bir ilişkidir. Anne babanın, cehaletlerinden dolayı ma'rufu emr, münkeri nehiy görevlerini ihmal ettikleri bir gerçektir. Çocuk bunları hatırlatırken, İslâm'ın onlara karşı davranma hususundaki direktiflerini gözönünde bulundurması gerekir. Bu açıdan anne-babaya yaklaşımda bulunması daha uygundur. Bunun dışında herhangi bir azarlama, vurma veya dövme gibi yollara başvurulması kesinlikle câiz değildir. Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurur: *"Rabbim, kendinden başkasına kulluk etmeyin. Ana ve babaya iyi muamele edin diye hükmetti. Eğer onlardan biri veya her ikisi senin yanında ihtiyarlığa ererlerse onlara "öf" (bile) deme. Onları azarlama. Onlara çok güzel (ve tatlı) söz söyle."*⁽⁴⁵⁴⁾

Çocuğunu öldürdüklerinde anne-babaya kısas hükmünün tatbik edilmeyişi de haklarının önemini bize gösterir.

Allah Rasûlü (s.a.v.) buyururlar ki:

"Çocuğu(nu öldürmesi) sebebiyle babaya kısas yapılmaz."⁽⁴⁵⁵⁾

Aynı şekilde çocuğunun annesini öldüren kimse gibi, çocuğunu öldürmesinden dolayı babaya kısas uygulanması câiz değildir. Çocuğun kısas hakkı düşer.⁽⁴⁵⁶⁾

Savaşta çocuk anne-babası ile karşılaşır, imkân nisbetinde onları öldürmekten kaçınması gerekir. Ancak onlara kendisini öldürme fırsatını tanıdığı anda öldüreceklerinden korkması sebebiyle kendini savunması için onlara fırsat vermeyebilir.⁽⁴⁵⁷⁾

(454) el-İsrâ: 23.

(455) Tirmizî-Diyet babında (babanın çocuğunu öldürmesi sebeble kısas uygulanır mı uygulanmaz mı?) babında rivayet etti. (Terc: 3/14).

(456) el-Hidâye Mea Şerhih-il inâyeti alâ hamîs-i feth-il-Kadir: 8/260.

(457) Ahkâm-ul-Kur'ân: 2/339, el-Bahr-ür-Râik: 5/78.

İslâm hukukçuları, "çocuğun ana-babasına bizzat haddi tadbik etme hakkı yoktur" derler. Gazâlî bu konuyu genişçe ele aldıktan sonra şöyle der:

"Çocuk babanın işlediği cinâyetin karşılığı olan bir eziyeti kendisine yapması câiz olmayınca, ileride meydana gelecek bir cinayet için şimdi-babaya eziyet etme hakkı da yoktur .Evlâ olan da budur." (458)

İbni Âbidin, Fusûlu'l Alâmi'den naklen der ki:

"İnsan anne-babasını münker işlerken gördüğünde bir defaya mahsus olmak üzere onları men'edebilir. Vazgeçerlerse ne âlâ. Yoksa susar. Kötülüğü işlemeye devam ederlerse Allah'dan, kendilerini hidâyete erdirmesini ve günahlarının bağışlanmasını diler ve bundan öteye karışamaz." (459)

İslâm uleması der ki: "Kötülük işleyen anne-babaya herhangi birşekilde eziyet etmeden, işledikleri kötülükten men'etmek çocuğunun hakkıdır. (460) Nasıl ki kendilerine eziyet etmeden içtikleri içkiyi dökmek câiz ise."

EŞLERE KARŞI MA'RUF VE MÜNKER YAPMAK

Şimdi bu konuda eşler arasındaki ma'rufu emr ve münkeri nehyetmenin sınırlarını tesbit edeceğiz. Allah Teâlâ buyurur ki: "Erkekler kadınlar üzerine hakimdirler." (461)

İslâm'ın getirdiği aile nizamına göre erkek ailenin dayanağı ve hâkimi (yöneticisi)dir. Kadının ailedeki yeri ise ona boyun eğmek ve ona mahkum olmaktır. (Bu boyun eğiş ve mahkumiyet, bazı İslâm düşmanlarının abartarak arzetmeye çalıştığı "istediğini yapma, esir muamelesine tâbi tutma ve meşrûliyyetin dışına çıkma" gibi birtakım yersiz iddiaların hedefi kabul edilmemelidir kadın. Ama Allah Teâlâ'nın muradına muvafık olarak, onun kendi tabiatına zıt olarak istihdam edildiğinde aile düzeninin alt-üst olduğu tarihen sabit iken, sözde kadın haklarını savunanlar ve onları erkeklerle eşit kılma çabasına kapılanlar, onu hep mahkûm duruma düşür-

(458) İhyâ: 2/280 (Terc: 2/788)

(459) Redd-ul-Muhtar Aled-Dürr-il Muhtar: 3/261

(460) et-Tesrî-ul-Cinâî: 1/261

(461) en-Nisâ: 34

müşlerdir. Onun gerçek değerini Kur'an yasasıyla hükme bağlayan Allah (c.c.) en doğrusunu söylemiştir. Buna teslim olmak düşer bize. (Çeviren))

Kadın nafakasını teminde emin olarak çalışmamakta ve yalnız başına ev idâresini üstlenmede hâkim olamamaktadır. Tarihün, bu iddianın böyle olduğuna şahitlik ettiğini görmekteyiz. Hatta onun, dinini ve inancını korumağa da emin olamadığı, ahlâk ve davranışlarında zikzaklar çizdiği, bunun için de bir koruyucuya muhtaç olduğu da bir gerçektir. Birinin veliliğini ve himâyesini üstlenen çocuk gibi korunmağa muhtaçtır o. (Bu, onu küçümsemek anlamına değil, aksine İslâm'ın tanıdığı hür bir atmosferde yaşamasını sağlama anlamındadır. (Çeviren))

İbni Kesîr, âyette geçen "Kavvamûn" kelimesini açıklar ve şöyle der: *"Erkek kadının velisidir. Yani onun reisi, onun büyüğü, ona hâkim ve haktan saptığında onun terbiyecisi demektir."*⁽⁴⁶²⁾

Alla'me el-Cessas der ki:

"Erkekler kadınlar üzerine hakimdirler," âyeti onları terbiye ve idare etme, haklarını koruma ve onları her türlü şer kuvvetlere karşı himâye etme göreviyle yükümlüdürler anlamındadır.⁽⁴⁶³⁾

Ma'rufu emretmek mûnkeri nehyetmek farz-ı kifâyedir. Fakat bir kimse ma'rufu emretmeyi ihmal eder ya da bir mûnker işlerse, bundan da yalnız belli bir kişinin haberi olur da onu, iyiliği emredip kötülükten alıkoyabiliyorsa, bu görevi yapmak ona farz-ı kifâye değil farz-ı ayn olur.

Ma'lumdur ki her erkeğin ailesi ile ilgili bilgisi, onların kusûr ve meziyetlerini tanıyabilme imkânı vardır. Sonra dinin, onları ıslah edip aile düzenini sağlamayı başkasından değil, kocasından isteyip lutfettiği haklarını korumağa gücü de vardır. Bütün bunlardan anlaşıyor ki ıslahına ve onun ahvaline vakıf olmasına başkasının imkân bulamadığı bir çok durumlarda aileyi düzenlemek erkeğin hakkıdır.

İmam Nevevî ma'ruf ve mûnker konusunu işlerken şöyle der: *"Bir yerde bu vazîfeyi bir kişiden başka bilen bulunmazsa veya mûnkeri ortadan kaldırma görevini yürütecek biri yoksa o bir kişiye, iyiliği emret-*

(462) Tefsir-u İbn-i Kesir: 1/491.

(463) Ahkâm-ul-Kur'ân: 2/229.

mesi farz-ı ayn olduğu gibi bir babanın çocuğu ile karısına iyiliği emir, kötülüklerden men'etmesi de farz-ı ayn'dır.⁽⁴⁶⁴⁾

Kadın kocasının hakkını ihlâl eder ve emrine aykırı davranırsa tazirle cezalandırması kocanın hakkıdır. Allah Teâlâ buyurur ki: *"..Şerlerinden, serkeşliklerinden yıldığınız kadınlara gelince; onlara (evvelâ öğüt verin, (vaz geçmezlerse) kendilerini yataklar(ın)da yalnız bırakın. (Yine kâr etmezse) döğün.*"⁽⁴⁶⁵⁾

Erkek bu hakkı, iyiliği emretme ve kötülükten men'etme yoluyla cezalandırma şeklinde kullanabilir. Fakat bu önemli noktada düşünmek gerekir. Çünkü bu hakkın da belirli sınırları vardır. Erkeğin karısını terbiye ve ta'zirde haddi aşması câiz değildir. Bu şartları şöylece sıralamak mümkün:

1- Koca, karısını şu hallerde ta'zirle cezalandırabilir:

a) Sıkıştırmadan yatağına da'vet ettiğinde kocanın da'vetini kabul etmemesi,

b) Kocasına isyan edip kafa tutması,

c) Kocasına karşı üstünlük ve büyüklük taslayarak onunla çekişmesi.

d) Kocasına sövmesi ve sakalını tutup yolması,

e) Elbisesini yırtması,

f) Koca, karısının, güzelleşmesini ve süslenmesini emrettiği, kadının da buna gücü yettiği halde emrine uymaması,

g) Kocasının izni olmaksızın, kadının kocasının malından herhangi bir şeyi —ne şekilde olursa olsun— vermesi,

h) Herhangi birine sövmek veya kendisine haram olan başkasına yüzünü açması gibi kocasının arzu etmediği ahlâksızlığı işlemesi.

ı) Kendisine haram olan yabancı erkeklerle —herhangi bir zarûret olmaksızın— konuşması,

i) Kocasının izni olmaksızın evden dışarı çıkması.⁽⁴⁶⁶⁾

2- Kadın kocasından nafakasını ve giyimini isteyip de bunda ısrar edince kocanın bundan men'etme hakkı yoktur. Çünkü hak sahibi, meşgul olan (staj gören) el ve alacağını isteyen lisandır.⁽⁴⁶⁷⁾

(464) Şerh-u Sahih-i Müslim: 1/51.

(465) Kenz-üd Dekâik meâ Şerh-il Bahr-ir-Râik: 5/48-49.

(467) el-Bahr-ur-Râik: 5/49.

3- Koca, karısını haksız yere döverse ta'zir cezasını kocaya tatbik etmek gerekir.⁽⁴⁶⁸⁾

4- Ta'zir, hakkında şer'i cezanın olmadığı kötülüklerin işlenmesinde uygulanır. Hakkında şeriatın ceza belirlediği fiillere ta'zirin uygulanması doğru olmayıp had uygulanır. Şer'i had umumî işlerden değildir. Yani herkes değil, daima devlet başkanı veya onun adına biri uygular. Kocanın karısına ta'zir uygulaması ise ancak hakkında Şer'i cezanın bulunmadığı günahları işlediğinde uygulanır.

Allâme el-Kâsânî der ki:

“Kadın, geçimsizlik ve itaatsizliğin dışında, hakkında şer'i bir ceza olmayan bir suç işlediğinde, kocanın onu ta'ziren cezalandırma hakkı ortaya çıkar. Çünkü koca, efendinin, kölesine ta'zir uygulama hakkı gibi karısını ta'zir etme hakkı vardır.”⁽⁴⁶⁹⁾

5- Kocanın, karısına ta'zir uygulaması, hadiste geçen *“İncitmeyen bir dövüş”* lafzıyla ifade olunmuş şeklidir.⁽⁴⁷⁰⁾

Kocanın bu sınırı aşması caiz değildir.

Abdullah İbni Abbas *“incitmeden dövme”* kavramını şöyle açıkladı: *“Misvak ve benzeri bir çubukla dövülmesidir.”* Diğer bir rivâyette: *“Herhangi bir kemiğini kırmadan dövmektir,”* diye tefsir edilmiştir.

Katâde ise: *“İncitmeksizin yani ağlatmaksızın dövme”* şeklinde açıklamıştır.⁽⁴⁷¹⁾

Karısını aşırı döven koca ise ta'zir cezasına ma'ruz kalmış olur. Tenvîr-ul Ebsar'da şöyle denilmiştir:

“Aşırı şekilde, kocasının kendisini dövdüğünü iddia eden bir kadın, bu iddiasını ispat ettiği an kocasına ta'zir uygulanır.”⁽⁴⁷²⁾

Hanefî Hukukçuları der ki: *“Kadına uygulanan ta'zir cezası ölü-*

(468) A.g.e.

(469) Bedâi-us-Sanâi fî-Tertib-İş Şerâi: 2/334.

(470) Müslim-Kitab-ul Hacc- (Haccet-ün Nebî babında) rivâyet etti.

(471) Câmî-ul-Beyân: 5/41.

(472) Tenvîr-ul-Ebsâr: 3/262.

müne sebep olursa, kocanın hukuken diyet ödemesi gerekir.'⁽⁴⁷³⁾

6— Koca karısını yatağına da'vet edince, bu da'vetini kadın kabul etmezse, kocanın önce öğüt vermesi gerekir. Öğüt fayda vermezse, Kur'ânî ifâde ile onu yatağında yalnız bırakır. Bilahare kocasına isyan edince ta'zir uygulanır. Karısının ilk muhalefetine karşı kocanın ta'zire başvurması doğru olmaz.⁽⁴⁷⁴⁾

7— Bir kısım İslâm Hukukçusu, kadına ta'zirin uygulanması ancak düzeleceği ümidi varsa uygulanacağı görüşünü ileri sürmüşlerdir. Kadının düzelmeyeceği veya ağır bir şekilde dövülmekle de yola gelmeyeceği sonucuna varılınca ta'zirin uygulanamayacağı, şâyet uygulanırsa her iki açıdan da ona karşı haddi aşmak demek olacağını kabul etmişlerdir.⁽⁴⁷⁵⁾

Bütün bu açılardan bakılınca görülecektir ki ma'rufu emr ve münkeri nehiy, cidden hayatın tümünü kapsayacak genişliktedir. Bu saha bir taraftan inanç ve ibâdetler, diğer taraftan ahlâk ve muameleler gibi konuları içine almıştır. Fakat dinin, karısına karşı erkeğe danıldığı ta'zir hakkı ile ilk konuya nisbetle sınırlıdır. Zira bu hak ancak hayatın muayyen bir açısında kadının ıslahı için takdir edilmiştir. Hayatı kapsayan bu hukuk manzumesi içinde kadın, sadece işkence etmesi hariç, son derece bozulup da kocasının hakkını edâ etmekten kaçınır ve hatta Allah'ın hukukunu görmemezlikten gelerek dinin emirlerine muhalefet ederse, kocanın bu manzara karşısındaki durumu ne olur?

Bu soruya verilecek kısa cevap; böyle bir kadını derhal boşamaktır. Çünkü dinin emirlerine karşı direnen bir kadının boşanması, eş olarak kalmasından daha hayırlıdır.

Bahr-ur-Raik'ın "*beyânın gâyesi*" bölümünde şöyle nakledilir:

"Kadın eziyet ve işkenceye varacak derecede kocasını hükmü altına alır veya Allah'ın ceza kanunlarını hiçe sayarak ıramazı terkedince boşamak müstehabdır."⁽⁴⁷⁶⁾

(473) el-hidaye Mea Feth-il Kadîr: 4/217.

(474) Bedâi-us-Sanâi: 2/334.

(475) et-teşri-ul-Cinâi: 1/516-517.

(476) el-Bahr-ur-Râik: 3/237.

Allâme İbn-i Abidin şunu da ilâve eder: “*Şu açık bir gerçektir ki; namazın dışındaki farzları terketmek de namaz gibidir.*”⁽⁴⁷⁷⁾

Abdullah b. Mes'ud'dan (r.a.) şöyle dediği rivâyet edilir:

“*Şüphesiz ki Allah Teâlâ'nın onun mehrini zimmetime vermesi, namaz kılmayan bir kadınla beraber yaşamamdan daha hayırlıdır.*”⁽⁴⁷⁸⁾

KOCAYA KARŞI MA'RUF VE MÜNKER GÖREVİ YAPMAK:

Kadın evin reisi ve hâkimi olması bakımından kocasına tâbidir. İmam Gazâlî'nin tabiri ile, çocuk babaya olduğu gibi o da kocaya tâbidir. Koca bilgisizlikten dolayı herhangi bir kötülük işlerse, karısı sadece bundan vazgeçmesi için hatırlatma yapar, dinin hükmünü söyler ve kendisine öğüt verir. Kadının bunun dışında herhangi bir şekilde sövme, azarlama ve dövme hakkı yoktur.”⁽⁴⁷⁹⁾

(477) Redd-ül-Muhtar Aled-dürr-il-Muhtar: 2/572.

(478) A.g.e. Burada zikredilen görüşler, Hanefî hukukçularının tercih ettikleri görüş olarak; “namazı terkeden kadına kocasının ta'zir cezası uygulayabileceği” noktasında düğümlenmektedir. (Bahr-ur-Râik: 5/49).

(479) İhyâ-u-Ulûm-id-Dîn: 2/280.

VIII. BÖLÜM

MA'RUF ve MÜNKER GÖREVİNİ YAPANLARDAN İSTENEN VASIFLAR

GİRİŞ

Ma'rufu emr ve münkeri nehiy; bütün sınırları, şartları ve âdâbıyla bu mühim görevi üstlenen kimseden imkân sağlayacak belirli özellik ve vasıflar ister. Bu vasıf ve özellikleri şahsında taşımayan kimse bu görevi hakkıyla yürütemez. Bu vasıflara geçmiş konularda temas etmiştik. Ancak bu bölümde son derece önemli diğer bir kaç vasıf daha ilâve edeceğiz.

NAMAZ

Mü'minin dünyadaki görevi, dinin tasvip edip onayladığı her iyiliğe da'vet etmek, dinle çatışan her çeşit fikir ve ameli ortadan kaldırmaktır. Allah ve Rasûlü'nün emrettiği her şey "*ma'ruf*", yasakladığı her şey de "*münker*"dir. Bu iki kavram dini tümüyle ifade eder. Ma'rufu emredip münkeri yasaklamak hakikatte, "*dini hayat uygulamak*" demektir.

Geçmişte bu çok önemli ve büyük görevi omuzlayanlar, ancak kalpleri iman ile saflaşmış, hayatları tertemiz ve amelleri Kur'an ve sünnet ölçülerıyla anlam kazanmış seçkin insanlar idi. Zira bu kimseler ma'rufu yapanların ve bunu kendilerine tatbik edenlerin ilk nesli idi. Yoksa münkere batmış insanları nasıl men'edeceklerdi? Haktan yüz çevirmiş insanlara ma'rufu nasıl emredeceklerdi? Dolayısıyla da dünyada, yapmadıklarının söyleyen, öğüt almayıp da öğüt verenlerin elleriyle eşsiz bir inkilab meydana gelmezdi.

Şu değişmez bir gerçektir: Bu dâvâ, da'vet ettikleri hayatta müşahhas ve canlı bir örnek olmaya azmeden ve bu uğurda kendilerini fedâ eden erler ve mücahidler ister. Bu kimseler konuştuklarının ilk tatbik edenleri ve da'vet ettiklerinin ilk kabul edenleri olacaklar ve olmak zorundalar.

İşte namaz, mü'mini, ma'rufu emr ve münkeri men'etme görevine ehliyetli kılar. Lokman oğluna vasiyet ederken bu hususa işaret ediyordu:

"Oğulcağızım, namazı dosdoğru kıl (kendini kemâle erdirmek için —Beyzavî). iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış (başkalarını ke-

mâle ulaştırmak için —Beyzavî). Sana (bu emir ve nehiy sebebiyle) gelecek her türlü eziyet ve musibete karşı sabret. Çünkü bunlar kesin şekilde farz kılınan görevlerdendir.”⁽⁴⁸⁰⁾

Müfessirler derler ki: “Lokman’ın, oğluna yaptığı bu vasiyetinde namazı dosdoğru kılmasını emretmekle, kendisinin tam olgunluğa ermesini, daima Allah’a dönmesini ve hakikî anlamda Allah’dan korkmak (yani ma’rufu emr münkeri nehiy) demek olan üstün takva sahibi olmasını istemiştir.

Ma’rufu emr, münkeri nehyetme görevini yüklemekle de; başkasını dine da’vet etmek, terbiye ve islahı için gerekli çalışmayı yapmasını arzu etmiştir.”⁽⁴⁸¹⁾

Bu iki konudan her biri başlı başına müstakil birer çalışmadır. Fakat ikisi arasında elbette kuvvetli bir ilişki vardır. Namaz —istilahî anlamıyla ma’rufu emr ve münkeri nehiy şartlarından olmamakla beraber— bu görevi daha güzel yürütmek için gerekli takviyeyi yapar. Namazdan uzak ve kusurlu olanlar bu görevin ağırlığı altında ezilirler. Gerçekten ma’rufu emredip münkeri yasaklamağa çalışmak için gerekli yüce vasıf ve faziletler ancak namaz ile gelişir. Zira bu görevi hakkıyla yapabilenler, ancak dünyanın aldatıcı parlaklıklarına kendini kaptırmayanlar, onun gurur ve zevklerine esir olup etkisinde kalmayan, aksine onu bir sınav yeri ve âhiretin tarlası olarak görebilenlerdir. Allah’ın huzurunda küçük-büyük herkesi sorumlusu imiş gibi yaptığı her çalışmaya karşılık peşin değil, âhiretteki ücrete ve Allah’ın rızasına talib olma yolunda hayatını fedâ edebilenler, ancak bu görevin göntüllü erleri olabilirler.

Nefislerine Allah sevgisini karıştırıp kalbini, duygularını, aklını ve organlarını bu sevgi ile besleyenler... Allah’tan uzaklaştıranların her türlü arzularından tamamen ayrılanlar... Yüz kızartıcı söz ve amellerden, her çeşit münker ve isyandan tam anlamıyla kaçınıp bunda diretenler... Evet Kur’ân-ı Kerim, bu yüce vasıfların kaynağının ve bu istenen faziletlerin menşeinin, “namaz” olduğunu ilân etmiştir. İşte tüm bu sıfatların kaynağı ve menşei olan namaz, hayatı, Allah’ın boyası ile boyar. Eşsiz ahlâk âbi-

(480) Lokman: 17.

(481) Kitabımızın başında ve I. Bölümde ele aldığımız “Bu görevin farziyeti ve önemi” adındaki araştırmamızı gözönünde bulundurun ve bir daha gözetin.

desinin temellerini yükseltir. Faziletli ahlâkı meydana getirir. İnsan hayatını, yüz kızartıcı söz ve amellerden, münkerin her çeşidinden temizler. Allah'ın zikriyle imar eder ve kulluk duygusuyla birleştirir...

Kur'ân-ı Kerim bu hususa şöyle işâret buyurur:

"Sana vahyedilen kitabı oku"⁽⁴⁸²⁾ Namazı da dosdoğru kıl (ve kıldır). Çünkü namaz edepsizlikten ve akıl ve şeriata uymayan her şeyden alıkor. Allah'ı zikretmek elbette en büyük (ibâdet) dir."⁽⁴⁸³⁾ Fesada karşı savaşa koşan, münkerin ortadan kalkması, hayrın yaygınlaşması ve ma'rufun emredilmesi için çaba sarfedenler için namazın önem derecesi, umarım ki anlaşılmıştır.

SABIR:

Yukarıda geçen âyette Lokman (a.s.) oğluna yaptığı vasiyette, ma'rufu emr münkeri nehiy ile beraber sabrı tavsiye etti. Demek oluyor ki bu çalışma sabır ister. Sabırsız ve aceleci olan bir kimse böyle bir çalışmayı yürütemez.

İmam Râzî der ki: *"Ma'ruf ve münker görevini yapan kimse incinir ve eziyet görür. Onun başarısı sabır iledir."*⁽⁴⁸⁴⁾

Asr sûresinde de Cenâb-ı Hak sabrı tavsiye kavramını hakkı tavsiye etmenin peşinden getirmiştir. Hakkı tavsiye; mü'minin mü'mine Allah'ın dinini hatırlatmasıdır. Bu da dinde, mü'minler arası ma'ruf ve münker görevi demektir.

Birbirine sabrı tavsiye ise, dini tebliğ ve tatbik sahasına koyma yolunda, mü'minlerin uğradığı ve uğrayacağı güçlüklerle karşı göğüs germek ve şiddetli eylemlere karşı koymak üzere kendi aralarında, birbirlerini sabretmeye yöneltmek ve teşvik etmektir. Böylelikle ma'rufu emretmek, münkeri nehyetmek için *"sabır silahı"* önem kazanmaktadır.

(482) Kur'ân'ın mânâlarını iyiden iyiye düşünen kimse onu tekrar tekrar okumak sûretiyle daha evvelce anlamadığı bir çok mânâlar kendisine açılır. (Ebussuûd). Âyette geçen "Allah'ı zikretmek" kısmına İbni Abbas (R.a.) şöyle nana vermiştir: "Allah'ın sizi anması sizin onu anmanızdan daha büyüktür." (Çeviren).

(483) El-Ankebût: 45.

(484) Mefâtih-ul Gayb: 6/578.

İmam İbn-i Teymiyye, sabrın, ma'ruf ve münker görevindeki önemli fonksiyonu ve zarûretini şöyle açıklar:

"Allah Teâlâ, ma'rufu emredip münkeri nehyetmekle görevlendirdiği önderler olduğu halde peygamberlere bile SABRI emretti."⁽⁴⁸⁵⁾

Ma'rufu emredip münkeri nehiy görevini yaparken peygamberler bile sabır ihtiyacı içinde olursa, başkasının buna ihtiyaç duymaksızın bu görevi başarabilmesi nasıl mümkün olabilir?

Gerçekten ma'ruf ve münker görevi zor ve korkulu bir iştir. İnsan bu görevi, taşıdığı ehliyeti ve üstün fedakârlıkları, sıkıntılara katlanması, güçlüklerle karşılaşınca sabretmesi ve şiddetli musibetler anında sebât göstermesi sayesinde başarır. Çünkü insan Allah için attığı her adımda sıkıntılı ve şiddetli belâlarla denenir. Binaenaleyh böyle bir sınavı; ancak şiddetli güçlüklerle göğüs germede kuvvetli olanlar, her ne zaman olursa olsun peşipeşine gelen mühnetler ve biriken fitneler ortaya çıkında dîne bağlı kalmakta, sebât gösterenler, asrın İslâm düşmanı yöneticilerine aldırış etmeden hakkı söylemekde cesûr davrananlar, tüm gayretini gösterdikten sonra, müstebid zorbacılara karşı koymak, hiçbir korku ve kaygı duymaksızın yüzlerine karşı açıkça hakkı savunup çelikleşen irâdeleriyle ortaya çıkanlar başarabilir.

Aynı şekilde ma'ruf ve münker görevini hakıyla ifâ etmek için insanın kendini yenebilmesi gerekir. İlk plânda nefsini yenmesi, aşırı arzularına uymaktan vazgeçmesi ve fiilen tek Allah'a teslim olması, bu görevi başarmanın belirtileridir. Çünkü arzusuna gem vurmayan kimse aynı şekilde başkasını düzeltip ıslah etmesi mümkün değildir. İşte bütün bu vasıfları özlünde toplayan sabırdır. Sabreden kişi tek başına da olsa ma'ruf ve münker görevini yapabilir. Şartlar elvermediği, her şeyin kriz geçirdiği bir ortamda dahi sabır sahibi rotasını şaşırmadan bu görevi yarar. Oysa sabrı kaybeden kişi kendisini sabretmeye zorlasa da sebât etmeye muvaffak olmayacağı için bu görevi de yapma imkânını bulamayacaktır.

AFFETMEK VE YÜZ ÇEVİRMEK:

Kur'an-ı Kerim "affetmek" "ma'rufu emretmek" ve "yüz çevirmek" gibi üç önemli konuyu bir âyette topladı:

“(Habibim) sen (güçlüğü değil) kolaylığı (sağlayan yolu) tut. İyiliği emret (Yani şeriatın ve aklın beğendiği şeyi). Câhillerden yüz çevir.”⁽⁴⁸⁶⁾

Âyet-i Kerime, ma'rufu emretme, kolay yolu tutma ve yüz çevirme arasında kuvvetli bir alâka ve ilişki olduğunu açıklamaktadır. Müfessirler “*kolay yolu tut*” sözünü şu şekilde yorumlamışlardır:

1— “*Kolaylığı tut*” sözünden maksat âyetin zâhiri olarak ifâde edilen “*tut*” kelimesi mecazdır. Bu mecazî ifâde ile; yapılan muamelede kolay yolu tutmak, insanlara zor gelecek şeyleri istememek, şiddet ve terör taraftarı olmamak kastedilmiştir.

2— Affetme hasletine sahip olmak, herkesin günahına bakmamak, kusur affetmek şiarına sahip olmak, nefret etmemeleri için insanlara zor gelen şeyleri ilk plânda emretmemek.

3— Affetmekten murat; halktan alınacak vergiyi zorla değil, gönül hoşnutluğu ile almak, aslî ihtiyaçlarından fazla olanından almak ve onların hoşnutlulukla vereceklerini alma yolunu tercih etmektir.⁽⁴⁸⁷⁾

Açıktır ki âyete verilen bu üç anlamda ahlâk ile alâkalı olup, ma'rufu emretmeden önce kolay yolu tutmayı Kur'ân-ı Kerim emretmiştir. Bu da gösteriyor ki insan ma'rufu emretme hususunda faydalı olabilmesi için yüksek bir ahlâk seviyesine erişmesi gerekir ki yumuşak ve vakarlı davransın, insanları affetsin, hatalarını bağışlasın, tenkidlere, kınamalara ve kendisine yapılan her çeşit fikrî ve amelî taarruzlara göğüs gerebilsin. Böyle çok önemli bir görevi, fevrî hareket eden düşük şahsiyetliler ve aceleci hafif meşrebliler yürütemez.

Kur'an-ı Kerim'in üçte biri, aff etmek, ma'rufu emretmek ve câhillerden yüz çevirmekten ibârettir. Âyet-i kerimede bu tertib şuna işaret etmektedir.

Dâvete muhatab olan kimse cehâletini ortaya koyup ma'ruf ve munker görevini yapan da'vetçiye karşı uzlaşmaz bir tutum içine girdiği zaman, da'vetçinin buna karşı takınacağı tavır; gâyet ahlâklı, lütufkâr ve insanca davranmaktır. Böyle bir kimseden yüz çevirmek gerekir. Zira câ-

(486) el-A'râf: 199.

(487) Rûh-ul-Mecânî: 9/146-147.

hillerle mücâdele etme, ma'rufu emredip münkerden uzaklaştırma gibi büyük ve önemli bir görevi yapmaya koşan kimsenin çabası yanında çok daha küçüktür.

Kur'an-ı Kerim en güzel uslûblarla yapılan mücâdeleye ve belli bir hedefe yönelik ilmî münâkaşalara karşı değildir. Fakat iş inada binip, kibirli davranışlara ve yersiz çekişmelere meydan verirse, da'vetçinin susması ve karşılık verme hususunda vaktini kaybetmemesini de emreder.

Affetmek ve câhilden yüz çevirmek, Allah'a ve peygamberine isyan edenlere karşı ses çıkarmayıp zillete boyun eğmek yahut herkesin yapmakla yükümlü olduğu görev konusunda yersiz mûsâmaha göstermek ve istisnasız herkesin yapmak borcunda olduğu amelieri hafife almak manâsına gelmez. Şüphesiz ki bu ve buna benzer amel ve davranışlarda mûsâmaha ve ta'viz dediğimiz hoş görme ve görmemezlikten gelme gibi bir tutum, tüm dinî kurumları dağıtmaya ve özünü parçalamaya götürür. Herkes istediği yere tutunur, arzu eden herkes dilediği yöne yönelmiş ve ilâhî düzen dağılmış olur. Oysa affetmek ve câhillerden yüz çevirmek, haklar ve görevlerden önce amme hukuku ve beşerî ahlâk ile ilgilidir.

Müfesser er-Râzi der ki:

"İnsanlardan alınan haklar hususunda mûsâmaha ve kolaylık göstermek câizdir veya câiz değildir. Şöyle ki:

Birinci şıkka giren haklarda mûsâmahanın câiz olması demek, mâlî hukukla ilgili bütün konularda şiddetin terkedilmesi, insanlara iyilikle muamele edilmesi, kabalık ve katı kalpliliğin bırakılması... Aynı zamanda insanlara karşı yumuşak, güzel ve hoş davranmak sûretiyle davet edilmesi demektir.

İkinci şıkka giren konularda mûsâmaha ve kolaylık göstermek câiz değildir. Bu konudaki davranış kesindir. Dinin ve aklın uygun gördüğü herşeyi emretmek, ma'ruf ve ırfdır. Bunun mutlaka yapılması gerekir. Varlığı yokluğundan daha hayırlıdır. Sadece kolaylığı sağlayan yol tutulup, ma'ruf emredilmez. Zira o anda hak ortaya çıkarılmazsa, bu, dini değiştirmek ve hakkı hükümsüz bırakıp ortadan kaldırmak için bir çalışma olur. Bu ise aslâ câiz değildir."⁽⁴⁸⁸⁾

“Yüz Çevirme” konusunda İmam-Et-Taberî der ki:

“Şâyet bu, Allah Teâlâ'nın Peygamberine bir emri ise ihtimal ki insanlara zulmeden ve onlara karşı haddi aşan kimselere verilecek bir ceza-landırma biçimidir. Yoksa ne Allah'ın kendine yüklediği bir haktan ve kendine düşen görevi bilemeyenden yüz çevirmek, ne de Allah'ı inkâr eden ve O'nun birliğini tanımayanı affetmek anlamınadır. Çünkü bu, müslümanlar için bir harptir.”⁽⁴⁸⁹⁾

İHLÂS:

İhlâs her amel ve çalışmanın rûhudur. Bu rûh kaybolunca, insanların çok büyük değer verdikleri amellerin Allah yanında hiç bir ağırlığı ve değeri kalmaz. Bu nedenle mü'min, ma'ruf ve münker görevini yaparken, herhangi bir yalan ve hile katmaksızın daima niyyetine bağlı kalması gerekir. İhlasından bir şey kaybetmemesi ve yaptığı ile ancak Allah'ın rızasını istemesi gerekir.

Ma'rufu emr münkeri nehiy, din uğruna eşsiz bir hizmet, insan için büyük bir saadettir.

Tasavvur edilemeyen bir saadet... Bu saadete, ancak kendilerini Allah'ın rızasını aramağa yönelten ve ahîret kurtuluşundan başka bir şey istemeyen ihlâskârlar nâil olur. Fakat gerçekten ma'rufu emredip münkeri nehiy çalışması ile birlikte ihlasın kalması ve yürütülmesi, erişilmesi uzak ve zor bir çalışmadır. Çünkü insan bu çalışmayı yaparken gösterişe, şöhrete ve bencillığe düşmekten korkar. Bu tür hastalıklar da, hakkı açıklayıp ilân etmek ve hitab etmek için insanların oluşturduğu muhteşem toplantılara ve büyük törenlere katılma imkânı verildiğinde ortaya çıkar. Bu gibilerin kitapları ve yazmış olduğu eserleri, insanları yönlendirmede etkili ve geniş kitlelere ulaşmada geniş imkâna sahibidir. Her kesimde kabul götür, okuma ve ders almada, toplumun büyük bir kesiminin takdirlerine mazhar olur. Tarihde nice kimseler din yolunda hapisanelerin şiddetli baskılarına ızdırap ve akılmaz işkencelerine göğüs germişler ve hiçbir şeyden korkmaksızın bâtıla meydan okumuşlardır. Din için gösterdikleri fedâkarlıkları, eziyete karşı sabır, sebat ve hizmetleri vardı. Onların bu

fedakârlıkları ve şöretleri tüm âfâkı sardı. Diller, onları öven bir lehçe, hâtıraları ve eşsiz çalışmaları va'z ve nasihatların konusu oldu. Onlar anlatılmakla tükenmedi.

Bu vasıflarla bezenen da'va adamı, ne zaman ki kendi kendini oyala-yıp gündelik işlerle meşgul oldu, o zaman riya ve şöreti savunur oldu. Kendilerine ma'rufu emredip münkerden nehyettikleri nice muhatabları-nın kalbini incitmiş ve onları hayal kırıklığına itmiş oldular. Her ne kadar bu görevi ifâ eden böyle kimseler bâtıllara yönelmezse de, gerçek olanı; şereften zillete düşen böyle kimselerin insanlara faydalı olamayacağı, doğ-ruluk ve ihlâsın ötesinde herhangi bir şekilde sözlerinin kendilerine etki edemeyeceğidir.

Allame Molla Aliyy-ul-Karî der ki;

"Ma'rufu emr münkeri nehiy gibi —İslâm devletinin kuruluş gâyesi olan— eşsiz bir görevin en önemli şartlarından biri de; bu görevi yapanın kendini savunma gayretine kapılmadan, şöhrete ve riyaya düşmeden, mü'-minlere yaptığı emir ve tavsiyelerine uyan, hakkın ve Allah'ın dininin hâ-kim olmasını isteyerek yaptığı çalışmalarında samîmî ve ihlâslı davran-masıdır. Böyle bir kimse ihlâs makamında doğru bir kişi olduğu zaman ancak Allah'ın şeriatıyla çatışan her türlü fikrî ve amelî zararlı cereyanla-rı ortadan kaldırmaya çalışır ve zafer kazanır. (Bunun dışındaki çalışma-lar bir hiçtir. Kendi kendimizi boş şeylerle avutmayalım. Kendimizi aldat-mayalım. Bu görevi üstlenme mevkiinde olan kimse de milyonlarca insa-nı aldatmasın. İslâm'ın şanlı siyâsetinin eşsiz ulema ve devlet yöneticileri-nin fârik alâmeti bu idi. Aldatamayacağımız günde ne kadar aldandığı-mızı ve kaç kişiyi aldattığımız ortaya çıkmadan, hâlâ aldatmayalım. Al-datılmayalım ki İslâm düşmanlarının hilelerinden emin olmanın yolu; İslâm'ın din ve dünya olduğunu istikbâlin genç İslâm nesline aşıla-maktır.)⁽⁴⁹⁰⁾

Allah Teâlâ buyurur ki: *"Ey iman edenler, siz Allah (ın dinine, O'nun peygamberi zîşanın) a yardım ederseniz O da (düşmanınıza karşı) si-ze yardım eder ve ayaklarınızı sâbit kılar. (İslâm hukukunu müdafaa*

(490) el-Hilâfetü vel-İmâmetü-Diyâneten-ve siyaseten: Abdulkarim Hatîb: sh. 158. (Çe-viren).

ve her türlü emperyalist güçlerle yapılan her çeşit savaşda ve her çeşit saldırıya karşı direnmede sabır ve sebât verir)⁽⁴⁹¹⁾

Ma'ruf ve münker görevini yapanlar peygamberlerin ve nebîlerin yapmakla görevlendirildiği bu şerefli görevin tesbit edilen rotasından dışarı çıkmamalıdır. Yüce Peygamberimiz (s.a.v.) ile ashab-ı kiram bu görevi bu şekilde yapmışlardı. Onların yolunda olduğunu iddia edenler, peygamberler ve onların izinde gidenlerin sahib oldukları ihlâs ve samimiyetlerini çalışmalarına ışık tutmadıkları takdirde kendilerini onlara nasıl nisbet edebilirler. Samimiyetsiz ve ihlâs sahibi olmayan bir kimse ma'rufu emr münkeri nehiy görevini nasıl yapabilir. Şayet yaptığını kabul etsek bile — yürüttüğü çalışmasında peygamberliğin izlediği çalışma şekilleri olmakla beraber— peygamberlerin çalışmalarının özellik kazandığı ruhtan uzak olmuş olur.

Allâme Nizamuddin en Nisâbü'rî, ma'rufu emr münkeri nehyetmenin bazı hududlarından söz ederek şöyle buyrur: *"Bütün bu çalışmalar, inanarak, şöhret ve riyâyâ kaçmaksızın, nefsin ve bedeninin arzularına uymadan yapılmalıdır. Böyle olduğu takdirde bu da'vet, Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) kendisinden sonra gelen râşit halifelerinin temsil ettikleri makamda bir da'vet olmuş olur."*⁽⁴⁹²⁾

(491) el-Mübin-ul-Muîn Li-Fehm-il Erbaîn: 193-194.

(492) Garâib-ul Kur'ân ve Rağâib-ul-Furkan Ala Hâmişi İbni Cerîr: 4/31-32.

Hülâsa; ma'rufu emr münkeri nehiy farziyyeti, büyük bir maksadı ve yüce bir gayeyi hedef edinir ki o da; Allah'ın arzında O'nun yasasını lâıyk olduğu makama koymak, dinini açıkça ilân etmek, unutulmaya mah-kûm edilmiş Kur'an'ını yeniden hayata hâkim kılmak, insanı, insanlığın kulluğundan kurtarıp Allah Teâlâ'nın kulluk hürriyetine kavuşturmak ve Tâğûta boyun eğmekten tüm insanlığı kurtarmaktır. Bu ise temiz ve mukaddes bir çalışmadır. Böyle bir çalışmada ihlas ve doğruluk kaybolunca, çalışan sadece nefsini tatmin eder. Dünya hayatındaki çalışma ona sadece övgü kazandırır. Fakat bunda ne kendisi için bir hayır vardır, ne de yerde ve gökte zerre kadar kendisine fayda verecek bir sevâba nail olur. Allah Teâlâ'nın kendisine takdir ettiği kadar hayır ve iyilik hariç. O herşeyi hakkıyla bilen ve herşeyden haberdardır.

Tevfik ve hidâyet ancak Allah'tandır.

Bitiş Tarihi -Hicrî: 21 C. AHİR 1406

Bitiş Tarihi -Miladî: 2.3.1986-ZONGULDAK

A

- 1— Abd-ul-Hak: Muhammed Abd-ül-hak el-Muhacir el-Hindî el Mek-kî (el-İklîl Ale Medârik-it-Tenzil-Hindistan-İklîl-il Matâbi Bahrâic Şehri)
- 2— ABD-ÜL ALÎ: Muhammed b. Nizamüddîn el-Ensârî (Fevâtiḥ-ur-Rahmut Şerh-ü Müslim-üs-Subût *"El-Mustasfa Min İlmi-il Usûl ile beraber basılmıştır"* Mısır-el-Matbaat-ül Emîriyye 1322 H.)
- 3— Abdülkadir Udeh:
(et-Teşrî-ül Cinâî el-İslâmî Mukarinen bil-Kanun-il Vad'i-Mısır-Matbaat-u Dâr-ı Neşr-is-Sakâfeti İskerderiyye: 1368 H.)
- 4— ALA-ÜD-DÎN: Muhammed Ala-ud-Dîn el-Hanefî
(ed-Dürr-ül Muhtar fî-Şerh-i Tenvir-il Ebsâr Ala Hâmiş-i Redd-il Muhtar.)

B

- 5— el-BABERTÎ: Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmut el-Babertî
(el-Înâye (Şerh-ul Hidâye) Ala Hâmiş-i feth-il Kadîr)
- 6— el-BUHÂRÎ: Muhammed b. İsmail (Sahih-ul-Buhârî)
- 7— el-BAĞAVÎ: Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd el-Ferra el-Bağavî
(Meâlim-üt-Tenzil Ala Hâmiş-il Hâzin)
- 8— el-BEYZÂVÎ: el-Kadı Nâsır-üd-Dîn Abdullah el-Beyzâvî
(Envâr-ut Tenzil ve Esrâr-üt-Te'vîl-Delhi-Ahmedî Matbaası: 1268 H.)

C

- 9— el-CESSAS: Ebu Bekir Ahmed b. Ali er-Razî el-Hanefî
(Ahkâm-ul-Kur'ân-Mısır-Matbaat-ul Behiyye: 1347 H.)

D

10— **ed-DÂRİMÎ:** Ebu Muhammed Abdullah (Sünen-üd-Dârimî)

E

- 11— **el-ÂLÜSÎ:** Şihâb-üd-Din es-Seyid Mahmud el-Âlûsî el-BAĞDÂDÎ.
(Rûh-ul Maânî fi-Tefsir-il Kur'an-il Azim Vesseb'il Mesânî-Mısır-el-Müniriyye Basım İdaresi)
- 12— **El-ÂMİDÎ:** Seyfûddîn Ebul-Hasan Ali b. Ebi Ali b. Mûhammed el-Âmidî. (el-İhkâm fi-usûl—il Ahkâm-Mısır-Maarif Matbaası: 1332 H.)
- 13— **Emir es-SAN'ANÎ:** Muhammed b. İsmail b. Salah el-Emir el-Kahlânî sonra Es-San'anî (Subûl-üs-Selâm Şerh-u Bulûğ-il Meram Delhi-Farufî Matbaası: 1321 H.)
- 14— **Ebu HAYYAN:** Esir-üd-Din Ebu Hayyan Muhammed b. Yusuf b. Ali el-Endülûsî. (el-Bahr-ul Muhît-Mısır-Matbaat-üs Saâde: 1328 H.)
- 15— **Ebu DAVUD:** Süleyman b. Şa's es-Sicistânî (Sünen-i Ebi DAVUD)
- 16— **Ebu-s-SUUD:**
(İrşâd-ül Akl-is Selim ilâ Mezây-el Kitab-il Kerim-Mefâtiḥ-ul Gayb Kenarında Matbu)

G

- 17— **el-GAZALÎ:** Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed (İhya-u Ulûm-id-Dîn-Mısır-Dâr-ul Kutub-il Arabiyyet-il Kübra: 1334 H.)

H

- 18— **el-HAKÎM:** Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Ma'ruf bil-Hâkim en-Nisâbûrî. (el-Müstedrek Alas-Sahîhayn fil- Hadis. Hindistan/Haydarabad-Dâiret-ül Maarif: 1334 H.)
- 19— **el-HAKKI EFENDÎ:** Ebu'l- Fidâ İsmail
(Rûh-ul-Beyan-İstanbul-Dâr-ut-Tibâat-il Âmire: 1285 H.)
- 20— **el-HAZİN:** Alâüddîn Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadî
(Lübâb-üt-Te'vil fi-Maân-it Tenzil-Mısır-Takaddüm Matbaası: 1349 H.)
- 21— **el-HATTÂBÎ:** Ebu Süleyman Ahmed b. Muhammed.
(Mealim-üs-Sünen-Halep-İlmiyye Matbaası: 1351 H.)

- 22— el-HATİB et-TEBRİZİ: Velîyüddin Muhammed b. Abdillâh
(Mişkât-ul Mesâbih-Hindistan-Belknâvü Esahh-ul Matâbi)

İ

- 23— İbn-ul ESİR: Mecd-üd-Din Ebus-Saadat el-Mübarek İbni Muhammed b. el-Cezerî (en-Nihaye fî-Garib-il Hadis-Mısır-Osmaniye Matbaası: 1311 H.)
- 24— İbn-i BEDRAN: Abdulkadir Ahmed b. Mustafa ed-DİMİŞKÎ
(el-Medhal ila mezheb-il imam Ahmad b. Hanbel-Mısır Müniriyye Basım İdaresi)
- 25— İbn-i TEYMİYYE: Takiyüddin Ebul-Abbas Ahmed b. Teymiyye el-Harrânî.
a) (Mecmûatü fetâvâ Şeyh-il İslâm İbn-i Teymiyye-Mısır Kürdistan el-İlmiyye Matbaası: 1326 H.)
b) (Şerh-u Akidet-ül İsfahaniyye-Mecmuat-ül fetâvâ 5. cildi içinde)
c) (el-Vasiyyet-ül Kübra-Mecmuatu Resâil-il Kübra 1. cüz'ünde-Mısır Matbaa-ı Âmire: 1323 H.)
d) (el-Hisbe fil-İslâm mecmuat-ır-Resâil içinde-Mısır Hüseyniyye Matbaası: 1323 H.)
e) (Resail-ul-Ubûdiyye-Mecmuu Resâil içinde)
- 26— İbn-i CERİR: Ebu Cafer Muhammed b. CERİR et-TABERÎ
(Câmi-ul-Beyan fî-Tefsîr-il Kur'an-Mısır-Meymeniyye Matbaası: 1321 H.)
- 27— İbn-i HACER: Şihâb-üd-Dûn Ebul Fadl: Ahmed İbn-i Ali b. Hacer el-Askalânî.
a) (Feth-ul Bârî-Mısır-Hayriyye Matbaası: 1329 H.)
b) (Tehzîb-ut-Tehzib-Hindistan-Haydarabad Dâiret-ul Maarif: 1325 H.)
c) (Lisan-ul Mîzân-Hindistan-Haydarabad Dâiret-ul Maarif: 1329 H.)
- 28— İbn-i HACER: Ahmed b. HACER el-HEYSEMÎ:
a) (Feth-ul Mübin li-Şerh-il Erbaîn-Mısır Matbaa-ı Amire: 1320 H.)
b) (ez-Zevacir an İktiraf-il Kebair-Mısır-Dar-ül Kutub-il Arabiyyet-il Kübra: 1322 H.)
- 29— İbn-i HAZM: Ebu Muhammed Ali b. Ahmed:
(el-FASL fil-Milel vel-Ehvâi ven-Nihal. Matbaa-üt Temmeddûn 1321 H.)
- 30— İbn-i HALDUN: Abdurrahman b. Muhammed b. Haldun el-

HADRAMÎ

(Mukaddimet-u İbn-i HALDUN-Mısır: Mustafa Muhammed Matbaası.)

- 31— İbn-i RECEB: Ebul Ferec Abdurrahman b. Receb el-Hanbelî
(Keşf-ul Kürbeti fi-Vasf-ı Hafî Ehl-il-Ğurbeti-Mısır-Mahmudiyye Matbaası)
- 32— İbn-i Abidîn: Muhammed Emin
(Redd-ul-Muhtar Aled-Dürr-il Muhtar. Mısır-Osmaniyye Matbaası: 1327 H.)
- 33— İbn-ul ARABÎ: el-KADI Muhammed b. Abdullah el-MÂLIKÎ
(Ahkâm-ul-Kur'ân-Mısır-es-Saade Matbaası: 1331 H.)
- 34— İbnul-KAYYİM: Şemsüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr
a) (A'lâm-ul Muvâkıf An Rabbil Âlemîn-Hindistan-Delhi-Eşref-ul Metabi: 1314 H.)
b) (Medâric-üs-Sâlikîn Beyne Menâzil-i İyyâke Na'budu ve İyyâke Nestâin-Menar Matbaası: 1332 H.)
c) (et-TURUK-ul Hükmiyye fis-Siyaset-iş-Şer'iye-Mısır: Âdâb Matbaası: 1317 H.)
- 35— İbn-i Kesîr: İmâdüddîn İsmail b. Kesîr el-Kureysî ed-Dımuşkî-Tefsîr-ul-Kur'ân-il Azîm-Mısır: Mustafa Matbaası, 1356. H.
- 36— İbn-i MÂCE: Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid b. Abdillâh b. Mâce el-Kâzvinî (Sünen-i İbn-i MACE)
- 37— İbn-ul MELİK: İzzüddin Abdullatif b. Abdülaziz (Mebârik-ul Ezhar fi-Şerh-i Meşarık-il Envâr. Mısır-Ahmed Kâmil Efendi Matbaası: 1329 H.)
- 38— İbni NÜCEYM: Zeyn-üd-DÎN
(el-Bahr-ur-Râik Şerh-u Kenz-id-Dakâik-Mısır-Dar-ul Kütüb-il Arabiyyet-il Kübrâ 1334 H.)
- 39— İbnul-HÜMAM: Kemâl-üd-Din Muhammed b. Abdil Vâhid.
(Feth-ul-Kadir lil-Âciz-il Fakîr-Mısır: Matbaat-ul-Kübra el-Emiriyye: 1315 H.)
- 40— İbni HANBEL: Ahmed b. Hanbel
(el-Müsned-Mısır: Meymeniyye Matbaası 1313 H.)

K

41— KUR'ÂN-I KERİM

42— KADI-ZÂDE: el-Mevlâ Şems-üd Din Ahmed

(Netâic-ül Efkâr fi-Keşf-ir-RUMÛZİ vel-Esrar (Tekmilet-ü feth-ül Kadir) Mısır-el-Matbaat-ul Kübra el-Emiriyye)

- 43— KURTUBÎ: Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr el-Ensârî el-Endülüsî.
(el-Câmi-ul Ahkâm-il Kur'an-Mısır-Kahire/Dâr-ul Kutub: 1352 H.)
- 44— KUMMÎ EN-NİSÂBÜRÎ: Nizamüddin el-Muhsin b. Muhammed b. Hüseyin
(Ğarâib-ul-Kur'an ve Rağâib-ul Furkan Alâ Hamîş-i Câmi-il Beyân)
- 45— KÂSÂNÎ: Alaüddin Ebu Bekr b. Mes'ûd
(Bedâi-üs Sanâi fî-Tertib-iş Şerâi-Mısır-Matbaat-ü Şirket-il Matbû-at: 1327 H.)

M

- 46— MAVERDÎ: Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Basrî el-Bağdadî. (el-Ahkâm-üs-Sultaniyye vel-Velâyat-üd Diniyye-Mısır/el-Mektebet-ül Mahmûdiyye)
- 47— MUHAMMED EŞREF-UL-AZÎM ÂBÂDÎ:
(Avn-ul Ma'bûd Alâ Sünen-i Ebî Davud-Hindistan/Delhi Matbaa-ı Ensârî)
- 48— MAHALLÎ: Celâlüd-Din
(Tefsîr-ul Celâleyn-Alâ Hâmiş-i Haşiyet-il-Benânî ve Tahrîr-iş Şerbinî-Mısır-el-Matbaat-ul Ezheriyye: 1331 H.)
- 49— MERÂĞÎ: Ahmed Mustafa
(Tefsîr-ul-Merâğî-Kahire Tab'ı-1946 M)
- 50— MERĞİNÂNÎ: Bürhanüddin Ali b. Ebi Bekr.
(el-Hidâye (şerh-u Bidâyet-il Mübtedî) Feth-ul Kadir ile beraber matbu)
- 51— MÜSLİM: Ebu'l-Hasan Müslim b. el-Hüccac (Sahih-i Müslim)
- 52— MELÂCİYUN: eş-Şeyh Ahmed.
(et-Tefsîr-ul Ahmedîyye fî-Beyân-il Âyât iş-Şer'iyye-Delhi-Ceyid Barkî Beris Matbaası: 1349 H.)
- 53— MOLLA ALÎ: Ali b. Sultan Muhammed el-Kârî el-Haneffî
(el-Mübîn-ül Muîn lî-fehm-il Erbaîn-Mısır-el-Matbaat-ül Cemaliyye: 1328 H.)
- 54— MÜNÂVÎ: Abdür-raûf
(et-Tefsîr bi-Şerh-il Câmi-üs-Sağîr-Mısır: Dârut-Tabaat-il Âmire-1286 H.)
- 55— MÜNZİRÎ: Abd-ul-Azîm b. Abd-il Kavî.
(et-Terğîb vet-Terhîb min-el-Hadis-iş-Şerîf-Mısır-Matbaat-u Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve evlâduhu-1352 H.)

- 56— NESÂÎ: Ebu Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali
(el-Muctebî el-Ma'ruf bi-Sünen-in-Nesâî)
- 57— NESEFÎ: Hafız-ud-Dîn Ebu'l-Berekât
a) (Medârik-ut-Tenzîl ve Hakaik-ut-Te'vîl.)
b) (Kenz-üd-Dakâik Ala Hamiş-il-Bahr-ur Râik)
- 58— NEVEVÎ: Muhyiddin Ebu Bekr Zekerîyya Yahya.
(Şerh-u Sahih-i Müslim-Delhi: Esahh-ul Metabi': 1349 H.)

R

- 59— RÂZÎ: er-Fahrüddin Muhammed
(Mefâtih-ul-Ğayb-Mısır/Matbaat-ul-Âmire eş-Şarkîyye: 1308 H.)
- 60— RÂĞİB el-ISFEHÂNÎ: Ebu'l-Kasım el-Hüseyn b. Muhammed b. el-Fadl.
(el-Müfredât fî-Garîb-il-Kur'an-Mısır: Meymenîyye Matbaası: 1324 H.)
- 61— REŞÎT RIZA: Es-Seyid Muhammed
(Tefsîr-ul Kur'ân-il-Kerim-4. Cüz-Mısır: Dâr-ül-Menâr: 1365 H.)

S

- 62— SUYÛTÎ: Celâlüddîn
(Tefsîr-ul Celâleyn Alâ Hâmişi Hâşîyyet-is Sâvî)
- 63— SÂVÎ: eş-Şeyh Ahmed
(Hâşîyet-üs-Sâvî Ala Tefsîr-il Celâleyn-Mısır/Matbaat-ül Ezherîyye: 1347 H.)
- 64— SİDDÎK HASAN HAN: Ebu-t-Tayyib Sıddîk b. Hasan b. Kanucî
(Feth-ul Beyân fî-Makâsid-il Kur'an-Mısır: el-Matbaat-ül Kübra: 1301 H.)

Ş

- 65— ŞÂTİBÎ: Ebu İshak İbrahim b. Musa
(el-Muvâfakat fî-Usûl-iş-Şeria-Tahkîk ve Ta'lik: eş-Şeyh Abdullah Dıraz-Mısır: el-Matbaat-ür-Rahmanîyye)
- 66— ŞAH VELİYULLAH: eş-Şeyh Ahmed b. Abdîrrahim

a) (Hücetullah-il Bâliğa-Delhi-Yunîn)

b) (İzâlet-ül Hafâ an-Tarih-il Hulefâ-Hindistan/Bibrîf-Matbaa-ı Sıddîkî: 1286 H.)

67— ŞERBÎNÎ: Muhammed eş-Şerbînî el-Hatîb.

(es-Sirâc-ül Münîr fil-İlâneti Alâ Ma'rifeti Ba'dî Meanî Kelâm-i Rabbin-el-Habîr-Hindistan-Matbaa-ı Münsî Nülkişür.)

68— ŞEVKÂNÎ: Muhammed b. Ali b. Muhammed

a) (Feth-ul Kadir el-Câmiu Beyne fennir-Rivâyet-i ved-Dirâyeti Min İlm-it-Tefsîr-Mısır Tab'ı: 1349 H.)

b) (İrşâd-ül Fühûl ilâ Tahkîk-il-Hakkı Min İlm-il Usûl-Mısır-Matbaat-üs Saade: 1327 H.)

c) (ed-Devâ-ul Âcil fî Def-il Adüvv-is-Sâil Mecmûat-ür Resâil el-Müniriyye 2. Cüzde-Mısır-İdâret-ut-Tebâat-il Müniriyye: 1343 H.)

T

69— TİRMİZÎ: Ebu İsa et-Tirmizî (Câmi-ut-Tirmizî)

70— TAFTAZÂNÎ: Sa'düddîn Ömer

(Şerh-ul-Makasid-İstanbul-Dâr-ut-Tibâat-il Âmire: 1277 H.)

71— TÜRÎ: Muhammed b. Hüseyin b. Ali et-TÜRÎ

(Tekmilet-ü Bahr-ir-Râik Şerh-u Kenz-id-Dakâik-Mısır-Dâr-ul Kütüb-il Arabiyyet-il Kübra: 1334 H.)

Z

72— ZAMAŞŞERÎ: Ebu'l Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer

(el-Keşşaf An Hakaik-it-Tenzîl-Hindistan-Kalkûta: 1276 H.)

Değerli okuyucu! Kitabımıza konu olarak seçtiğimiz “Ma’rufu emr münkeri nehiy” terimi Kur’ân ve Sünnette çokça rastlanılan bir terimdir. Kitabımız okunup incelenince bu terimin hukukî bir statüye sahip olduğu görülecektir. Zaten elinizdeki bu kitap bu terimin genişçe bir şerh ve tefsiridir. Yine bu incelememizde bu terimin sanıldığı kadar dar bir çerçevede ele alınmadığı görüleceği gibi, aksine İslâm’ın inanç ve amelî bir nizam olduğu da görülecektir.

Öyle ise, İslâmî da’vetin mahiyeti nedir? Herkesi bu da’vete muhatab kılmak ve yeryüzünde bu da’vetin inanç ve amel nizamını yerleştirmek için mü’mînlerin yerine getirmekle yükümlü oldukları ilmî ve amelî çalışma ne olmalıdır? Bu da’vetin neticesinde kurulan İslâmî Devlet’in diğer devletlerle ne gibi benzerlik ve ayrıcalıkları olacaktır? Müslümanın böyle bir devletteki sorumlulukları nelerdir, devletin temel felsefesine uygun olarak kurulacak müesseselerin yönlendirilmesini kim yapacak, devletin başındaki yönetici ve onun her açıdan destekleyicisi olan müslüman tebaa, tüm cahiliyye düzenleriyle savaşılarak dinin onaylamadığı her türlü gayr-i meşrû hayatı lağvedip İslâmî reнге dönüştürerek yapılan çalışmayı ve buna karşı çıkacak her çeşit güçleri etkisiz hâle getirmek üzere yapılacak cihad’ı nasıl yönlendirecektir? Evet, İslâm’ın inanç ve amel nizamının gerçekleşmesi etrafında bu tür mukadder sorular hatıra gelmektedir.